

გივი ლოგუანიძე

**ადამიანის საყოველთაო
უფლებათა გარანტიები**

თბილისი

2003

ჩემი ბავშვობის ქეგობრის
ქრისტეფორე (ზურა) გაგაშელის
ნაიულ სნოენას ეუძღვნი ამ წიგნს

საერთაშორისო სამართლის ცალკე დარგებია საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი, რომლებსაც საერთო და უპირატესი გააჩნიათ – ადამიანის, პიროვნების დაცვა. მათ შორის ძირითადი განსხვავებაა ის, რომ ადამიანის უფლებათა დაცვას ახორციელებენ სხვადასხვა გარემოებებში და სხვადასხვა საშუალებებით.

ადამიანის უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვის ზედამხედველობის მექანიზმები მრავალფეროვანია, ამიტომ ისინი ერთმანეთს ავსებენ. უმეტეს შემთხვევაში ადამიანის დარღვეული უფლებების აღდგენა და უფლების დაცვა სხვადასხვა უწყებასა და ორგანიზაციას ევალება, ამიტომ მათი გამოჯენა ჩვენს ინტერესს არ შეადგენს, პირიქით, რამდენადაც მათ უფრო მეტი ურთიერთკავშირი გააჩნიათ, ვიდრე განსხვავება და წარმოადგენენ სხვადასხვა სტატუსით, სხვადასხვა მიდგომით ადამიანის უფლებათა დაცვის გარანტიებს, რამაც გადაგვაწყვეტინა მათი ერთად განხილვა.

მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელ პერიოდში ბევრი ლიტერატურა გამოდის, რომელიც ეხება ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროს, ვფიქრობთ, რომ ჩვენი ნაშრომი ამ სახითაც დაეხმარება ადამიანის უფლებათა დაცვის მექანიზმების და გარანტიების შესწავლის საქმეს.

რედაქტორი: პროფესორი ვახტანგ ქარუმიძე

რეცენზენტი: დოცენტი ჯემალ გახოკიძე

წიგნი გამოიცა ამერიკული ორგანიზაციის „ეროვნული წვლილი დემოკრატიისათვის“ (National Endowment for Democracy, NED) მხარდაჭერით.

პროგრამის „პოლიცია და ადამიანის უფლებები“ –ფარგლებში, რომელსაც ახორციელებს ადამიანის უფლებების საინფორმაციო და სადოკუმენტაციო ცენტრი.

საქართველოს განათლების სამინისტროს მიერ დამტკიცებულია სახელმძღვანელოდ საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემიის მსსენელთათვის

რედაქტორისაბან

პროფესორ გივი ლობჯანიძის სამეცნიერო სტატიებმა, მონოგრაფიებმა, სახელმძღვანელოებმა საქართველოს საზოგადოებრიობის ყურადღება მიიპყრო. ფართო და მრავალფეროვანია საკვლევე პრობლემის თემატიკა, მიმართულებები და ღირებულებები. გამოკვლევები მიექდენა სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის, თეორიისა და პრაქტიკის საკითხებს. ავტორმა ახლებურად გაიაზრა და წარმოადგინა, აგრეთვე, თანამედროვე საერთაშორისო გერორიზმთან ბრძოლის პრობლემა. მისი შრომები ფართო საზოგადოების გაცხოველებულ ინტერესს იწვევს. მკითხველი თითქოს ელოდება კიდევ მისი ავტორობით გამოცემულ ახალ წიგნებს. მისი შრომების მთავარი ღირსებაა თხრობის სადა, დამაჯერებელი სტილი, სიღრმე, სხვათა აზრებისადმი პატივისცემა. მათი წაკითხვისას ჩნდება კითხვები, იკვეთება პრობლემები, ავტორი ეძებს პასუხს დასმულ საკითხებზე, კამათობს, დაეობს, აყენებს თავის მოსაზრებებს. ჩვენი აზრით, სამეცნიერო შრომა ამ კრიტერიუმებით უნდა შეფასდეს.

გივი ლობჯანიძის შრომა ეძღვნება სამართლისა და პოლიტიკური მეცნიერების ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალურ და საჭირო ადამიანის საყოველთაო უფლებათა გარანტიებს, საზოგადოებრივი სახელმწიფოს შექმნისა და სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების საკითხს. მასში გაივალისწინებულია ამ სფეროში თანამედროვე კონცეფციები და დოკუმები. ნაშრომი მეცნიერულ-გამოყენებითი მიმართულებისაა. იგი საღი აზრების კრებული

და სამეცნიერო გამოკვლევაა თავისი დასკვნებითა და რეკომენდაციებით. წიგნის ძირითადი დებულებებია:

1) პლურალისტური დემოკრატია და სამართლებრივი სახელმწიფო წარმოადგენენ აუცილებელ ელემენტებს ადამიანის ყველა ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა პატივისცემის, ადამიანებს შორის კონტაქტების განვითარებისა და ამასთან დაკავშირებული სხვა ჰუმანიტარული ხასიათის საკითხების უზრუნველყოფისათვის.

2) სამართლებრივი სახელმწიფო ნიშნავს არა უბრალოდ ფორმალურ კანონიერებას, რომელიც უზრუნველყოფს რეგულარობას და თანმიმდევრობას დემოკრატიული წესების დამყარებასა და შენარჩუნებაში, არამედ სამართლიანობასაც. იგი ემყარება ადამიანის პიროვნების უმაღლესი ღირსების აღიარებასა და სრულ გამოიარებას, აგრეთვე იმ დაწესებულების არსებობის გარანტიას, რომლებიც ქმნიან ეფექტურ სტრუქტურას და, თავის მხრივ, უზრუნველყოფენ მის ყველაზე სრულ გამოხატულებას.

3) დემოკრატია სამართლებრივი სახელმწიფოს და სამოქალაქო საზოგადოების განუყოფელი ელემენტია.

ნაშრომი სამეცნიერო-პრაქტიკული და გამოყენებითი მიმართულებისა და მნიშვნელობისაა. მასში, საქართველოს მაგალითზე, სამართლებრივი სახელმწიფოსა და სამოქალაქო საზოგადოების სამთავრობო და არასამთავრობო, საერთაშორისო ორგანიზაციებზე, საქართველოში დემოკრატიის დიდ მონაპოვარზე, სახალხო დამცველის ინსტიტუტზე, საკონსტიტუციო სასამართლოს, პოლიციის როლსა და მნიშვნელობაზე, ჰუმანიტარული სამართლის, წითელი ჯვრის საერთაშო-

რისო მოძრაობის, ლგოლვილთა და იძულებით ადგილმონაცვლეთა სამართლებრივ სტაგუსზე და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებზე გაცემულია კონკრეტული, მოკლე და მეცნიერული პასუხი, განსაზღვრული და განმარტებულია პრობლემასთან დაკავშირებული ძირითადი ცნებები, ტერმინები და დებულებები, რაც დაკავშირებულია ადამიანის დარღვეული უფლებების აღდგენის და მათი დაცვის პრობლემებთან.

წიგნი მიგვაჩნია იურიდიული მეცნიერების დადებით და მნიშვნელოვან შენაძენად. იგი დაეხმარება სტუდენტებს, ასპირანტებს, პროფესორ-მასწავლებლებს, მეცნიერებს, აგრეთვე სამართლებრივი სახელმწიფოსა და სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების პრობლემების და ადამიანის უფლებების დაცვის გარანტიების შესწავლით დაინტერესებულ ყველა მკითხველს.

ვახგან ქარუმიძე
1/XII 2002 წელი

წინასიტყვაობა

ადამიანის საყოველთაო უფლებათა გარანტიები, როგორც დამოუკიდებელი სამართლის დარგი, დასავლეთის სახელმწიფოებში გასული საუკუნის ორმოცდაათიანი წლებიდან ჩამოყალიბდა. ჩვენს ქვეყანაში საბჭოურ პერიოდში ადამიანის უფლებებზე არ საუბრობდნენ, რადგანაც იდეოლოგია ისე იყო მომართული, რომ ამ ტერმინთა ხმარება ზედმეტად ითვლებოდა. მიაჩნდათ, რომ „ადამიანის უფლებები კლასიკური ფორმით“ სწორედ საბჭოთა კავშირში იყო „დაცული“. უფლებადარღვეული ადამიანი არასოდეს იტყოდა, „სასამართლოში ვიჩივლებ“, დიდმა და პატარამ, ნასწავლმა და უსწავლელმა იცოდა, რომ თუ უნდა ეჩივლა, მხოლოდ ცენტრალურ კომიტეტში, ან საქალაქო და რაიონულ კომიტეტებში. ხშირ შემთხვევაში ცკ-ის ინსტრუქტორი „კანონზე მაღლა იდგა“. მისი დასკვნით ხდებოდა ადამიანის ბედის გადაწყვეტა. საბედნიეროდ, დღეს, ყოფილი ცენტრალური, საქალაქო და რაიონული კომიტეტების მდივნები თუ აპარატის მუშაკები და ე.წ. „ფუნქციონერები“ ერთმანეთსაც და სხვებსაც სასამართლოში უჩივიან. ამით იმის თქმა გვსურს, რომ ადამიანის უფლებათა დაცვის საქმე სწორ გზას ადგას.

პოლონელი მოღვაწის, მარეკ ნოვიცკის აზრით, „ადამიანის უფლებები ცოდნის ის დარგია, რომელიც მჭიდროდაა დაკავშირებული ფილოსოფიასთან, პირველ რიგში კი ეთიკასთან, იურიდიულ და პოლიტიკურ მეცნიერებებთან... ადამიანის უფლებანი და თავისუფლებანი მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანისა და სახელმწიფოს ურთიერთობის სფეროს მიეკუთვნება... ადამიანის უფლებანი ინდივიდუალურია და არა კოლექტიური. ამ უფლებათა სუბიექტი ადამიანია“. რაც

შეეხება გაეროს ადამიანის უფლებათა ორივე საერთაშორისო პაქტში შეტანილ I მუხლს, რომლის მიხედვითაც „ყველა ერს აქვს თვითგამორკვევის უფლება“ უნდა გავიგოთ, როგორც ერთა უფლებანი, რომელიც არ გამომდინარეობს ინდივიდუალური უფლებიდან და ეს ტიპური კოლექტიური უფლებანია, რომელსაც პოლიტიკური დატვირთვა უფრო გააჩნია.

ამ პრობლემით დაინტერესებული მკვლევარები ადამიანის უფლებაში ორ ძირითად ჯგუფს გამოყოფენ:

მატერიალურს და საპროცესო უფლებებს.

მატერიალურ უფლებებში მოიაზრება ადამიანის კუთვნილი უფლებები, როგორცაა: სიტყვის, საცხოვრებელი ადგილის არჩევის, თავისუფლების, განათლების მიღების, ჯანმრთელობის და ა.შ. მათშია როგორც უფლება, ასევე თავისუფლება, რომელსაც პოზიტიური უფლებების სახელითაც მოიხსენიებენ.

საპროცესო უფლებანი გულისხმობს იმ ინსტიტუტებს, რომელთა დახმარებითაც ადამიანი აიძულებს ხელისუფლებას დაიცვას მისი უფლებები. საპროცესო უფლებანი უკავშირდება ნეგატიურ უფლებებსაც, რაც ხელისუფლებას უკრძალავს, ან ზღუდავს ჩაერიოს ადამიანის ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში.

ნებისმიერ ქვეყანაში და ნებისმიერ დემოკრატიულ საზოგადოებაში ადამიანის „უფლებანი და თავისუფლებანი, უმრავლესობის ძალაუფლების ზღვარს აწესებენ“¹ ამიტომაც სამართლებრივი სახელმწიფოს ცნება ადამიანის უფლებათა სფეროში ერთ-ერთი საკვანძო საკითხია, რომელთანაცაა

¹ დაწ. იხ. შენიშვნები ადამიანის უფლებათა და ადამიანის უფლებათა მონიტორინგის შესახებ. თბ., 1998 წ. გვ. 7.

დაკავშირებული ყველა ის პრობლემა, რომლებსაც წინამდებარე ნაშრომში ვიხილავთ.

გარდა ამისა, ადამიანის უფლებანი ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებებთან მიმართებაში განვითარების მუდმივ პროცესშია ჩართული, ჩნდება ადამიანის უფლებათა ხელყოფის ახალი საშიშროებაც, ამიტომ ამ დარგში მკვლევარებმა და ამ პრობლემით დაინტერესებულმა პირებმა შესაბამისად უნდა გააფართოონ სამეცნიერო კვლევის სფერო, ცხოვრებაში კი აამოქმედონ ადამიანის უფლებების საიმედო და ეფექტური დაცვის გარანტიები.

§1. სამართლებრივი სახელმწიფო და ადამიანის უფლებები

იურიდიულ და პოლიტიკურ სამეცნიერო ლიტერატურაში სპეციალისტები უკანასკნელ პერიოდში სამართლებრივი სახელმწიფოს კონცეფციას ხშირად განიხილავენ. მისი ძირითადი შინაარსი სამართლის სფეროში სახელმწიფოთა საქმიანობაში აისახება. უფრო ზუსტად, როგორ თავსდება ხელისუფლების მოღვაწეობა ადამიანის საყოველთაო უფლებათა სამართლის ჩარჩოებში.

მანამ, სანამ ადამიანის უფლებები მხოლოდ ქალაქში იქნება ფიქსირებული და ყოველდღიურ ცხოვრებაში არ იქნება რეალიზებული, სანამ არ მოიპოვებს უმაღლესი ფასეულობის სტატუსს, სანამ არ გახდება სახელმწიფოს ყოველისშემძლეობის შემზღვეველი, საზოგადოება ვერ შეფასდება როგორც დემოკრატიული, ხოლო სახელმწიფო - როგორც სამართლებრივი.

სახელმწიფოს მხრიდან უფლებებისა და თავისუფლებების უზრუნველყოფა წარმოადგენს ხელისუფლების შემზღვევის თავისებურ მექანიზმს, რომელიც ყოველთვის ადამიანის ცხოვრების ყველა სფეროში გაძლიერებისა და გაფართოებისაკენ მიისწრაფვის. სწორედ ამიტომ აუცილებელი გახდა ახალი სამართლებრივი ხასიათის გარანტიების შექმნა და ხელისუფლების ბოროტად გამოყენების საწინააღმდეგოდ მექანიზმების სრულყოფა.¹

მკვლევართა დიდი ნაწილი თვლის, რომ სამართლებრივი სახელმწიფოს იდეის საწყისები უნდა ვეძიოთ იმ პერიოდში, როცა ადამიანური ცივილიზაცია ჯერ კიდევ აკვანში

¹ იხ. გ. მიქანაძე, ევროპის ომბუდსმენები, თბ. 1999. გვ. 9-10.

იმყოფებოდა. იმ დროს ადამიანი უკვე ცდილობდა აეხსნა და გაეუმჯობესებინა მის მსგავს არსებებთან ურთიერთობის ფორმები, შეეგრძნო თავისი თუ სხვისი თავისუფლების, სიკეთისა და ბოროტების, სამართლიანობისა და უსამართლობის, წესრიგისა და ქაოსის არსი. პირველყოფილი საზოგადოების (გვარი, ტომი, ტომთა კავშირი) ცხოვრების წესებმა (ჩვევები, ტრადიციები), რომლებიც განპირობებულნი იყვნენ და ეყრდნობოდნენ ავტორიტეტს, და საბოლოოდ სოციალური სტერეოტიპის გარკვეული ფორმა მიიღეს ადამიანთა ცხოვრებაზე, თავისუფლებაზე, საკუთრებაზე ბუნებითი უფლებების რეალიზაციისა და მათი გამოყენების პროცესში თანდათანობით გამოკრისტალდა ბუნებითი სამართლის ნორმებში: ისინი ასრულებდნენ ძირითად და უშუალო მომწესრიგებლის როლს ინდივიდსა და საზოგადოებას შორის ურთიერთობაში და გარკვეულ მომენტამდე ჰარმონიულად ათანხმებენ მათ.

სახელმწიფოს ჩამოყალიბების შემდგომ ხელისუფლებამ შეძლო ბუნებითი სამართალი თავის საკუთრებად გაეხადა და ხელთ ეგდო თვით სამართლებრივი ნორმების შექმნის შესაძლებლობა. ამიტომაც სამართლებრივი სახელმწიფოს იდეა ჯერ კიდევ ძველმა რომაელებმა შესთავაზეს კაცობრიობას. ჩამოყალიბდა ფორმულა „ვინ უნდა მეთვალყურეობდეს მათ, ვინც ჩვენ გვმეთვალყურეობს“?! ამ საკითხს პირველად პლატონმა მიაქცია ყურადღება, რაზედაც ცოტა ქვემოთ გვექნება მსჯელობა.

მომდევნო ეტაპზე სახელმწიფო გახდა შუამავალი ინდივიდსა და საზოგადოებას შორის და სამართლის ჰუმანური საწყისების გამოყენების გზით იგი საკუთარი მიზნების განხორციელების ძირითად ინსტრუმენტად გადააქცია. შემდგომი პერიოდიდან კაცობრიობა იძულებული გახდა ხე-

ლახლა დაეწყო შეთანხმების ოპტიმალური ფორმების ამჯერად უკვე პიროვნების, სახელმწიფოსა და სამოქალაქო საზოგადოებას შორის გონივრული შეთანხმების, მოთხოვნილებებისა და ინტერესების დაკმაყოფილების გზების ძიება და ამისათვის სამართალი გამოიყენა.

სამართლებრივ სახელმწიფოზე მოძღვრების წინაპირობად კანონის უზენაესობის, მისი ღვთაებრივი და სამართლიანი შინაარსის, კანონის სამართალთან შესაბამისობის აუცილებლობის იდეა შეიძლება მივიჩნიოთ. სამართლის, როგორც გარდუვალ ცხოვრებისეულ ამოცებაზე ამაღლებული მოვლენის, ჭეშმარიტი პატივისცემის პირველ მაგალითს გვაძლევს ანტიკური ისტორია: ბრძენმა სოკრატემ მიიღო სიკვდილი, არ ინდომა გასცლოდა სასამართლო განაჩენს (მიუხედავად მისი უსამართლობისა).

თუმცა გაურკვეველია, თუ რატომ გაუსწორდა ასე მკაცრად ჰელენია სოკრატეს, რომლის წინააღმდეგაც აღძრული ბრალდების არც ერთი პუნქტი თითქმის არ დადასტურდა (ერთი გამონაკლისის გარდა გ.ლ.) მითუმეტეს, უფრო გაუგებარია სასამართლოს მიერ გამოტანილი განაჩენი სოკრატეს სიკვდილით დასჯის შესახებ. იმ დროს ათენის სახელმწიფოში მხოლოდ და მხოლოდ ოთხი სახის დანაშაული — მკრეხელობა, სხვისი ქონების დატაცება, თავისუფალ მოქალაქეთა და მონათა გატაცება-გაყიდვა და სახელმწიფოს ღალატი ისჯებოდა სიკვდილით. რაც შეეხება სოკრატეს წინააღმდეგ აღძრული ბრალდების საფუძველზე მის დადანაშაულებას, ახალგაზრდობის გარყვნასა და ძველი ღმერთების ნაცვლად ახალი ღმერთების შემოღების ცდას, ეს ამ პერიოდის ათენის სახელმწიფოს კანონების მიხედვით დანაშაულის სიკვდილით დასჯას არ ითვალისწინებდა. ალბათ ამიტომაც იყო, რომ ათენის ნაფიც მსაჯულთა სასამართ-

ლოს მიერ გამოტანილ განაჩენს სოკრატეს სიკვდილით დასჯის შესახებ ბევრი ათენელი იმთავითვე უკმაყოფილოდ შეხვდა. კრიტონი, რომელიც სოკრატეს თავს დასტრიალებს სიკვდილით დასჯამდე, გულმოდგინედ ამზადებს ციხიდან გაქცევას და ცდილობს დაარწმუნოს იგი, რომ უსამართლო განაჩენის აღსრულებისაგან თავის დასაღწევად ციხიდან გაქცევა უსამართლობა სრულებითაც არ იქნება. სოკრატეს კეთილისმსურველი აპოლოდორე ასევე უკმაყოფილო იყო ათენის სასამართლოს მიერ გამოტანილი განაჩენით და აშკარად გამოთქვამს სინანულს, რომ სოკრატეს სიკვდილით დასჯა უსამართლოდ მიუსაჯეს, რაზედაც სოკრატეს ღიმილით უპასუხნია: „ჩემო ძვირფასო აპოლოდორე, შენთვის განა უფრო სასიამოვნო იქნებოდა სამართლიანად დავსჯილიყავ, ვიდრე უსამართლოდ?“¹

სიკვდილით დასჯის წინ სოკრატეს ასე მიუმართავს ათენელებისათვის: „ვისაც რა ადგილი უკავია საზოგადოებაში, მას იგი უნდა მიაჩნდეს საუკეთესოდ, ანდა, ვინც სადაც დააყენა უფროსმა, ჩემი აზრით, ყოველგვარი საფრთხის მიუხედავად, იგი სწორედ იქ უნდა დარჩეს და არაფრად უნდა ჩააგდოს არც სიკვდილი და არც სხვა რამ,

¹ ცხადია, სოკრატესთვის გამოტანილი სასჯელი მკაცრი და უსამართლოც იყო, მაგრამ მის მიმართ წაყენებული რიგი ბრალდებები სწორი იყო. ეს აღნიშნული აქვს ჰეგელს „ფილოსოფიის ისტორიის“ შესახებ ლექციებში. სოკრატე ის გმირია, რომელმაც ნაცვლად დელფოს ღმერთის ჩვენებისა, დაადგინა პრინციპი: ადამიანმა თავის თავში უნდა ჩაიხედოს, რომ იცოდეს თუ რა არის ჭეშმარიტება. ეს კი ნიშნავდა, როგორც ჰეგელი ამბობს: „გადატრიალებას საბერძნეთის სულში“. გადატრიალებას, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ ორაკულის ადგილი ახლა თითოეული მოაზროვნე ადამიანის საკუთარმა თვითშემეცნებამ დაიჭირა. „მაგრამ ეს შინაგანი უეჭვობა და დარწმუნება არის ყოველ შემთხვევაში, სხვა ახალი ღმერთი და არა ათენელების წინანდელი ღმერთი“.

ამგვარად ეს ბრალდება, ახალი ღმერთის შემოღების შესახებ სწორი იყო.

იხ. Гегель, соч. XI, стр. 77.

გარდა სირცხვილისა“.¹

სახელმწიფოს ნორმალური განვითარების სამართლებრივი კანონების მნიშვნელობისა და მმართველთა თვითნებობის შეზღუდვის შესახებ პლატონი წერდა: „მე ვხედავ იმ სახელმწიფოს დაღუპვას უახლოეს დროში, რომელშიც კანონს ძალა არ გააჩნია და იმყოფება ვილაციის ძალაუფლების ქვეშ. იქ კი, სადაც კანონი მმართველობის მბრძანებელია, ხოლო ისინი კი – მისი მონები, მე ვჭვრეტ სახელმწიფოს გადარჩენას და ყველა იმ სიკეთეს, რომელიც კი ძალუბთ ღმერთებს მიანიჭონ სახელმწიფოს“.² ანალოგიურ შეხედულებებს მისდევს არისტოტელეც, როდესაც ხაზს უსვამს, რომ „იქ, სადაც არ არსებობს კანონის ძალა, არა აქვს ადგილი სახელმწიფოებრივი წყობის არანაირ ფორმას“.

ახალი დროის ევროპულმა მოძღვრებებმა ანტიკური მოაზროვნებისაგან მიიღეს ესტაფეტა. კ. იასპერსი სამართლებრივად აღიარებდა ისეთ სახელმწიფოს, რომელშიც მოქმედებს კანონებზე დაფუძნებული თავისუფლება.³ მკვლევარები თვლიან, რომ მისაბაძი პოლიტიკური თავისუფლების კლასიკური ტიპი ჩამოყალიბდა ინგლისში 700 წლის წინ. ჯერ კიდევ 1328 წელს ნორთჰემპტონის სტატუტში ნათქვამია, რომ სახელმწიფოს არანაირ განკარგულებას არ შეუძლია ზემოქმედება მართლმსაჯულებაზე. იმ დროისათვის, როდესაც ჯ. ლოკმა დაწერა თავისი პამფლეტი მთავრობაზე, ინგლისში უკვე ჩამოყალიბდა პოლიტიკური სისტემის ისეთი ტიპი, რომელშიც უკვე რეალუ-

¹ სოკრატეს სიკვდილით დასჯის შემდეგ პლატონს სასწრაფოდ დაუტოვებია ათენი და გადასულა მეგარაში, სადაც ცხოვრობდა სოკრატეს მოწაფის ევლიდეს ოჯახში. დაწ. იხ. ვ. აბაშმაძე „ნარკვევები პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან“ თბ. 1997 წ. გვ. 136-140.

² პლატონი, თხზ. ტ; 3. რუს. გ. 1972 წ. გვ. 189.

³ Ясперс К., Смысл и назначение истории М. 1991. с. 215.

რი იყო სასამართლოსადმი პატივისცემა და ხელისუფლებასთან ურთიერთობაში თავშეკავებისა და ურთიერთგაწონასწორების გარკვეული სისტემა.

ხელისუფლების დანაწილების, მოქალაქეთა უფლებითა და თავისუფლებით უზრუნველყოფის იდეებმა შემდგომი განვითარება ჰპოვეს შ. მონტესკიეს ნაშრომებში. „თუკი, — წერდა იგი, — კანონმდებელი და აღმასრულებელი ხელისუფლება გაერთიანდება ერთ პიროვნებაში, ან ერთ დაწესებულებაში, მაშინ თავისუფლება არ იქნება, რადგანაც იქმნება საშიშროება, რომ ეს მონარქი, ანდა ეს სენატი დაიწყებს ტირანული კანონების შექმნას იმისათვის, რათა ასევე ტირანულად გამოიყენოს ისინი. არ იქნება თავისუფლება იმ შემთხვევაშიც, თუ სასამართლო ხელისუფლება არ იქნება გამოყოფილი საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლებისაგან. თუ იგი შეერთებული იქნება საკანონმდებლო ხელისუფლებასთან, მაშინ მოქალაქეთა სიცოცხლე და თავისუფლება აღმოჩნდება ბედის ანაბარად მიტოვებული, რადგანაც მოსამართლე კანონმდებელი იქნება. თუკი სასამართლო ხელისუფლება შეერთებული იქნება აღმასრულებელთან, მაშინ მოსამართლეს ექნება საშუალება გახდეს მჩაგვრელი“.¹

სამართლებრივ სახელმწიფოზე მოძღვრების ფილოსოფიურ დასაბუთებას მის სისტემურ ხედვაში უკავშირებენ კანტისა და ჰეგელის სახელებს. კანტი სახელმწიფოს აღიქვამს, როგორც სამართლისა და კანონსდაქვემდებარებულ ადამიანთა ერთობლიობას. მისი კატეგორიული გონების ბრძანება მოითხოვდა ისეთ მოქცევას, რომ საკუთარი ინტერესების თავისუფალი გამოვლინება შეთავსებადი ყოფილიყო ნებისმიერი პიროვნების თავისუფლებასა და საყოველთაო კანონთან. ჰეგელისათვის სახელმწიფო იგივე იყო, რაც სამართალი,

¹ Монтестье Ш. Избранные произведения м. 1955 ст. 290-291.

(„თავისუფალი ნების არსებობა“), მაგრამ ყველაზე უფრო მეტად განვითარებული (სამართლის მთელი სისტემა), რომელიც თავის თავში მოიცავდა პიროვნებისა და საზოგადოების სამართალს, ამიტომაც, სამართლის სისტემა, ე.ი. სახელმწიფო, მისი დიალექტიკური გაგებით, არის რეალიზებული თავისუფლების სამეფო.

სიტყვით შეხამება, „სამართლებრივი სახელმწიფო“, პირველად გვხვდება გერმანელი მეცნიერების: კ. ველკერის (1813 წ.) და ი. ფრაიხერ ფონ არეტინის (1824 წ.) ნაშრომებში. მაგრამ აღნიშნული ტერმინი იურიდიულად პირველმა გააანალიზა და მეცნიერულ მიმოქცევაში შეიტანა მათმა თანამემამულემ რობერტ ფონ მოლემმა (1832 წ.). იგი განიხილავდა სამართლებრივ სახელმწიფოს, როგორც მუდმივად განვითარებადი მოძღვრების კატეგორიას სახელმწიფოზე და მიაკუთვნებდა მას მეხუთე ადგილს პატრიარქალური, თეოკრატიული, დესპოტური და ლიბერალური სახელმწიფოების შემდეგ. შეიძლება ითქვას, რომ ამ დროიდან დაწყებული იდეა სამართლებრივი სახელმწიფოს შესახებ საუკუნეზე მეტ ხანს იყო გერმანული მეცნიერებისა და პოლიტიკოსების ყურადღების ცენტრში.

სამეცნიერო იურიდიულ ლიტერატურაში გამოყოფილია სამართლებრივი სახელმწიფოს გერმანული იდეის განვითარების ოთხი ეტაპი: 1848 წლის რევოლუციამდე იგი ფორმირდებოდა, როგორც მისი შექმნის თეორიული და კონსტიტუციურ-პოლიტიკური საფუძველი. 1848 წლის პაულკირხენის კონსტიტუციის პროექტში იყო სამართლებრივი სახელმწიფოსა და დემოკრატიის იდეების გაერთიანების მცდელობა. 1871 წლიდან ხელისუფლების დანაწილების, კანონის ცნებისა და სასამართლო პროცესის პრინციპები დეტალურად მუშავდებოდა. 1919 წლის ვაიმარის კონსტიტუ-

ცია, რომელიც აერთიანებდა სამართლებრივ სახელმწიფოს და წარმომადგენლობით-საპარლამენტო ელემენტებს. დღეს მოქმედი ძირითადი კანონით გფრ სოციალურ-სამართლებრივი სახელმწიფოა. გერმანულ ლიტერატურაში მრავალგზის გამოთქმულია აზრი (იგი ფართოდაა გავრცელებული) იმის შესახებ, თითქოს პირველი სამართლებრივი სახელმწიფო გერმანიაში ჩამოყალიბდა 1880 წელს.

დასავლეთის მთელ რიგ განვითარებულ ქვეყნებში ჩამოყალიბდა სამართლებრივი და პოლიტიკური სისტემების ისეთი ტიპი, რომელთა მოწყობის პრინციპი მრავალ საკითხში შეესაბამება სამართლებრივი სახელმწიფოს. იდეებს. გერმანიის, აშშ-ს, საფრანგეთის, ინგლისის, ავსტრიის, საბერძნეთის, ბულგარეთის, საქართველოს და მთელი რიგი სხვა ქვეყნების კონსტიტუციებსა და სხვა საკანონმდებლო აქტებში პირდაპირ თუ გადატანითი მნიშვნელობით დაფიქსირებულია, რომ მოცემული სახელმწიფოები სამართლებრივნი არიან.¹ ამ იდეის გავრცელებასა და პლანეტის მასშტაბით რეალიზაციას აქტიურად უწყობს ხელს გაერო თავისი ორგანიზაციული სტრუქტურებისა და საერთაშორისო სამართლებრივი აქტების მეშვეობით.

* * *

იდეას სამართლებრივი სახელმწიფოს შესახებ თვალსაჩინო ადგილი უკავია საერთო ცივილიზებულ ჰუმანისტურ აზროვნებაში, ვინაიდან ის ორიენტირებულია ისეთ სახელმწიფოებზე, სადაც პიროვნებისა და სახელმწიფოს ურთიერთობები სამართლის მკაცრ საფუძვლებს ემყარება და გამორიცხ-

¹ ბევრ ქვეყანაში კონსტიტუციური ნება „სამართლებრივი სახელმწიფო“ პრაქტიკულად ხორციელდება, ბევრი ქვეყნის სამართლებრივ აქტში ეს მხოლოდ იდეად რჩება.

ხავს ურთიერთდაპირისპირებას. სამართლებრივი სახელმწიფოს კონცეფცია უზრუნველყოფს პიროვნების ავტონომიას, ე.ი. განსაზღვრავს ადამიანის თავისუფლების გამოვლენის სფეროს, რომელშიც სახელმწიფოს ჩარევა არა მხოლოდ არამიზანშეწონილად, არამედ კანონსაწინააღმდეგო ქმედებად მიიჩნევა. მიუხედავად ამისა, დღემდე არ არსებობს სამართლებრივი სახელმწიფოს ყველასთვის მისაღები განსაზღვრება. ეს აიხსნება სხვადასხვა ფაქტორების მოქმედებით, რომელთა შორის შეიძლება დავასახელოთ შემდეგი: ისტორიული და კულტურული განვითარების განსაკუთრებულობა, დემოკრატიული, პოლიტიკური და სამართლებრივი ტრადიციები, ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცულობის დონე, პოლიტიკური და სამართლებრივი სისტემების თავისებურება, განსხვავება სამართლის ცნებასა და სამართლის, როგორც საზოგადოებრივი ურთიერთობების და კავშირების უნივერსალურ-სოციალური საშუალების გააზრებას შორის. ამასთან ერთად, რამდენადაც უნდა განსხვავდებოდეს სამართლებრივი სახელმწიფოს განსაზღვრების დეფინიციები, შეიძლება გამოვყოთ ზოგიერთი საერთო თვისება. ამ პოლიტიკურ-სამართლებრივი მოდელის საბოლოოდ დასრულებას უკავშირებენ ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების მაქსიმალურ უზრუნველყოფას, სახელმწიფოს პასუხისმგებლობას მოქალაქის წინაშე და მოქალაქის პასუხისმგებლობას სახელმწიფოს წინაშე, კანონის უზენაესობას და მის მკაცრ დაცვას ყველა სახელმწიფოებრივი ორგანოს, საზოგადოებრივი ორგანიზაციის, კოლექტივისა და მოქალაქის მიერ, სამართალდამცავი ორგანოების ეფექტურ მუშაობას.

სამართლებრივი სახელმწიფოს იდეა ემყარება საერთო ფილოსოფიურ წარმოდგენას სამართალზე, როგორც უმაღლეს

ღირებულებაზე, რომელსაც თავისი შინაარსი აქვს.

თავისი არსებობის მანძილზე სამართლებრივი სახელმწიფოს კონსტრუქციამ თანდათან მიიღო უფრო ფორმალისტული, სრულყოფილი სახე. სამართლებრივი სახელმწიფოებრიობა ობიექტურად ვარაუდობს ინდივიდის ავტონომიურობას და პოლიტიკურ თავისუფლებას, საზოგადოებრივ და სახელმწიფოებრივ საქმეებში პრიორიტეტს ანიჭებს პიროვნების სოციალურ მიზნებს.

კატეგორიები, „საერთო კეთილდღეობა“ და „უმაღლესი სამართლიანობა“, თავისი განუსაზღვრელობის გამო, ადგილს უთმობს სამართლებრივი სახელმწიფოს „კლასიკურ“ ნიშნებს. ამ პროცესის დასაწყისს საფუძველი ჩაუყარა ცნობილმა სახელმწიფო მოღვაწემ, ორატორმა და იურისტმა მ. ციცერონმა. ის სახელმწიფოს (*respublica*) განსაზღვრავს, როგორც ხალხის საკუთრებას (*res populi*). მისი თვალსაზრისით, „ხალხი არის ადამიანთა არა ნებისმიერი კავშირი, არამედ ადამიანთა მასიური გაერთიანება, რომლებიც ერთმანეთთან სამართლითა და ინტერესების ერთობით არიან დაკავშირებულნი“.¹ თავის წინამორბედთაგან განსხვავებით, ციცერონი სახელმწიფოს განიხილავს არა როგორც საერთო ინტერესების შემცველს, არამედ როგორც განსაზღვრულ სამართლებრივ წარმონაქმნს, როგორც ზოგადად მათლწესრიგს. ციცერონის მიხედვით, სამართალს საფუძველად უდევს არა მხოლოდ ბუნებისთვის ჩვეული, არამედ საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი არამთლიანობა. მისი აზრით, ფიზიკური და სოციალური სამყარო, თვით ადამიანის ყოფა, სული და სხეული, მიკრო და მაკროკოსმოსის – სამართლის ჭეშმარიტი წყაროა. ციცერონი მიესალმება მოქალაქეთა პოლიტიკურ აქტიურობას. იგი დგას

¹ Цицерон. Диалоги М. 1966 г. ст. 24-25.

სახელმწიფოს იურიდიზაციის სათავეებთან, რომელიც შემდეგ სამართლებრივ სახელმწიფოდ გარდაიქმნა.

სამართლებრივი სახელმწიფოს მთავარი, არსებითი საკითხი სახელმწიფოებრივ-სამართლებრივი ინსტიტუტების განვითარებასთან, მათ თეორიულ გააზრებასთან ერთად გახდა ხელისუფლების და პიროვნების ურთიერთობის პრობლემა. მისი გადაწყვეტა წარმოქმნის სახალხო სუვერენიტეტის იდეას, რომელიც თავისი არსით სამართლებრივი სახელმწიფოს მთავარ ნიშანს წარმოადგენს.

სახალხო სუვერენიტეტი ნიშნავს, რომ სახელმწიფოს ძალაუფლების წყარო არის მხოლოდ ხალხი. ეს გაბედული აზრი თავის დროზე შუასაუკუნეების ცნობილმა მეცნიერმა მარს დიუს პადუელმა წამოაყენა. „მშვიდობის დამცველის“ ავტორი თვლიდა, რომ სახელმწიფოს სუვერენია ხალხი — კანონმდებელი. ეს იყო საერთო ახალი ჰუმანისტური გაგება ადამიანის, როგორც საკუთარი ბედ-იღბლის შემქმნელის და შემოქმედისა.

ეს კონცეფცია გაიზიარა და შემდგომ განავითარა ჟან-ჟაკ რუსომ. სუვერენიტეტის მისეული გაგება ეფუძნება იმას, რომ სახელმწიფო (რესპუბლიკა) წარმოადგენს საზოგადოებრივი ხელშეკრულების შედეგს. სუვერენული ხელისუფლება უნდა გავიგოთ, როგორც საზოგადოებრივი ინტერესის გამოხატვა. სახელმწიფოში ყოველი ადამიანი იძენს მოქალაქეობრივ თავისუფლებას თავისი საკუთარი დამოუკიდებლობის ნაცვლად. რუსოსთან „საერთო ნება“ გარდუვლად იღებს სამართლებრივ ხასიათს და ბუნებითი სამართლის ჩარჩოებში თავსდება. თანაც, სუვერენული ხელისუფლება სამართლის სამსახურშია და სახელმწიფო, როგორც პოლიტიკური ორგანიზმი, წყვეტს არსებობას, თუ სუვერენობა არ გამოხატავს ხალხის საერთო ნებას. სახელმწიფო ხელისუ-

ფლება და მართვა-გამგეობა ლეგიტიმური უნდა იყოს.

ეს და მსგავსი თეორიული წანამძღვრები ზოგიერთ სამართლებრივ დოკუმენტშიც აისახა. აშშ-ს წარმომადგენელთა დამოუკიდებლობის დეკლარაცია მოიცავს შემდეგ დებულებას: „ჩვენ ვთვლით თვით სიცხადედ შემდეგ ჭეშმარიტებას: ყველა ადამიანი შექმნილია თანასწორად, რომელსაც მინიჭებული აქვს (თანდაყოლილი) განუსხვისებელი უფლებები სიცოცხლეზე, თავისუფლებაზე და ბედნიერებისაკენ სწრაფვაზე. ამ უფლებების უზრუნველყოფისათვის ადამიანები ქმნიან მთავრობას, რომელიც იღებს თავის თავზე სამართლიან მმართველობას ადამიანთა თანხმობით...“ სამართლებრივი სახელმწიფოსათვის აუცილებელია სახალხო სუვერენიტეტი, როგორც სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის წყარო და საფუძველი. სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტი ნიშნავს სახელმწიფო ხელისუფლების უზენაესობას, დამოუკიდებლობას, სისრულეს, საყოველთაობას და განსაკუთრებულობას.

სამართლებრივ სუვერენიტეტში მოიაზრება ეროვნული სამართლებრივი სისტემის რეალიზაციის შესაძლებლობა როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე მის ფარგლებს გარეთ საერთაშორისო სამართლის ჭრილში და ადამიანის საყოველთაო უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის სფეროში.

სუვერენიტეტის პრობლემას უკავშირდება სამართლებრივი სახელმწიფოს ისეთი ნიშანიც, როგორიცაა კანონის უზენაესობა, ვინაიდან სუვერენიტეტი გულისხმობს უზენაესი სახელმწიფო ხელისუფლების სამართლებრივ ორგანიზაციას, მისი განხორციელების იურიდიულ პროცედურას, პიროვნების და ხელისუფლების ურთიერთობის პრინციპებს. სახელმწიფოს, როგორც იურიდიულად ორგანიზებული საზოგადოებრივი მთლიანობის, საქმიანობა უნდა განხორ-

ციელდეს მხოლოდ სამართლებრივი ფორმით და სამართლის შესაბამისად – ეს მთლიანად ეხება როგორც საკანონმდებლო, ასევე აღმასრულებელ და სასამართლო ხელისუფლებას.

„სამართლებრივია ისეთი სახელმწიფო, სადაც ზეიმობს კანონი, სადაც უზრუნველყოფილია კანონის უზენაესობა“.¹

თეორიულად კანონის უზენაესობა გამოიხატება იმით, რომ ის წარმოადგენს არა მხოლოდ სახელმწიფოებრივი ნების პროდუქტს, არამედ ინდივიდების სამართლცნობიერებით ჩამოყალიბებული იდეის რეალიზაციას, რომელთანაც სახელმწიფო საჯარო-სამართლებრივ ურთიერთობებში იმყოფება.

სამართლის გენეზისი კონტინენტური ევროპის ქვეყნებში პირობითად შემდეგი სქემით მიმდინარეობს: თავდაპირველად საზოგადოებაში წარმოიშვება სამართლებრივი იდეები, რომლებიც მტკიცდებიან იურიდიულ ნორმებში, ხოლო შემდეგ სამართლის სუბიექტების კონკრეტულ სამართლებრივ ურთიერთობებში რეალიზდებიან.

მაშასადამე, სამართლებრივი სახელმწიფო იღებს მკაცრი კანონიერების ფორმას. ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების გაფართოებით ხასიათდებოდა XII საუკუნის ქართული სამართალი, – მინიმუმამდე შემცირდა სხვისი ქონების ხელყოფა, აიკრძალა სიკვდილით დასჯა, გაუმჯობესდა ქალის სამართლებრივი მდგომარეობა, რაზედაც საუბარი მაშინდელმა ცივილიზებულმა სამყარომ ცოტა მოგვიანებით დაიწყო. უფრო მეტიც, ჯორდანო ბრუნო რომ ქართველი ყოფილიყო, მას მაშინდელი ქართული სახელმწიფო და ეკლესია კოცონზე არ დაწვავდა, რადგანაც, ალბათ ყველა

¹ იხ. გ. ინწკირველი, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია თბ., 1999 წ. გვ. 108.

მოაზროვნე ქართველი გაიაზრებდა დედამიწის რეალური ფორმით არსებობას.

სამართლებრივი სახელმწიფოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნიშანია ხელისუფლების დანაწილება.¹ ამ კონცეფციის დამფუძნებლად ითვლება ცნობილი ფრანგი განმანათლებელი მონტესკიე,² თუმცა მანამდე მსგავსი მოსაზრებები გამოთქვა ჯ. ლოკმა, უფრო ადრე პოლიბიოსმა.³ თავის დროზე ხომ რომის რესპუბლიკის სახელმწიფოებრივი წყობაც ხელისუფლების განაწილების საწყისებზე იყო დაფუძნებული. მონტესკიეს აზრით, ვერც ერთი სახელმწიფო წყობა ვერ იძლევა იმის გარანტიას, რომ ადამიანს ბუნებითი თავისუფლება ექნება. ასეთი გარანტიების რეალურად არსებობისათვის აუცილებელია ხელისუფლების იმდაგვარი მოწყობა, რომ მისი ბოროტად გამოყენების შესაძლებლობა გამოირიცხოს. ეს კი მისი კონცეფციით მიიღწევა იმ შემთხვევაში, თუ ძალაუფლების სხვადასხვა შტო განაწილებული იქნება უწყებებს შორის, აუცილებელია საკანონმდებლო, აღმას-

¹ ამ პრობლემის ირგვლივ საინტერესო მოსაზრება გამოთქვა ბ. სავანელმა. იგი საუბრობს: „არა ხელისუფლების დანაწილებაზე, არამედ განაწილებაზე, რადგან არ უნდა არსებობდეს ერთი ხელისუფლება და მისი სამი შტო, არამედ უნდა იყოს სამი ხელისუფლება, რომელთაც ერთი მიზანი აქვთ—ადამიანის უფლებების დაცვა და ამ მიზანს ისინი აღწევენ ერთმანეთის შეზღუდვის მექანიზმით, რაც უფრო შეზღუდულია სამი ხელისუფლება ანუ მთლიანად სახელმწიფო, მით უფრო თავისუფალია პიროვნება, ანუ სახეზეა სამოქალაქო საზოგადოება“. დაწ. იხ. ბ. სავანელი, სამართლის თეორია. თბ., 1993 წ. გვ. 121.

² შარლ ლუი დე სეკონდა ბარონი დე ლა ბრედი და დე მონტესკიე (1689-1755) დაიბადა ბედიის ციხე-დარბაზში, ქ. ბორდოს ახლოს, დაამთავრა ბორდოს უნივერსიტეტი სამართლის დარგით.

³ ბერძენი ისტორიკოსი, პოლიბიოსი (201-120წწ.) თხზულებაში „საყოველთაო ისტორია“ იხილავს ცალკეული ქვეყნების ისტორიის მაგალითზე მმართველობის ფორმებს, სადაც უპირატესობას ანიჭებს მონარქიულ, არისტოკრატიულ და დემოკრატიულ შერწყმულ მმართველობის პრინციპებს, ასეთად იგი რომის სახელმწიფოს მიიჩნევდა.

რულებელი და სასამართლო ხელისუფლება სხვადასხვა უწყებას ეკუთვნოდეს. ეს სამი ხელისუფლება აწონასწორებს და აკავებს ერთიმეორეს. თუ ეს პირობა არ იქნება დაცული, მაშინ თავისუფლება ნებისმიერი ფორმის სახელმწიფო წყობის დროს დაიკარგება.¹

ქართული პოლიტიკური და სამართლებრივი აზროვნების სასახელოდ უნდა აღინიშნოს, რომ XII საუკუნის საქართველოში შეიქმნა ყუთლუ-არსლანის დასის პოლიტიკური პროგრამა, რომელიც ხელისუფლების დანაწილების მოთხოვნით გამოდიოდა.

ამ მოვლენის ივანე ჯავახიშვილისეული შეფასება საესეებით ასახავს ყუთლუ-არსლანის დასის გამოსვლის ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობას პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

მართლაც, ყუთლუ-არსლანის პოლიტიკური პროგრამა, როგორც საერთოდ შუა საუკუნეებში დაწყებული მანამდე უცნობი მიმართულების გამზვლენა, სახელმწიფო ხელისუფლების დანაწევრების თეორიის შუქზე მსოფლიო კულტურის ისტორიის ახალი ფურცელია და ამდენად, თავისი მნიშვნელობით სცილდება საქართველოს ისტორიის ფარგლებს.

ყუთლუ-არსლანის პოლიტიკური პროგრამის ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობას ისიც განაპირობებს, რომ შუა საუკუნეების ეპოქისათვის და უფრო ადრეც დამახასიათებელი იყო რელიგიური დოგმების ბატონობა ადამიანთა სულიერ ცხოვრებაზე: იმ დროს მეცნიერებაც, მწერლობაც და პოლიტიკაც ეყრდნობოდა რელიგიურ იდეოლოგიას. ყუთლუ-არსლანის და მისი პოლიტიკური დასის პროგრამა შედარებით თავისუფალია რელიგიური დოგმებისაგან და საერო მოძღვრებას ემყარება.

¹ იხ. შ. ლ. მონტესკიე, კანონთა გონი. თბ., 1994 წ. გვ. 13.

ყუთლუ-არსლანის პოლიტიკურ პროგრამაში მთელი ფეოდალური საქართველოს სახელმწიფო წყობილების გარდაქმნის იურიდიულ საფუძვლად მიჩნეულია სახელმწიფო ხელისუფლების დანაწილების საერთო მოძღვრება.

ლ. სანიკიძეს მიაჩნია, რომ ყუთლუ-არსლანის დასის პოლიტიკურ პროგრამაში „დიდი პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი აზროვნების სიმწიფე გამოსჩანს... სრულიად აზიის მხცოვან ისტორიას ასეთი რამ არ მოსწრებია, ხოლო რა იცოდნენ ყუთლუ-არსლანმა და მისმა „თანამოდასეებმა“, რომ მათი პოლიტიკური განასაჯი რალაცნაირი წინამორბედი უნდა გამხდარიყო გვიანეროპული „პარლამენტისა“, „გენერალური შტატებისა“, გინდა კონსტიტუციონალური მონარქიისა“. გ. აბაშიძე წერდა: „ყუთლუ-არსლანის დასის გამოსვლა, რომელიც იმდროისათვის მართლაც დაუჯერებელსა ჰგავს, მთელი საუკუნით უსწრებს „დიდი ქარტიის“ მიღებას ინგლისში.

და ბოლოს, სამეფო ხელისუფლებისა და ყუთლუ-არსლანის მომხრეთა შორის მომხდარი შეთანხმების თანახმად, სახელმწიფო დარბაზი გაფართოვდა მასში დიდვაჭართა შესვლით, ხოლო მეფის ხელისუფლება შეიზღუდა დარბაზის „თანაზიარობით“, ე.ი. ქვეყნის მართვა-გამგეობას მეფესთან ერთად დარბაზიც ახორციელებდა.

დომინირებდა თუ არა ყუთლუ-არსლანის მომხრეთა გამოსვლაში ხელისუფლების დანაწილების მოთხოვნა?

ამ დასის გამოსვლამდე სამეფო სასახლეში იწვევდნენ „დარბაზს“, რომელიც შედგებოდა საერო და საეკლესიო დიდი მოხელეებისაგან იგი ზღუდავდა მეფის ძალაუფლებას და ეწინააღმდეგებოდა ქვეყნის ხელისუფლების ცენტრალიზაციის საქმეს. ბუნებრივია, ყუთლუ-არსლანიც ამ დარბაზის წევრი უნდა ყოფილიყო, როგორც ვეზირი. „მოდასე-

თა“ პროგრამაში შემოდის „კარავი“, რომელიც მეფის სასახლესთან კი არა, მისგან მოშორებით უნდა გამართულიყო. თუკი „დარბაზს“ მეფე იწვევდა და მის სათათბირო ორგანოს წარმოადგენდა, „კარავი“, პირიქით, მეფის დამოუკიდებლად უნდა მოწვეულიყო და იქ მსხდომნი თვით უნდა ყოფილიყვნენ ქვეყნის გამგებელნი, ხოლო მეფეს ამ „გამგებლობაში“ ანუ კარვის მუშაობაში არ უნდა მიეღო მონაწილეობა. მეფეს კარვის მიერ უმაღლესი გამგებლობის რომელიმე საკითხის შესახებ მიღებულ გადაწყვეტილებას აცნობებდნენ, ე.ი. მას მხოლოდ გადაწყვეტილების სისრულეში მოყვანის უფლება ეძლეოდა, სხვა მხრივ ქვეყნის მართვის საქმე „კარავს“ რჩებოდა.

ყუთლუ-არსლანის „დასის“ პროგრამის ეს ნაწილი სხვა არაფერია, თუ არა „ხელისუფლების“ დანაწილების მოთხოვნა, ამიტომაც მეცნიერ-მკვლევართა მიერ შეფასებული ყუთლუ-არსლანის და მის „მოდასეთა“ გამოსვლა ეპოქისათვის წინსწრებად.¹

ასეთი სახელმწიფოებრივი მექანიზმის შექმნის იდეა გამორიცხავს ძალაუფლების თავმოყრას ერთ ხელში. ხელისუფლების ყველა შტო (საკანონმდებლო, აღმასრულებელი, სასამართლო) დამოუკიდებელია, აქვს თავისი კომპეტენცია და სხვების საქმიანობაში არ ერევა.

საქართველოს კონსტიტუციის 82-ე მუხლის შესაბამისად სასამართლო ხელისუფლება დამოუკიდებელია და მას ახორციელებენ მხოლოდ სასამართლოები, ხოლო კონსტიტუციის 91-ე მუხლის შესაბამისად საქართველოს პროკურატურა არის სასამართლო ხელისუფლების დაწესებულება და წარმოადგენს ერთიან ცენტრალიზებულ სისტემას, პროკუ-

¹ იხ. გ. ლობჯანიძე, ნარკვევები ქართულ საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოძღვრების ისტორიიდან. ქუთ. 1998 წ. გვ. 133-141.

რატურის ორგანოების ძირითად საქმიანობას განსაზღვრავს საქართველოს ორგანული კანონი პროკურატურის საქმიანობის შესახებ.

საბჭოურ პერიოდში, პროკურატურა დამოუკიდებელი სახელმწიფო ორგანო იყო, რომელსაც გააჩნდა განუსაზღვრელი უფლებები, აკონტროლებდა ყველას და ყველაფერს. კანონმდებლობით პროკურატურა „მოწოდებული იყო უზრუნველყო საბჭოთა კანონის ზუსტი და განუხრელი შესრულება, ყველა მოქალაქის, თანამდებობის პირის, სახელმწიფო ორგანოების, დაწესებულებებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მიერ“, რაც სახელმწიფოს ტოტალიტარული ხასიათის ერთ-ერთი გამოვლინება იყო.

2000 წლის 6 ოქტომბერს ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მიერ შემუშავდა რეკომენდაცია „სისხლის სამართალწარმოების სისტემაში პროკურატურის როლის შესახებ“, რითაც განისაზღვრა დემოკრატიული ქვეყნების პროკურორების სამართლებრივი სტატუსი შეესამებოდეს ევროპულ სტანდარტებს.

დემოკრატიზაციის გამარჯვებად უნდა ჩაითვალოს ის ფაქტი, რომ ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვას მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა პროკურატურის სისტემაში. საქართველოში, 2000 წლის 15 იანვარს გადაწყდა გენერალური პროკურატურის ადამიანის უფლებათა დაცვის ახალი განყოფილების შექმნა.

ხელისუფლების დანაწილების კონცეფციის ერთ-ერთი ვარიანტი ვარაუდობს ეგრეთ წოდებული „თავშეკავების და საპირწონეების სისტემის“ შექმნას, როდესაც ყოველ ხელისუფლებას გააჩნია მრავალი შესაძლებლობა აკონტროლოს და შეზღუდოს ერთმანეთი. ასეთი სახელმწიფოებრივი მექანიზმი ფუნქციონირებს აშშ-ში. მეორე ვარიანტი ვარაუდობს

სახელმწიფოებრივი ხელისუფლების ერთ-ერთი შტოს, საკანონმდებლო პრიორიტეტის, რაც დამახასიათებელია, მაგალითად, ინგლისისათვის.

ძალაუფლების დაბალანსება ეფუძნება სახალხო სუვერენიტეტს, რაც ზოგ თანამედროვე სახელმწიფოში კონსტიტუციურად არის განმტკიცებული. იდეის მიხედვით, საკანონმდებლო ხელისუფლებამ უნდა მიიღოს კანონები, აღმასრულებელმა – ორგანიზაცია გაუკეთოს მის შესრულებას, ხოლო სასამართლომ – კანონით გადაწყვიტოს დავა უფლებებზე.

საქართველოს კონსტიტუცია გარანტად დგება ხელისუფლების რეალური დანაწილების პრინციპის განხორციელების საქმეში, „სახელმწიფო ხელისუფლება ხორციელდება ხელისუფლების დანაწილების პრინციპზე დაყრდნობით“.¹

ამჟამად შეინიშნება აღმასრულებელი ხელისუფლების გააქტიურება, რომელიც თანდათან აფართოებს თავისი საქმიანობის ასპარეზს. ეს ობიექტური კანონზომიერებაა, ვინაიდან თანამედროვე სახელმწიფოს ცხოვრება უფრო რთულდება და მოითხოვს ხელისუფლების ოპერატიულ ჩარევას, რომელიც წარმოადგენს, უპირველეს ყოვლისა, მთავრობის ფუნქციას, ამასთანავე, მნიშვნელოვანია ის, რომ აღმასრულებელი სახელისუფლებო ორგანოების საქმიანობა ხორციელდებოდეს სამართლებრივ ფორმებში საკანონმდებლო ორგანოების მიერ მიღებული აქტების საფუძველზე.

უნიტარულისაგან განსხვავებით, ფედერაციულ სახელმწიფოში ძალაუფლების „ჰორიზონტალურ“ გაყოფასთან ერთად გამოიყენება „ვერტიკალური“ გაყოფის პრინციპი ფედერაციასა და მის სუბიექტებს შორის.

¹ იხ. საქართველოს კონსტიტუცია, თბ., 1995 წ. გვ. 6.

სახელმწიფო ხელისუფლების სამ ტრადიციულ შტო-
სთან ერთად (საკანონმდებლო, აღმასრულებელი, სასამართ-
ლო) გასათვალისწინებელია ე.წ. „მეოთხე ხელისუფლების“
ფუნქციონირება. საზოგადოებრივი აზრის, საინფორმაციო
საშუალებების, „მასმედიის“ (პრესის) როლი და მნიშვნელობა
მაკონტროლებელი ორგანოების, სამართალდამცავ ორგანოებსა
და ძალისმიერ სტრუქტურებთან ურთიერთობაში.

სამართლებრივი სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი ნიშანია
ადამიანის ბუნებითი უფლებების და თავისუფლებების რე-
ალური უზრუნველყოფა. ადამიანის უფლებები არის სა-
მართლებრივი სახელმწიფოს კვინტესენცია, საზოგადოების
განვითარების მნიშვნელოვანი ფაქტორი. ცნობილმა სოფისტმა
პროტაგორამ (481-811 წ. ძვ. წ. აღ.) ჩამოაყალიბა შემდგომი
ეპოქებისათვის მნიშვნელოვანი ფორმულა: „ადამიანი საზო-
მია ყველა საგნისა“. დროთა განმავლობაში შემოვიდა იმის
გაგება, რომ ადამიანის უფლებების საუკეთესო გარანტია
შეიძლება იყოს კანონი, რომელიც იცავს პიროვნების ინ-
ტერესებს.

ამასთან დაკავშირებით, მართებულია გავიხსენოთ გერ-
მანეული ფილოსოფოსის ი. კანტის (1724-1804 წწ.) მოსაზრე-
ბანი, რომლებიც უკვე მე-19 საუკუნის პირველ მესამედში
სამართლებრივი სახელმწიფოს თეორიად იყო აღიარებული.
მისი აზრით, პოზიტიური კანონმდებლობის ნორმები იმდენ-
ნად წარმოადგენს სამართალს, რამდენადაც ისინი შეესა-
ბამება გონებას, რომელიც ადამიანს თავისუფლების გარან-
ტიას აძლევს. სამართალი აწესრიგებს ურთიერთობებს, ინ-
დივიდებს, თავისუფალი ნების მატარებლებს შორის და
საბოლოოდ გამოდის პირობების ერთობლიობით, რომელიც
ნებას რთავს, ერთი პირის თავისუფლება შეთავსებულ იქნეს
სხვა პირის თავისუფლებასთან საყოველთაო კანონის თვალ-

საზრისით. მაშასადამე, სამართალი, კანტის მიხედვით, არა მხოლოდ გარეგანი თავისუფლების ფორმალური პირობაა, არამედ მისი ყოფის არსებითი ფორმაც არის. გონებით წარმოშობილ ქცევის წესებს კანტი „იმპერატივს“ უწოდებს.

კონტინენტურ ევროპაში დომინირებს სამართლებრივი სახელმწიფოს გერმანული მოდელი, რომელიც რაციონალურ ტრადიციას ემყარება. მისი საფუძველია კანტის, უმეტესად კი ჰეგელის ფილოსოფია. ჰეგელს კაცობრიობის ევოლუცია მიაჩნდა, როგორც თავისუფლების თანამიმდევრული განვითარება თვითნებობის დაძლევის გზით. გერმანული იურისპრუდენციისათვის (და არა მხოლოდ მისთვის) დამახასიათებელია სამართლის, სახელმწიფოს, თავისუფლების, როგორც რაღაც განუყოფელი და შესატყვისი კატეგორიების ინტერპრეტირება. სამართლებრივი სახელმწიფოს ეს ვერსია დიდი ლიბერალური პოტენციალის შემცველია.

სამართლებრივ სახელმწიფოში ადგილი არ უნდა ჰქონდეს არავითარ პატერნალისტურ გუნება-განწყობილებას, რომელთა თანახმად სახელმწიფო მოქალაქეებს რაღაც უფლებებით და თავისუფლებებით „ასაჩუქრებს“. ადამიანს დაბადების-თანავე ენიჭება სიცოცხლის, თავისუფლების, საკუთრების, ბედნიერებისაკენ სწრაფვის ბუნებითი უფლებები. ისინი თვითცხად აპრიორულ ჭეშმარიტებას წარმოადგენენ და დემოკრატიულ სამართლებრივ სახელმწიფოს კონსტიტუციაში აისახებიან. გარდა ამისა, ინდივიდი არის პოლიტიკური კავშირის (სახელმწიფოს) წევრი და გამოდის, როგორც მოქალაქე. სახელმწიფოს და მოქალაქის ურთიერთობები უნდა ემყარებოდეს სამართლის მყარ საფუძველს და წარმოადგენდეს საჯარო-სამართლებრივ კავშირს, რომელიც ბუნებითი უფლებების და თავისუფლების ურთიერთალიარებას ვარაუდობს. ამ დოქტრინიდან გამომდინარეობს გა-

ნუსხვისებელი და თანდაყოლილი ადამიანური ღირსების ცნება, რომლის მიხედვითაც ხელისუფლებას იმდენი უფლება აქვს ადამიანის მიმართ, რამდენსაც კანონი ანიჭებს. ამას სხვაგვარად შეზღუდული უფლების პრინციპსაც უწოდებენ. რაც შეეხება ადამიანს, აქვს ყველა ის უფლება, რომელსაც კანონი არ უკრძალავს.

სპეციალისტები ადამიანის უფლებებში ორ ძირითად ჯგუფს გამოყოფენ: მატერიალურ და საპროცესო კანონმდებლობით მინიჭებულ უფლებებს. მატერიალურ უფლებებში მოიაზრება პირადი ანუ სამოქალაქო უფლებები და თავისუფლება, რაზედაც ცოტა ქვემოთ გვექნება საუბარი. რაც შეეხება საპროცესო უფლებებს, მათ ადამიანები მოქმედებაში მოიპოვებენ და ეს ის მეთოდებია, რომელთა დახმარებით ის თავს იცავს ხელისუფლების მხრიდან უხეში ჩარევისაგან. ადამიანის უფლებათა დაცვის საპროცესო გარანტიებს მიაკუთვნებენ საკონსტიტუციო სასამართლოს სახალხო დაცვის და სხვა სამთავრობო ანალოგიურ ინსტიტუტებს, ამაში შედის რეფერენდუმის მოწყობის უფლებაც და ა.შ.

სამართლებრივი სახელმწიფოს სხვა მნიშვნელოვან ნიშნებს მიეკუთვნება განვითარებული სამოქალაქო საზოგადოების არსებობა. დემოკრატიული პოლიტიკური ინსტიტუტების შექმნა, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან ძალაუფლების თავმოყრას ერთი პირის, ან ორგანოს ხელში. კონსტიტუციური კანონის უზენაესობა და სამართლებრივი ქმედება, სახელმწიფოებრივი ძალაუფლების სუვერენულობის კანონით დადგენა და სინამდვილეში გატარება. სასამართლოს, როგორც სამართლებრივი სახელმწიფოებრიობის უზრუნველყოფის ერთ-ერთი საშუალების, ხელისუფლების დამოუკიდებელი შტოს უზენაესობა. კანონების სამართალთან შესაბამისობა, სახელმწიფო ხელისუფლების პოლიტიკური

სისტემის სამართლებრივი ორგანიზაცია და სხვა.

სახელმწიფოს არ შეუძლია (მით უმეტეს სამართლებრივს) მდგრადი პოლიტიკური ინსტიტუტების, ორგანიზაციის, დაწესებულების, გაერთიანების და ერთობების გარეშე, რომლებიც საზოგადოებისათვის აუცილებელ ფუნქციებს ასრულებენ. ქვეყნის პოლიტიკური სტრუქტურა სამი ელემენტისაგან შედგება: საზოგადოების პოლიტიკური სისტემა, ადამიანთა პოლიტიკური მოღვაწეობა, პოლიტიკური კულტურა. სამივე ელემენტი ერთმანეთიდან გამომდინარეობს და ერთმანეთს განაპირობებს. რაც შეეხება საზოგადოების პოლიტიკურ სისტემას, იგი არის პოლიტიკური ურთიერთობების, მათი მომწესრიგებელი ნორმების, ორგანიზაციების, დაწესებულებების და სოციალური ინსტიტუტების ერთობლიობა. იგი შესაბამისად დაკავშირებულია პოლიტიკური თეორიებისა და იდეების ფორმირებასთან, ადამიანთა აქტივობასა და საქმიანობასთან.

სამართლებრივი სახელმწიფოს თეორიის ნაირსახეობას წარმოადგენს განვითარებული და ზუსტად განსაზღვრული სამართლებრივი სისტემა, ანუ „სამართლის უზენაესობის“ კონცეფცია,¹ რომელიც ჩამოყალიბდა ლიბერალური პარადოგმის ჩარჩოებში და უპირველეს ყოვლისა, ანგლო-საქსური სამართალ-პოლიტიკური ტრადიციისათვის არის დამახასიათებელი. შედარებით სამართლისმცოდნეობის დარგის ცნობილი სპეციალისტის რ. დავიდის სამართლიანი შენიშვნის მიხედვით, „საერთო სამართალს დღემდე აზის თავისუფლების ბეჭედი“,² რადგანაც თანამედროვე სამართლებრივ რუკას კომპლექსურად შეისწავლის შედარებითი სამართალმ-

¹ სამართლის უზენაესობის კონცეფცია მკვიდრდება საქართველოშიც. იხ. მართლმსაჯულების მაცნე №4, თბ., 1998 წ.

² იხ. რ. დავიდი, თანამედროვეობის ძირითადი სამართლებრივი სისტემები, თბ. 1993 წ. გვ. 33.

ცოდნეობა (ლათ. comperetirus). შედარებითი სამართალ-მცოდნეობა ადგენს და იკვლევს იმას, რაც საერთოა ორი ან მეტი სამართლის სისტემისათვის, განსაზღვრავს მათ ბუნებას, ფორმას, როლს, აგრეთვე, გამოყოფს შესადარებელი სამართლის სისტემის სპეციფიკურ თავისებურებას. ამით უკეთ შეისწავლება მთლიანად სამართალი, როგორც თანამედროვე საზოგადოების სამართლებრივი სახელმწიფოს სულიერი კულტურის ფენომენი. შედარებითი სამართალ-მცოდნეობა არა მხოლოდ ხელს უწყობს „სამართლის უზენაესობის“ თეორიის გაღრმავებას, არამედ საშუალებას აძლევს სხვადასხვა ქვეყნების იურისტებს, სრულყოფილ თავიანთი ეროვნული სამართალი და ჩამოაყალიბონ ისეთი სამართლებრივი სისტემა, სადაც „სამართლის უზენაესობა“ დამკვიდრდება, რომელიც ხელს შეუწყობს სამართლებრივი სახელმწიფოს პრაქტიკულ არსებობას. გარდა ამისა, შედარებითი სამართალმცოდნეობა ხელს უწყობს საერთაშორისო ურთიერთობების განვითარებას, ერთიანი მსოფლიო საზოგადოების, ურთიერთდამოკიდებული სახელმწიფოს ხალხის ცხოვრების ოპტიმალური სამართლებრივი რეჟიმის დაცვას.

ინგლისური სამართლებრივი სისტემა ჩამოყალიბდა მოსამართლეების მიერ და ახლაც, პრეცედენტული სამართალი არეგულირებს საზოგადოებრივი ურთიერთობების უდიდეს სფეროს. სასამართლო პრაქტიკის როლი არსებითი და მნიშვნელოვანია დღესაც. ისე მოხდა, რომ თავდაპირველად ინგლისში, შემდეგ კი აშშ-ში სამართლის უზენაესობის იდეა იყო მატერიალიზებული, ძლიერი, დამოუკიდებელი სასამართლოს ინსტიტუტში, რომელიც ინდივიდს და ხელისუფლებას, უპირველეს ყოვლისა, ცენტრალურს შორის თავისებური ბუფერი გახდა. საზოგადოებრივ ცნობიერებაში და სამართლებრივ სისტემაში განმტკიცდა პიროვნების ავტონომი-

ურობისა და დამოუკიდებლობის თეზისი. მსგავსი პოზიცია გამოიხატება კანონებისა და სახელისუფლებო ინსტიტუტების განკარგულებებისადმი ფრიად ფხიზელი დამოკიდებულებით, ვინაიდან სახელმწიფოს მიერ პიროვნების უფლებებისა და თავისუფლებების ხელყოფის ალბათობა აქტუალურია ყოველთვის ნებისმიერი პოლიტიკური რეჟიმის დროს. საზოგადოებრივი ცნობიერება მუდმივად უკეთესს დემონსტრირებას ნდობის უმაღლეს ფაქტორს, უპირველეს ყოვლისა სასამართლოს მიმართ და ადამიანის უფლებების ყველაზე მნიშვნელოვან გარანტად მიიჩნევს მას. ამგვარად, თანდათან ჩამოყალიბდა შეზღუდული სახელმწიფოს იდეა.

ყურადსაღებია, რომ „სამართლის უზენაესობის“ თეორია და სამართლებრივი სახელმწიფოს კონცეფცია ერთი სულიერი წყაროდან — ალორძინების ფილოსოფიიდან იღებს სათავეს. ამასთან ერთად, სამართლებრივი სახელმწიფოს რომანულ-გერმანულ თეორიას აქვს მკაფიოდ გამოსახული რაციონალური ასპექტი, ვინაიდან საზოგადოებრივი ურთიერთობების მოწესრიგება მხოლოდ პოზიტიური სამართლის საშუალებით მოიაზრება. ამ თვალსაზრისით სამართალი აღიქმება, როგორც თავისებური დისციპლინარული სოციალური სისტემა. არსებითად, გერმანული სამართლებრივი სახელმწიფო არის განმტკიცებული „მართლწესრიგის განსახიერება“ და სხვა არაფერი. ის გამოიყურება, როგორც კანონწესრიგის სახელმწიფო, ხოლო მისი ანგლოსაქსური ვერსია ვარაუდობს შეზღუდულ სახელმწიფოს და თავისუფალ სამართლებრივ საზოგადოებას. უკანასკნელ შემთხვევაში სახელმწიფოს ენიჭება არბიტრის, შუამავლის როლი, რომელიც სამართლებრივ კონფლიქტში ჩაერევა მხოლოდ მაშინ, როდეს

საც ამოწურულია ყველა სხვა შესაძლებლობა და საჭირო ხდება მოთხოვნილება აქტიურ უფლებრივ მოქმედებაში.

სამართლის უზენაესობის კონცეფცია ფრიად თანამიმდევრულად გამოხატავს თავდადებას კლასიკური ლიბერალიზმის იდეებისადმი. ჯ. ლოკმა, ადამიანის ბუნებითი უფლებების თავისი ცნობილი ტრიადის – სიცოცხლე, თავისუფლება, საკუთრება – დასაბუთებით ბუნებრივად გამოაცხადა კერძო სამართლის ძირითადი პრინციპები, დაამტკიცა მათი პრიორიტეტულობა პოზიტიური სამართლის მიმართ. ამ პრინციპების დაცვით იზღუდება სახელმწიფოს უფლებები, ამიტომ ლოკის იდეალია სამართლებრივი საზოგადოება, რომლის არსებობის ერთ-ერთი პირობა შეზღუდული სახელმწიფოა. საჯარო სამართლით განსაზღვრული ხელისუფლების და პიროვნების ურთიერთობები აღიარებული შეიძლება იყოს იმდენად, რამდენადაც ისინი კერძო სამართლის სფეროში ბუნებრივად ჩამოყალიბებულ პრინციპებს აღიქვამენ. ინდივიდის და სახელმწიფოს კონფლიქტი ღებულობს ობიექტურ და სუბიექტურ ფაქტორებს შორის კოლიზიის ფორმას, ამ შემთხვევაში სამართალს ყოველთვის ეკუთვნის საბოლოო სიტყვა, ვინაიდან თავისუფლება ინდივიდუალურია და უმაღლეს ფასეულობას წარმოადგენს. „სამართალს სხვა რა აქვს საგნად, თუ არა მართლის მფარველობა“¹ წერდა ილია ჭავჭავაძე.

შეუძლებელია არ განვიხილოთ სამართლის უზენაესობის კონცეფციის სწრაფვა პიროვნების ინტერესების დასაცავად. სამართალი ამ შემთხვევაში არის საზოგადოების მოღვაწეობის პროდუქტი, ხოლო სახელმწიფოს ფაქტორი სამართლის ჩამოყალიბებაში ფრიად უმნიშვნელოა და ფორმალური. „სამართლიანობას ყოველთ უწინარეს, ხელთ უნდა

¹ იხ. ი. ჭავჭავაძე, ივერია, №103, 1888 წ. გვ.2.

ეჭიროს სასწორი საზოგადოებრივის საქმის განაჩენისათვის“¹ ილია ჭავჭავაძის ეს შეფასება კარგად ეხმიანება სამართლის უზენაესობის იდეას, რომელიც წარმოქმნის ძალიან მოქნილ, სიახლეების ამთვისებელ სამართლებრივ სისტემას. ეს უკანასკნელი, მისი სირთულის მიუხედავად, საიმედო გარანტია ხელისუფლების თვითნებობის წინააღმდეგ. რა თქმა უნდა, ამ თეორიულ კონსტრუქციას აქვს სუსტი მხარეები, და მაინც, სამართლის უზენაესობის იდეას გარდაუვალი ჰუმანისტური მნიშვნელობა ენიჭება. ეს არის თავისებური სამართლებრივი ორიენტირი, ეტალონი, მიზანი, რომლისკენაც საჭიროა სწრაფვა. უნდა ითქვას, რომ ზოგიერთ ქვეყანაში სამართალს ნამდვილად აქვს მაღალი სოციალური ღირებულება. „სამართლის უზენაესობის“ კონცეფცია ანაყოფიერებს სამართლებრივი ინსტიტუტების ევოლუციას, აგულიანებს უსასრულო სრულყოფისათვის პროგრესის და თავისუფლების გზაზე. სამართლისა და კანონის უზენაესობა არის სამართლებრივი სახელმწიფოს ერთი მედლის ორი მხარე, რომლებიც პრინციპში შერწყმული უნდა იყოს სამართლებრივი სახელმწიფოს ერთიან ცნებაში, სადაც სახალხო სუვერენიტეტის, კანონისა და სამართლის უზენაესობის, ხელისუფლების დანაწილების პრინციპით მაღალ დონეზეა უზრუნველყოფილი ადამიანის, მოქალაქისა და საერთოდ პიროვნების უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა.

და ბოლოს, კიდევ ერთ ნიშანზე შეიძლება საუბარი, ესაა:

სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობის სამართლებრივი მოწესრიგება.

რელიგიური წარმოდგენები სათავეს იღებს სახელმწიფოს წარმოშობამდე, მაგრამ სრულყოფილებას იგი აღწევს

¹ იხ. ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. VI, გვ. 136.

სწორედ სახელმწიფოებრიობის პირობებში. საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ რელიგია რწმენის სფეროა და არა ცოდნის. ე.ი. რელიგია არის ზებუნებრივი ძალების რწმენა, სადაც ერთიანდება შეხედულებები, ემოციები და კულტი. ნებისმიერი რელიგია რწმენის მეშვეობით ცდილობს განსაზღვროს ადამიანის ადგილი და დანიშნულება სამყაროში, თუ როგორ და რისთვის უნდა იცხოვროს, ეს კი მოითხოვს გარკვეული ზნეობრივი ნორმების დაწესებას, რომელთა დაცვა და შესრულება ადამიანს მიიყვანს სასურველ მიზნამდე. ამისათვის რელიგია აყალიბებს მცნებებს, რომლებიც შეიცავენ მოთხოვნებს, რა უნდა აკეთოს და რა არ უნდა აკეთოს ადამიანმა. ილია ჭავჭავაძე წერდა: „ქრისტე ღმერთი ჯვარს ეცვა ქვეყნისათვის და ჩვენც ჯვარს ვეცვით ქრისტესათვის. ქრისტიანობა ქრისტეს მოძღვრების გარდა, ჩვენში ჰნიშნავდა მთელი საქართველოს მიწა-წყალს, ჰნიშნავდა ქართველობას, დღესაც მთელს ამიერკავკასიაში ქართველი და ქრისტიანი ერთისა და იმავე მნიშვნელობის სიტყვები არიან. გაქრისტიანების მაგიერ გეტყვიან – გაქართველდო“¹

ღიდი ილიას სიტყვებიდან გამომდინარე, ქვეყანაში ქრისტიანული რელიგია სახელმწიფოს ეხმარება ზნეობრიობაში. ამიტომ სამართლებრივ სახელმწიფოში მხარს უჭერენ ძირითადი რელიგიის განვითარებას, ხელს არ უშლიან დასაშვებ რელიგიურ მიმდინარეობებს, რაც არ ნიშნავს ქვეყანაში ამ კუთხით ქაოსსა და გაუგებრობას, პირიქით, სამართლებრივ სახელმწიფოში მკვეთრადაა გამიჯნული სახელმწიფო რელიგიისაგან და მათ შორის ურთიერთობა კანონმდებლობითაა მოწესრიგებული.

კონსტიტუციურად „სახელმწიფო აღიარებს ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის განსაკუთრებულ როლს

¹ იხ. გაზ. ივერია, 1888 წ. №9. გვ. 2.

საქართველოს ისტორიაში, ამასთან ერთად აცხადებს რწმენისა და აღმსარებლობის სრულ თავისუფლებას, ეკლესიის დამოუკიდებლობას სახელმწიფოსაგან“.¹

კონსტიტუციის მე-9 მუხლით ეს პრინციპები განსაზღვრულია კანონით, რის საფუძველზედაც საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის ხელმოწერილი იქნა კონსტიტუციური შეთანხმება, 2002 წლის 14 ოქტომბერს სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძარში, რითაც სახელმწიფო და ეკლესია ადასტურებენ მზადყოფნას ითანამშრომლონ ურთიერთდამოუკიდებლობის პრინციპის დაცვით, ქვეყნის მოსახლეობის საკეთილდღეოდ.

ე.ი. სამართლებრივია სახელმწიფო, რომლის სუვერენიტეტი აბსოლუტურად დაცულია, აღიარებული და გარანტირებულია კანონის უზენაესობა, ხელისუფლების დანაწილება, პიროვნების ბუნებითი უფლებებისა და თავისუფლებების რეალური უზრუნველყოფა, სამოქალაქო საზოგადოების, დემოკრატიული, პოლიტიკური და რელიგიური ინსტიტუტების არსებობა, განვითარებული და ზუსტად განსაზღვრული სამართლებრივი სისტემა: ასეთ სახელმწიფოში მოქალაქეებსა და სახელმწიფოს ერთმანეთის მიმართ აქვთ უფლებები და ეკისრებათ შექცევადი ურთიერთპასუხისმგებლობა.

საბოლოოდ, სამართლებრივ სახელმწიფოსთან მიმართებაში ასეთი დასკვნის გაკეთება შეიძლება: ა) სამართლებრივი სახელმწიფოს შექმნის პირველი სურვილები გაჩნდა პლატონისა და არისტოტელეს შრომებში. ბ) სამართლებრივი სახელმწიფოს იდეა მეცნიერულად დაამუშავა შ.ლ. მონტესკიემ. გ) სამართლებრივი სახელმწიფოს ფილოსო-

¹ იხ. საქართველოს კონსტიტუცია, თბ., 1995 წ., გვ. 7.

ფიური დასაბუთება მოგვცეს კანტმა და ჰეგელმა. დ) სამართლებრივი სახელმწიფოს კონცეფციის პრაქტიკული განხორციელება მოხდა გერმანიაში, ავსტრიაში, ამერიკაში, ინგლისში და რიგ სხვა ქვეყნებში.

ასეთია სამართლებრივი სახელმწიფოს არსი და დამახასიათებელი ნიშნები, რომლებიც კატეგორიულობით არ ხასიათდება და მკვლევართა მიერ სხვადასხვა ინტერპრეტაციით განიხილება.

§2. სამოქალაქო საზოგადოება და ადამიანის უფლებები

სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების (Civil society) იდეას განვითარების ხანგრძლივი ისტორია გააჩნია, რომელიც ხასიათდება ყველა დროის მოაზროვნეთა მისწრაფებით – შეექმნათ მოდელი რეალური იდეალური საზოგადოებრივი წყობისა, სადაც უნდა ებატონა აზროვნებას, თავისუფლებას, კეთილდღეობას და სამართლიანობას. სამოქალაქო საზოგადოების იდეის ჩამოყალიბებისას ყოველთვის ჩნდებოდა სახელმწიფოს სრულყოფასთან, კანონისა და სამართლის მნიშვნელობის ამაღლებასთან დაკავშირებული პრობლემები.

ამ მიზანს უძველეს სამყაროში ობიექტურად ითვალისწინებდა პლატონის ეიდოსის (სახელმწიფოს იდეა) თეორია. ასევე ყურადღებას იმსახურებს არისტოტელეს მოსაზრება იმის შესახებ, რომ სახელმწიფო არის საკმაო თვითზეწოლის პირობებში არსებული მოქალაქეთა გაერთიანება, ე.ი. სამოქალაქო საზოგადოება. ციცერონი აკვირდებოდა და ასაბუთებდა რა ადამიანთა სამართლებრივ თანასწორობას, წერდა:

სამართალი არის სამოქალაქო საზოგადოების შემაკავშირებელი რგოლი.

კაცობრიობის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე სამოქალაქო საზოგადოება მთლიანად გაიგივებული იყო სახელმწიფოსთან. ეს გრძელდებოდა საკმაოდ დიდხანს და განპირობებული იყო ეკონომიკური და სოციალურ-პოლიტიკური ურთიერთობების განვითარების დონით (შრომის დანაწილების პრიმიტიული ფორმები, სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების განვითარების საწყისი ეტაპი, საზოგადოებრივი ცხოვრების გასახელმწიფოებრიობა, სოციალური სტრუქტურის კასტური ხასიათი).

საზოგადოებრივი ურთიერთობების შემდგომმა თანამიმდევრულმა განვითარებამ განაპირობა სამოქალაქო საზოგადოების შესახებ სწავლულთა შეხედულებების ტრანსფორმირება. XVI-XVII საუკუნეთა მიჯნაზე ნ. მაკიაველის, ჰ. გროციუსის, თ. ჰობსის, ჯ. ლოკის, შ. მონტესკიეს, ჟან-ჟაკ რუსოს ნაშრომებში უკვე დასაბუთებული იყო სამოქალაქო საზოგადოების შესაბამისობა არა ნებისმიერ, არამედ, მათი აზრით, მხოლოდ სახელმწიფოებრივი მოწყობის პროგრესულ ფორმებთან, რომლებიც დაფუძნებული იყვნენ ბუნებით სამართლებრივ საწყისებზე. კერძოდ, ჯ. ლოკი თვლიდა, რომ „აბსოლუტური მონარქია... შეუთავსებელია სამოქალაქო საზოგადოებასთან და, აქედან გამომდინარე, საერთოდ არ შეიძლება იყოს სამოქალაქო მმართველობის ფორმა“, მაკიაველს საუკეთესოდ მიაჩნდა სახელმწიფოს შერეული ფორმა, შედგენილი მონარქიის, არისტოკრატიისა და დემოკრატიისაგან, სადაც თითოეული მათგანი მოწოდებულია შეაკავოს და დაიცვას დანარჩენი ორი.

სამოქალაქო საზოგადოების საფუძვლების ფილოსოფიურ დახასიათებას გვაძლევს ი. კანტიც. მისი აზრით, უმთავრესია შემდეგი იდეები:

ა) ადამიანმა ყველაფერი საკუთარი ძალებით უნდა შექმნას და პასუხი უნდა აგოს თავის ქმნილებაზე.

ბ) ადამიანური ინტერესების შეჯერება და მათი დაცვის აუცილებლობა არის ადამიანის თვითსრულყოფის საფუძველი.

გ) კანონით დაცული სამოქალაქო თავისუფლება არის თვითგანვითარების აუცილებელი პირობა, ადამიანური ღირსების შენარჩუნებისა და ამძლეების გარანტი.

ეს იდეები უდავოდ შეიძლება დაედოს საფუძვლად სამოქალაქო საზოგადოების თეორიას. კანტს გადააქვს რა ინდივიდებს შორის ანტაგონიზმის კონცენტრაცია, როგორც მათი თვითგანვითარების სტიმული, სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობაზე, კაცობრიობისათვის უდიდეს პრობლემაზე, აკეთებს დასკვნას, რომ თვით ბუნება განსაზღვრავს საყოველთაო სამართლებრივი სამოქალაქო საზოგადოების შექმნას. ვ. ჰუმბოლდტმა მიიღო კანტის ფილოსოფიური მოძღვრება და კონკრეტულ მაგალითზე დაყრდნობით შეეცადა ეჩვენებინა წინააღმდეგობა და სხვაობა სამოქალაქო საზოგადოებასა და სახელმწიფოს შორის. სამოქალაქო საზოგადოებას იგი აკუთვნებს:

ა) პირადად ინდივიდების მიერ შექმნილ ეროვნულ და საზოგადოებრივ დაწესებულებათა სისტემებს;

ბ) ბუნებით და საერთო სამართალს;

გ) ადამიანს;

მისი აზრით, სამოქალაქო საზოგადოებისაგან განსხვავებით სახელმწიფოს გააჩნია:

ა) სახელმწიფო ინსტიტუტების სისტემა;

ბ) სახელმწიფოს მიერ გამოცემული პოზიტიური სამართალი;

გ) ჰყავს მოქალაქე.

სამოქალაქო საზოგადოების ცნების განსაზღვრის საქმეში მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვის ჰეგელს. წარმოადგინა რა იგი როგორც კერძო ინტერესების მოქმედების სფერო, მან აქვე მიუჩინა ადგილი ოჯახს, წოდებრივ ურთიერთობებს, რელიგიას, სამართალს, მორალს, განათლებას, კანონსა და მათგან გამომდინარე სუბიექტების იურიდიულ ურთიერთკავშირს. ჰეგელი განსაკუთრებულ როლს ანიჭებს ურთიერთდაპირისპირებულ ინდივიდებს.

ჰეგელს სახელმწიფო, რომელიც საერთო ინტერესების სფეროს წარმოაჩენს, განვითარების უფრო მაღალ საფეხურად მიაჩნია, ვიდრე სამოქალაქო საზოგადოება. სახელმწიფო, აერთიანებს რა ინდივიდებს, ორგანიზაციებს, დაწესებულებებს, მაღლდება საზოგადოებაზე, აწესრიგებს მის წინააღმდეგობას, ათანხმებს დაპირისპირებულთა ინტერესებს.

მოვლენებსა და მათ ამსახველ კატეგორიებს მატერიალისტური დახასიათება მისცეს კ. მარქსმა და ფ. ენგელსმა. სამოქალაქო საზოგადოება დაუკავშირეს ინდივიდების მატერიალურ ურთიერთობას, საწარმოო ძალების განვითარების განსაზღვრულ დონეს. ისტორიული მონაცემებისა და მოყვანილი მსჯელობების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების პროცესი რთული და წინააღმდეგობრივია. იგი მოიცავს ათეულობით საუკუნეს, იწყება ანტიკურ სამყაროში (ათენი, რომი) და მიემართება ახალი დროის ევროპისა და ამერიკის განვითარებული საზოგადოებრივი სისტემებისაკენ. სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბება დამოკიდებულია ეკონომიკური და სამართლებრივი ურთიერთობების განვითარების დონეზე, ინდივიდების პირადი და ეკონომიკური თავისუფლების რეალობაზე, სახელმწიფოებრივ-ძალოვან სტრუქტურაზე, საზოგადოებრივი კონტროლის მექანიზმის მუშაობაზე. სამოქალაქო საზოგადო-

ების ხარისხი ჩადებულია ნებისმიერ სამოქალაქო სისტემაში, მაგრამ მათ შეიძლება განვითარების სხვადასხვა დონე ჰქონდეთ. ასე რომ, დროის გარკვეულ მონაკვეთში, ისინი ჩანასახის მდგომარეობაში არიან, ტოტალიტარული სახელმწიფოს პირობებში კი შეიძლება დროებით დათრგუნული, შეკუმშული ზამბარის მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ. მკვეთრად გამოხატული კლასობრივი ხასიათის საზოგადოებრივ წყობაში გარკვეული დოზით არსებობენ და მხოლოდ სოციალური თანასწორობის მიღწევისას დემოკრატიული სამართლებრივი სახელმწიფოებრიობის პირობებში ვითარდებიან და ხდებიან მნიშვნელოვანნი.

ილია ჭავჭავაძე დიდად აფასებდა ჯანსაღი, სამართლიანი საზოგადოების როლსა და დანიშნულებას. მას მიაჩნდა, რომ „საზოგადოებამ უნდა იცოდეს, რა აზრის კაცთან იჭერს საქმეს. რისა და ვისს მიმღევარს უნდა ათხოვოს თავისი ყურადღება“. იგი გულისხმობს ხელისუფლებას, შემდეგ თვითონ რომ უნდა გახდეს საზოგადოების კეთილდღეობისათვის მზრუნველი. მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, „საზოგადოება მარტო იმას კი არ უნდა სჯერდებოდეს, ვინ ვის რას ემართლება, ვინ ვის რას ერჩის, ვინ ვისკენ სამართლიანად ხელს იწვდის. განა კაცთა ადამიანური ცხოვრება, ისტორია, პროგრესი და სხვა რაიმე სიკეთე შესაძლებელია თუ ადამიანთა ურთიერთობაში ამის პასუხი არ იძიე,“¹ საზოგადო სარბიელი მოედანია საზოგადო ცხოვრებისა, რომელიც... სხვა არ არის რა გარდა აზრთა და საქმეთა ერთმანეთთან ბრძოლისა ცხოვრებისავე ესე თუ ისე მოსაწყობად და მოსამართავად.² რის გარეშეც ნამდვილ შინაგანად ჭეშმარიტ საზოგადოებას ვერ ჩამოვაყალიბებთ.

¹ იხ. ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. IX. გვ. 278-279.

² ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. III. გვ. 198.

სამოქალაქო საზოგადოების თანამედროვე გაგება ითვალისწინებს მასში მნიშვნელოვანი ნიშან-თვისებების კომპლექსის არსებობას. მათი უქონლობა ან განუვითარებლობა საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ სოციალური ორგანიზმის „ჯანმრთელობის“ მდგომარეობა და მისი თვითგანვითარების აუცილებელი მიმართულებები. განვიხილოთ ეს ნიშან-თვისებები უფრო დაწვრილებით.

სამოქალაქო საზოგადოება არის თავისუფალი ინდივიდების ერთობლიობა.¹ ეკონომიკური თვალსაზრისით, ეს ნიშნავს, რომ თითოეული ინდივიდი წარმოადგენს მესაკუთრეს, რეალურად ფლობს იმ საშუალებებს, რომლებიც აუცილებელია ადამიანის ნორმალური არსებობისათვის. იგი თავისუფალია საკუთრების შექენა-განკარგვაში, პროფესიის არჩევაში, სოციალური თვალსაზრისით, ინდივიდის რომელიმე სოციალურ ერთობაში გაწევრიანება აუცილებელი არ არის. მას შეუძლია დამოუკიდებლად იარსებოს, აქვს საკმარისი ავტონომიური თვითორგანიზაციის უფლება საკუთარი მოთხოვნილებებისა და ინტერესების დასაკმაყოფილებლად. ინდივიდის, როგორც მოქალაქის, თავისუფლების პოლიტიკურ ასპექტს წარმოადგენს მისი დამოუკიდებლობა სახელმწიფოსგან, ანუ, მას შესაძლებლობა აქვს იყოს იმ პოლიტიკური პარტიის ან გაერთიანების წევრი, რომელიც გამოდის არსებული სახელმწიფო ხელისუფლების კრიტიკით, მისი უფლებაა – მიიღოს ან არ მიიღოს მონაწილეობა

¹ პოლიტიკურ და სპეციალურ ლიტერატურაში ვხვდებით ტერმინს „სამოქალაქო მოსახლეობა“, რომლის ირგვლივ მოიაზრებიან ადამიანები, რომლებიც არ არიან გაწვეული სამხედრო სავალდებულო სამსახურში ომის დროს, გარდა ამისა მათ რიგებში აერთიანებენ სამხედრო მოსამსახურეებს, რომლებიც დემობილიზირებული არიან საპატიო მიზეზებით. ასევე საზოგადოების ამ ნაწილში, რომლებსაც არავითარი შეხება არა აქვთ კომფლიქტურ მხარეებთან, ე.ი. „მშვიდობიანი მოსახლეობა“ და ა.შ.

სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების და ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნებში. თავისუფლება გარანტირებულიად ითვლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ინდივიდს გარკვეული მექანიზმების (მაგალითად, სასამართლო) საშუალებით შეუძლია შეზღუდოს სახელმწიფო ან სხვა სტრუქტურების თვითნებობა საკუთარი უფლებების დასაცავად.

სამოქალაქო საზოგადოების დედააზრია ღია სოციალური წარმონაქმნი. მასში უზრუნველყოფილია სიტყვის თავისუფლება კრიტიკის თავისუფლების ჩათვლით, სხვადასხვა სახის ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა, თავისუფალი მიმოსვლის უფლება, სხვადასხვა ქვეყნის ინფორმაციული და საგანმანათლებლო ტექნოლოგიების ფართო და მუდმივი გაცვლა-გამოცვლა, უცხო ქვეყნების სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებთან კულტურული და ეკონომიკური თანამშრომლობა, საერთაშორისო სამართლის პრინციპებისა და ნორმების შესაბამისად მონაწილეობის მიღება საერთაშორისო და უცხოური გაერთიანებების საქმიანობაში. იგი საერთო ჰუმანიტარული პრინციპის მომხრეა და ღია ურთიერთქმედებისა ანალოგიურ წარმონაქმნებთან პლანეტის მასშტაბით.

სამოქალაქო საზოგადოება რთული სტრუქტურის პლურალისტური სისტემაა. სხვადასხვაგვარი საზოგადოებრივი ფორმებისა და ინსტიტუტების (პროფკავშირი, პარტია, მეწარმეთა გაერთიანება, მომხმარებელთა საზოგადოება, კლუბები და ა.შ.) არსებობა იძლევა ინდივიდის ნებისმიერი მოთხოვნის, ინტერესების გამოხატვისა და რეალიზაციის, ადამიანის არსის მთელი ორიგინალობით გახსნის საშუალებას. პლურალიზმი, როგორც საზოგადოებრივი სისტემის სტრუქტურისა და ფუნქციონირების დამახასიათებელი ნიშანი, მქლავნდება მის ყოველ სფეროში: ეკონომიკურში – ეს

არის საკუთრების მრავალგვარი ფორმა (კერძო, სააქციო, კოოპერაციული, საზოგადოებრივი და სახელმწიფო), სოციალურ და პოლიტიკურში – არის საზოგადოებრივი წარმონაქმნების ფართო და განვითარებული ქსელები, რომლებშიც ინდივიდს საშუალება აქვს წარმოაჩინოს და დაიცვას თავი. სულიერში – მსოფლმხედველობის თავისუფლების დაცვა, იდეოლოგიური მოტივებით დისკრიმინაციის გამოორიციხვა, სხვადასხვა რელიგიური და საწინააღმდეგო შეხედულებების მიმართ შემწყნარებლური დამოკიდებულება.

სამოქალაქო საზოგადოება არის თვითგანვითარებული და თვითმართვადი სისტემა. ინდივიდები ერთიანდებიან სხვადასხვა ორგანიზაციებში და აწესრიგებენ ურთიერთშორის სხვადასხვა დამოკიდებულებებს, ათანხმებენ თავიანთ, ხანდახან წინააღმდეგობრივ ინტერესებს. ყოველივე ამით უზრუნველყოფენ საზოგადოების ჰარმონიულ, მიზანდასახულ განვითარებას. სამოქალაქო საზოგადოებას გააჩნია საკუთარი სახელმწიფოსგან დამოუკიდებელი, თვითგანვითარების შინაგანი წყაროები. უფრო მეტიც, ამის წყალობით მას შეუძლია შეზღუდოს სახელმწიფოს ძალისმიერი ზემოქმედება. საზოგადოების დინამიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მახასიათებელს წარმოადგენს სამოქალაქო ინიციატივა, როგორც შეგნებული და აქტიური მოღვაწეობა საზოგადოების საკეთილდღეოდ. ისეთ ზნეობრივ კატეგორიებთან ერთად, როგორიცაა მოქალაქეობრივი ვალდებულება და მოქალაქეობრივი სინდისი, იგი სამოქალაქო საზოგადოების შემდგომი განვითარების საიმედო საშუალებად გვევლინება.

სამოქალაქო საზოგადოება არის სამართლებრივი დემოკრატიული საზოგადოება, რომლის შემაკავშირებელ ფაქტორად ადამიანისა და მოქალაქის ბუნებითი და შეძენილი უფლებების უზრუნველყოფა და დაცვა გვევლინება. სამო-

ქალაქო საზოგადოების იდეებს ხელისუფლების გონიერება-სა და სამართლიანობაზე, პიროვნების თავისუფლებასა და კეთილდღეობაზე, შეესაბამება იდეები სამართლის პრიორიტეტის, სამართლისა და კანონის ერთიანობის, სახელმწიფო ხელისუფლების ცალკეული შტოების მოღვაწეობის სამართლებრივი გამიჯვნის შესახებ. სამართლიანობისაკენ მიმავალი სამოქალაქო საზოგადოება სახელმწიფოსთან ერთად ვითარდება, სამართლებრივი სახელმწიფო კი შეიძლება სამოქალაქო საზოგადოების განვითარების შედეგად და მისი შემდგომი სრულყოფის პირობად მივიჩნიოთ.

სამოქალაქო საზოგადოებას დემოკრატიული, განვითარებული სახელმწიფო შეესაბამება, რომელიც მატერიალურ და ზნეობრივ სტიმულებზე და მეთოდებზე დაყრდნობით უზრუნველყოფს საზოგადოების მთლიანობას, ახორციელებს მათი მოღვაწეობის მოქნილ კონტროლს კანონისა და სამართლის საფუძველზე და აქედან გამომდინარე, ადამიანის სამსახურში აყენებს სამართლებრივი სახელმწიფოს მთელ შემოქმედებით პოტენციალს.

ცივილიზებული მიდგომა ამ პრობლემის მიმართ გამოიხატება იმაში, რომ სამართლებრივი სახელმწიფო არ უპირისპირდება სამოქალაქო საზოგადოებას, პირიქით, ნორმალური ფენქციონირებისა და განვითარების ყველაზე უფრო ხელსაყრელ პირობებს უქმნის მას. ასეთი ურთიერთქმედება იძლევა დაპირისპირების სამართლებრივი, ცივილიზებული გზით მოგვარების, სოციალური კატაკლიზმების აღმოფხვრის, საზოგადოების თანდათანობითი, მშვიდობიანი განვითარების გარანტიებს. სამოქალაქო საზოგადოება არის კონკრეტულ ადამიანზე ორიენტირებული თავისუფალი, დემოკრატიული, სამართლებრივი საზოგადოება. იგი ქმნის სამართლებრივი ტრადიციებისა და კანონების, საერთო ჰუ-

მანიზმის იდეალების პატივისცემის ატოსფეროს, უზრუნველყოფს შემოქმედებითი და მწარმოებლური საქმიანობის თავისუფლებას, შესაძლებლობას უქმნის ადამიანისა და მოქალაქის კეთილდღეობასა და სამართლის რეალიზაციას, ორგანულად გამოიმუშავებს სახელმწიფოს მოღვაწეობის შეზღუდვისა და კონტროლის მექანიზმს.

მაშასადამე, სამოქალაქო საზოგადოება არის ქვეყნის მოსახლეობის ის ნაწილი, რომელიც ხელისუფლებისაგან დამოუკიდებელია. იგი მოიცავს არასამთავრობო ორგანიზაციებსა და გაერთიანებებს, რომელთაც მოქალაქენი ქმნიან საკუთარი კერძო ინტერესებისა და მიზნების განსახორციელებლად, რომლებიც არ უპირისპირდებიან საზოგადოებრივს.

ე.ი. „სამთავრობო ორგანიზაციები არ წარმოადგენენ სამოქალაქო საზოგადოებებს, ისინი ქმნიან საჯარო სექტორს, სამოქალაქო საზოგადოებას არც კორპორაციები და კომერციული საწარმოები და ინდივიდუალური მეწარმენი წარმოადგენენ. არამედ სამოქალაქო საზოგადოება იმყოფება საჯარო და კერძო სტრუქტურებს შორის, ურთიერთმოქმედებს მათთან“.¹

საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოება XXI საუკუნის რეალობაა, თუმცა მისი მრავალი დამახასიათებელი ნიშან-თვისების ჩამოყალიბება და ფორმირება დაწყებულია. დღეს ეს პროცესი რთულდება საზოგადოებრივ-პოლიტიკური სტრუქტურების არასტაბილურობით, ცივილიზებულ საბაზრო ურთიერთობებზე შენელებული გადასვლით, მესაკუთრეთა ფართო სოციალური ფენის არარსებობით, პიროვნების სამართლებრივი დაცვის მექანიზმის დაბალი ეფექტურობით. და მაინც, სხვადასხვა სახის კატაკლიზმებ-

¹ იხ. ბ. სავანელი, „ადამიანის უფლებები“, თბ, 2001 წ. გვ. 21.

ისა და დაპირისპირებების მიუხედავად, საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბება თავსდება მსოფლიო განვითარების კალაპოტში, საკუთარი წარსულის დადებითი გამოცდილების გათვალისწინებითა და თვითმყოფადობის დაბრუნებით. 1995 წლის 24 აგვისტოს ახალი კონსტიტუციის მიღებით სამოქალაქო საზოგადოებისა და სამართლებრივი სახელმწიფოს ფორმირების პროცესმა მიიღო მძლავრი იმპულსი და მისი განხორციელებისათვის გარკვეული იურიდიული გარანტიები. კონსტიტუციის მე-5 მუხლის პირველი ნაწილი აღიარებს მთავარს, რომ საქართველოში სახელმწიფო ხელისუფლების წყაროა ხალხი. კონსტიტუციურად გამყარდა სამოქალაქო საზოგადოების ფუძემდებლური იდეები, ადამიანი, მისი უფლებები და თავისუფლებები გამოცხადებულია უმაღლეს ღირებულებად. ადამიანისა და მოქალაქის უფლებებისა და თავისუფლებების აღიარება და დაცვა კი სახელმწიფოს ვალდებულებაა. საქვეყნოდ გამოცხადებულია საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლების დაყოფა, რეალობად იქცა ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების საქმიანობა.

მართალია, სამოქალაქო საზოგადოება მოსახლეობის ის ნაწილია, რომლის შექმნა-ჩამოყალიბებაში სახელმწიფო არ მონაწილეობს, მაგრამ სახელმწიფოს გარეშე მისი არსებობა შეუძლებელია, პირიქით, სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირება და სრულყოფა სწორედ სახელმწიფოსა და სამართლის განვითარებასთან ერთად მიმდინარეობს. მკვლევარები ასეთ სახელმწიფოს, სამართლებრივის გარდა, „თანამედროვე წარმომადგენლობით სახელმწიფოს“ უწოდებენ. მას ახასიათებს:

ა) სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტი, ხელისუფლების უზენაესობა არ არის დამოკიდებული სხვა სახელმწიფოზე,

საეკლესიო ხელისუფლებაზე, სამხედრო ელიტაზე, არასამთავრობო ორგანიზაციაზე.

ბ) სახელმწიფო გამოდის მთელი მოსახლეობის სახელით და იცავს ქვეყნის საერთო ინტერესებს.

ის ხელს უწყობს სამოქალაქო საზოგადოების შექმნას და ცდილობს სახელმწიფო სტრუქტურები თანამშრომლობდეს მასთან, ზრუნავს საგადასახადო პოლიტიკის სრულიად გატარებაზე, რაც სახელმწიფო ბიუჯეტის შევსების წყარო და ხალხის კეთილდღეობის ძირითადი პირობაა.

დ) სახელმწიფო შედგება მმართველობითი სისტემისაგან. უამრავი ადამიანია დასაქმებული ოფიციალურ სტრუქტურებში, მუდმივმოქმედ არმიაში. აქ მუშაობენ სხვადასხვა განათლებისა და სოციალური მდგომარეობის ადამიანები, რომელთა ოჯახის წევრები შეიძლება წარმოადგენდნენ სამოქალაქო საზოგადოების ნაწილს, ეს კი ქვეყანაში საერთო საზოგადოებრივი მთლიანობის ჯაჭვში მნიშვნელოვანი რგოლია. ეს მოსამსახურეები ხელფასს ღებულობენ სახელმწიფოსაგან, რაც ეკონომიკური კავშირის თავისებურ ფორმას წარმოადგენს.

ე) სახელმწიფო გადასახადებს ახდევინებს ყველას, რომელიც შედის სახელმწიფო ბიუჯეტში, საიდანაც ფინანსდება როგორც სახელმწიფო მანქანა, ისე სოციალური სფერო, რომელიც კავშირის კიდევ ერთ სახეს წარმოადგენს.

ვ) თანამედროვე წარმომადგენლობითი სახელმწიფო ოფიციალურად აღიარებს ყველა ადამიანის სამართლებრივ თანასწორობას, მათ უფლებებსა და თავისუფლებებს.

რაც შეეხება სამოქალაქო საზოგადოებისა და სამართლის კავშირს, ის გამოიხატება შემდეგში: ქვეყანაში სახელმწიფო ორგანოები, თანამდებობრივი სახელოები იქმნება სამართლის, კანონის შესაბამისად, ასევე არასამთავრობო ორ-

განიზაცების, ზოგადად სამოქალაქო საზოგადოების შექმნისა და ჩამოყალიბების სფერო წესრიგდება კანონმდებლობით. გარდა ამისა, მოქალაქეთა უფლება-მოვალეობანი, მათი განხორციელების შესაძლებლობანი კანონით არის განსაზღვრული. სამოქალაქო საზოგადოების ყველა წევრს შეუძლია აკეთოს ის, რაც კანონით არ არის აკრძალული, რაც მათ უპირატესობას წარმოადგენს. ხოლო სახელმწიფო მოხელეს, გარდა კანონისა, ზღუდავს სხვა აქტების მოთხოვნებიც. ჩვეულებრივი მოქალაქე პასუხს აგებს მხოლოდ კანონის დარღვევის შემთხვევაში, სახელმწიფო მოხელე კი, ამის გარდა, პასუხს აგებს მათთვის წაყენებული სხვა ეთიკური ნორმების დარღვევისათვის და ა.შ.

ზემოაღნიშნულის გარდა, სამოქალაქო საზოგადოების შემდგომი განვითარება დამოკიდებულია სახელმწიფოსგან საკუთრების გონივრულ და თანმიმდევრულ გამოყოფაზე, ბიუროკრატიული აპარატის შემცირებასა და ნეიტრალიზაციაზე, ქვეყნისათვის მისაღებ მრავალპარტიული სისტემის ჩამოყალიბებაზე, წარმოების აღორძინების სტიმულთა სისტემის შექმნაზე, ოპტიმალური სოციალური პროგრამების შემუშავებაზე და ა.შ. ამ ჭრილში ერთ-ერთ მოქმედ ბერკეტს წარმოადგენს სამოქალაქო საზოგადოების ფუნდამენტური ურთიერთობების სამართლებრივი მოწესრიგება, რომლის მნიშვნელობაც გამოიხატება სამართლის საშუალებებით სამი ძირითადი მიზნის მიღწევაში: შეიზღუდოს სახელმწიფოს მიერ ზედმეტი ჩარევა სამოქალაქო საზოგადოების საქმიანობაში და მოქალაქეთა პირად ცხოვრებაში, დაფიქსირდეს სახელმწიფოს ვალდებულებები საზოგადოების წინაშე, უზრუნველყოფილ იქნეს კონსტიტუციური დებულებების რეალიზაცია სახელმწიფოში.

სამეცნიერო და პოპულარული ლიტერატურაში სამო-

ქალაქო საზოგადოების შესახებ ხშირად არის საუბარი, ეს პროცესი ახალი ათასწლეულის კუთვნილებაა და სასურველია ჩვენი ქვეყანაც არ ჩამორჩეს, ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნებით ჰუმანიზაციისაკენ მიმავალ ცივილიზებულ მსოფლიოს, სადაც პრიორიტეტი ადამიანის უფლებების დაცვას ენიჭება.

§3. ადამიანი და სამართალი

ადამიანთა საზოგადოებას, ხალხს, ერსა და ეროვნებას, რომელიც მოწოდებულია, რომ ნამდვილი თანამედროვე კულტურული ცხოვრება შექმნას და ამით მაღალგანვითარებულ ცივილიზაციათა შორის ჩადგეს, კარგად უნდა ჰქონდეს შეგნებული სამართლის მნიშვნელობა საზოგადოებრივი ცხოვრების წარმატებისათვის.¹ ამასთან, დღენიადაგ უნდა ზრუნავდეს მისი სრულყოფისა და განუხრელად შესრულებისათვის, რაც დემოკრატიზაციის განვითარებისა და ადამიანთა უფლებათა დაცვის უმოკლესი გზაა. ჯერ კიდევ ძვ. წ. V საუკუნეში სოფისტებმა დაიწყეს ადამიანის, როგორც განსაკუთრებული ფენომენის შესწავლა, ხოლო იგი, როგორც ფილოსოფიის პრობლემა სოკრატეს მოძღვრებიდან მოდის. მან დელფოს ტაძრის შესასვლელში გააკეთა წარწერა: „შეიცან თავი შენი“. ამ დებულებამ დაამკვიდრა ადამიანის არსის გარკვევის თეორია, რომელიც შემდგომში ევროპული ფილოსოფიის წამყვან თემად იქცა.

ადამიანის, როგორც ცნების განსაზღვრების სიმრავლე

¹ იხ. ო. გამყრელიძე, ბრძოლა სამართლებრივი სახელმწიფოსათვის, თბ. 1998. გვ.3.

ართულებს ამ პრობლემის გადაწყვეტას, ანტიკური ეპოქიდან მოყოლებული ადამიანის ცნების განსაზღვრას ყოველთვის უკავშირებდნენ ცხოველს. ასე მაგ. არისტოტელეს მიხედვით ადამიანი არის მოაზროვნე (პოლიტიკური) ცხოველი, თომა აქვინელი მას საზოგადოებრივ ცხოველს უწოდებს, ფრანკლინის მიხედვით ადამიანი იარაღის მკეთებელი ცხოველია, კასირემა იგი ჩათვალა, როგორც სიმბოლოების მკეთებელი ცხოველი და ა.შ.

მკვლევარები საბოლოო ჯამში აღიარებენ, რომ ადამიანს ახასიათებს ყოფიერების წესი, რომელიც მას განასხვავებს ყველა ცოცხალი ორგანიზმისაგან, რაც გამოიხატება შემდეგი ნიშნებით: ა) ცნობიერება, ბ) ტექნიკურობა, გ) ნების თავისუფლება, დ) შემოქმედება. ე.ი. ადამიანური ყოფიერების წესი მიზანმიმართული, ნებელობითი, თავისუფალი შემოქმედებითი საქმიანობაა, რომელსაც ახორციელებს ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით რაც შეეხება სამართალთან ურთიერთობებს, ათასწლეულები გახდა საჭირო, რომ ადამიანებს თანდათანობით, ჯერ ინტუიციით, ხოლო შემდეგ უფრო გააზრებით დაეწყოთ ცხოვრებაში სამართლის რაობისა და მნიშვნელობის გაგება. „ადამიანები ცხოვრების განა მარტო მაყურებლები არიან, არამედ მთავარი მოქმედი პირნიც, ცხოვრება არის მათი ქმნილება, ნამოქმედარი და ჭირნახული“¹ – წერდა ილია ჭავჭავაძე.

სამართალი სახელმწიფოსთან ერთად ადამიანებს საზოგადოებრივი ურთიერთობების სფეროში წარმოშობილი წინააღმდეგობების დაძლევის, მათ მიერვე შექმნილი სიკეთის დასაცავად დასჭირდათ, ამიტომ ადამიანის სამართალთან მიმართებაში საკითხის განხილვა დავიწყოთ თვით ადამიანიდან. მისი არსობრივი ნიშნები, იდეალური და ყოფითი პირობები

¹ იხ. ი. ჭავჭავაძე, თზ. ტ. III, გვ. 259.

ცხადად თუ შეუცნობლად სამართალთან არის დაკავშირებული. როგორც არაერთხელ აღვნიშნეთ, ცოცხალ არსებებს შორის მხოლოდ ადამიანს აქვს გონება, შესაძლებლობა – შეიცნოს და აღიქვას სამართალი, დაიკვას სამართლებრივი წესები, მოერგოს სამართლებრივ სინამდვილეს, სხვა ადამიანებთან ურთიერთობის პროცესში შეუძლია სრულყოფილი იურიდიული ნორმები, შექმნას საზოგადოებრივი ქცევის უფრო მიზანშეწონილი მოდელი, ეძებოს მომწესრიგებელი მექანიზმი ამ ნორმების დარღვევისა თუ უმოქმედობის შემთხვევაში. ერთი სიტყვით, ადამიანი ცხოვრობს სამართლებრივ სისტემაში და სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური და პროგრესული განვითარების სხვა ფაქტორების გამო არ შეუძლია იარსებოს სამართლის გარეშე.

სამართლის მეორე მხარეს წარმოადგენს ადამიანი, როგორც მისი შემოქმედი. უპირველეს ყოვლისა, აქ უნდა გავიაზროთ, რომ სამართალი ადამიანისაგან განუყოფელი ღირებულება და მისი ყოფიერების თვისებაა. თავდაპირველად დედამიწაზე ადამიანი წარმოიშვა, როგორც სახეობა. მას შემდეგ იგი იქცა პიროვნებად, რომელიც იცავს საკუთარ ცხოვრებას, თავისუფლებას (თავიდან ინსტიქტურად, შემდეგ შეგნებულად). აქედან გამომდინარეობს ადამიანის ბუნებითი, განუყოფელი უფლებები: სიცოცხლის, თავისუფლების, საკუთრების, თანასწორუფლებიანობის, ბედნიერების უფლება და ა.შ., ამიტომ სამართალს აქვს ბუნებითი ღირებულება, ანუ თვითღირებულება.

ხანგრძლივი დროის მანძილზე ადამიანის ჩამოთვლილი თვისებები (სიცოცხლე, თავისუფლება, საკუთრება) და მათი დაცვა განუყოფელი იყო და ატარებდა კონკრეტულ, პერსონიფიცირებულ ხასიათს, რომელიც უზრუნველყოფდა ადამიანთა შორის ურთიერთობის მოწესრიგების კაზუალურ

მეთოდს. ადამიანთა ურთიერთობის პროცესში, მათი ბუნებრივი მოთხოვნების, ინტერესებისა და უფლებების რეალიზაციისას თანდათანობით გამომჟღავნება ჩვეულებები, სტერეოტიპები, რომლებიც, ერთი მხრივ, უზრუნველყოფენ მოქმედების თავისუფლებას და, მეორე მხრივ, სოციალური უმრავლესობის ან სოციალური ძალის პოზიციით ზღუდავენ მას გონივრულ ფარგლებში. ყალიბდება ქცევის ნორმები. ადამიანი შეიცნობს თავის თავს სოციალური თვალსაზრისით და ეს არის საკუთარი უფლებებისა და მოვალეობის შეგრძნება სხვა ადამიანთან მიმართებაში. ადამიანი უკვე სამართლის დახმარებით აფასებს თავის მოქმედებებს, სხვა ადამიანების საქციელს მართლისა თუ მტყუანის, სამართლიანისა თუ უსამართლოს თვალსაზრისით. ადამიანის მიერ აუცილებლობის შეცნობა გაშუალებულია საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმით, მათ შორის სამართლის ნორმებით.

განსაზღვრავს რა ადამიანთა მოქმედებების მასშტაბებს, სამართალი აწესრიგებს მათ შედეგად წარმოშობილ შესაბამის საზოგადოებრივ ურთიერთობებს.¹

საზოგადოების განვითარების მიხედვით ადამიანის ბუნებით-სამართლებრივი თვისებები იღებენ თავისუფლების, სამართლიანობის და ყველა ადამიანის თანასწორუფლებიანობის მასშტაბურ ხასიათს. წარმოიქმნება სამართლებრივი ნორმატიულობა, ურთიერთობების საყოველთაო მოწესრიგება და სამართალი იძენს სოციალურ ღირებულებას, როგორც საზოგადოების ნორმალური ცხოვრების საყოველთაო ფორმა და საშუალება. სოციალური ჯგუფების, ფენების, კლასებისა და სახელმწიფოს ჩამოყალიბებასთან ერთად ადამიანს

¹ იხ. ბ. სავანელი, სამართლის თეორია, თბ. 1993 წ. გვ. 8.

გაუჩნდა შესაძლებლობა აქტიურად ჩაერიოს სამართალშემოქმედებით პროცესში, შექმნას ახალი ნორმები, შეათანხმოს არსებული წესები და ჩვევები საზოგადოების ან კონკრეტული ფენის, კლასის ინტერესებთან. სამართალში ჩნდება და გამოიყენება საზოგადოებრივ ურთიერთობებზე ზეგავლენის მქონე მძლავრი საშუალებების, ახალი ღირებულებების საზომი. იგი გვევლინება ყველაზე საიმედო და ეფექტურ შუამავლად ადამიანსა და სახელმწიფო სტრუქტურებს შორის და სახელმწიფოც შეიძლება ჩაითვალოს დემოკრატიულად და სიცოცხლისუნარიანად იმდენად, რამდენადაც შესძლო გაეთვალისწინებინა საკუთარი სამართალშემოქმედებისა და სამართალშეფასებითი საქმიანობის ბუნებით-სამართლებრივი საწყისები.

„სამართალი არის ადამიანის მიერ ბუნების, საზოგადოების და თავისი თავის გარდაქმნის ერთ-ერთი საშუალება“.¹

ამგვარად, ყველაფერი ის საერთო, რაც კი არსებობს ადამიანის ბუნებით და სოციალურ თვისებებში, დამოუკიდებლად რასობრივი, ეროვნული, სქესობრივი, რელიგიური და იდეოლოგიური განსხვავებისა, განსაზღვრავს ნებისმიერ ადრინდელი თუ თანამედროვე სამართლებრივი სისტემის საერთო თვისებებს. ამასთან დაკავშირებით იურიდიულ ლიტერატურაში სამართლიანია მინიშნება პროტაგორას ცნობილი გამონათქვამის მიმართ, რომ „ადამიანი საზომია ყველა საგნისა“, და უშუალოდ სამართლისკენაა მიმართული.² ამ დებულებამ თავისებური განვითარება კპოვა ქართულ საზოგადოებრივ და სამართლებრივ აზროვნებაში. ადამიანი ერთის მხრივ უფალია, მეორე მხრივ მოვალე. უფალია თავის საკუთარს საქმეში. თავის ცალკე ინტერესების მოედან-

¹ იხ. ბ. სავანელის დას. ნაშ. გვ. 12.

² იხ. Матузов Н. Правовая система и личность, Сар. 1987 г.

ზედ. აქ მას თავის განცალკევებული საკუთარი „შინა“ აქვს, რომელიც მისი ხელშეუხებელი კუთვნილებაა. აქ მბრძანებლობს ადამიანის მძლავრი „მე“, რომელსაც საზოგადოებრივი „ჩვენ“ არამც თუ ერჩის რამეს, არამედ თვითონ გუშაგად უდგება, რომ დასასჯელად არავინ ხელი არ შეახოს,¹ წერდა ილია ჭავჭავაძე და ამ ფუნქციას სამართალი ასრულებდა. ბუნებით, სოციალურ და პოლიტიკურ ერთიანობაში სამართალი წარმოჩინდება, როგორც ადამიანის ყოფიერების მთავარი ფაქტორი. რაც შეეხება ინდივიდის (ადამიანის) ადგილს თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, მას ხუთი მიმართულებით განიხილავდნენ: პირველის თანახმად, ინდივიდი არ ფლობს საერთაშორისო სამართალსუბიექტობას. ასეთი თვისება მხოლოდ სახელმწიფოს გააჩნია. მეორე მიმართულების თანახმად, ინდივიდი შეიძლება განვიხილოთ არა როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი, არამედ ობიექტი. მესამე მიმართულების თანახმად, ინდივიდი აღიარებულია როგორც ჭეშმარიტი სუბიექტი, სახელმწიფოს სამართალსუბიექტურობა კი – როგორც ფიქცია. მეოთხე მიმართულება ორივეს, სახელმწიფოსა და სამართალს, აღიარებს როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტებს. მეხუთე მიმართულება (ბ. სავანელი) ადამიანს აღიარებს, როგორც არა საერთაშორისო, არამედ საერთოდ სამართლის ერთადერთ უნივერსალურ სუბიექტად. ამ უკანასკნელი მიმართულების საფუძველად მიჩნეულია მოქალაქეობრივი და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-16 მუხლი, რომლის თანახმად, „ადამიანი სამართლის სუბიექტია, სადაც არ უნდა იმყოფე-

¹ იხ. ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. VIII. გვ. 242-244.

ბოდეს იგი“¹. ბ. სავანელი თავის პოზიციას არგუმენტებით ამაგრებს და მის ვერსიას, საკმაო დამაჯერებლობას ანიჭებს.

საბოლოო ჯამში, ჩვენი კონცეფციით „სამართალი არის ბუნებით განპირობებული ადამიანთა უფლება — მოვალეობებით განსაზღვრული ზოგადი საველდებულო ქცევის წესების ერთობლიობა და საზოგადოებრივი ურთიერთობების მოწესრიგების სისტემა, რომელსაც ახასიათებს ნორმატიულობა, ფორმალური განსაზღვრულობა, სისტემურობა და მათი შესრულება სახელმწიფოებრივი ზემოქმედებით არის უზრუნველყოფილი“².

§4. ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების ცნება

ადამიანის უფლებების წარმოქმნა და მისი, როგორც თეორიული პრობლემის, შეცნობა განუყრელად არის დაკავშირებული ბუნებითი სამართლის იდეის აღმოცენებასა და გაერცვლებასთან. ჯერ კიდევ ჩვ. წ. აღ-მდე VI-V ათასწლეულებში ძველი ბერძენი მოაზროვნეები (ლიკოფრონი, ანტიფონი) ამტკიცებდნენ, რომ ყველა ადამიანი დაბადებიდანვე თანასწორუფლებიანია, რადგან ბუნებით მინიჭებული ერთნაირი უფლებები აქვთ. არისტოტელე განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა უფლებას კერძო საკუთრებაზე, რომელიც ასახავს თვით ადამიანის ბუნებას და საკუთრებისადმი მის სიყვარულს ემყარება. ფეოდალიზმის პერიოდ-

¹ იხ. ბ. სავანელი, ადამიანის უფლებები, თბ. 2001 წ. გვ. 27-28.

² ამ განსაზღვრების მოტივაცია იხ. გ. ლობჯანიძე, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის პრობლემები, თბ. 2000 წ. გვ. 237-242.

ში მრავალი ბუნებით-სამართლებრივი იდეა შეიმოსა რელიგიური მანტიით. მოგვიანებით მათ ასახვა და შემდგომი განვითარება ჰპოვეს ლოკის, მონტესკიეს, რუსოს, კანტის, ბენტამის და სხვა მოაზროვნეთა ნაშრომებში. საზოგადოებრივი ურთიერთობების განვითარებასთან ერთად ადამიანის უფლებები იდეალური კატეგორიიდან გარდაიქმნა რეალურ სინამდვილედ, გამყარდა სახელმწიფო-სამართლებრივ და საერთაშორისო-სამართლებრივ დოკუმენტებში და ამა თუ იმ სისტემის სამართლებრივ, თუ სახელმწიფოს მოწყობის დემოკრატიულობის კრიტერიუმად წარმოჩინდა.

პირველი იურიდიული დოკუმენტები, რომლებმაც საფუძველი ჩაუყარეს ადამიანის უფლებათა ჩამოყალიბების მწყობრ სისტემას, იყო ვირჯინიის დეკლარაცია (1776 წ.), აშშ კონსტიტუცია (1791 წ.), ფრანგული დეკლარაცია (1789 წ.), უფლებათა ბილი (პირველი თავისუფლების ნუსხა). ამ პოლიტიკურ-სამართლებრივ დოკუმენტებში ჩადებულ ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებებს დღესაც არ დაუკარგავს თავისი აქტუალობა. ის განვრცობილად გამოიხატა ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციაში.

ადამიანის უფლებათა დაცვის თვალსაზრისით მნიშვნელოვან მუშაობას ეწევა ევროსაბჭო – სახელმწიფოთა-შორისი პოლიტიკური ორგანიზაცია, რომელიც 1949 წელს დაარსდა. მის შემადგენლობაში 2002 წლის დეკემბრის მონაცემებით 41 ქვეყანაა გაერთიანებული.

ადამიანის უფლებების და თავისუფლებების პრობლემების გადაჭრას ემსახურება ევროსაბჭოს წევრი ქვეყნები. ესენი არიან: ავსტრია, ალბანეთი, ბელგია, ბულგარეთი, დიდი ბრიტანეთისა და ჩრდილოეთ ირლანდიის შეერთებული სამეფო, გერმანია, დანია, ესპანეთი, ესტონეთი, თურ-

ქეთი, ირლანდია, ისლანდია, იტალია, კვიპროსი, ლატვია, ლიტვა, ლიხტენშტეინი, ლუქსემბურგი, მაკედონია (ყოფილი იუგოსლავიის რესპუბლიკა), მალტა, მოლდოვა, ნიდერლანდები, ნორვეგია, პოლონეთი, პორტუგალია, რუმინეთი, რუსეთი, საბერძნეთი, სან-მარინო, საფრანგეთი, სლოვაკეთი, სლოვენია, უკრაინა, უნგრეთი, ფინეთი, შვეიცარია, შვეცია, ჩეხეთის რესპუბლიკა, ხორვატია.

საქართველომ გაწევრიანების განაცხადი 1996 წლის 14 ივლისს გააგზავნა ევროსაბჭოში.

ევროსაბჭოს საპარლამენტო ასამბლეამ განიხილა ეს საკითხი 1999 წლის 27 იანვარს და მხარი დაუჭირა საქართველოს ევროსაბჭოში გაერთიანებას.

სპეციალურად მიწვეული სტუმრის სტატუსით სარგებლობენ აზერბაიჯანი, ბოსნია-ჰერცეგოვინა და სომხეთი. დამკვირვებლის სტატუსი აქვთ: ამერიკის შეერთებულ შტატებს, არგენტინას, ვატიკანს, იაპონიას, კანადას, ურუგვაის და ყირგიზეთს.

ევროსაბჭოს ოფიციალური სამუშაო ენებია: ფრანგული და ინგლისური.

ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების განხორციელების რეალურობისა და გარანტიის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი როლი აკისრია სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო და ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების საერთაშორისო პაქტებს (1966 წ.).

საქართველო გაეროს 5 უმთავრესი პაქტისა და კონვენციის მონაწილეა. 1994 წელს საქართველო შეუერთდა ადამიანის სამოქალაქო, პოლიტიკურ უფლებათა, ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების პაქტებს, აგრეთვე, სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა ფაკულტა-

ტურ ოქმს. იმავე წელს ჩვენი ქვეყანა შეუერთდა წამებისა და ღირსების შემლახავი სხვა სასტიკი და არაადამიანური მოპყრობის წინააღმდეგ გაეროს კონვენციას, აგრეთვე ქალთა დისკრიმინაციის ყველა ფორმისა და ბავშვთა უფლებების დაცვის კონვენციებს.

სადღეისოდ ადამიანის უფლებები ფართოდაა ასახული გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წევრ სახელმწიფოთა უმრავლესობის ინტიტუტებსა და საკანონმდებლო აქტებში.

ადამიანის უფლებები ნებისმიერი ადამიანის ხელშეუვალი და მისი ყოფიერების მნიშვნელოვანი ნიშან-თვისებაა. სახელმწიფო არავის „ასაჩუქრებს“ უფლებებით, იგი მხოლოდ ამტკიცებს მას კანონით და უზრუნველყოფს მის რეალიზებას. სახელმწიფო ამ შემთხვევაში შეიძლება სამართლებრივად ჩაითვალოს, ხოლო თუ იგი უგულვებელყოფს ადამიანის ბუნებით უფლებებს, ან, უფრო მეტიც, ბღალავს და ებრძვის მას, ეწინააღმდეგება მათ განხორციელებას, ასეთი სახელმწიფო ხასიათდება, როგორც ანტიდემოკრატიული (ავტორიტარული, ტოტალიტარული და ა.შ.).

უფლება არის სახელმწიფოს მიერ კანონის რანგში აყვანილი ადამიანის ბუნებითი შესაძლებლობები, ნებადართული ქცევის წესები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მის სიცოცხლეს, საკუთრებას, ადამიანურ ღირსებებს და თავისუფალ მოღვაწეობას ცხოვრების ნებისმიერ სფეროში.

კატეგორია „უფლებასთან“ ერთად იხმარება ტერმინი „თავისუფლება“ – სინდისის თავისუფლება, სარწმუნოების არჩევის თავისუფლება, აზრის თავისუფლება, სიტყვის თავისუფლება და ა.შ. აზრობრივად და შინაარსობრივად ეს კატეგორიები შეიძლება ტოლფასად ჩაითვალოს. იურიდიულ ლიტერატურასა და კანონმდებლობაში იხმარება აგრეთვე კატეგორიები – „სამოქალაქო თავისუფლებები“, „სამოქალაქო

უფლებები“, „პიროვნების უფლებები“ და „მოქალაქის უფლებები“. რა განსხვავებაა უფლებასა და თავისუფლებას შორის?

მართალია მათ შორის ბევრი რამ საერთოა და ერთმანეთისაგან გამომდინარეობენ, მაინც არ შეიძლება მათი სრული იდენტურობა გავიზიაროთ.

მაგ. რას ნიშნავს უფლება სიცოცხლეზე?

„უფლება სიცოცხლეზე ნიშნავს იმას, რომ მისი სიცოცხლე თვითნებურად არ იქნება ხელყოფილი სახელმწიფოს მიერ. ადამიანი თავისუფალი უნდა იყოს იმისაგან, რომ მის მიმართ სახელმწიფოს მხრიდან არ ექნება ადგილი: წამებას, სასტიკ არაადამიანურ, მისი ღირსების დამამცირებელ მოპყრობას ან დასჯას; იგი არ იქნება თვითნებურად დაკავებული ან დაპატიმრებული. არ იქნება ცნობილი ბრალდებულად ისეთი ქმედებისათვის, რომელიც მისი ჩადენის დროისათვის არ ითვლებოდა სისხლის სამართლის დანაშაულად; თვითნებურად და უკანონოდ არ ჩაერევიან მის პირად და ოჯახურ ცხოვრებაში“¹ და ა.შ. რაც სახელმწიფოს უმოქმედობით გამოიხატა.

ადამიანს გააჩნია თავისუფლება შრომით, მოქალაქეობრივ, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სფეროებში და ა.შ., რომელსაც უნდა უქმნიდეს სახელმწიფო თავისი აქტიური მოქმედებით.

ე.ი. თავისუფლებები, ეს ის სიკეთეებია, რომლებსაც ადამიანები ბუნებრივად ფლობენ, წარმოადგენენ მუდმივ და განუსხვისებელ ღირებულებებს, რომლის დაცვა უნდა უზრუნველყოს სახელმწიფომ თავისი უმოქმედობითა და მოქმედებით.²

¹ პრობლემა ფართოდაა აქვს განხილული ბ. სავანელს. დას. ნაშრომში.

² იქვე.

საბოლოო ჯამში ადამიანის თავისუფლებები სფეროების მიხედვით შეიძლება ორ ჯგუფად დაიყოს: 1. სფეროები, სადაც სახელმწიფო არ უნდა აქტიურობდეს, ანუ იჩენდეს უმოქმედობას (ასეთია სიცოცხლის ხელყოფა, პირადი ოჯახის, კორესპოდენციის, ღირსების, რეპუტაციის, რელიგიური მრწამსის, ინფორმაციის სიტყვის, აზრის და ა.შ).

2. სფეროები, სადაც საჭიროა სახელმწიფოს აქტიური მოქმედება (შრომის, ცხოვრების პირობები, ჯანმრთელობის, განათლების, ბინის, ე.ი. ეკონომიკის, სოციალურ და პოლიტიკურ სფეროში).

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ადამიანის უფლებებს აქვს ბუნებითი შინაარსი და განუყოფელია ინდივიდისაგან. ისინი ტერიტორიისა და ეროვნულობის მიღმა, სახელმწიფოს საკანონმდებლო აქტებისაგან დამოუკიდებლად არსებობენ და საერთაშორისო-სამართლებრივი მოწესრიგებისა და დაცვის ობიექტებს წარმოადგენენ. თუკი ადამიანის ეს უფლებები განმტკიცდება კონკრეტული სახელმწიფოს საკანონმდებლო აქტებში, ისინი ამ სახელწიფოს მოქალაქეთა უფლებებად იქცევიან.

მოქალაქეთა უფლებები ბუნებითი უფლებამოსილებების ერთობლიობაა, რომლებიც ნორმატიულ-სამართლებრივ სახელმწიფო აქტებში აისახება. ის სახელმწიფოსა და საზოგადოების განვითარების პროცესში წარმოიშვა. მოქალაქის უფლებები, როგორც წესი, განისაზღვრება კონსტიტუციითა და სხვა საკანონმდებლო აქტებით, ასევე აუცილებელია სახელმწიფომ მოახდინოს მათი დეკლარირება და უზრუნველყოს დაცვა. ისინი აძლევენ ადამიანს საზოგადოების ერთობის წევრის სტატუსს.

პიროვნების უფლებები აიხსნება როგორც კონკრეტული სიტუაციაში კონკრეტული ინდივიდის კუთვნილი უფლება-

მოსილებანი. მათი მოცულობა შეიძლება დამოკიდებული იყოს სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე, ადამიანის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ პირობებზე, მის სამუშაოსა და ცხოვრების დონეზე. ტერმინ „პიროვნების“ ქვეშ იგულისხმება ადამიანი, მოქალაქე, უცხო ქვეყნის მოქალაქე, მოქალაქეობის არმქონე პირი, იძულებით ადგილნაცვალი. პიროვნების უფლება გვიხასიათებს ადამიანის ინდივიდუალურ თავისებურებებს, მისი სოციალური სიმწიფის ხარისხს, უნარს გაიცნობიეროს სამართალი და პასუხი აგოს საკუთარ მოქმედებაზე.

ამჟამად საერთაშორისო-სამართლებრივ აქტებში, სამეცნიერო ლიტერატურასა და განვითარებული ქვეყნის კანონმდებლობაში კატეგორიებს „ადამიანის უფლება“, „მოქალაქის უფლება“, „პიროვნების უფლება“ ერთი და იგივე მნიშვნელობა აქვთ. ცალკეული კატეგორიების გამოყენება განპირობებულია ლოგიკური და სტილისტური წესებით, ანდა აუცილებლობით, გამოიკვეთოს ადამიანის უფლებების პრობლემის ესა თუ ის ასპექტი.

§5. ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების კლასიფიკაცია

ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები განსაზღვრულია საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტებით და კონკრეტული სახელმწიფოების კონსტიტუციებით. მათი კლასიფიკაციის ერთ-ერთ საყოველთაოდ აღიარებულ კრიტერიუმს წარმოადგენს საზოგადოებაში ადამიანის მოღვაწეობის სფერო, რომელშიც რეალიზდება პიროვნების ესა თუ

ის ინტერესი და მოთხოვნილება. ამ კრიტერიუმების შესაბამისად არსებობს სამოქალაქო (პირადი), ეკონომიკური, პოლიტიკური, სოციალური, კულტურული, ეკოლოგიური და ინფორმაციული უფლებები.

სამოქალაქო (პირადი) უფლებები წარმოადგენენ ბუნებით-სამართლებრივი საწყისების ამსახველ უფლებამოსილებათა ერთობლიობას, რომლებიც უზრუნველყოფენ პიროვნების ინდივიდუალობას და ორიგინალობას სახელმწიფოსთან და საზოგადოებასთან ურთიერთკავშირში. მათ მიეკუთვნება სიცოცხლის უფლება, პიროვნების ღირსება, პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის უფლება, პირადი და ოჯახური საიდუმლოებების დაცვის უფლება, საკუთარი ღირსების და სახელის დაცვის უფლება, მიმოწერის, სატელეფონო საუბრების, ფოსტის, ტელეგრაფის და კავშირგაბმულობის სხვა სახეობების საიდუმლოების დაცვის, თავისუფალი გადაადგილების უფლება, საცხოვრებელი ადგილის არჩევის და სხვა უფლებები.

ეკონომიკური უფლებები არის ის უფლებამოსილებები, რომლებიც ადამიანის ბუნებითი უფლებების ეკონომიკურ ასპექტებს ასახავენ და იმავდროულად უზრუნველყოფენ ინდივიდის სამეურნეო ავტონომიურობას და მათ ურთიერთობას ერთმანეთთან და საზოგადოებასთან. ეს არის კერძო საკუთრების უფლება, საკუთარი ქონების ფლობის, გამოყენების და განკარგვის უფლება როგორც ერთპიროვნულად, ასევე სხვა პირებთან ერთად, მეწილეობის უფლება კოოპერაციულ, აქციონარულ, მუნიციპალურ, სახელმწიფო საკუთრებაში, სამეწარმეო საქმიანობის უფლება, საკუთარი შრომითი შესაძლებლობების თავისუფლად გამოყენების, პროფესიის, მოღვაწეობის სფეროს არჩევისა და სხვა უფლებები. კონსტიტუციის 38-ე მუხლი სხვა უფლებებთან ერ-

თად უზრუნველყოფს ეკონომიკურ თავისუფლებას, 30-ე მუხლით სახელმწიფო ხელს უწყობს მეწარმეობისა და კონკურენციის განვითარებას და ა.შ.

პოლიტიკური უფლებები განსაზღვრავენ მოქალაქეთა მონაწილეობის შესაძლებლობას სახელმწიფოსა და საზოგადოების მართვაში. მათ მიეკუთვნება ადამიანის მოქალაქეობის უფლება, უფლება განსაზღვროს და მიუთითოს თავისი ეროვნული წარმომავლობა, გაერთიანების უფლება, საკუთარი ინტერესების დასაცავად პროფესიონალური კავშირების შექმნის უფლების ჩათვლით, ყრილობების, მიტინგებისა და დემონსტრაციების ჩატარების უფლება, როგორც პირადად, ასევე თავისი წარმომადგენლების მეშვეობით, სახელმწიფო საქმეებში მონაწილეობისა და მართვის უფლება, უფლება აირჩიოს და იყოს არჩეული, მიმართოს სახელმწიფოებრივ ორგანოებს და სხვა.

საქართველოს კონსტიტუციის 28-ე მუხლის შესაბამისად, საქართველოს ყველა მოქალაქეს 18 წლის ასაკიდან აქვს რეფერენდუმში, სახელმწიფო და თვითმმართველობის ორგანოების არჩევნებში მონაწილეობის უფლება, უზრუნველყოფილია ამომრჩეველთა ნების თავისუფალი გამოვლინება. 26-ე მუხლი ყველას აძლევს უფლებას მიიღოს მონაწილეობა საზოგადოებრივ გაერთიანებებში, პოლიტიკურ პარტიებში და გაერთიანებათა მუშაობაში. 33-ე მუხლით აღიარებულია გაფიცვის უფლება და ა.შ.

სოციალური უფლებები ასახავენ კონკრეტული სახელმწიფოსა და საზოგადოების მატერიალური განვითარების დონესა და მათ უნარს უზრუნველყონ ინდივიდის ცხოვრების ღირსეული პირობები და სოციალური დაცვა. მათ შორის დიდი მნიშვნელობა აქვს შრომის, სოციალური უზრუნველყოფის, საცხოვრებლის, დასვენების, ჯანმრთელობის

დაცვისა და სამედიცინო მომსახურების უფლებებს.

კონსტიტუციის მე-20 მუხლით დაცულია ყოველი ადამიანის პირადი ცხოვრება, საცხოვრებელი ბინა. 30-ე მუხლით შრომა თავისუფალია, შრომითი უფლებები დაცულია. 37-ე მუხლით უზრუნველყოფილია ადამიანის ჯანმრთელობის, სამედიცინო დახმარების, ეკოლოგიური და უსაფრთხო გარემოს შექმნა და ა.შ.

კულტურული უფლებები მოქმედებს სულიერ-კულტურულ ურთიერთობებზე, უზრუნველყოფს პიროვნების სულიერი სამყაროს ჩამოყალიბების დამოუკიდებლობასა და თვითმყოფადობას. ამ ჯგუფში შედის მშობლიური ენის გამოყენების, საურთიერთობო ენის თავისუფალი არჩევის, სარწმუნოებისა და სინდისის თავისუფლების, განათლების, ლიტერატურულ, მხატვრულ, სამეცნიერო-ტექნიკური და ხელოვნების სხვა დარგების თავისუფლების, კულტურული ღირებულებების გაცნობის უფლებები. კონსტიტუციის 34-ე მუხლით სახელმწიფო ხელს უწყობს კულტურის, განათლების კულტურულ ცხოვრებაში მოქალაქეთა შეუზღუდავ მონაწილეობას, კულტურული თვითმყოფადობის გამოვლენას და განვითარებას. 35-ე მუხლი ყველას აძლევს განათლების მიღებისა და მისი ფორმის არჩევის უფლებას და ა.შ.

ეკოლოგიური უფლებები მოწოდებული არიან – უზრუნველყონ დედამიწაზე და კონკრეტულ ტერიტორიაზე ადამიანის ცხოვრების ნორმალური პირობები. ეს არის უფლება ხელსაყრელი გარემოს, მისი მდგომარეობის შესახებ სწორი ინფორმაციის მიღების, ადამიანის ჯანმრთელობის ან მისი ქონებისათვის ეკოლოგიური კანონდარღვევებით მიყენებული ზარალის ანაზღაურების უფლებები.

ინფორმაციული უფლებები პიროვნებისა და საზოგადოების განვითარების ახალი ეპოქისათვისაა დამახასიათებელი.

ბელი. მის განმტკიცებასა და დაცვაზე დამოკიდებულია პიროვნების საერთო სამართლებრივი სტატუსის რეალიზაცია. ამას მიეკუთვნება ფიქრის და სიტყვის თავისუფლება, ინფორმაციის ძებნის, მიღების, გადაცემის, წარმოქმნის და გავრცელების უფლება ნებისმიერი კანონიერი საშუალებებით, მასობრივი ინფორმაციის თავისუფლება.

საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლით ყოველ ადამიანს აქვს უფლება თავისუფლად მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია, გამოთქვას და გაავრცელოს თავისი აზრი ზეპირად, წერილობით ან სხვაგვარი საშუალებით.

მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები თავისუფალია, ცენზურა დაუშვებელია და ა.შ.

ადამიანთა ერთობლივი ცხოვრების ისტორიული გამოცდილება იძლევა ადამიანის უფლებების კანონზომიერი განვითარების გამოვლენის, მათი საერთო და სპეციფიკური პრინციპების ფორმირების და რეალიზაციის საშუალებას. ამ შემთხვევაში საჭიროა, ყურადღება მივაქციოთ შემდეგ ვითარებებს:

– ადამიანის უფლებებს აქვს უნივერსალური ხასიათი. ისინი ვრცელდება ყველა ადამიანზე და გამოიყენება ყველა ქვეყანაში მისი ამ თუ იმ საერთაშორისო ერთობის წევრობისაგან დამოუკიდებლად. ცხადია, უფლებებისა და თავისუფლებების რეალიზაციის ეფექტურობა და მოცულობა დამოკიდებულია მთელ რიგ ფაქტორებზე, უპირველეს ყოვლისა, საზოგადოების განვითარების დონეზე.

– ადამიანის უფლებები მუდმივად ვითარდება და საზოგადოებრივი ურთიერთობების დინამიკასა და მოქალაქეთა სამართალშემეცნების ზრდას ასახავს. ამ საერთაშორისო პრინციპებმა თავისი ასახვა ჰპოვეს საქართველოს კონსტიტუციის

მე-19 მუხლში.¹ საზოგადოების განვითარებისა და ცხოვრების დონის ცვალებადობასთანაა დაკავშირებული ადამიანის უფლებათა და თავისუფლების განვითარების მექანიზმების სრულყოფის პროცესი.²

– ადამიანის უფლებები არის იურიდიულად განმტკიცებული, სოციალური აუცილებლობა. არ შეიძლება მისი აბსოლუტიზება და რეალური ცხოვრებისაგან, მოაზროვნე ადამიანისგან მოწყვეტა. მთელ რიგ საერთაშორისო-სამართლებრივ და შიდასახელმწიფოებრივ დოკუმენტებში დაშვებულია ზოგიერთი უფლებისა და თავისუფლების ნაწილობრივი შეზღუდვა საზოგადოების უსაფრთხოების, ეკოლოგიური თანაფარდობის და სხვა თვალსაზრისით. გერმანიის, საფრანგეთისა და იტალიის კანონმდებლობაში განსაზღვრული კერძო საკუთრების დასაშვები ფარგლები, ხაზგასმით აღნიშნულია მისი საზოგადოების სასარგებლოდ გამოყენების აუცილებლობა. შვეიცარიაში მიწის თავისუფალი ყიდვა-გაყიდვა შეზღუდულია სხვადასხვა მიზეზის გათვალისწინებით. მაგალითად, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მქონე მიწები, მისი მფლობელის შეცვლის შემთხვევაში, არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სხვა მიზნით.

– ადამიანის უფლებებს აუცილებლად თან ახლავს მოვალეობებიც. ადამიანის უფლებების და თავისუფლებების იურიდიულ მოვალეობებთან შესაბამისობა მათი წარმატებით რეალიზაციის ერთ-ერთ მთავარ პირობას წარმოადგენს.

¹ იხ. საქართველოს კონსტიტუცია, თბ. 1995 წ. გვ. 11.

² იხ. ჰანდა, ბერი, გოლდმენი, ამერიკული დემოკრატია, თბ. 1995 წ. გვ. 41-74.

§6. პოლონელ ინტელექტუალებს ჯგუფი და ადამიანის უფლებათა ქირითადი მიმართულებანი

ცალკე განხილვის საგანია პოლონეთის ჰელსინკის კომიტეტის სამხედრო მდგომარეობის პერიოდში 1982 წელს დაფუძნებული პოლონელ ინტელექტუალებს იატაკქვეშა ორგანიზაციის ჯგუფის მიერ მომზადებული ანგარიში, რომელიც ეუთოს-ს მადრიდის კონფერენციაზე წარადგინეს. მასალებმა სერიოზული გამოხმაურება ჰპოვა საერთაშორისო საზოგადოების მხრიდან. პოლონელი სპეციალისტების მიერ ჩამოყალიბდა დებულებანი, რომლის მიხედვითაც „ყველა ადამიანი თავისუფალი და თანასწორი იბადება, საკუთარი ღირსებებითა და უფლებებით – ადამიანის ღირსება მისი განუყოფელი და თანდაყოლილი თვისებაა, რელიგიური და ფილოსოფიური საფუძვლების მიუხედავად, ის ფუნდამენტია, რომელზედაც დაფუძნებულია უფლებათა და თავისუფლებათა საერთო ბურჯები.“¹ მათ მიერ გამოყოფილი იქნა თავისუფლებათა შორის პრიორიტეტული მიმართულებები, როგორცაა: 1) ღირსება, რომელიც აღიარებულია, როგორც კაცობრიობის უნივერსალური ფასეულობათა ღერძი, რომელიც 1948 წლის ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციაშია აღიარებული, ყველა ადამიანი თანასწორია თავისი ღირსებით. იგი თან ახლავს ოჯახის ყველა წევრს, ხოლო სახელსა და მდგომარეობას საზოგადოებაში თითოეული ადამიანი თავად მოიპოვებს.

2. თანასწორობა, როგორც პოლიტიკური მოთხოვნა მე-18 საუკუნის ბოლოს გაჩნდა. ეს ცნება აღიარა ვირჯინიის

¹ იხ. ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა საფუძვლები თბ. 2000 წ. გვ. 5. ეს დებულება ანტიკური ეპოქიდან მოდის.

შტატის უფლებათა ქარტიამ, 1793 წლის საფრანგეთის კონსტიტუციამ, შემდგომში ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციამ და ა.შ. არსებობს კანონის წინაშე თანასწორობა, რაც ახასიათებს დემოკრატიულ საზოგადოებას და სამართლებრივ სახელმწიფოს.

3. თავისუფლება კაცობრიობის სანატრელი და ხშირად მიულწეველი ოცნება იყო. რეალურად ადამიანთა მასიური შეზღუდვები XX საუკუნემდე ახასიათებდა კაცობრიობას. მონობის კანონის გაუქმებას მოჰყვა შედარებითი თავისუფლებების განხორციელება. რელიგიური და ფილოსოფიური თეორიები განიხილავდნენ და საზოგადოებას სთავაზობდნენ ნების თავისუფლების მნიშვნელობას და პასუხისმგებლობას კაცობრიობის მიერ გაკეთებულ არჩევანზე პრინციპით: ნუ მოექცევი სხვას ისე, როგორც არ გინდა მოგექცნენ შენ, მაგრამ თავისუფლება თავის თავში უფრო მეტს შეიცავს, ვიდრე უარის თქმას საკუთარ უფლებებზე სხვებისათვის. მხოლოდ რობიზონ კრუზოს ჰქონდა საკუთარი უფლებებისა და თავისუფლების გამოყენების შესაძლებლობა ყოველგვარი შეზღუდვების გარეშე, და ისიც მხოლოდ პარასკევას გამოჩენამდე¹.

თავისუფლება რთული ფენომენია. კიდევ უფრო რთულია მათთვის, ვინც არ არის მიჩვეული მას. ადამიანებმა უნდა შეძლონ თავისუფლებასთან ადაპტირება „ჩვენ უნდა ვისწავლოთ თავისუფლება.“

4. სიცოცხლის უფლება ადამიანის ფუნდამენტური უფლებაა, რომლის გარეშე ადამიანის ყველა დანარჩენი უფლება ყოველგვარ აზრსა და დასაბუთებას კარგავს. ამიტომაც ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციაში,

¹ იხ. ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა საფუძვლები თბ. 2000 წ. გვ. 25

ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპულ კონვენციაში სიცოცხლის უფლება პირველ ადგილზე დგას.

სიკვდილი, როგორც ადამიანის უფლებათა დარღვევა, ნიშნავს არამართლზომიერი გზით ადამიანისათვის სიცოცხლის წართმევას ოფიციალური ან ამ როლში მყოფი პირის მიერ. საერთაშორისო სამართლის ნორმების მიხედვით, სიკვდილით დასჯის განაჩენის გამოტანა და განაჩენის აღსრულება, ყველა აუცილებელი გარანტიის არსებობის შემთხვევაში, არ მიიჩნევა ადამიანის უფლებათა დარღვევად.

ბუნებრივი სიკვდილის შესახებ თავის დროზე ეპიკურე აღნიშნავდა: „სიკვდილი ჩვენთვის არარაა, ვინაიდან ვიდრე ცოცხლები ვართ, იგი არ არის, ხოლო როცა ის მოვა, ჩვენ უკვე აღარ ვიქნებით“.

ჟან-ჟაკ რუსო წერდა: „ომი არავითარ შემთხვევაში არ არის ურთიერთობა ადამიანებს შორის, არამედ ეს არის ურთიერთობა სახელმწიფოთა შორის და ამ ურთიერთობისას ცალკეული პირები მხოლოდ შემთხვევის წყალობით ხდებიან მტრები; არა როგორც ადამიანები, არა როგორც მოქალაქეებიც კი, არამედ როგორც ჯარისკაცები... თუ ომის მიზანია მოწინააღმდეგე სახელმწიფოს განადგურება, მაშინ მეორე მხარეს უფლება აქვს გაანადგუროს მისი დამცველები მანამ, სანამ ისინი იარაღით ხელში იბრძვიან; მაგრამ როგორც კი მებრძოლები იარაღს დაყრიან და დანებდებიან, ისინი აღარ წრმოადგენდნენ მტრებს ან იარაღს მტრის ხელში და ისევე ჩვეულებრივი ადამიანები ხდებიან, ამიტომ, მათთვის სიცოცხლის წართმევის უფლება აღარავის აქვს“¹

¹ იხ. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, თბ. 2002 წ. გვ. 7.

5. პირადი ცხოვრების უფლება — კანონმდებლობის მიხედვით, სახელმწიფოს არა აქვს უფლება თვითნებურად ჩაერიოს ადამიანთა პირად ცხოვრებაში. პირადი ცხოვრების მოთხოვნილება დიდი ხნის წინათ გაუჩნდათ ადამიანებს. შემთხვევითი არაა, რომ შუა საუკუნეებში მიღებული ქარტიები უკრძალავდნენ ხელისუფლებას განსაკუთრებული შემთხვევების, ორდერის ან სპეციალური ნებართვის გარეშე შეჭრილიყვნენ კერძო სახლებსა და პიროვნების კუთვნილ ტერიტორიაზე.

პირადი ცხოვრების უფლება სხვა უფლებებს შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი უფლებაა. იგი შეიძლება შეიზღუდოს, როცა საფრთხე ემუქრება სახელმწიფოს თუ საზოგადოების უშიშროებას, ან კიდევ, სტიქიური უბედურების და სხვა საგანგებო მდგომარეობის გამო. პირადი ცხოვრების უფლების ხშირი დარღვევა ხდება პოლიციურ სახელმწიფოში. ხოლო სამართლებრივი სახელმწიფო სხვა უფლებების გვერდით პირადი ცხოვრების დაცვის გარანტიას.

6. საკუთრების უფლება ადამიანის ერთი ფუნდამენტური უფლებაა, ადამიანის უფლება საკუთრებაზე იცვლებოდა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ფორმების ცვალებადობასთან ერთად მიმართებაში. საზოგადოებაში მიმდინარე რევოლუციური პროცესები და წამყვანი ლოზუნგები ყოველთვის ითვალისწინებდა თავისუფლების, თანასწორობის გვერდით საკუთრების უფლებას, რომელიც წამყვან როლს ასრულებდა.

საკუთრების უფლება არა მხოლოდ ადამიანის ეკონომიკური საქმიანობის თავისუფლებას, არამედ საერთოდ თავისუფალ საქმიანობას განსაზღვრავს. საკუთრების უფლების პატივისცემა ის საფუძველია, რომელსაც ემყარება მთელი საზოგადოება. საკუთრების უფლების გაუქმების შედეგები ჩვენ ყველამ ვიწვინეთ კომუნისტურ ქვეყანაში. პირველი დარტყმა

მესაკუთრეებს ოქტომბრის რევოლუციამ მიაყენა. მშრომელთა უფლებების 1918 წლის დეკლარაციას ფუყე ლოზუნგი მოჰყვა „განსაზოგადოებრიობა,“ რამაც პიროვნება უკანა პლანზე გადასწია“¹

7. პროტესტის გამოხატვის უფლება ნიშნავს, რომ ხელისუფლებამ არ უნდა შეზღუდოს ის მიზნები და ამოცანები, რისთვისაც ერთიანდებიან ადამიანები და სხვადასხვა საშუალებით გამოხატავენ პროტესტს. ამის გარეშე არ არსებობს დემოკრატიული საზოგადოება. უფლების ეს სახე ერთიანდება პოლიტიკურ უფლებებში, რაზედაც უკვე გვქონდა საუბარი.

8. სიტყვისა და აზრის თავისუფლება ადამიანის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი უფლებაა, მაგრამ ნორმალურ საზოგადოებაში კანონმდებლობით უნდა მოწესრიგდეს უფლების ეს მხარე. მოქალაქემ უნდა იცოდეს, თუ რა არის დასაშვები და რა არა, რაზე შეიკავოს თავი და რაზე არა. „ზოგჯერ თქმა სჯობს არა თქმასა, ზოგჯერ თქმითაც დაშავდების“.

როდესაც საუბარია სიტყვის, აზრის თავისუფლებაზე, საუბარია ყველა ადამიანის უფლებებზე, რადგანაც დაცვა სჭირდება იმ ადამიანს, რომელიც თავისი რწმენით, აზროვნებით და სხვა მიზეზებით აღმოჩნდება უმცირესობაში, როდესაც იგი მკვეთრად უპირისპირდება უმრავლესობის აზრს, და ამ პირობებში, შეიძლება, ადრე თუ გვიან ნებისმიერი ჩვენგანი აღმოჩნდეს.

¹ ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა საფუძვლები, თბ. 2000 წ. გვ. 54.

§7. პიროვნების სამართლებრივი სტატუსის განსაზღვრა

სტატუსი (ლათ. status) ნიშნავს მდგომარეობას. ამ შემთხვევაში მოიაზრება, როგორც ადამიანის, მოქალაქის ან იურიდიული პირის სამართლებრივი მდგომარეობა. აქედან გამომდინარე შეუძლებელია განსაზღვროთ და გადავჭრათ უფლებებისა და თავისუფლებების პრობლემა, თუ მას კონკრეტულად ადამიანის სამართლებრივი სტატუსის ფარგლებში არ განვიხილავთ. პროფ. ირ. სურგულაძე საკითხს ასე აყენებს: „იურიდიული სტატუსის ცნების ახსნისათვის, იმ მიზნით, როგორც იგი ჩვენ გვესმის, უნდა გავმიჯნოთ ის აგრეთვე სტატუსის ცნებისაგან, რომელიც ჩვეულებრივ მიღებულია თანამედროვე ლიტერატურაში“¹. ძველი რომაელები (status hominis rosipiecte) ამ ტერმინში ხედავდნენ ადამიანის, ინდივიდისათვის საზოგადოებაში მიკუთვნებულ ადგილს.

პრობლემა ატარებს კრებსით ხასიათს. იგი თითქოს თავის თავში მოიცავს მოქალაქის, უცხო ქვეყნის მოქალაქის, მოქალაქეობის არმქონე პირის, დევნილის, იძულებით ადგილმონაცვლის სტატუსებს.

თუ თავისუფლებას კატეგორიად მივიჩნევთ, მაშინ იგი ასახავს ადამიანის ინდივიდუალურ თავისებურებებს და რეალურად განსაზღვრავს მის მდგომარეობას მრავალმხრივი საზოგადოებრივი ურთიერთობების სისტემაში.

– უფლებები და თავისუფლებები წარმოადგენენ პიროვნების სამართლებრივი სტატუსის საფუძველს და არ შეიძლება რეალიზებული იყვნენ მისი სხვა კომპონენტების – იურიდი-

¹ იხ. ირ. სურგულაძე, ხელისუფლება და სამართალი, თბ. 2002 წ., გვ. 161.

ული ვალდებულებების მაკორესპონდენტირებელი უფლებების აუცილებელ შემთხვევაში იურიდიული პასუხისმგებლობის, სამართლებრივი გარანტიების, უფლებაუნარიანობის, ქმედუნარიანობის, როგორც ადამიანის ნებისყოფისა და გააზრებული მოქმედების დამახასიათებელი ნიშნის გარეშე.

— სამართლებრივი სტატუსის პრობლემა საშუალებას გვაძლევს დავინახოთ სამართალი, თავისუფლება, პიროვნების ვალდებულებები ერთობლივი სისტემური სახით, შევაფასოთ სტატუსი, რაც გზას უხსნის მათ შემდგომ სრულყოფას.

პიროვნების სტატუსი არის ადამიანის სამართლებრივი მდგომარეობა, რომელიც ასახავს მის ფაქტობრივ მიმართებას საზოგადოებასა და სახელმწიფოსთან ურთიერთქმედებაში.

პიროვნების სამართლებრივი სტატუსის კლასიფიკაცია, პირველ რიგში, ტარდება მოქმედების სფეროსა და სამართლებრივი სისტემების სტრუქტურის მიხედვით. განასხვავებენ საერთო (საერთაშორისო), კონსტიტუციურ (საბაზო), დარგობრივ, გვაროვნულ (სპეციალურ) და პიროვნების ინდივიდუალურ სამართლებრივ სტატუსს.

პიროვნების საერთო (საერთაშორისო) სამართლებრივი სტატუსი, გარდა შიდა სახელმწიფოებრივისა, საკუთარ თავში მოიცავს საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ შემუშავებულ და საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტებით განსაზღვრულ სამართალს, თავისუფლებას, მოვალეობებსა და გარანტიებს. ამ სტატუსის დაცვა წინასწარ განსაზღვრულია როგორც შინაგანი კანონმდებლობით, ასევე საერთაშორისო სამართლით. საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლით გათვალისწინებულია საერთაშორისო სამართლის ნორმებითა და საერთაშორისო ხელშეკრულებებით

ჩამოყალიბებული წესების გამოყენების შესაძლებლობა.

პიროვნების კონსტიტუციური (საბაზო) სტატუსი აერთიანებს ქვეყნის უზენაესი კანონით განსაზღვრულ მთავარ და ძირითად უფლებებს, თავისუფლებებს, ვალდებულებებსა და მათ გარანტიებს. მისი დამახასიათებელი თვისებაა სტაბილურობა, რომელიც განპირობებულია თვით ადამიანის ცხოვრების თავისებურებებით და ითვალისწინებს საზოგადოებაში ნორმალური მართლწესრიგის დამყარებას: წინასწარგანჭვრეტილ და გონივრულ ცვლილებებს, ქვეყნის გენოფონდის შენარჩუნებას, მატერიალური და სულიერი ღირებულებების წარმოქმნის ტემპს, პიროვნების თავისუფალ განვითარებას, როგორც ნებისმიერ საფუძველს, რომელზედაც წარმოიქმნება ახალი თვისებები. კონსტიტუციურ სტატუსსაც უნდა გააჩნდეს მდგრადობა. მისი არსებობა უნდა გაგრძელდეს იმ დრომდე, სანამ ძირითადი საზოგადოებრივი ურთიერთობების უმრავლესობა ძირფესვიანად არ შეიცვლება.

პიროვნების კონსტიტუციური სტატუსის სტაბილურობა დამოკიდებულია იმაზე, რამდენად სრულად შეესაბამება იგი ფაქტობრივ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს და შესაბამისი ნორმების მიღებას, აღკვეთის და მათში ცვლილებების შეტანის როგორი პირობები მკვიდრდება კანონით.

პიროვნების დარგობრივი სტატუსი შედგება უფლებამოსილებისა და სხვა კომპონენტებისაგან, რომლებიც გაწონასწორებულია სამართლებრივი სისტემის ცალკეული თუ კომპლექსური დარგებით – სამოქალაქო, შრომითი, ადმინისტრაციული სამართლით და სხვა.

პიროვნების გვაროვნული (სპეციალური) სტატუსი გამოხატავს იმ ცალკეული კატეგორიის ადამიანების სამართლებრივი მდგომარეობის სპეციფიკას, რომელთაც შეიძლება

გააჩნდეთ დამატებითი უფლებები და მოვალეობები. ასეთები: სამხედრო მოსამსახურეები, პენსიონერები, ინვალიდები და სხვა.

ინდივიდუალური სტატუსი ახასიათებს კონკრეტული ადამიანის მდგომარეობის თავისებურებებს და დამოკიდებულია მის ასაკზე, სქესზე, პროფესიაზე, სახელმწიფო საქმეების მართვაში მონაწილეობაზე და ა.შ. ცალკე მსჯელობის საგანია ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების „შეზღუდვა“, რომელიც რამდენიმე სახედ შეიძლება განვიხილოთ. 1. კონსტიტუციური შეზღუდვები, 2. კონსტიტუციურ უფლებათა შეზღუდვები, 3. არაკანონისმიერი შეზღუდვა¹, რომლებიც ერთმანეთისგან გამომდინარეობენ.

საქართველოს კონსტიტუცია აფიქსირებს „უფლებათა შეზღუდვას, რომელიც შეიძლება მხოლოდ კანონის შესაბამისად დემოკრატიული საზოგადოების არსებობისათვის აუცილებელი სახელმწიფო უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის, ჯანმრთელობის დაცვის დანაშაულის თავიდან აცილების ან მართლმსაჯულების განხორციელების მიზნით. საქართველოს კანონმდებლობა (და არა მარტო) ითვალისწინებს ადამიანისა და მოქალაქის გარკვეულ შეზღუდვებს, საგანგებოდ უფლებამოსილი ორგანოს ან პირის მიერ, კანონით განსაზღვრულ შემთხვევაში. ასე მაგ. დაკავებული უნდა წარედგინოს სასამართლოს განსჯადობის მიხედვით არა უგვიანეს 48 საათისა, თუ მომდევნო 24 საათის განმავლობაში სასამართლო არ მიიღებს გადაწყვეტილებას დაპატიმრების ან თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვის შესახებ, პირი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს. ყველა შემთხვევაში დაუშვე-

¹ იგულისხმება სისხლისსამართლებრივი და ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა.

ბელია თავისუფლებაშეზღუდული პირის ფიზიკური ან ფსიქიკური იძულება და ზემოქმედება. სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ითვალისწინებს კანონიერი საფუძვლის შემთხვევაში თავისუფლების შეზღუდვას დაკავებისა და დაპატიმრების სახით. თუმცა შეზღუდულ ფარგლებში დაცულია მისი უფლებებიც.

საქართველოს კონსტიტუციის 27-ე მუხლი ითვალისწინებს და განსაზღვრავს სახელმწიფოს უფლებას უცხოელთა და მოქალაქეობის არმქონე პირთა მიმართ. „სახელმწიფო უფლებამოსილია დააწესოს უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა და მოქალაქეობის არმქონე პირთა პოლიტიკური საქმიანობის შეზღუდვა“.¹ აქ საქმე გვაქვს კონსტიტუციურ შეზღუდვასთან, მნიშვნელობა არა აქვს რა იგულისხმება პოლიტიკურ მხარეში. ადამიანის უფლებები და თავისუფლებები შეიძლება შეიზღუდოს სამართლის ნორმების დარღვევით სამართალდამრღვევი პირის მიერ. მაგ. ადამიანის გატაცება, მძევლად აყვანა, უკანონოდ თავისუფლების აღკვეთა და ა.შ.

„იურიდიულ ლიტერატურაში მთლად სწორად როდია განმარტებული შეზღუდვათა ცნებები და სახეობები, კერძოდ უფლებრივი შეზღუდვები“.² ეს საგნის მეორე მხარეა. ამ შემთხვევაში ჩვენთვის საინტერესო იყო სტატუსის ანუ ადამიანის სამართლებრივი მდგომარეობის განსაზღვრა.

¹ იხ. საქართველოს კონსტიტუცია, თბ., 1995 წ. გვ. 15.

² იხ. ა. მუჯირი, თანამედროვე გარდამავალი პერიოდის სახელმწიფო, თბ. 2000 წ. გვ. 175.

§8. ადამიანის უფლებათა დაცვის გარანტიათა შესახებ

ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების მკაცრი დაცვა მსოფლიო საზოგადოების პრობლემას წარმოადგენს, რომელსაც სჭირდება გარანტიათა მწყობრი სისტემა, ხოლო გარანტიები არის პირობების, საშუალებებისა და მეთოდების სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს ყველას საკუთარი უფლებებისა და თავისუფლებების აღმოჩენის, შექმნისა და რეალიზაციის თანაბარი სამართლებრივი შესაძლებლობებით. მათი კლასიფიკაცია შეიძლება მოხდეს სხვადასხვა მეთოდით:

მოქმედების სფეროს მიხედვით ასხვავებენ საერთაშორისო-სამართლებრივ (პლანეტარულ) გარანტიებს, გარანტიებს რეგიონალური საერთაშორისო გაერთიანებების ფარგლებში, შიდასახელმწიფოებრივ და ავტონომიურ გარანტიებს.

საერთაშორისო-სამართლებრივი გარანტიები განსაზღვრულია 1948 წლის 10 თებერვლის ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციით, საერთაშორისო პაქტებითა და სხვა დოკუმენტებით. მათ სხვადასხვა საერთაშორისო პროგრამებისა და პროექტის მეშვეობით ახორციელებს გაერო, მისი ორგანოები და აგრეთვე ის ორგანიზაციები, რომლებიც მისი ეგიდით მოქმედებენ. ამ თვალსაზრისით, უდიდესი მნიშვნელობა აქვთ უშიშროების საბჭოს, გენერალური ასამბლეის კომიტეტებს, გაეროს საერთაშორისო სასამართლოს და სპეციალიზებული დაწესებულებების – ადამიანის უფლებების დაცვის, ბავშვთა უფლებების დაცვის, წამების საწინააღმდეგო კომიტეტების მოღვაწეობას. ისინი კისრულობენ ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების რეალიზაციის პასუხისმგებლობას და გაეროს წევრ სახელმწიფოებს გადასცემენ.

ასე მაგალითად, 1994 წელს, რუანდაში მომხდარი მასობრივი მკვლევლობების გამოსაძიებლად უშიშროების საბჭომ სპეციალური საერთაშორისო ტრიბუნალი შექმნა. სასამართლო პროცესი აშურაში (ტანზანია) გაიმართა, რომელმაც რუანდის ყოფილ პრემიერ-მინისტრს, ჟაკ კამბანას, ნახევარი მილიონი ტუტსის მკვლევლობაში „შეტანილი წვლილის“ გამო, სამუდამო პატიმრობა მიუსაჯა. ეს იყო გენოციდის ბრალდებით გასამართლების პირველი შემთხვევა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ. ამავე პროცესზე გაუპატიურების ბრალდებით გასამართლეს რუანდის ერთ-ერთი პატარა ქალაქის მერიც, სასამართლომ გაუპატიურებაც გენოციდის ერთ-ერთ ფორმად მიიჩნია.

1998 წლის ივნისსა და ივლისში რომში 150-ზე მეტი ქვეყნის წარმომადგენელთა მონაწილეობით საერთაშორისო კონფერენცია გაიმართა. დელეგატებმა დაამტკიცეს ხელშეკრულება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს (International Criminal Court, ICC) შექმნის შესახებ, როგორც დამოუკიდებელი და პერმანენტული სტრუქტურა, რომელმაც უნდა განიხილოს გენოციდის, ადამიანურობის წინაშე ჩადენილი დანაშაულისა და ომის დანაშაულის შემთხვევები. რომის ხელშეკრულება ძალაში შევა იმ შემთხვევაში, თუ სულ მცირე 60 სახელმწიფო მინც მოახდენს მის რატიფიცირებას.

რეგიონალური საერთაშორისო გაერთიანებები (ევროკავშირი, ევროპის საბჭო, ბალტიის ზღვის სახელმწიფოთა საბჭო, აფრიკის ერთიანობის ორგანიზაცია, ამერიკული სახელმწიფოების ორგანიზაცია, სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის სახელმწიფოთა ასოციაცია, დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობა), აგრეთვე სხვადასხვა დაწესებულებები ადამიანის უფლებათა დაცვის გარანტიებს ახორციელებენ შე-

საბამისი ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტების საფუძველზე. ადამიანის უფლებების დაცვას ემსახურება ეროვნული და საერთაშორისო სამართალი, ადამიანის უფლებათა მნიშვნელოვანი საერთაშორისო დოკუმენტები და საყოველთაო დეკლარაციები. მათგან აღსანიშნავია: ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტი, გაეროს დეკლარაცია რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ. საერთაშორისო კონვენცია აპართეიდის დანაშაულის ჩახშობისა და დასჯის შესახებ, კონვენცია გენოციდის დანაშაულის აცდენისა და გენოციდისათვის დასჯის შესახებ, პატიმრებთან მოპყრობის საყოველთაოდ აღიარებული მინიმალური წესები და ვენის კონვენცია საკონსულო ურთიერთობის შესახებ, კონვენცია ქალის დისკრიმინაციის ყველა ფორმის ლიკვიდაციის შესახებ და ა.შ.

ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოები ხელმძღვანელობენ 1950 წლის ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების დაცვის ევროპის კონვენციით და მისი დამატებითი ოქმებით. მათი რეალიზაციის ზედამხედველობა ევალება ადამიანის უფლებების ევროპულ კომისიას და სასამართლოს. დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის წევრმა ქვეყნებმა მიიღეს მთელი რიგი დოკუმენტებისა, რომლებიც ხელს უწყობენ რეგიონალური საერთაშორისო გაერთიანებების ფარგლებში ადამიანის უფლებების დაცვის საქმეს. მაგ. დსთ წევრი სახელმწიფოების მოქალაქეთა პირადი და ქონებრივი უფლებების რეალიზაციას. კერძოდ, ეს არის 1993 წლის 22 იანვრის კონვენცია სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივი ურთიერთობების შესახებ სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებში. 1993 წლის 24 სექტემბრის დეკლარაცია საერთაშორისო ვალ-

დებულებებზე ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების სფეროში, 1994 წლის 9 დეკემბრის შეთანხმება ურთიერთუფლებების აღიარებაზე, მუშა-მოსამსახურეებისათვის ზიანის მიყენების ანაზღაურებაზე, პროფესიული დაავადებით ან ჯანმრთელობის დაზიანების რაიმე სხვა შემთხვევაში მათ მიერ შრომითი ვალდებულებების შესრულების დროს, 1995 წლის 6 მაისის დსთ კონვენცია ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების შესახებ.

შიდასახელმწიფოებრივი გარანტიები დამტკიცებულია სახელმწიფოების კონსტიტუციით და სხვა საკანონმდებლო აქტებით და უზრუნველყოფილია შესაბამისი მატერიალური და ორგანიზაციული საშუალებებით.

შინაარსისა და საქმიანობის მიხედვით არსებობენ ეკონომიკურ-სამართლებრივი (ეკონომიკური მოღვაწეობის თავისუფლების განმტკიცება, კერძო, სახელმწიფო, მუნიციპალური და სხვა სახის საკუთრების აღიარება და თანაბრად დაცვა, სოციალური პარტნიორობა), პოლიტიკურ-სამართლებრივი (სახალხო ხელისუფლების მექანიზმი, ხელისუფლების დაყოფა და თანასწორობა, მრავალპარტიულობა, აზრთა პლურალიზმი), სოციალურ-სამართლებრივი (სოციალური, რასობრივი, ეროვნული და რელიგიური უთანხმოების აღკვეთა, ძირითადი, საერთო და საშუალო პროფესიული, საყოველთაოდ მისაწვდომი და უფასო განათლება) და სამართლებრივი (კანონმდებლობის განვითარებული სისტემის არსებობა, კვალიფიციური იურიდიული დახმარების მიღების საშუალება, ნებისმიერი პიროვნების უფლება კანონით დაშვებული ყველა საშუალებით დაიცვას საკუთარი უფლებები და თავისუფლება) გარანტიები.

სამართლებრივი გარანტიები შეიძლება იყოს მატერი-

ალური (უფლებებისა და თავისუფლებების რეალიზაციის პირობების განმსაზღვრავი ნორმატიული დადგენილებები), იდეალური (უდანაშაულობის პრეზუმფცია, იურიდიული ფიქციები), პროცესუალური (ზედამხედველობისა და კასაციის ინსტიტუტები, მოსამართლეთა უფლებამოსილების შეჩერებისა და შეწყვეტის პროცედურები), ტექნიკურ-იურიდიული (სამართლებრივი ნორმების მიმნდობ-სავალდებულო ხასიათის ამსახველი, სამოქალაქო-სამართლებრივი სარჩელის, ხელშეკრულებების კონსტრუქციები).

სამართლებრივი გარანტიების ხარისხში განიხილავენ იურიდიულ პასუხისმგებლობასაც. იგი შედგება პიროვნების ვალდებულებისაგან აიტანოს სახელმწიფო იძულებითი ზომები მის მიერ ჩადენილი სამართალდარღვევისათვის, მის მიერ შეუსრულებელი, ან არასათანადოდ შესრულებული იურიდიული მოვალეობებისათვის და ა.შ.

§9. სამთავრობო და არასამთავრობო საერთაშორისო ორგანიზაციები და ადამიანის უფლებები

ისტორიულად ცნობილია, რომ სახელმწიფოზე ბევრად ადრე წარმოიშვა საზოგადოება და დიდხანს არსებობდა მის გარეშე. სახელმწიფოს არსებობის ობიექტური აუცილებლობა სწორედ საზოგადოების შინაგანი სტრუქტურის გართულებასთანაა დაკავშირებული, ამიტომაც სახელმწიფოს მოიაზრებენ, როგორც მთელი საზოგადოების სოციალურ-პოლიტიკურ ინსტიტუტს.

სამეცნიერო და სასწავლო ლიტერატურაში მოცემულია ადამიანთა საზოგადოების მრავალი განსაზღვრება და დახასიათება, მაგრამ ყველა მათგანის ძირითადი აზრი ერთია: საზოგადოება არის ადამიანთა ურთიერთქმედების შედეგი, მათი ცხოვრების გარკვეული ორგანიზაცია, შინაგანად წინააღმდეგობრივი ორგანიზმი, რომლის არსი მდგომარეობს მრავალფეროვან (ეკონომიკურ, ზნეობრივ, რელიგიურ და სხვა) კავშირებში, ადამიანთა გაერთიანებებისა და ერთობების ურთიერთობებში.

ეს არის კავშირების რთული, თვითგანვითარებადი სისტემა, რომელიც ეკონომიკური, ოჯახური, ჯგუფური, ეთნიკური, წოდებრივი, ურთიერთობებითა და ინტერესებით ერთიანდება, სადაც, პირველ რიგში, მოქმედებენ სოციალური კანონები.

როგორც უკვე აღინიშნა, ჯერ კიდევ ანტიკურ ეპოქაში არისტოტელე (384-322 წწ. ძვ.წ.აღ-ის) ამბობდა, რომ ადამიანი არის მოაზროვნე საზოგადოებრივი არსება. ამიტომ საზოგადოების მთავარი თვისება მდგომარეობს იმაში, რომ იგი გონიერ არსებათა ურთიერთკავშირების სისტემას წარ-

მოადგენს. საზოგადოებასთან ურთიერთობისას ადამიანი ვითარდება თვითონ და ავითარებს თავის სოციალურ, არსებით თვისებებს და ძალებს. ამით იგი ხდება პიროვნება და ახდენს საზოგადოებრივი პროგრესის სტიმულირებას.

საზოგადოება ისტორიული განვითარების სხვადასხვა პერიოდში სხვადასხვა ფორმებს იღებდა, იცვლებოდა მისი სიმწიფის ხარისხი, შინაგანი აგებულება, ე.ი. ეკონომიკური, სოციალურ-კლასობრივი, პოლიტიკური სტრუქტურა. დიდი ხნის მანძილზე პირველყოფილი საზოგადოება, მეტ-ნაკლებად ერთგვაროვან-კოლექტიური იყო, არ იცოდა სოციალური და სხვა დაყოფა. შემდეგში, თანდათანობით გართულდა საზოგადოების სტრუქტურა: ეკონომიკური ურთიერთობების ცვლილებასთან ერთად გაჩნდა სოციალური ერთობები, ჯგუფები, კლასები და ა.შ., რომლებსაც თვიანთი ინტერესები და თავისებურებები ჰქონდათ.

აღიარებულია, რომ საზოგადოების ზემოქმედება სახელმწიფოზე არის პირდაპირი კავშირი, ხოლო სახელმწიფოსი საზოგადოებაზე — უკუკავშირი. საზოგადოებაზე განვითარებული სახელმწიფოს ზემოქმედების მრავალწახნაგოვანი უკუკავშირი საკვანძო, მაგრამ არასაკმარისად შესწავლილი პრობლემაა, რომელშიც მთავარია სოციალურ-ეკონომიკური ცხოვრების თანაფარდობა შეგნებული სახელმწიფოებრივ-სამართლებრივ მოწესრიგებასა და სტიქიურ საბაზო თვითრეგულირებას შორის.

საზოგადოების სტრუქტურის სირთულე ბევრ მომენტთანაა დაკავშირებული, ამიტომ არსებობს მისი განხილვისადმი სხვადასხვა მიდგომა: ა) ზოგადთეორიული. ბ) კონკრეტულ-ისტორიული. ამჯერად საზოგადოების ყოველმხრივი განხილვა ჩვენს მიზანს არ წარმოადგენს, იგი გვანტიერესებს იმდენად, რომ დავახასიათოთ საზოგადოების ის ნაწი-

ლი, რომელსაც ქმნიან სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციები.

არასამთავრობო ორგანიზაცია (დაწესებულება) არის ზოგადად ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის ხელშემწყობი ორგანიზაცია, რომლის შექმნაში არანაირად არ მონაწილეობს სახელმწიფო ან მისი სტრუქტურები და არ ფინანსდება ქვეყნის ბიუჯეტიდან.

მკვლევართა აზრით, არასამთავრობო ორგანიზაციის ძირითადი ფუნქციაა ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების მონიტორინგი, ანუ თვალყურის დევნება, როგორ იცავს სახელმწიფო კონსტიტუციურ ნორმებს და როგორ ასრულებს საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვალდებულებებს.¹

არასამთავრობო ორგანიზაციები პირობითად შეიძლება დაიყოს სამ ჯგუფად: ა) საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციები, ბ) ფედერალური და გ) ადგილობრივი.

ორი რიგის ორგანიზაციების რეგისტრაცია ხდება იუსტიციის სამინისტროში და სასამართლოში, ხოლო არასამთავრობო საერთაშორისო ორგანიზაციებს აქვთ ევროპის წინაშე საკონსულტაციო სტატუსი და შეტანილი არიან სამთავრობო კომიტეტის მიერ შედგენილ სიაში. მაგალითად, საერთაშორისო ამნისტია, რომელიც შეიქმნა ბრიტანელი ადვოკატის პიტერ ბენენსონის თაოსნობით 1961 წლის 28 მაისს. ადამიანთა უფლებათა დარაჯი, რომელიც დაარსდა ჰელსინკში 1978 წელს, იურისტთა საერთაშორისო კომისია, რომელიც დაფუძნდა ბერლინში 1952 წელს, ხოლო

¹ იხ. Гражданские и политические права, Комитет по правам человека №15, 2001. Международный билль о правах человека №2, 2001. Документы борьбы против пыток №4, 2001. Международное гуманитарное право и права человека №13. 2001. Права ребенка №10, 2001. Женева

1978 წელს მასთან დაარსდა მოსამართლეთა და ადვოკატთა დამოუკიდებელი ცენტრი და ა.შ.¹

ახალი ათასწლეულის დასაწყისისათვის არასამთავრობო ორგანიზაციების რიცხვმა 20 ათასს გადააჭარბა. ისინი წარმოადგენენ რგოლს, რომელიც მოსახლეობას აკავშირებს მთავრობასთან, ერთ ხალხს მთელი მსოფლიოს სხვა ხალხებთან. ისინი წარმოადგენენ მნიშვნელოვან ძალას, რომელიც უნდა ემსახუროდეს განათლების, თანამშრომლობის სხვადასხვა სფეროებს და კონფლიქტების თავიდან აცილებას.

რაც შეეხება სამთავრობო ორგანიზაციებს, მათი ცნება შეიძლება ასე ჩამოყალიბდეს:

სამთავრობო ორგანიზაცია (დაწესებულება), არის სახელმწიფო სტრუქტურაში შემავალი ან დამოუკიდებელი ორგანიზაცია, რომლის შექმნასა და ჩამოყალიბებაში მონაწილეობას ღებულობს სახელმწიფო ან მისი რომელიმე უწყება და მთლიანად ან ნაწილობრივ ფინანსდება ქვეყნის ბიუჯეტიდან.

სამთავრობო ორგანიზაციის (დაწესებულების) კომპეტენცია დადგენილია კანონით, ან კანონის საფუძველზე, რომელსაც უფლება არა აქვს გადასცეს სხვა სახელმწიფო ან არასახელმწიფო დაწესებულებებს უფლებები და მოვალეობები, რომელიც მის კომპეტენციას განეკუთვნება. იგი გამოსცემს აქტებს. ასრულებს მოქმედებებს კანონების და სხვა ნორმატიული აქტების შესასრულებლად, რაც არ ევალება არასამთავრობო ორგანიზაციებს.

საქართველოს, მას შემდეგ, რაც დამოუკიდებელი და სუვერენული სახელმწიფო გახდა, ანგარიშს უწევს მსოფლიო პროგრესული საზოგადოება.

¹ იხ. ბ. სავანელი, ადამიანის უფლებები. თბ., 2001 წ. გვ. 21.

საქართველოს პარლამენტის მიერ კონსტიტუციის მიღების შემდგომ, საქართველომ შეძლო სახელმწიფოთა მსოფლიო გაერთიანებას შემატებოდა და თავისი სიტყვა ეთქვა. თუმცა, ჯერ კიდევ 1992 წლის 31 ივლისიდან საქართველო გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წევრი გახდა. ის გახდა აგრეთვე გაეროს სპეციალიზებული საერთაშორისო ორგანიზაციების, ევროპის უშიშროებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის, დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის, ევროპის საბჭოს და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციის წევრი. დღეს საქართველო დაახლოებით 100-მდე საერთაშორისო სამთავრობათშორისო ორგანიზაციის შემადგენლობაშია.

დღითიდღე მტკიცდება საქართველოს კავშირები საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციებთან. გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია მხარს უჭერს არასამთავრობო ორგანიზაციებს, რომლებიც შუამავლის, დამაკავშირებელ როლს ასრულებენ ადამიანთა სულ სხვადასხვა ჯგუფებს შორის მთელ მსოფლიოში.

პოლიტიკური ლიბერატურიდან ცნობილია, რომ საქართველოს დიპლომატიური ურთიერთობა აქვს დამყარებული მსოფლიოს ხუთივე კონტინენტის სახელმწიფოებთან. ის აქტიურად თანამშრომლობს ისეთ საერთაშორისო სამთავრობათშორისო ორგანიზაციებთან, როგორცაა საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი, საერთაშორისო ფინანსური კორპორაცია, გაეროს სხვა სპეციალიზებული დაწესებულებანი, ევროპის უშიშროებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია, ევროპის კავშირი, ევროპის საბჭო, ნატო, დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობა და სხვ.¹

¹ გ. ჭოლია, საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობები, 1998 წ., გვ. 210.

სამეცნიერო ლიტერატურაში საერთაშორისო ორგანიზაციის ცნებაში მოიაზრებენ ცალკეული სახელმწიფოების სამთავრობათაშორისო და არასამთავრობათაშორისო საზოგადოებების, ასოციაციების გაერთიანებას, რომლის საქმიანობას საფუძვლად უდევს ინტერესთა ერთიანობის ამსახველი დამფუძნებელი აქტი, რომელიც შეიძლება იყოს წესდების სახით, სადაც მოცემულია საერთაშორისო ორგანიზაციის შექმნის მიზანი, კომპენტენცია, საქმიანობის ძირითადი მიმართულებები, ხელმძღვანელ ორგანოთა სისტემა და ა.შ.

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური და სავაჭრო თანამშრომლობა აქვს ყოფილ სსრ კავშირის შემადგენლობაში შემაჯავალ დამოუკიდებელ ქვეყნებთან.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში საქართველოს მუდმივი წარმომადგენლობა არსებობს 1993 წლიდან. ის კოორდინაციას უწევს ევროპის უშიშროების ორგანიზაციასთან თანამშრომლობას.

პლანეტაზე არსებული 200-ზე მეტ სახელმწიფოთაგან გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წევრი არის 185 სახელმწიფოზე მეტი, რომლის შექმნაც (1945 წლის ივნისი) საფუძვლად დაედო ჰიტლერული გერმანიის და მისი ბლოკის წინააღმდეგ ბრძოლას. გაეროს შტაბ-ბინა განთავსებულია ა.შ.შ-ში.

ქ. ნიუ-იორკში მანჰეტენზე გაერთიანებული ერების ორგანიზაციებს გააჩნია სპეციალიზებული დაწესებულებანი, მათ შორის: მსოფლიო მეტეოროლოგიური, მსოფლიო ჯანმრთელობის დაცვის ორგანიზაციები, გაეროს განვითარების პროგრამა, ბავშვთა ფონდი, მსოფლიო ინტელექტუალური საკუთრების ორგანიზაცია, მსოფლიო საფოსტო კავშირი, საერთაშორისო საზღვაო ორგანიზაცია, საერთაშორისო სამო-

ქალაქო ავიაციის, შრომის ორგანიზაციები, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი, საერთაშორისო ფინანსური კორპორაცია, განვითარების საერთაშორისო ასოციაცია, საერთაშორისო სავაჭრო ცენტრი, მსოფლიო ბანკის ჯგუფი, საერთაშორისო ფინანსური ორგანიზაცია, ელექტროკავშირგაბმულობის საერთაშორისო კავშირი, სოფლის მეურნეობის განვითარების საერთაშორისო ფონდი, იუნესკო, სამრეწველო განვითარების ორგანიზაცია, სასურსათო და სასოფლო-სამეურნეო ორგანიზაცია.

გარდა სპეციალიზებული დაწესებულებისა, გაეროს სისტემაში შედის შემდეგი საერთაშორისო ორგანიზაციები, როგორცაა: მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია, ატომური ენერჯის საერთაშორისო სააგენტო, ნავთობის ექსპორტიორი ქვეყნების ორგანიზაცია, მსოფლიო სასურსათო საბჭო, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია, მსოფლიო ტერორისტული ორგანიზაცია, მსოფლიო საბაჟო ორგანიზაცია, საერთაშორისო კავშირი საბაჟო ტარიფების გამოქვეყნების დარგში, იდენტიფიკაციისა და კომუნიკაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია. აგრეთვე მის სისტემაში შედის საერთაშორისო არასამთავრობათაშორისო გაეროს ხელშესაწყობი ასოციაციების მსოფლიო ფედერაცია.¹

უცხოელ ინვესტორთა მოზიდვის საქმეში ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს საქართველოს პოლიტიკური სტაბილიზაციის პროცესს, რასაც შედეგად მოჰყვება ერთობლივ საწარმოთა და ჩვენთან ჩადებულ ინვესტიციათა სწრაფი ზრდა.

პოსტსაბჭოურ სივრცეში დამოუკიდებელი სახელმწიფოების

¹ დაწ. იხ. პროფ. ვ. ქარუმიძის მონოგრაფია საერთაშორისო ორგანიზაციები თბ., 1999 წ.

შექმნის შემდეგ წარმოიშვა საქართველოს საერთაშორისო თანამეგობრობაში ინტეგრირების აუცილებლობა. მან თითქმის უკვე გადალახა უცხოეთის ქვეყნებთან დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარების პირველი ეტაპი.

ფაქტიურად, ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში, თითქმის ყველა ქვეყანამ ორმხრივი ურთიერთობა დაამყარა საქართველოსთან. 30-მდე სახელმწიფოსთან სამართლის სხვადასხვა სფეროში დამყარებულია საერთაშორისო ურთიერთობანი.

ჩვენი ქვეყნისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ამ ბოლო წლებში აქვს მეგობრობისა და ურთიერთდახმარების ორმხრივ ხელშეკრულებებს ისეთ სახელმწიფოებთან, როგორცაა – დიდი ბრიტანეთი, გერმანია, საფრანგეთი, ამერიკის შეერთებული შტატები, ჩინეთი, რუსეთი, უკრაინა, ირანი, თურქეთი, აზერბაიჯანი, სომხეთი, თურქმენეთი, უზბეკეთი და სხვა. ამ ხელშეკრულებებში ცენტრალური ადგილი ეთმობა პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული ურთიერთობისა და მომსახურების საკითხებს.

მნიშვნელოვან ადგილს იჭერს უცხოეთის ქვეყნებსა და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან საქართველოს თანამშრომლობა ისეთ სფეროებში, როგორცაა: პოლიტიკა, ეკონომიკა, ადამიანის უფლებათა დაცვა, ეკოლოგია, ტრანსპორტი, ტურიზმი, ვაჭრობა, საბაჟო საქმე, ჰუმანიტარული სამართალი და სხვა მრავალი. საქართველო გავიდა დიდ საერთაშორისო ასპარეზზე. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ევროსაბჭო – სახელმწიფოთაშორისო პოლიტიკური ორგანიზაცია, რომელიც 1949 წელს დაარსდა. მის შემადგენლობაში 2000 წლის დეკემბრის მონაცემებით ორმოცხუ მეთი ქვეყანაა გაერთიანებული.¹

¹ ვ. ქარუმიძე, საერთაშორისო ორგანიზაციები, თბ., 1999 წ.

საერთაშორისო ორგანიზაციების სამართალსუბიექტურობა აღიარებულია ვენის 1986 წლის კონვენციით „სახელმწიფოსა და საერთაშორისო ორგანიზაციებს შორის ან თვით საერთაშორისო ორგანიზაციებს შორის ურთიერთობების შესახებ“.

თითოეულ საერთაშორისო ორგანიზაციას აქვს დამფუძნებელი აქტი, წესდება, რომელიც განსაზღვრავს მის მიზნებსა და ამოცანებს, ფუნქციებსა და კომპეტენციას, რომელიც მოიცავს მის უფლებებსა და მოვალეობებს სახელმწიფოების და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიმართ. თითოეულ ამ ორგანიზაციას აქვს თავისი ორგანიზაციული სტრუქტურა. საერთაშორისო ორგანიზაციები იქმნებიან სახელმწიფოს მიერ ხელშეკრულების საფუძველზე და მათივე შეთანხმებით განისაზღვრება ამ ორგანიზაციების უფლებამოსილებათა წრე ანუ კომპეტენცია.

იმისათვის, რომ საერთაშორისო ორგანიზაცია ცნობილი იქნას საერთაშორისო სამართლის სუბიექტად მას უნდა ახასიათებდეს შემდეგი ნიშნები:

1. სახელშეკრულებო საფუძველი;
2. განსაზღვრული მიზნები და ფუნქციები;
3. შესაბამისი ორგანიზებული სტრუქტურა;
4. დამოუკიდებელი უფლება-მოვალეობანი;
5. საერთაშორისო აღიარება.

საერთაშორისო ორგანიზაციის უფლებაუნარიანობა მოიცავს მის უფლებას დადოს ხელშეკრულებები, როგორც სახელმწიფოსთან, ისე სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებთან.¹

საქართველოს 1994 წელს ეკონომიკური ურთიერთობები ჰქონდა 54 ქვეყანასთან, 1995 წელს – 71-თან, 1996 წელს – 83-თან, 2000 წელს – ასამდე ქვეყანასთან.

¹ იხ. ბ. სავანელი. საერთაშორისო სამართლის საფუძველები. თბ. 2000 წ. გვ. 41.

აქედან მკაფიოდ ჩანს, თუ როგორი მასშტაბებით ვითარდება საქართველოს საგარეო ვაჭრობა და ეკონომიკური ურთიერთობები. 2000 წლის მაჩვენებლებით, საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ბრუნვამ 1030,1 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა. აქედან ექსპორტის მოცულობა 329,3 მლნ. აშშ დოლარია, ხოლო იმპორტი – 700,2 მლნ. აშშ დოლარი.¹ დღის წესრიგში დგას ამოცანა: მკვეთრად გადიდდეს საექსპორტო პროდუქციის მოცულობა და მისთვის ბაზრების მოძიებამ მიიღოს ინტენსიური ხასიათი.

გაეროს განვითარების პროგრამების განხორციელებით ქვეყანაში სასიკეთო საქმე გაკეთდა. არაერთი ორგანიზაცია და დაწესებულება, მათ შორის საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის ოფისი, ჩაერთო ინტერნეტულ ქსელში, რამაც გაზარდა ინფორმაციის მოპოვების გზები საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში, გაფართოვდა ექსპერტებთან ურთიერთობა, გაიხსნა ადამიანის უფლებათა ბიბლიოთეკა – საინფორმაციო-სადოკუმენტაციო ცენტრი. გახშირდა საქართველოში მოღვაწე არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენლებისათვის საზღვარგარეთის ქვეყნებთან ერთობლივი სემინარების ჩატარება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტების თემაზე. 2001 წლის 25 ნოემბრიდან 10 დეკემბრამდე ჩატარდა კავკასიის 16 დღიანი აქცია გენდერული ძალადობის წინააღმდეგ, სადაც მონაწილეობდა ჩვენი ქვეყნის სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციათა წარმომადგენლები. 1985 წლიდან, საქართველოში კი 1998 წლიდან ხორციელდება საგანმანათლებლო და პროფესიონალური პროგრამები, მათ შორის პროექტი „ჰარმონია“ (Project Harmony). იგი არის არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომ-

¹ გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 2001 წლის 3 თებერვალი.

ლის ძალისხმევით ხდება საერთაშორისო თანასაზოგადოებაში საქართველოს აქტიური ჩართვა. საბოლოოდ ორგანიზაციის მიზანია დაჩქარდეს სამოქალაქო საზოგადოების და მოქალაქეობის ახალი პრინციპების ჩამოყალიბება.

პროგრამა დააფინანსა აშშ-ის სახელმწიფო დეპარტამენტის განათლებისა და კულტურული ურთიერთობების ბიურომ.

დაფინანსება შესაძლებელი გახდა დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნებში ქალბატონ ჰილარი კლინტონის ვიზიტის შემდეგ, რომლის მიზანი იყო დღეს ქვეყნებში ქალთა სტატუსის განხილვა, მათი ეკონომიკური შესაძლებლობების, განათლებისა და ჯანმრთელობის სფეროს მდგომარეობის განსაზღვრა.

ამერიკის უმეტეს შტატში უკვე მიღებულია კანონები, რომლებიც განსაზღვრავენ ოჯახური ძალადობის კრიმინალურ ასპექტებს და ასევე, შემუშავებულია მათი განხორციელების სისტემა. მსოფლიო პრაქტიკა და კერძოდ ამერიკელთა გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ სამართლებრივი ბაზის შექმნა და იურიდიული ზეწოლა არის ერთ-ერთი გზა ოჯახური ძალადობის პრობლემის გადაწყვეტისა, სხვა სოციალურ ასპექტებთან ერთად, როგორცაა კავშირი პოლიციასთან, სამართალდამცავ ორგანოებთან, პროფესიონალ მედიცინის მუშაკებთან, საგანმანათლებლო და საფინანსო დაწესებულებებთან და ა.შ.

1999 წლის მარტში ქ. თბილისის ვაკის რაიონის სასამართლოში რეგისტრაცია გაიარა საქართველოს ფსიქოლოგთა და ფსიქოთერაპევტთა ასოციაციამ, რომელიც არაპოლიტიკური, არასამთავრობო საზოგადოებრივი გაერთიანებაა.

ასოციაციის ძირითად მიზანს წარმოადგენს: დაამკვიდროს ჯანსაღი პროფესიული ეთიკის ნორმები ახალგაზრდა ფსიქოლოგთა და ფსიქოთერაპევტთა შორის, ხელი შეუ-

წყოს მათ პროფესიულ დაოსტატებას და კვალიფიკაციის ღონის ამალებას, ჩაატაროს ფსიქო-სოციალური კვლევები, აქტიური დახმარება გაუწიოს უპატრონო ბავშვთა სახლებს, ითანამშრომლოს პენიტენციურ დაწესებულებებთან, სადაც სასჯელს იხდიან არასრულწლოვნები და ქალები. აწარმოოს პრევენციული ღონისძიებები ისეთი სოციალური დაავადებების თავიდან აცილების მიზნით, როგორცაა ნარკომანია, ალკოჰოლიზმი, შიდსი და ა.შ.

გაუწიოს ფსიქო-სოციალური მომსახურება სამთავრობო და არასამთავრობო სტრუქტურებს.

ასოციაცია მუშაობს მოზარდთა პრობლემებზე, ამ მიზნით ის არის ფონდ „ღია საზოგადოება საქართველოს“ გარანტიის მფლობელი პროექტებზე: „პუბერტატი და ფსიქო სექსუალური პრობლემები“, „ნარკომანიისადმი მოზარდთა დამოკიდებულებების ფსიქო-სოციოლოგიური კვლევა, პროფილაქტიკა და ფსიქო-სოციოლოგიური კონსულტაციები.“

2000 წელს რეგისტრაცია გაიარა წამების მსხვერპლთა სამედიცინო და ფსიქოლოგიური რეაბილიტაციის ცენტრმა (GCRT), რომელიც დაარსებულია საერთაშორისო ორგანიზაციის – წამების მსხვერპლთა საერთაშორისო სარეაბილიტაციო საბჭოს (IRCT, კოპენჰაგენი, დანია) ხელშეწყობით. GCRT ხელმძღვანელობს საქართველოს კონსტიტუციით, მსოფლიო სამედიცინო ასოციაციის 1975 წლის ტოკიოს დეკლარაციით, გაეროს 1984 წლის წამების საწინააღმდეგო კონვენციით და სხვა საერთაშორისო დოკუმენტებით, რომლებიც კრძალავენ წამების, სასტიკი და დამამცირებელი ან სხვა არაჰუმანური მოპყრობის გამოყენებას.

იმავე წელს საქართველოში დაარსდა ჯანმრთელობისა

¹ ასოციაციის პრეზიდენტი ნ. ქვარიანი, გამგეობის წევრები: თ. ლომთაძე, ს. ვერულაშვილი, თ. ფანცულაია, ი. სომხიშვილი.

და გენდერული სამართლიანობის ცენტრი, რომლის ძირითად მიზანს წარმოადგენს ადამიანის ძირითადი უფლების – ჯანმრთელობის გაუმჯობესების ღონისძიებანი. გარდა ამისა, გაიხსნა საქართველოს ბავშვთა უფლების დაცვისა და კეთილდღეობის ცენტრი, Women Aid International-ის ინიციატივის „მსოფლიო ბავშვების“ ფარგლებში. ცენტრის ძირითადი ყურადღება გადატანილია იმ ქალებსა და ბავშვებზე, რომელთა ძირითადი უფლებები დარღვეულია, ხოლო მათ კეთილდღეობას კი საფრთხე ემუქრება.

CRWC-ის ძირითადი მიზანია საქართველოში ბავშვთა უფლებების დაცვა და განვითარება, ამ სფეროში მომუშავე არასამთავრობო ორგანიზაციების კოორდინაციის, არასამთავრობო ორგანიზაციებსა და სამთავრობო დეპარტამენტებს შორის ცოდნის ურთირთგაზიარების გზით, გაეროს ბავშვთა უფლებების კონვენციის განხორციელების მხარდაჭერით. საქართველოში ბავშვთა უფლებების დაცვის სიტუაციასთან დაკავშირებით საზოგადოების ინფორმირებულობის გაზრდით, აგრეთვე, არასამთავრობო ორგანიზაციებს, მთავრობას, საქართველოს ყველა რეგიონიდან დაინტერესებულ მხარეს შორის ურთიერთობის შესაძლებლობების გაძლიერებით.

შვედეთის განვითარების საერთაშორისო სააგენტოსა (Sita) და ევროპის საბჭოს ფინანსური მხარდაჭერით განხორციელდა პროგრამა „ადამიანის უფლებები და პოლიციის რეგიონალური თანამშრომლობა“. ქვეყანაში მოქმედებს ეროვნული თრეფიკინგის საწინააღმდეგო ქსელური პლატფორმა და ა.შ. საქართველოში თავის საქმიანობას წარმართავს (IOM – International Organization for Migration) მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის რეგიონალური წარმომადგენლობა კავკასიაში (მსო), რომელიც მუშაობს

არალეგალური მიგრაციისა და მიგრანტთა კავკასიიდან და კერძოდ, საქართველოდან უკანანოდ გაყვანის პრობლემებზე, მსო-ს თბილისის ოფისმა 2000 წელს ჩაატარა სპეციალური კვლევა, რომელიც მიზნად ისახავდა საქართველოდან და საქართველოს გავლით არალეგალური მიგრაციის და ადამიანთა უკანონო გადაყვანის ხასიათისა და მასშტაბების დადგენას.

გაეროს ინიციატივით ჩამოყალიბებულია (არა მარტო საქართველოში) ადამიანის საყოველთაო უფლებათა სამართლებრივი დაცვის სისტემა, რომელსაც ემსახურება მოქალაქეობრივ, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტები, ადამიანის უფლებათა უმაღლესი კომისარი, რომლის პოსტი დაწესდა 1993 წლის 20 დეკემბრის გენერალური ასამბლეის რეზოლუციით, მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლო, რომელიც 15 წევრისაგან შედგება და ისინი არჩეული არიან გენერალური ასამბლეისა და უშიშროების საბჭოს მიერ 9 წლით. ადამიანის საყოველთაო უფლებათა დაცვის რეგიონალურ ინსტრუმენტებსა და მექანიზმებს წარმოადგენს ევროპის საბჭო, ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლო და ადამიანის უფლებათა კომისარი. ევროპის საბჭო შეიქმნა 1949 წლის 5 მაისს, ლონდონში და მასში დღეისათვის გაერთიანებულია 43-ზე მეტი ქვეყანა. საბჭო თავის ფუნქციებს ახორციელებს შემდეგი სტრუქტურების მეშვეობით: მინისტრთა კაბინეტი, ექსპერტთა სამთავრობათაშორისო კომიტეტი, საპარლამენტო ასამბლეა, ევროპის ადგილობრივ და რეგიონალურ ხელისუფლებათა კონგრესი. რაც შეეხება ადამიანის უფლებების უშუალო სამართლებრივ დაცვას, მას ახორციელებს ადამიანის უფლებათა

ევროპული სასამართლო,¹ რომელიც შეიქმნა 1959 წლის 21 იანვარს. რვა სახელმწიფოს მიერ მისი სავალდებულო იურისდიქციის ცნობის შემდეგ ამოქმედებულმა სასამართლომ ადამიანის უფლებების დაცვის საკითხში იმდენად მტკიცე ადგილი დაიმკვიდრა, რომ ცალკეულ შემთხვევებში იგი ევროპის კონსტიტუციურ სასამართლოდაც მოიხსენიება.² სასამართლოს შემადგენლობა შეესაბამება ევროპის საბჭოს წევრ ქვეყანათა რიცხვს. სასამართლოს უმაღლესი ორგანოა პლენუმი, რომელსაც არჩევითობის პრინციპზე ჰყავს პრეზიდენტი, ერთი ან ორი ვიცე-პრეზიდენტი, ცალკეული სასამართლო კოლეგიები, რომლებსაც ხელმძღვანელობენ კოლეგიის პრეზიდენტები, სასამართლოს მდივანი და მისი ორი მოადგილე. საქმეები კომიტეტებში განიხილება 3 მოსამართლის შემადგენლობით, კოლეგიებში 7 მოსამართლის და დიდ კოლეგიაში 17 მოსამართლის მონაწილეობით.

ევროსაბჭოს წევრ სახელმწიფოებში განათლებისა და ცოდნის გავრცელებას ადამიანის უფლებათა სფეროში ხელს უწყობს ადამიანის უფლებათა კომისარი, რომელსაც ირჩევენ საპარლამენტო ასამბლეის სხდომაზე 6 წლის ვადით, ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების გარანტიად გვევლინება საერთაშორისო სამართლებრივი აქტები: ნიურბერგის კოდექსი (1947 წ.), ადამიანის უფლებებისა და მოვალეობების ამერიკული დეკლარაცია (1948 წ.), ჟენევის დეკლარაცია (1948 წ.), ჟენევის კონვენციები (1949 წ.),

¹ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს თავმჯდომარეა ლუტიუს ვილდ ჰაბერი, რომელიც გასულ წელს ოფიციალური ვიზიტით იმყოფებოდა საქართველოში, მისი ინიციატივით შეიქმნა კრებული „ადამიანის უფლებათა დაცვა“. „ევროპული ხედვა“, რომელშიც ასახულია არაერთი ქართული ინიციატივა დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და კონსტიტუციონალიზმის დასამკვიდრებლად. დწ. იხ. ჟურ. სამართალი 2001 წ. №12. გვ. 17.

² იხ. ლ. ფაფიაშვილი, როგორ მიემართოთ ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპულ სასამართლოს. თბ., 2001 წ. გვ. 13.

დამატებითი ოქმები (1977 წ.), ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების ევროპული კონვენცია (1950 წ.), ვენეციის დეკლარაცია (1964 წ. 1975 წ. 1989 წ. რედაქციებით), ევროპის სოციალური ქარტია (ხელი მოეწერა 1961 წ. ძალაში შევიდა 1965 წ.), ჰელსინკის დეკლარაცია (1981 წ.), ლისაბონის დეკლარაცია (1981 წ.), ადამიანისა და ხალხის უფლებათა აფრიკული ქარტია (1981 წ.), ადამიანის უფლებათა ისლამური დეკლარაცია (1981 წ.), ევროსაბჭოს კონვენცია (1996 წ.), იუნესკოს დეკლარაცია (1997 წ.) და სხვა აქტები.

2001 წ. 11 სექტემბერს აშშ-ში მომხდარ საუკუნის დანაშაულს საქართველო იმთავითვე გამოეხმაურა და მზადყოფნა განაცხადა ორგანიზებული ტრანსნაციონალური დანაშაულის – ტერორიზმის წინააღმდეგ საბრძოლველად. სახელმწიფოთა მიერ გამოყენებულ ლეგიტიმური იძულებითი ღონისძიებანი სცილდება კულტურის, რელიგიისა და პოლიტიკის საზღვრებს, იგი ემსახურება მსოფლიო წესრიგის დამყარებასა და დედამიწის მთელ ტერიტორიაზე კონტროლის გაძლიერებას.

ტერორიზმთან ბრძოლაში ევროპის ქვეყნებს, აშშ-სა და საქართველოს შორის საერთაშორისო თანამშრომლობას 10 წლიანი ისტორია გააჩნია (სსრ კავშირის დაშლის შემდგომ). საერთაშორისო თანამშრომლობა მოცემულ სფეროში იქცა ობიექტურ აუცილებლობად, ჩამოყალიბდა სერიოზული სამართლებრივი, საორგანიზაციო და მეცნიერული საფუძვლები. ამის ნათელი დადასტურებაა უკანასკნელ პერიოდში ევროპის ქვეყნებისა და აშშ-ს მიერ საქართველოში განხორციელებული პროგრამები.

ექსპერტებისა და პოლიტოლოგების დასკვნებით, მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებთან ერთად, აშშ განსაკუთრებით

მხარს უჭერს საქართველოში დემოკრატიის განვითარებას. ამას ადასტურებს საქართველოს პრეზიდენტის მოგზაურობა აშშ-სა და ევროპის სხვა ქვეყნებში, საინფორმაციო საშუალებებსა და სპეციალურ უწყებებში გამოქვეყნებული ოფიციალური მასალები.

ევროპის კავშირის მაგალითი გვიჩვენებს, რომ ადრე თუ გვიან ეკონომიკურ ინტერესთა თანხვედრა პოლიტიკურ და სამართლებრივ ინტერესთა თანხვედრასაც გამოიწვევდა.¹ ამის მაგალითია საქართველოს, უკრაინის, აზერბაიჯანის, მოლდავეთისა და უზბეკეთის გაერთიანება – სუამი. იგი სულ უფრო ხშირად გამოდის ერთიანი პოზიციით სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებსა თუ ფორუმებზე. დაიწყო სამხედრო თანამშრომლობაც. 1999 წლის დამდეგს საქართველოში სატრანზიტო კომუნიკაციების დაცვის მიზნით, ერთობლივი წვრთნა გაიარეს საქართველოს, უკრაინის და აზერბაიჯანის ქვედანაყოფებმა.

საერთაშორისო ხელშეკრულება არის საქართველოს მიერ უცხო სახელმწიფოსთან (სახელმწიფოებთან) ან საერთაშორისო ორგანიზაციასთან (ორგანიზაციებთან) წერილობითი ფორმით დადებული შეთანხმება, რომელიც წესრიგდება საერთაშორისო სამართლის ნორმებით. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება იდება:

- 1) საქართველოს სახელით – სახელმწიფოთაშორისო ხელშეკრულება.
- 2) საქართველოს აღმასრულებელი ხელისუფლების სახელით – მთავრობათშორისი ხელშეკრულება.
- 3) საქართველოს აღმასრულებელი ხელისუფლების ცენტრალური ორგანოების სახელით – უწყებათაშორისი ხასიათის საერთაშორისო ხელშეკრულება.

¹ იხ. А.Я. Капустин. Европейский Союз Интеграция и право, М., 2000 г.

საქართველოს სახელით იდება საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელსაც მხარეთა შეთანხმებით ენიჭება სახელმწიფოთაშორისო ხასიათი, აგრეთვე ხელშეკრულება, რომელიც ეხება: ტერიტორიულ და ზავის საკითხებს, ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებებს, მოქალაქეობას, საქართველოს მონაწილეობას სახელმწიფოთაშორის კავშირებსა და სხვა საერთაშორისო გაერთიანებებში, სამხედრო საკითხებს. საქართველოს ტერიტორიისა და ბუნებრივი რესურსების გამოყენებას, სახელმწიფოს მიერ სესხის აღებას და გაცემას, სახელმწიფო გარანტიის მიცემას, საბაჟო საქმეს.

საქართველოს აღმასრულებელი ხელისუფლების ცენტრალური ორგანოების სახელით იდება უწყებათშორისი ხასიათის საერთაშორისო ხელშეკრულება ისეთ საკითხებზე, რომლებიც მათ კომპეტენციას განეკუთვნება. აქ ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულებაა ეკონომიკური ურთიერთობა და მისი მართვა.

საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებით დადასტურდა და ძალაში შევიდა 40 საერთაშორისო ხელშეკრულება და შეთანხმება, პარლამენტის მიერ რატიფიცირებული საერთაშორისო ხელშეკრულება, შეთანხმება და კონვენცია.¹

გარდა ზემოაღნიშნულისა, დღის წესრიგში დადგა გარკვეული სისხლის სამართლის ქმედებების მსოფლიო საზოგადოებისათვის საშიშად აღიარება და მათი აღკვეთის ერთობლივი საშუალებების გამოყენების აუცილებლობაც. ასეთად მიღებულია საზღვაო ყაჩაღობა, მონობა და მონებით ვაჭრობა, ქალებითა და ბავშვებით ვაჭრობა, ფულის ნიშნებისა და ფასიანი ქაღალდების გაყალბება, ნარკოტიკებით უკანონო ვაჭრობა, პორნოგრაფიული გამოცემების გავრცელება, მე-

¹ იხ. ვ. ქარუმიძე, საერთაშორისო ორგანიზაციები, თბ., 1999 წ.

კობრული რადიომაუწყებლობა, წყალქვეშა კაბელის გაწყვეტა ან დაზიანება, ზღვაზე გემების შეჯახებისას დახმარებისაგან თავის არიდება, თვითმფრინავების მოტაცება.

სწორედ ამგვარი ქმედებების საშიშროება და მათთან ბრძოლის აუცილებლობა იყო დაფიქსირებული მრავალმხრივ სახელმწიფოთა შორის შეთანხმებებში: გაეროს კონვენციაში საზღვაო სამართალზე (1982 წ.), კონვენციაში თვითმფრინავების მოტაცებასთან ბრძოლაზე (1970 წ.), კონვენციაში იმ პირთა მიმართ დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილებისა და დასჯის შესახებ, რომლებიც სარგებლობენ საერთაშორისო დაცვით, მათ რიცხვში დიპლომატიური აგენტებისაც (1973 წ.), დახმარების გაწევა მიმალვაში მყოფ სამართლდამრღვევ პირთა ძებნაში, რომლებიც უცხო ქვეყნის ტერიტორიაზე იმყოფებიან და მათი გადაცემა დაინტერესებული სახელმწიფოებისათვის. აქ ორი გზა არსებობს: პოლიტიკური არხების საშუალებით და პირდაპირი კავშირით იმ ორგანოებს შორის, რომლებიც თავის ქვეყნებში ძებნასა და მოკვლევას ატარებენ (პოლიცია, მილიცია). ასეთ ძებნას ახორციელებს სისხლის სამართლის პოლიციის საერთაშორისო ორგანიზაცია — ინტერპოლი.

ინტერპოლი არის კრიმინალური პოლიციის საერთაშორისო ორგანიზაცია, რომელიც შეიქმნა 1923 წელს. ამ დროს შტაბ-ბინა ვენაში მდებარეობდა. ამჟამად კი ქ. ლიონშია (საფრანგეთი).

ინტერპოლში გაერთიანებულია 178 ქვეყანა. ორგანიზაციის უმაღლეს მმართველ ორგანოს წარმოადგენს ასამბლეა, რომელშიც მონაწილეობენ წევრი ქვეყნების მთავრობების მიერ წარგზავნილი დელეგატები.

ინტერპოლი თავის საქმიანობას წარმართავს ეროვნული ცენტრალური ბიუროების მეშვეობით. ეცბ (ეროვნულ-ცენ-

ტრალური ბიურო) არის ინტერპოლის სრულუფლებიანი წარმომადგენელი და ნდობით აღჭურვილი ორგანო ქვეყანაში, რომლის მეშვეობითაც ინტერპოლი ახორციელებს კავშირს წევრი-ქვეყნების კომპეტენტურ უწყებებთან.

საქართველო ინტერპოლის სრულუფლებიანი წევრი გახდა ქ. არუბაში გამართულ მსოფლიო 63-ე გენერალურ ასამბლეაზე 1993 წელს.

საქართველოში ინტერპოლის ეცბ შედის შინაგან საქმეთა სამინისტროს სტრუქტურაში და აგებულია ინტერპოლის ძირითადი მოთხოვნების პრინციპით.¹

საქართველოს პარლამენტის მიერ რატიფიცირებულია კონვენცია დსთ-ს ქვეყნებთან სამართლებრივი ურთიერთობის შესახებ. არსებობს აგრეთვე ხელშეკრულება თურქეთის რესპუბლიკასა და საქართველოს შორის სამოქალაქო, სავაჭრო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი ურთიერთდახმარების შესახებ. ამ ორგანიზაციის ეფექტური მუშაობისათვის გასაფორმებელია ხელშეკრულებები საბერძნეთთან, ჩეხეთთან, გერმანიასთან და მთელ რიგ ევროპულ ქვეყნებთან, ვინაიდან, როდესაც კონკრეტული პირის გადმოცემის საკითხი დგება, აღნიშნული ქვეყნები თავს იკავებენ ამ პროცედურის განხორციელებაზე მათთან ხელშეკრულების არარსებობის გამო.

იმ პირთა გადაცემის საკითხი, რომლებმაც ჩაიდინეს დანაშაული ან გასამართლებულნი არიან დანაშაულისათვის, გათვალისწინებულია ორმხრივ და მრავალმხრივ შეთანხმებებში. 1983 წელს ევროპის საბჭომ მიიღო ევროპული კონვენცია მსჯავრდადებულ პირთა გადაცემის შესახებ, 1993 წელს რუსეთის ფედერაციასა და ლატვიის რესპუბლიკას

¹ იხ. გ. ლობჯანიძე, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის პრობლემები, 2000 წ.

შორის ხელი მოეწერა ხელშეკრულებას სასჯელის მოსახდელად მსჯავრდებულთა გადაცემაზე და სხვა.

ბოლო წლებში საქართველომ დადო რიგი ხელშეკრულებებისა აზერბაიჯანთან, თურქეთთან, რუსეთთან, ბულგარეთთან, სომხეთთან. ხელი მოაწერა, აგრეთვე, დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის კონვენციას სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ. ყველა ეს დოკუმენტი ითვალისწინებს, რომ დამნაშავეთა გადაცემას ექვემდებარება: ა) დანაშაულის ჩამდენი პირი, რომელიც ისჯება ორივე ქვეყნის კანონმდებლობით და რომლის ჩადენისათვის გათვალისწინებულია თავისუფლების აღკვეთა ერთ წელზე მეტი ხნის ვადით, ან უფრო მძიმე სასჯელი. ბ) თუ მოცემულ პიროვნებას მიესაჯა თავისუფლების აღკვეთა 6 თვის ვადით, ან უფრო მძიმე სასჯელი, ხელშეკრულება ითვალისწინებს გადაცემაზე უარის თქმის კანონიერ შემთხვევებს, რომელიც ზემოაღნიშნულ საყოველთაოდ მიღებულ პრინციპებს ეყრდნობა.

სასურველი ტენდენციები, რომელიც ამ კუთხით უკვე გამოკვეთილია, კვლავაც გაფართოებას საჭიროებს. ჩვენმა ქვეყანამაც (ეს ეხება როგორც სამთავრობო, ასევე არასამთავრობო ორგანიზაციებს, დაწესებულებებს) თავისი სიტყვა უნდა თქვას, მსოფლიო წესრიგის დამყარებაში ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის სფეროში.

§10. ომბუდსმენის ინსტიტუტი, როგორც ადამიანის უფლებების დამცველი

ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის პრობლემის გააქტიურება დაიწყო მე-20 საუკუნის 40-იანი წლებიდან და იგი იქცა XXI საუკუნის დასაწყისის უპირველეს საზრუნავად, რადგანაც მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში მეტ-ნაკლებად ადამიანის უფლებათა დაცვის საკითხი კვლავ პრობლემად რჩება.

საქართველოს კონსტიტუციის ღირსებად უნდა ჩაითვალოს მისი 36 მუხლიანი მეორე თავი, რომელიც ეძღვნება საქართველოს მოქალაქეობას, ადამიანის ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებს. გარდა ამისა, დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობის ურთულეს გზაზე ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის სფეროში კიდევ ერთი გარანტი ომბუდსმენის ინსტიტუტის დაარსება იყო.

ომბუდსმენის ინსტიტუტს განსაკუთრებული ადგილი უკავია იმ მექანიზმებს შორის, რომლებიც ადამიანის უფლებებსა და კანონიერ ინტერესებს სახელმწიფო მმართველობის ორგანოთა თვითნებობისაგან იცავს. ომბუდსმენის ინსტიტუტის შემოღება განპირობებული იყო სახელმწიფო ორგანოთა მიერ ადამიანის უფლებების დარღვევისას უფლებების დაცვის გაზრდის, მოქალაქეებში ბიუროკრატიული სისტემის მიმართ დაუცველობის გრძნობის შემცირების, მმართველობის ხარისხის გაუმჯობესებისა და პიროვნებასა და სახელმწიფოს შორის ურთიერთობის ჰუმანიზირების მიზნით¹.

საქართველოს კონსტიტუციის 43-ე მუხლის საფუძველზე, 1996 წლის 16 მაისს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო

¹ იხ. გ. მიქანაძე, ევროპის ომბუდსმენები, თბ. 1999 წ. გვ. 10.

კანონი „საქართველოს სახალხო დამცველის შესახებ“, რომელიც შედგება ხუთი თავისა და 27 მუხლისაგან. პირველ თავში მოცემულია ზოგადი დებულებანი (1-5 მუხლები), მეორე თავი ეძღვნება საქართველოს სახალხო დამცველის არჩევას და მისი უფლებამოსილების შეწყვეტას (6-11 მუხ.), მესამე თავი საქართველოს სახალხო დამცველის უფლებამოსილებას (12-22 მუხ.), მეოთხე თავში განხილულია საქართველოს სახალხო დამცველის უფლებამოსილების განხორციელების სამართლებრივი გარანტიები (23-25 მუხ.), ხოლო მეხუთეში მოცემულია საქართველოს სახალხო დამცველის აპარატის შემადგენლობა და მისი სტრუქტურა (26-27 მუხ.). კანონმა განსაზღვრა საქართველოს სახალხო დამცველის უფლებამოსილება, მისი საქმიანობის ძირითადი პრინციპები და ფორმები, სახალხო დამცველის უფლებამოსილების განხორციელების სამართლებრივი გარანტიები და მისი საქმიანობის მიმართულებები, კერძოდ:

ზედამხედველობა გაუწიოს ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვას საქართველოს ტერიტორიაზე, გამოავლინოს დარღვევის ფაქტები, ხელი შეუწყოს შელახული უფლებების აღდგენას;

კონსტიტუციითა და სხვა საკანონმდებლო აქტებით დადგენილ ფარგლებში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვისა და სახელმწიფოს მიერ მათი უზრუნველყოფის მიზნით, ზედამხედველობა გაუწიოს სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების, თანამდებობის და იურიდიულ პირთა საქმიანობას, შეაფასოს მათ მიერ მიღებული აქტები, მისცეს რეკომენდაციები და წინადადებები;

ადამიანის უფლებათა დაცვის მიზნით, ქვეყანაში შექმნილი რეალური მდგომარეობიდან გამომდინარე, აუცილებელი

იყრ და მოუკიდებლობის მაღალი ხარისხით აღჭურვილი ინსტიტუტი, რომელიც, საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად, რეალურად შეძლებდა ადამიანის ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვას. კანონმდებელმა გაითვალისწინა ეს აუცილებლობა და საქართველოს სახალხო დამცველის შესახებ კანონის მე-4 მუხლით განამტკიცა საქართველოს სახალხო დამცველის დამოუკიდებლობა: „საქართველოს სახალხო დამცველი დამოუკიდებელია და ემორჩილება მხოლოდ კონსტიტუციასა და კანონს. რაიმე ზემოქმედება საქართველოს სახალხო დამცველზე ან ჩარევა მის საქმიანობაში აკრძალულია და ისჯება კანონით“.¹

საქართველოს სახალხო დამცველის დამოუკიდებლობას მნიშვნელოვნად განამტკიცებს ის გარემოება, რომ იგი არ შედის აღმასრულებელი ხელისუფლების სისტემაში და არ არის ანგარიშვალდებული მის წინაშე, რაც, უდავოდ, ჩვენი ქვეყნის დემოკრატიული აღმშენებლობის მნიშვნელოვანი მონაპოვარია.

ეს არის თვისობრივად ახალი კონსტიტუციური ინსტიტუტი, რომელმაც ადამიანის ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი როლი უნდა შეასრულოს სამართლებრივი სახელმწიფოს ჩამოყალიბებაში.²

შემთხვევითი არ არის ის გარემოება, რომ კონსტიტუციური დებულება სახალხო დამცველის შესახებ გათვალისწინებულია საქართველოს კონსტიტუციის სწორედ იმ თავში, რომლითაც დამკვიდრებულია ადამიანის ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა ამსახველი ნორმები. ამით აღიარე-

¹ იხ. საქართველოს კანონი 'საქართველოს სახალხო დამცველის' შესახებ. თბ., 1997 წ.

² იხ. საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში. 2000 წ. გვ. 5.

ბულ იქნა და საფუძველი ჩაეყარა ომბუდსმენის ინსტიტუტის შემოღებას საქართველოში. თავად სიტყვა „ომბუდსმენი“ შვედური სიტყვაა და ვისიმე ინტერესების დაცვას ნიშნავს. ორი საუკუნის წინ სწორედ შვეციაში ჩამოყალიბდა ეს ინსტიტუტი. უფრო ზუსტად, თუმცა ტერმინი გერმანული წარმოშობისაა 1809 წლის შვეციის კონსტიტუციაში დაფიქსირდა იუსტიციის ომბუდსმენის თანამდებობა და ამ სახელწოდების პირს დავალებული ჰქონდა დაზარალებული მხარის სასარგებლოდ დამნაშავეისაგან ჯარიმის ამოღება.

მეორე ქვეყანა, სადაც შემოიღეს ომბუდსმენის სახელი, ფინეთია. ამჟამად კი მსოფლიოს 45 ქვეყანაში მოქმედებს ომბუდსმენის ინსტიტუტი, თუმცა მისი აღმნიშვნელი ტერმინები ყველა ქვეყანაში ერთნაირი არ არის. ასე მაგ.: სკანდინავიის ქვეყნებში გამოიყენება – იუსტიციის ომბუდსმენი, ანგლო-საქსურ ქვეყნებში საპარლამენტო რწმუნებულის სახელითაა ცნობილი, ისრაელში – რწმუნებული საჩივრების დარგში, აშშ სხვადასხვა შტატში სხვადასხვა სახელითაა ცნობილი. მაგ. აიოვას შტატში სახალხო ადვოკატია და ა.შ.

იურიდიულ ლიტერატურაში „სახალხო დამცველი (ომბუდსმენი) არის კონსტიტუციით ან საკანონმდებლო ხელისუფლების აქტით გათვალისწინებული სამსახური, რომელსაც სათავეში უდგას უმაღლესი რანგის დამოუკიდებელი საჯარო პირი, რომელიც პასუხისმგებელია საკანონმდებლო ხელისუფლების წინაშე“. ომბუდსმენს ქართულად შესანიშნავი შესატყვისი აქვს – სახალხო დამცველი და იგი მოიაზრება, როგორც შუამავალი ხალხსა და ხელისუფლებას შორის.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სახალხო დამცველი კანონ-

მდებლობის შესაბამისად ზედამხედველობას უწევს ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვას, აკლენს მათი დარღვევის ფაქტებს, ებრძვის მათ გამომწვევ მიზეზებს, ხელს უწყობს ადამიანთა შებღალული უფლებების აღდგენას.

იგი აკონტროლებს სახელმწიფო ხელისუფლების ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების, თანამდებობისა და იურიდიულ პირთა საქმიანობას, აფასებს მათ მიერ მიღებულ აქტებს, აძლევს რეკომენდაციებსა და წინადადებებს. გარდა ამისა, ეწევა საგანმანათლებლო საქმიანობას ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის სფეროში.

სამართლებრივად სახალხო დამცველი ხელშეუხებელია. დაუშვებელია მისი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში მიცემა, დაკავება ან დაპატიმრება, ბინის, მანქანის, სამუშაო ადგილის ან პირადი გაჩხრეკა საქართველოს პარლამენტის თანხმობის გარეშე. გამონაკლისია დანაშაულზე წასწრების შემთხვევა, რაც დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს პარლამენტს. იმ შემთხვევაში თუ იგი არ მისცემს თანხმობას, დაკავებული ან დაპატიმრებული სახალხო დამცველი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს. პარლამენტი ამ საკითხზე გადაწყვეტილებას იღებს საქართველოს გენერალური პროკურორის მიმართვიდან არა უგვიანეს 14 დღისა.

სახალხო დამცველის სისხლის სამართლის პასუხისმგებაში მიცემის, დაკავების ან დაპატიმრების შესახებ თანხმობისას სახალხო დამცველის უფლებამოსილება შეჩერდება სასამართლოს მიერ საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე. ხოლო მის მიმართ გამამართლებელი განაჩენის გამოტანის, ან მარეაბილიტირებელ საფუძველზე საქმის შეწყვეტის შემთხვევაში უფლებამოსილება აღდგება.

სახალხო დამცველს კანონი აძლევს უფლებას, არ მისცეს ჩვენება იმ ფაქტის გამო, რომელიც მას გაანდეს. ეს უფლე-

ბა მას უნარჩუნდება თანამდებობიდან წასვლის შემდეგაც. აკრძალულია სახალხო დამცველისათვის განკუთვნილი წერილობითი მასალის დაყადაღება. იგი პასუხისგებაში არ მიეცემა მოვალეობის შესრულებისას გამოთქმული აზრებისა და შეხედულებებისათვის.

არსებული წესის შესაბამისად, საქართველოს სახალხო დამცველად აირჩევა საქართველოს მოქალაქე პარლამენტის სრული შემადგენლობის ხმების უმრავლესობით 5 წლის ვადით. კანდიდატურის წარდგენის უფლება აქვთ საქართველოს პრეზიდენტს, საპარლამენტო ფრაქციას, პარლამენტის წევრთა, სულ ცოტა, ათკაციან ჯგუფს, რომლებიც არ შედიან არც ერთ ფრაქციაში.

კენჭისყრის წინ საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარე სხდომას აცნობს კანდიდატთა სიას და მათ წერილობით თანხმობას საქართველოს სახალხო დამცველის თანამდებობაზე არჩევის შესახებ. ყოველ ასარჩევ კანდიდატს კენჭი ეყრება ცალ-ცალკე ფარულად.

ანლადარჩეული სახალხო დამცველის უფლებამოსილება იწყება ამ თანამდებობაზე მყოფის უფლებამოსილების ვადის გასვლის მომდევნო დღიდან, თუ იგი არჩეულ იქნა ამ ვადის გასვლამდე, ხოლო არჩევის მომდევნო დღიდან, თუ არჩეული იქნა ამ ვადის გასვლის შემდეგ, ანდა თუ საქართველოს წინა სახალხო დამცველის უფლებამოსილება ვადამდე იქნა შეწყვეტილი.

საქართველოს სახალხო დამცველის უფლებამოსილება წყდება არჩევიდან 5 წლის თავზე, ან მისი უფლებამოსილების ვადამდე შეწყვეტისას.

კანონი უფლებას იძლევა სახალხო დამცველის თანამდებობაზე ერთი და იგივე პირი არჩეულ იქნას მხოლოდ ორჯერ.

სახალხო დამცველის თანამდებობა შეუთავსებელია სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ადგილობრივი მმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოების წევრობასთან, სახელმწიფო სამსახურში ნებისმიერ თანამდებობასთან და ანაზღაურებად საქმიანობასთან, გარდა სამეცნიერო, პედაგოგიური და სახელოვნებო მოღვაწეობისა. იგი არ შეიძლება იყოს პოლიტიკური პარტიის წევრი, ან მონაწილეობდეს პოლიტიკურ საქმიანობაში.

სახალხო დამცველს უფლებამოსილება ვადაძლე შეუწყდება, თუ:

- ა) დაკარგა საქართველოს მოქალაქეობა;
- ბ) ზედიზედ ოთხი თვის განმავლობაში ვერ ასრულებდა თავის მოვალეობას;
- გ) მის მიმართ კანონიერ ძალაში შევიდა სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენი;
- დ) სასამართლომ ცნო ქმედუნაროდ, უგზო-უკვლოდ დაკარგულად, ან გარდაცვლილად;
- ე) დაიკავა, ან უკავია სახალხო დამცველის სტატუსთან შეუთავსებელი თანამდებობა, ან ეწევა შეუთავსებელ საქმიანობას;
- ვ) ნებაყოფლობით გადადგა;
- ზ) გარდაიცვალა.

ქვეყანაში საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის გამოცხადება არ წყვეტს სახალხო დამცველის საქმიანობას და არ ზღუდავს მის უფლებამოსილებას.

სახალხო დამცველი განიხილავს საქართველოს მოქალაქეთა, ქვეყანაში მყოფ უცხოელთა და მოქალაქეობის არმქონე პირთა, არასამთავრობო ორგანიზაციათა განცხადებებსა და საჩივრებს, რომლებიც ეხება სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოთა,

სახელმწიფო და არასახელმწიფო ორგანიზაციათა, დაწესებულებათა, საწარმოთა, თანამდებობისა და იურიდიულ პირთა ქმედობებს ან მათ აქტებს საქართველოს კონსტიტუციითა და კანონით დადგენილ უფლებათა და თავისუფლებათა, აგრეთვე იმ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა და შეთანხმებებით დადგენილ უფლებათა და თავისუფლებათა დარღვევის შესახებ, რომელთა მონაწილეც არის საქართველო.

დაკავების, წინასწარი პატიმრობისა და პენიტენციალურ დაწესებულებებში მყოფ პირთა მიერ საქართველოს სახალხო დამცველისათვის გაგზავნილი განცხადებები, საჩივრები და წერილები კონფიდენციალურია, მათი გახსნა და ცენზურა აკრძალულია; ისინი დაუყოვნებლივ უნდა გადაეცეს სახალხო დამცველს.

განცხადება და საჩივარი არ იბეგრება სახელმწიფო გადასახადით.

სახალხო დამცველის მიერ დაინტერესებული პირისათვის გაწეული სამსახური უფასოა.

შემოწმების ჩატარებისას კანონი სახალხო დამცველს ანიჭებს ფართო უფლებამოსილებას. მას შეუძლია:

ა) დაუბრკოლებლად შევიდეს სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ნებისმიერ ორგანოში, საწარმოში, ორგანიზაციასა და დაწესებულებაში, მათ შორის სამხედრო ქვედანაყოფში, დაკავების, წინასწარი პატიმრობის და თავისუფლების შეზღუდვის სხვა ადგილებში;

ბ) მოსთხოვოს და მიიღოს სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს, სახელმწიფო და არასახელმწიფო საწარმოების, ორგანიზაციებისა და დაწესებულებისაგან, აგრეთვე თანამდებობის და იურიდიულ პირთაგან შემოწმებისათვის აუცილებელი ყვე-

ლა ცნობა, საბუთი და სხვა მასალა;

გ) მიიღოს ახსნა-განმარტება გამოსაკვლევ საკითხებზე ნებისმიერი თანამდებობის პირისაგან;

დ) სახელმწიფო და (ან) არასახელმწიფო დაწესებულებების მეშვეობით ჩაატაროს საექსპერტო გამოკვლევები და მოამზადოს დასკვნები; მოიწვიოს სპეციალისტები საექსპერტო და საკონსულტაციო სამუშაოთა შესასრულებლად;

გაეცნოს სისხლის სამართლის, სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებს, რომელთა თაობაზე მიღებული გადაწყვეტილებებიც კანონიერ ძალაშია შესული.

შემოწმების შედეგების მიხედვით სახალხო დამცველი უფლებამოსილია:

ა) ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა უზრუნველყოფის მიზნით წინადადებები წარუდგინოს პარლამენტს კანონმდებლობის სრულყოფის შესახებ;

ბ) ადამიანის დარღვეულ უფლებათა და თავისუფლებათა აღსადგენად რეკომენდაციები გაუგზავნოს იმ სახელმწიფო ორგანოს, თანამდებობის ან იურიდიულ პირს, რომლის მოქმედებამაც გამოიწვია ადამიანის უფლებათა დარღვევა;

გ) დანაშაულის ნიშნების გამოვლენის შემთხვევაში, მის ხელთ არსებული მასალები გადასცეს შესაბამის ორგანოებს სისხლის სამართლის საქმის აღძერის რეკომენდაციით;

დ) შეიტანოს წინადადებები შესაბამის ორგანოებში იმ პირთა დისციპლინური ან ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის შესახებ, რომელთა მოქმედებამაც გამოიწვია ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დარღვევა;

ე) რეკომენდაციით შევიდეს შესაბამის სასამართლო ინსტანციაში ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილებების კანონიერების შემოწმების თაობაზე, თუკი შემოწმებ-

ის შედეგად მიიჩნევს, რომ სასამართლო წარმოების პროცესში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დარღვევას შექმნილ არსებითად ემოქმედა სასამართლო გადაწყვეტილების მიღებაზე;

ვ) აცნობოს მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებს ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დარღვევასთან დაკავშირებით ჩატარებული შემოწმების შედეგები;

ზ) შემოწმების შედეგების საფუძველზე მიღებული გადაწყვეტილებები გამოაქვეყნოს სპეციალურ მოხსენებებსა და ყოველწლიურ ანგარიშებში;

თ) ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა უხეშ ან მასობრივ დარღვევათა შემთხვევაში, წერილობით მიმართოს საქართველოს პრეზიდენტს და მოხსენებით წარსდგეს პარლამენტის წინაშე, თუკი მის განკარგულებაში არსებული რეაგირების საშუალებები არასაკმარისი იქნება;

ი) კონსტიტუციური სარჩელით მიმართოს საკონსტიტუციო სასამართლოს, თუ ამომრჩეველთა მოთხოვნის მიუხედავად არ დაინიშნა რეფერენდუმი; თუ მიიჩნევს, რომ რეფერენდუმის ჩატარება ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციის 74-ე მუხლის მე-2 პუნქტის მოთხოვნებს, ან თუ ნორმატიული აქტით ან მისი ცალკეული ნორმებით დარღვეულია კონსტიტუციის მე-2 თავში აღიარებული ადამიანის უფლებანი და თავისუფლებანი;

კ) ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დარღვევის ფაქტთან დაკავშირებით, განსაკუთრებულ შემთხვევაში მიმართოს პარლამენტს, პარლამენტის დროებითი საგამოძიებო კომისიის შექმნისა და პარლამენტის მიერ საკითხის განხილვის მოთხოვნით.

სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტს წარუდგენს სპეციალურ მოხსენებას ადამიანის უფლებათა და

თავისუფლებათა დაცვის სფეროში არსებული მდგომარეობის შესახებ.

ყოველწლიური ანგარიში ქვეყნდება პარლამენტის ოფიციალურ ბეჭდვით ორგანოში. ხოლო სპეციალური მოხსენება შეიძლება გამოქვეყნდეს სახალხო დამცველის გადაწყვეტილებით.

სახელმწიფო ხელისუფლების და ადგილობრივი თვითმმართველობის ყველა ორგანო, თანამდებობის თუ იურიდიული პირი ვალდებულია ყოველმხრივ დაეხმაროს სახალხო დამცველს, დაუყოვნებლივ წარუდგინოს მასალები, საბუთები და სხვა ინფორმაცია, რომელიც ესაჭიროება სახალხო დამცველს თავისი უფლებამოსილების განსახორციელებლად. მისი საქმიანობის უზრუნველყოფისათვის იქმნება სამუშაო აპარატი, რომლის სტრუქტურა, მუშაობის წესი და ორგანიზაცია განსაზღვრულია შესაბამისი დებულებით, რომლის მიხედვითაც, სახალხო დამცველის სამუშაო აპარატს ხელმძღვანელობს დამცველის მოადგილე, რომელსაც თანამდებობაზე ნიშნავს და ათავისუფლებს საქართველოს სახალხო დამცველი. მოადგილე და აპარატის თანამშრომლები კანონის მე-18 და მე-19 მუხლებით გათვალისწინებულ უფლებამოსილებას ან მის ნაწილს ახორციელებენ სახალხო დამცველის სპეციალური რწმუნებით.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა დარღვეულია, ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვას, საქართველოს სახალხო დამცველის გარდა, ახორციელებენ რეგიონალური ომბუდსმენებიც. ასე მაგ. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესმა საბჭომ 1998 წლის 20 მარტს მიიღო ორგანული კანონი „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო დამცველის (ომბუდსმენის) შესახებ“, რომელიც შეესაბამება საქართველოს შესაბამის

ორგანულ კანონს და იგი ექვსი თავისა და 40 მუხლისაგან შედგება. სპეციალისტები ლაპარაკობენ აჭარის ორგანული კანონის „რიგ ნაკლოვანებებზე, რომლითაც შეიძლება დაბრკოლდეს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო დამცველის საქმიანობა, მაგრამ თვით ის ფაქტი, რომ აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში შეიქმნა ომბუდსმენის ინსტიტუტი უკვე მრავლისმეტყველია.“¹

რაც შეეხება აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ადამიანის უფლებათა დაცვის კომიტეტს, რომელიც 1992 წლის დეკემბერში შეიქმნა და 1998 წლის 4 აგვისტოს აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო დამცველის ინსტიტუტად გადაკეთდა. იგი თავის საქმიანობას წარმართავს დებულებით, რომელიც მიღებული იქნა ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს მიერ 1999 წლის 4 აპრილს. იგი 5 მუხლისაგან შედგება და თითოეული მუხლი ჩვეულებრივზე მეტი ნაწილებისაგან შედგება. ასე მაგ. მუხლი 1, ზოგადი დებულებები შედგება 11, მეორე მუხლი 16, მესამე 22, მეოთხე 6, მეხუთე 6 ნაწილისაგან შედგება.

აჭარისა და აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკების სახალხო დამცველის ინსტიტუტებს, არსებული რეალობიდან გამომდინარე, განსხვავებული ფუნქციების შესრულება უწევთ. აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო დამცველს უწევს ერთდროულად ორი დატვირთვა ჰქონდეს. ჯერ ერთი ის, როგორც ადამიანის უფლებათა დამცველი, ზოგადად თანამშრომლობს ყველა შესაბამის უწყებასთან ამ სფეროში. მეორე, მისი შექმნა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია აფხაზეთიდან იძულებით ადგილნაცვალ პირთათვის, რადგანაც მათი უფლებები აშკარად და უფრო მეტადაა დარღვეუ-

¹ იხ. გ. მიქანაძე, ევროპის ომბუდსმენები, თბ. 1999 წ. გვ. 307.

ლი, ვიდრე ნებისმიერი საქართველოს დანარჩენი მოქალაქეებისა, თუ არ ჩავთვლით სამაჩაბლოს.

საბოლოოდ, მთელს მსოფლიოში, სახელმწიფოებრივი საქმიანობის კრიტიკის მიუხედავად, ომბუდსმენი ხელს უწყობს ადმინისტრაციისადმი ნდობის გაზრდას. სწორედ ამიტომ, ეს ინსტიტუტი ითვლება აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობაში კანონიერებისა და სამართლებრივი საფუძვლის განმტკიცების მნიშვნელოვან ფაქტორად, არასასამართლო კონტროლის ფორმად. მისი მთავარი პრინციპია საპარლამენტო, სასამართლო, ადმინისტრაციული თუ სხვაგვარი კონტროლისა და ზედამხედველობის ფორმისაგან განსხვავებით, ადამიანისა და მოქალაქის უფლებების დაცვა.¹

პრობლემისადმი ასეთი მიდგომის უფლებას იძლევა საქართველოს სახალხო დამცველის ნ. დევედარიანის ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ 2002 წლის პირველი ნახევრის მონაცემებით, სადაც პირუთვნელადაა ასახული ის დადებითი და უარყოფითი მხარეები, რაც ჯერ კიდევ გადაულახავ ბარიერებად რჩება საკანონმდებლო სფეროში. გარდა ამისა, „ბოლო პერიოდში ქვეყანაში მოხდა უფლებადაცვითი პრობლემების უკიდურესი პოლიტიზაცია, როდესაც „პოლიტიკანების“ ხელში ადამიანის უმთავრესი უფლებები და თავისუფლებები კონიუნქტურული მიზანშეწონილობის მსხვერპლად გვევლინება.“² იმედია, ასეთი პროცესები დიდხანს არ გასტანს და ჩვენი ქვეყანა ჩაჯდება დემოკრატიული საზოგადოების მშენებელი ქვეყნის სტანდარტებში.

„სახალხო დამცველის ინსტიტუტმა დაამტკიცა მისი არსებობის აუცილებლობა და გაწეული მუშაობის ეფექ-

¹ იხ. გ. მიქანაძე, დას. ნაშრ. გვ. 10.

² იხ. საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში, 2002 წ. გვ. 5.

ტურობა“, მათ მუშაობას დადებითად აფასებენ არა მარტო კოსტსაბჭოურ სივრცეში, არამედ მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში. იმედია, მომავალში კვლავ გაიზრდება საქმიანობის მასშტაბები და მოსახლეობა დაინახავს მათი მოღვაწეობის რეალურ შედეგებს.

§11. საკონსტიტუციო სასამართლო – ადამიანის უფლებათა დაცვის გარანტი

კაცობრიობა დასაბამიდან ეძებდა მყარ გარანტიებს ადამიანის უფლებათა დაცვისათვის, მაგრამ მრავალსაუკუნოვანი ნაოცნებარი სრულყოფილი საყოველთაო დეკლარაციის სახით მხოლოდ 5 ათეული წლის წინათ ჩამოყალიბდა.¹

თავისუფალ და დემოკრატიულ საქართველოში ადამიანის უფლებათა დაცვის ერთ-ერთი გარანტი სახალხო დამცველის ინსტიტუტთან ერთად საკონსტიტუციო სასამართლოა. სანამ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ფუნქციებს და სტატუსს შევეხებოდეთ, გვინდა ერთ საკითხსა და ერთ მოსაზრებაზე გავამახვილოთ ყურადღება. სამწუხაროდ, სსრ კავშირის არსებობის პერიოდში „ერთიან ქვეყანაში“, სადაც 15 მოკავშირე რესპუბლიკა იყო გაერთიანებული და სხვადასხვა დროს 50-მდე არაერთგვაროვანი დონის კონსტიტუცია ფუნქციონირებდა, არ არსებობდა კონსტიტუციური სასამართლო. ისმის კითხვა – რატომ? აქ ორი პასუხი უნდა ვეძებოთ. ერთი, რომ არსად და არასდროს არ ირღვეოდა კონსტიტუცია, რასაც არავინ არ

¹ შესრულდა ადამიანის საყოველთაო დეკლარაციის მიღების 55-ე წლისთავი.

დაიჯერებს და მეორე, სახელმწიფოს არ აწყობდა ასეთი ორგანოს შექმნა, რათა არ გამოაშკარავებულიყო ის კონსტიტუციური დარღვევები, რაც ქვეყანაში ხდებოდა. ალბათ, მეორე ვარიანტი უფრო მისაღები უნდა იყოს. საბჭოურ ენციკლოპედიებში ვერ ნახავთ საკონსტიტუციო სასამართლოს დასახელებასაც კი, რაც იმ პოლიტიკური წყობის „დემოკრატიულობაზე“ მიუთითებს. მეორე ესაა კონცეფცია, რომლის მიხედვით „ევროპული კონვენცია წარმოდგენილია, როგორც კონსტიტუცია და მისი სასამართლო აღიარებულია როგორც კონსტიტუციური სასამართლო.“¹ ჩვენ ვეთანხმებით მოსაზრებას, რომ კონსტიტუციისა და საკონსტიტუციო სასამართლოს (მითუმეტეს სხვა სასამართლოს გაიგივება) შეუძლებელი და მიუღებელია ბევრი მიზეზის გამო. ჯერ ერთი, კონსტიტუცია ქვეყნის უზენაესი კანონია და მასთან პარალელიზმი დაუშვებელია, მეორეც, სტრასბურგის სასამართლო თავისი კომპეტენციით ვერ შეაჩერებს და ვერ გააუქმებს საკანონმდებლო და ადმინისტრაციულ აქტებს. აქედან გამომდინარე, „ევროპული კონვენცია კონსტიტუციის ფუნქციას ვერ იკისრებს, ხოლო სტრასბურგის სასამართლო, საკონსტიტუციო სასამართლოს როლს“², – ასეთია ამ საკითხზე მართებული აზრი. უფრო მეტიც, უზენაესი სასამართლოსა და საკონსტიტუციო სასამართლოების უფლებამოსილებისა და ფუნქციების ურთიერთდამოკიდებულებასა და გამიჯვნაზე იმსჯელა 1997 წლის 21-23 ოქტომბერს პრაღასა და ბრნოში გამართულმა, ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების უზენაესი სასამართლოების თავმჯდომარეებისა და მოსამართლეების შეხვედრამ, სადაც ჩამოყალიბდა 5 პუნქტიანი დასკვნა. დო-

¹ იხ. ჟურნალი „სამართალი“, თბ. 2001 წ. №12. გვ. 8.

² იქვე.

კუმენტში მითითებულია, რომ უზენაესი სასამართლო და საკონსტიტუციო სასამართლო ქმნიან იურიდიული კონტროლის დამატებით სისტემებს, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდება შემადგენლობით, ფუნქციებითა და მიღებული გადაწყვეტილებათა შედეგებით. საკონსტიტუციო სასამართლოს განსაკუთრებული ამოცანაა კანონების კონსტიტუციურობისა და მათი საერთაშორისო ვალდებულებებთან შესაბამისობის შეფასება. ის განიხილება არა, როგორც ზემდგომი ინსტანცია, რომელიც ორიენტირებულია უზენაესი და ჩვეულებრივი სასამართლოების გადაწყვეტილებათა ზოგად გადასინჯვაზე, არამედ როგორც სპეციალიზებული სასამართლო, რომლის უფლებამოსილების სფერო განსხვავდება უზენაესი სასამართლოს უფლებამოსილების სფეროსაგან, რაც მათი როლების სპეციფიკურობასა და პროცედურებთანაა დაკავშირებული. აღნიშნული განსხვავებების მიუხედავად, ორივე სასამართლოს საერთო მიზანია ადამიანის უფლებათა და პიროვნულ თავისუფლებათა გარანტირება, რომელიც დემოკრატიული სამართლებრივი სისტემის საფუძველია¹.

კონსტიტუციური სასამართლოს სამართლებრივი საფუძველი განმარტებულია საქართველოს უზენაესი კანონის, კონსტიტუციის 88-ე მუხლით, რომლის მიხედვით საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო ხელისუფლებას ახორციელებს საკონსტიტუციო სამართალწარმოების წესით, რომელიც 9 მოსამართლისაგან, საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრთაგან შედგება. სასამართლოს სამ წევრს ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი, სამ წევრს ირჩევს პარლამენტი, სიითი შემადგენლობის არანაკლებ სამი მუხუთე-

¹ იხ. სამართლიანი სასამართლოს უფლება, თბ. 2000 წ. გვ. 162.

დით სამ წევრს ნიშნავს უზენაესი სასამართლო. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრთა უფლებამოსილების ვადაა 10 წელი. საკონსტიტუციო სასამართლო თავისი შემადგენლობიდან 5 წლის ვადით ირჩევს საკონსტიტუციო სასამართლო თავმჯდომარეს, კონსტიტუცია თავმჯდომარედ ერთი და იმავე პირის ხელმეორედ არჩევას კრძალავს.

ასევე საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრი არ შეიძლება იყოს პირი, რომელსაც ადრე ეკავა ეს თანამდებობა.

კონსტიტუციით განისაზღვრა სასამართლოს წევრის ქვედა ზღვრული ასაკი – 35 წელი, მაგრამ განათლებით მხოლოდ და მხოლოდ იურისტი. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის უფლებების დაცვა თვითონ კონსტიტუციამ აიღო თავის თავზე და განამტკიცა მოსამართლის გარანტიები: დაუშვებელია სასამართლოს წევრის სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემა, დაკავება ან დაპატიმრება, მისი ბინის, მანქანის, სამუშაო ადგილის ან პირადი ჩხრეკა.

კონსტიტუცია გამოთხოვს უშვებს იმ შემთხვევის გამო, თუკი მოსამართლე დანაშაულზე წაასწრეს, რაც დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს საკონსტიტუციო სასამართლოს. მაგრამ თუკი სასამართლო დასტურს არ მისცემს შესაბამის ორგანოს, საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრს დაუყოვნებლივ ათავისუფლებენ. კონსტიტუციის 89-ე მუხლის შესაბამისად, საკონსტიტუციო სასამართლო საქართველოს პრეზიდენტის, პარლამენტის წევრთა არანაკლებ ერთი მეხუთედის, სასამართლოს, აფხაზეთისა და აჭარის უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანოების, სახალხო დამცველის და მოქალაქის სარჩელისა თუ წარდგინების საფუძველზე ორგანული კანონით დადგენილი წესით:

ა) იღებს გადაწყვეტილებებს კონსტიტუციასთან კანონის ან პრეზიდენტის, აფხაზეთისა და აჭარის ხელისუფლების

უმაღლესი ორგანოთა ნორმატიული აქტების შესაბამობის საკითხებზე;

ბ) იხილავს დავას სახელმწიფო ორგანოებს შორის კომპეტენციის შესახებ;

გ) იხილავს მოქალაქეთა პოლიტიკურ გაერთიანებათა შექმნისა და საქმიანობის კონსტიტუციურობის საკითხებს;

დ) იხილავს რეფერენდუმებისა და არჩევნების კონსტიტუციურ საკითხებთან დაკავშირებულ დავას;

ე) იხილავს საერთაშორისო ხელშეკრულებების და შეთანხმებების კონსტიტუციურობის საკითხს;

ვ) მოქალაქის სარჩელის საფუძველზე იხილავს ნორმატიული აქტების კონსტიტუციურობას საქართველოს კონსტიტუციის მეორე თავის საკითხებთან მიმართებით (საქართველოს მოქალაქეობა, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი);

ზ) ახორციელებს საქართველოს კონსტიტუციით და ორგანული კანონით განსაზღვრულ სხვა უფლებამოსილებებს.

ამავე მუხლის მეორე პუნქტის შესაბამისად, საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საბოლოოა. არაკონსტიტუციურად ცნობილი ნორმატიული აქტი ან მისი ნაწილი კარგავს იურიდიულ ძალას, საკონსტიტუციო სასამართლოს შესაბამისი გადაწყვეტილების გამოქვეყნების მომენტიდან. საქართველოს კონსტიტუციამ განსაზღვრა, რომ სასამართლოს წევრების შერჩევის, დანიშვნისა და არჩევის, მათი უფლებამოსილების შეწყვეტის, აგრეთვე საკონსტიტუციო სამართალწარმოების და სამართლის საქმიანობის სხვა საკითხები განსაზღვროს კანონებით.¹ გარდა ამისა საკონსტიტუციო სასამართლო იხილავს საქართველოს პრეზი-

¹ იხ. საქართველოს კონსტიტუცია, თბ. 1995 წ. გვ. 47-48.

დენტის, უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის, მთავრობის წევრის, გენერალური პროკურორის, კონტროლის პალატის თავმჯდომარის, ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრების მიერ საქართველოს უზენაესი კანონის კოსტიტუციის მოთხოვნათა დარღვევის საკითხს.

სწორედ ამ საკონსტიტუციო მოთხოვნათა შესაბამისად, 1996 წლის 31 იანვარს ხელი მოეწერა და გამოქვეყნდა კანონი საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ, რომელიც ოთხი თავისა და 53 მუხლისაგან შედგება. ამის შემდეგ კანონში რამდენჯერმე იქნა შეტანილი ცვლილებები და დამატებები.

1996 წლის 21 მარტს კი მიღებული იქნა კანონი საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ, რომელიც ოთხი თავისა და 35 მუხლისაგან შედგება.¹

საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის სამართლებრივი მდგომარეობა განსაზღვრულია ასევე საქართველოს 1996 წლის 25 ივლისის კანონით, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრთა სოციალური დაცვის გარანტიების შესახებ.

კანონით საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ (მუხ. 1), საკონსტიტუციო სასამართლო არის საკონსტიტუციო კონტროლის სასამართლო ორგანო, რომელიც უზრუნველყოფს საქართველოს კონსტიტუციის უზენაესობას, კონსტიტუციურ კანონიერებას და ადამიანის კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვას. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის თანამდებობა შეუთავსებელია ნებისმიერ სხვა თანამდებობასთან და ანაზღაურებად საქმიანობასთან, გარდა სამეცნიერო და პედაგოგიური მოღვაწე-

¹ იხ. ადამიანების უფლებათა შესახებ საერთაშორისო აქტები და კონვენციები. თბ., 1998 წ. გვ. 141-182.

ობისა. სასამართლოს წევრს ეკრძალება რომელიმე პოლიტიკურ პარტიაში გაწევრიანება ან სხვა პოლიტიკური საქმიანობა.

საკონსტიტუციო სასამართლოს და მისი წევრების უფლებამოსილებიდან გამომდინარე, მოთხოვნის შეუსრულებლობა ან შესრულებისათვის ხელის შეშლა ისჯება კანონით. საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საბოლოოა და მისი შეუსრულებლობა ასევე ისჯება კანონით.

საკონსტიტუციო სასამართლო უფლებამოსილია განიხილოს ნებისმიერი აქტის კონსტიტუციურობა და თუკი რომელიმეს ცნობს არაკონსტიტუციურად, მაშინ აქტი მთლიანად ან ნაწილობრივ კარგავს იურიდიულ ძალას, სასამართლოს შესაბამისი გადაწყვეტილების გამოქვეყნების დღიდან. ადამიანის უფლებების დაცვის პოზიციებიდან გამომდინარე, თუ საკონსტიტუციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ ნორმატიული აქტის მოქმედებას შეუძლია გამოიწვიოს ერთ-ერთი მხარისათვის გამოუსწორებელი შედეგი, მას შეუძლია საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე შეაჩეროს სადავო აქტის მოქმედება.

საკონსტიტუციო სასამართლოს სხდომაზე არ დაიშვება პირი, რომელსაც არ შესრულება 16 წელი, თუ ის არ არის მოწმე. აგრეთვე იკრძალება შეიარაღებული პირის შესვლა სხდომაზე გარდა იმ შემთხვევებისა თუ ისინი ასრულებენ დაცვის ფუნქციას. მართალია საკონსტიტუციო სასამართლოში სამართალწარმოება ხორციელდება ქართულ ენაზე, მაგრამ ადამიანის უფლებების დაცვის სულისკვეთებიდან გამომდინარე, სასამართლო ითვალისწინებს, რომ მიუჩინოს თარჯიმანი პროცესის ნებისმიერ მონაწილეს, თუ ის ვერ ფლობს სამართალწარმოების ენას.

ადამიანის უფლებათა დაცვის პრინციპებს ემსახურება, საქმის განხილვაში მონაწილე საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის უფლება, გადაწყვეტილების მიღებისას ჰქონდეს განსხვავებული აზრი, რომელიც წერილობითი ფორმით ერთვება მასალებს და ქვეყნდება კიდევაც ოფიციალურ პრესაში.

საკონსტიტუციო სასამართლო შედგება პლენუმისა და ორი კოლეგიისაგან, პლენუმის შემადგენლობაში შედის კონსტიტუციური სასამართლოს ცხრა წევრი ხოლო კოლეგიის შემადგენლობა განისაზღვრება ოთხი წევრით, რომელთა შორის განსჯადი საკითხები გამიჯნულია „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ კანონის“ 21-ე მუხლის პირველი და მეორე ნაწილებით.

საკონსტიტუციო სასამართლოს აქტებია *გადაწყვეტილება, განჩინება და დასკვნა*.

საკონსტიტუციო სასამართლოში საქმის დაწყების საფუძველია *კონსტიტუციური სარჩელი ან კონსტიტუციური წარდგინების* შეტანა.

საკონსტიტუციო სასამართლოში, საქმეთა განსახილველად მომზადებისა და ორგანიზაციის სხვა წესები განისაზღვრება საკონსტიტუციო სასამართლო რეგლამენტით, რომელსაც თვითონ კონსტიტუციური სასამართლოს წევრები ამტკიცებენ (მხარი უნდა დაეჭიროს არანაკლებ 6 წევრისა).

მოკლედ ასეთია კონსტიტუციური სასამართლოს საქმიანობა და სტრუქტურა, რომელიც მოწოდებულია ადამიანის უფლებათა განუხრელი დაცვისათვის, მას საფუძველად უდევს უდანაშაულობის პრეზუმფციის კონსტიტუციური დებულება.

§12. წითელი ჯვრის საერთაშორისო მოძრაობა და ალაშიანის უფლებები

წითელი ჯვრის საერთაშორისო ორგანიზაციის ჩამოყალიბების სათავეებთან დგას ანრი დიუნანი, რომელმაც 1859 წლის 24 ივლისს თავის თვალთ ნახა ჩრდილოეთ იტალიის პატარა ქალაქ სოლფერინოს ახლოს ავსტრიისა და საფრანგეთის არმიების ბრძოლის ველზე დატრიალებული საშინელება, ერთმანეთში არეული ცოცხალ-მკვდარი ჯარისკაცები, მიტოვებული დაჭრილები და დაუმარხავი დახოცილები. მან თხოვნით მიმართა ახლომახლო მოსახლეობას დახმარებოდნენ დაჭრილების მოვლა-პატრონობაში, რომელიც იყო პირველი შემთხვევა მოსახლეობის აქტიური დახმარებისა დაჭრილთა მიმართ. შვეიცარიაში დაბრუნების შემდეგ დიუნანმა გამოაქვეყნა წიგნი სათაურით „მოგონებანი სოლფერინოს ბრძოლაზე“, სადაც აღწერილი იყო ომის საშინელებანი. ავტორმა საზოგადოებას შესთავაზა შემდეგი წინადადებანი:

1) მშვიდობიან პერიოდში შექმნილიყო ნებაყობლობითი საზოგადოება, რომლის მიზანი იქნებოდა ომის პერიოდში დაჭრილების დახმარება.

2) მიღებული ყოფილიყო საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელიც განსაზღვრავდა ამ ორგანიზაციის უფლებამოსილებას, რომლის ძირითად დანიშნულებად აღიარებდა არმიებისათვის სამედიცინო დახმარების აღმოჩენას.

1863წ. ფენევის საქველმოქმედო საზოგადოებამ შექმნა 5 კაციანი კომისია, რომელსაც უნდა შეესწავლა დიუნანის წინადადებათა მიზანშეწონილობა და პრაქტიკულად მათი განხორციელების შესაძლებლობანი. კომისიის შემადგენლობაში შევიდნენ: გუსტავ მუანე, ანრი დიუფურა, ლუი აპპია თეო-

დორა მონუარი და თვითონ დიუნანი. მათი თაოსნობით ჩამოყალიბდა დაჭრილთა დახმარების საერთაშორისო კომიტეტი, რომლის ძალისხმევით და დიდი შრომის ფასად 1863 წლის 26 ოქტომბერს ჟენევაში ჩატარდა საერთაშორისო კონფერენცია, რომლის მუშაობაში მონაწილეობა მიიღო 26 ქვეყნის წარმომადგენელმა და ოთხმა ფილანტროპიულმა ორგანიზაციამ. სწორედ ჟენევის ამ კონფერენციაზე გადაწყდა წითელი ჯვრის საერთაშორისო ორგანიზაციის ჩამოყალიბება და მიღებული იქნა ამ ორგანიზაციის ემბლემა — წითელი ჯვარი თეთრ ფონზე.

ორგანიზაციის მოქმედების არიალის და უფლებების გაფართოვების მიზნით, 1864 წელს ჟენევაში მოწვეული იქნა დიპლომატიური კონფერენცია, რომლის მუშაობაშიც მონაწილეობა მიიღო 12 ქვეყნის დიპლომატიურმა კორპუსმა, მიიღეს ჟენევის კონვენცია მოქმედ არმიაში დაჭრილებისა და ავადმყოფთა მოვლა-პატრონობის გაუმჯობესების თაობაზე. ფაქტიურად ეს იყო პირველი ოფიციალური დოკუმენტი, რომელმაც საფუძველი დაუდო საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალს. მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ, 1949 წ. მიღებული იქნა ჟენევის ოთხი კონვენცია, რომლითაც გაძლიერდა სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის მდგომარეობა ომის პირობებში. 1977 წ. მიღებული იქნა ორი დამატებითი ოქმი ამ კონვენციებთან მიმართებაში („წითელი ჯვარი“ ქრისტიანულ სამყაროში აღნიშნული ორგანიზაციის სიმბოლოდ იქცა. აზერბაიჯანში, ტაჯიკეთში, თურქეთში, უზბეკეთში, ავღანეთში, პაკისტანში, თურქეთსა და არაბულ ქვეყნებში — წითელი ნახევარმთვარე, იანში — წითელი ლომისა და მზის საზოგადოება), მრავალ ქვეყანაში შეიქმნა ორგანიზაციები, რომლებიც ომის დროს ეხმარებიან სამხედრო ტყვეებს, ავადმყოფ და დაჭრილ მეომ-

რებს, მშვიდობიან პერიოდში დახმარებას უწევენ სტიქიური უბედურების დროს დაზარალებულებს, მთელ რიგ ქვეყნებში ატარებენ ამა თუ იმ დაავადების საწინააღმდეგო პროფილაქტიკურ ღონისძიებებს. საერთაშორისო მასშტაბით, იურიდიულად ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი „წითელი ჯვრის“ ეროვნული საზოგადოებები ქმნიან საერთაშორისო „წითელ ჯვარს“ და გაერთიანებული არიან „წითელი ჯვრის“ საერთაშორისო კომიტეტისა და „წითელი ჯვრის“ საზოგადოებების ლიგაში. მოქმედი დებულების თანახმად (მიღებულია 1965), საერთაშორისო „წითელი ჯვრის“ ადგილსამყოფელია ქენევა.

რაც შეეხება წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის საერთაშორისო ორგანიზაციას ყოფილ საბჭოთა კავშირში, იგი ნებაყოფლობითი საზოგადოებრივი, ორგანიზაცია იყო, რომელიც ეხმარებოდა ჯანდაცვის ორგანოებს პროფილაქტიკური და სანიტარულ-გამაჯანსაღებელი ღონისძიებების ჩატარებაში, აგრეთვე დახმარებას უწევდა სტიქიური უბედურებებისა და საომარი მოქმედებების დროს დაზარალებულებსა და დაშავებულებს.

1918 წლის 7 აგვისტოს გამოქვეყნდა ვ.ი. ლენინის ხელმოწერილი მთავრობის დეკრეტი, რომელშიც განსაზღვრული იყო „წითელი ჯვრის“ საზოგადოების შინაგანი და საერთაშორისო საქმიანობა. 1918 წლის 20 ნოემბერს მიიღეს წესდება და აირჩიეს რუსეთის წითელი ჯვრის საზოგადოების ცკ. ანალოგიური საზოგადოებები შეიქმნა სხვა მოკავშირე რესპუბლიკებშიც და მათ შორის საქართველოშიც. 1923 წლის 29 მაისს საზოგადოების წარმომადგენლებმა ხელი მოაწერეს დეკლარაციას „სსრკ წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის საზოგადოებათა კავშირის“ შექმნის შესახებ.

კავშირში შევიდა წითელი ჯვრის 11 და წითელი ნახევარმთვარის 4 რესპუბლიკა. საზოგადოების წესდების შესაბამისად, მისი უმაღლესი ორგანო იყო საკავშირო ყრილობა, ყრილობებს შორის პერიოდში — აღმასკომი და მისი პრეზიდიუმი. კავშირი ხელს უწყობდა უსასყიდლო დონორობის განვითარებას, გამოსცემდა ჟურნალ „საბჭოთა წითელ ჯვარს“ (1951 წლიდან), სასწავლო და სანიტარულ-განმანათლებელ ლიტერატურას. „იგი ატარებდა აქტიურ საერთაშორისო საქმიანობას, დახმარებას უწევდა საზღვარგარეთის ქვეყნებს ეპიდემიების, შიმშილობის, სტიქიური უბედურებების დროს“ და ა.შ.

1965 წელს ვენაში შედგა „წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის“ საერთაშორისო ორგანიზაციის XX კონფერენცია, სადაც მიღებულ იქნა მისი საქმიანობის ძირითადი სახელმძღვანელო პრინციპები, როგორცაა:

1) ჰუმანურობის პრინციპი გულისხმობს „წითელი ჯვრისა და ნახევარმთვარის“ საერთაშორისო ორგანიზაციის მიზანს, ბრძოლის ველზე აღმოუჩინოს დახმარება ყველას, განურჩევლად, თუ ვის მხარეზე იბრძვიან ისინი, ასევე შეუმსუბუქონ ადამიანებს ბრძოლებისაგან მიყენებული ტანჯვის პროცესები. დაიცვან მათი პიროვნული ღირსება. ორგანიზაციები ამკვიდრებენ ხალხთა შორის მეგობრობას და სახელმწიფოთა თანაარსებობას მშვიდობიან გარემოში.

2) მიუკერძოებლობის პრინციპის საფუძველზე მოძრაობა არ ითვალისწინებს არანაირ დისკრიმინაციას, რომელიც დაკავშირებული იქნება ეროვნულობასთან, ეროვნებასთან, რელიგიასთან, კლასთან ან პოლიტიკურ მრწამსთან და ა.შ. ორგანიზაცია, პირველ რიგში, ეხმარება და უმსუბუქებს მდგომარეობას იმ ადამიანებს, რომლებიც დახმარებას საჭიროებენ.

3) დამოუკიდებლობის დაცვის პრინციპი ითვალისწინებს – მოძრაობამ შეინარჩუნოს საზოგადოებრიობის ნდობა, საკუთარ ქვეყანას დაეხმაროს და დაემორჩილოს ეროვნული კანონმდებლობის მოთხოვნებს, შეინარჩუნოს ავტონომიურობა, რომ შეძლოს „წითელი ჯვრის“ პრინციპებით მოქმედება.

4) ნებაყოფლობის პრინციპის შესაბამისად, მოძრაობაში მონაწილეობა ნებაყოფლობის საფუძველზე ხდება, კანონით იკრძალება ზეწოლა და პირადი გამორჩენის მიზნით მოქმედება.

5) ნეიტრალობითობის პრინციპი წ.ჯ.ს.კ. თავის მოძრაობას ანიჭებს კონფლიქტში მონაწილე მხარეთა შორის თანაბარი მოქმედების შესაძლებლობას, რაიმე მოტივით რომელიმე მხარეზე გადახრა დაუშვებელია.

6) ერთადერთობის პრინციპის საფუძველზე ქვეყანაში მხოლოდ ერთი „წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის“ საერთაშორისო ორგანიზაცია უნდა არსებობდეს, რომელიც ყველასათვის მისაწვდომი და გამჭირვალე იქნება და ჰუმანიტარულ მისიას შეასრულებს მთელი ქვეყნის ტერიტორიაზე.

7) უნივერსალურობის პრინციპი მოძრაობას ანიჭებს მსოფლიო ხასიათს. ყველა ეროვნული საზოგადოებანი სარგებლობენ ერთნაირი უფლებებით და ვალდებულნი არიან დაეხმარონ ერთმანეთს.¹

რაც შეეხება ორგანიზაციის სამართლებრივ სტატუსს, საერთაშორისო „წითელი ჯვარი და წითელი ნახევარმთვარის“ საზოგადოება არის დამოუკიდებელი ჰუმანიტარული ორგანიზაცია, რომელსაც სამხედრო კონფლიქტების დროს ადამიანთა დახმარების უფლების მანდატი მიანიჭა ენევეის ოთხმა კონვენციამ და მასზე ხელმომწერმა სახელმწიფოებმა. ის სარგებლობს განსაკუთრებული სტატუსით. არის

¹ იხ. Международны́й комитет красна́го креста. Мос. 2002 г. стр. 8.

საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომელიც წარმოადგენს საერთაშორისო სამართლის სუბიექტს. „წითელი ჯვარი“ სარგებლობს განსაკუთრებული იმუნიტეტით, რომლითაც არ განიცდის ადმინისტრაციულ და სასამართლო დევნას, მისი შენობები, არქივები და სხვა დოკუმენტები სარგებლობენ ხელშეუხებლობით. ეს საკანონმდებლო შეღავათები ორგანიზაციას უფლებას აძლევენ გააფორმოს ისეთი ხელშეკრულება შვეიცარიის მთავრობასთან, რომლის ძალითაც მას ეძლევა თავისუფლება და დამოუკიდებლობა საქმიანობაში.

• **წ.ჯ.ს.კ.** საქმიანობის სამართლებრივ საფუძვლებს წარმოადგენს ჟენევის ოთხი კონვენცია. პირველი კონვენცია ეხება მოქმედ არმიაში დაჭრილებისა და ავადმყოფების ზვედრის გაუმჯობესებას, რომელიც შედგება 9 თავისა და 64 მუხლისაგან.

მეორე კონვენციით განსაზღვრულია დაჭრილების, ავადმყოფებისა და გემის დაღუპვის დროს დაზარალებულების მდგომარეობის გაუმჯობესება. იგი შედგება 8 თავისა და 63 მუხლისაგან. მესამე კონვენცია ეხება სამხედრო ტყვეებისადმი მოპყრობის ღონისძიებებს, რომელიც ექვსი ნაწილისაგან და 143 მუხლისაგან შედგება.

მეოთხე კონვენციით წესრიგდება სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის ღონისძიებანი ომის დროს. იგი ხუთ ნაწილს და 159 მუხლს მოიცავს. რაც შეეხება დამატებით ოქმებს, ისინი აწესრიგებენ „საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტებით მსხვეპლთა და არასაერთაშორისო მსხვერპლთა დაცვას“¹.

სტრუქტურული თვალსაზრისით, წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტი წარმოადგენს მოძრაობის ფლაგმანს,

¹ Женевские Конвенции. От 12 Августа 1949 г. и дополнительные протоколы к ним, М. 1997 г.

რომელსაც ახასიათებს თავის საქმიანობაში ოპერატიულობა ომის მსხვერპლთა დაცვის თვალსაზრისით, კომიტეტი ეწევა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პროპაგანდას და, ამავე დროს, იგი არის ამავე სამართლის აქტიური დამცველი, იგი ფედერაციულ ორგანიზაციებთან დაკავშირებულია საწესდებო მოთხოვნებით.

„წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის ნაციონალური საზოგადოებანი“, რომლებიც თავის საქმიანობას წარმართავენ „წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის“ საერთაშორისო მოძრაობის სახელმძღვანელო პრინციპებით თითქმის მსოფლიოს 180 ქვეყანაში ფუნქციონირებენ. ისინი ანხორციელებენ სხვადასხვა სახის დახმარებებს დაწყებული კატასტროფების შემთხვევაში, მაშველების როლს თუ სამედიცინო და სოციალურ დახმარებას. ომის შემთხვევაში დახმარებას უწევენ მშვიდობიან მოსახლეობას. კონფლიქტების შემთხვევაში მხარში უდგანან ეროვნულ სამედიცინო სამსახურებს.

„წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის“ საზოგადოების საერთაშორისო ფედერაცია ხელმძღვანელობის სავალდებულო პრინციპებით. იგი ყოველგვარ დახმარებას უწევს ეროვნულ ორგანიზაციებს. მათი საქმიანობის პრიორიტეტული სფეროებია სოციალურად დაცული, სტიქიური უბედურებით, ტექნოგენური კატასტროფით დაზარალებული მოსახლეობის დახმარება. საერთაშორისო ფედერაცია არის ოფიციალური წარმომადგენლობა თითოეულ ქვეყანაში საერთაშორისო დონეზე. აღნიშნული ორგანიზაცია თანამშრომლობს ქვეყნის სამთავრობო, არასამთავრობო და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებთან წესდებით განსაზღვრულ სფეროებში.¹

¹ იხ. დ. შინდლერი, წითელი ჯვრის საერთაშორისო სამართალი და ადამიანის უფლებები, ჟენევა, 1979 წ.

წ.ჯ.ს.კ. და მოძრაობის ემბლემის გამოყენებას თავისი სამართლებრივი საფუძვლები გააჩნია ჟენევის კონვენციებით, ემბლემის, როგორც დამცავი ნიშნის გამოყენება, სამედიცინო პერსონალის, ქვედანაყოფებისა და ტრანსპორტისათვის მინიჭებული დაცვის თვალსაჩინო გამოვლინებაა, როგორც ომის, ისე მშვიდობიან დროს, რაც მიუთითებს, რომ ამა თუ იმ პირს, ტრანსპორტს ან ქონებას კავშირი აქვს „წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის“ საერთაშორისო მოძრაობასთან. კონვენციებით წ.ჯ.ს.ჯ.-ის მიერ ემბლემების გამოყენება არ იზღუდება, მისით სარგებლობა ნებისმიერ დროსაა შესაძლებელი.

იმის გამო, რომ ადგილი ჰქონდა ემბლემების არადანიშნულებისამებრ და ბოროტად გამოყენების შემთხვევებს, საერთაშორისო ჰუმანიტარულმა სამართალმა განსაზღვრა ემბლემის ბოროტად გამოყენების სამი სახეობა. ესენია – იმიტაცია, უზურპაცია და ვერაგობა.

იმიტაცია გულისხმობს ისეთი ნიშნის გამოყენებას, რომელიც თავისი ფორმით ანდა ფერის გამო შეიძლება შეცდომით ემბლემად იქნება იქნეს მიჩნეული.

უზურპაცია ნიშნავს ემბლემის იმ პირების ან ორგანიზაციების მიერ გამოყენებას, ვისაც არ ჰქონდა ამის უფლება. ვერაგობის ქვეშ იგულისხმება ემბლემის გამოყენება კონფლიქტის დროს, კომბადანტების ან შეიარაღების დაცვის მიზნით და იგი ითვლება „ომის დანაშაულად“.

დღეისათვის „წითელი ჯვარი“ და „წითელი ნახევარმთვარე“ თანაბარი უფლებამოსილებით გამოიყენება სახელმწიფოებისა და ჟენევის კონვენციების ხელმომწერი ყველა სახელმწიფოს ეროვნული საზოგადოებების მიერ. ისრაელი ჟენევის კონვენციების ქვეშ მყოფი პირებისა და ობიექტების აღსანიშნავად დავითის წითელ ფარს იყენებს, რომელიც

არაა აღიარებული საერთაშორისო სამართლის მიერ. მიუხედავად ამისა, ეს ემბლემა პატივისცემით სარგებლობს ახლო აღმოსავლეთის კონფლიქტებში, ისრაელის ეროვნულ საზოგადოებას „დავითის წითელი ვარსკვლავის“ საზოგადოება ეწოდება.

ვინაიდან ამ საზოგადოებამ ჟენევის I კონვენციით გათვალისწინებული არც ერთი ემბლემა არ სცნო, „წითელი ჯვრის“ მოძრაობას მისი აღიარება არ შეუძლია.¹

ემბლემებთან და ნიშნებთან დაკავშირებით, 1979-1977 წლების დიპლომატიურმა კომფერენციებმა სამედიცინო ფორმირებებისა და სატრანსპორტო საშუალებების აღნიშვნასა და ამოცნობას განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია. თანამედროვე ტექნოლოგიებზე დაყრდნობით, სანიტარულ საფრენ აპარატებზე უნდა იდგას მოციმციმე ლურჯი ფერის ნათურა, აგრეთვე დაინერგა ობიექტების რადიოსიგნალური და მეორადი რადიოლოკაციური ამოცნობის წესი და ა.შ.

აღსანიშნავია, რომ ჟენევის კონვენციების მონაწილე ქვეყნებმა იკისრეს დააწესონ სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობა ემბლემის ბოროტად გამოყენების შემთხვევაში, როგორც ომის, ასევე მშვიდობიან პერიოდში.

„წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის“ საერთაშორისო მოძრაობის წესდების შესაბამისად, წ.ჯ.ს.კ.-ის ერთ-ერთ ამოცანას წარმოადგენს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის განვითარების ხელის შეწყობა და დაცვის უზრუნველყოფა, რასაც იგი ახორციელებს სხვადასხვა საშუალებით:

1) პრაქტიკული საქმიანობით, რაც გამოიხატება კონფლიქტის მსხვერპლთათვის განხორციელებული საქმიანო-

¹ იხ. ჰანს-პეტერ გასერი საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი. თბ. 1999 წ. გვ. 75.

ბით, რომელიც ითვალისწინებს დაცვასა და დახმარებას, კერძოდ, თავისუფლება აღკვეთილ პირთა (მათ შორის ტყვეთა) მონახულებას, ოჯახის დაცვილებულ წევრთა შორის კავშირის აღდგენას, ჰუმანიტარულ და სამედიცინო დახმარებას, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის შესახებ ცოდნის გავრცელების ხელშეწყობას.

2) პრევენციული ზომების მიღების წ.ჯ.ს.კ. სახელმწიფოებს შეახსენებს, რომ მათ იკისრეს ამ სამართლის შესახებ ცოდნის გავრცელების ვალდებულება, რათა მიიღონ ყველა აუცილებელი ზომა ჰუმანიტარული სამართლის ეფექტური გამოყენებისა და აქედან გამომდინარე, დაცვის უზრუნველყოფისათვის. წ.ჯ.ს.კ. ამგვარ საქმიანობას ახორციელებს თავისი საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის საკონსულტაციო სამსახურების მეშვეობით.

3) ჰუმანიტარული სამართლის დარღვევის შემთხვევაში კონკრეტული ზომების მიღებით, რაც გამოიხატება შემდეგში:

ა) წ.ჯ.ს.კ. კონფიდენციალური ხასიათის განცხადებებით მიმართავს ხელისუფლების შესაბამის წარმომადგენლებს დარღვევების შესახებ. თუ დარღვევა მძიმე ხასიათისაა და არაერთხელ იყო ჩადენილი, ამასთან თუ უეჭველად შეიძლება მომხდარი ფაქტის დადასტურება წ.ჯ.ს.კ. იტოვებს უფლებას საჯაროდ განაცხადოს მის შესახებ. ეს კეთდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ამგვარი საჯაროობა დაზარალებულთა ან საფრთხეში მყოფ პირთა ინტერესებს ემსახურება და ეს განსაკუთრებული ხასიათის ზომას წარმოადგენს.

ბ) წ.ჯ.ს.კ. მხარს უჭერს სახელმწიფოებს ისეთი ეროვნული კანონმდებლობის მიღებაში, რომელიც მათ მძიმე დარღვევების

ჩამდენტა სისხლისსამართლებრივი წესით დევნის საშუალებას მისცემს.

გ) კონფლიქტის ერთ-ერთ მონაწილე მხარეს შეუძლია მიმართოს წ.ჯ.ს.კ.-ს, როგორც ნეიტრალურ შუამავალს, თხოვნით გადასცეს მოწინააღმდეგე მხარეს საჩივარი ჰუმანიტარული სამართლის ნორმათა დარღვევის თაობაზე. წ.ჯ.ს.კ.-ს ასევე შეუძლია ბრალდებულ მხარეს შესთავაზოს თავისი სამსახური ბრალდებაზე პასუხის გაცემასთან დაკავშირებით.

დ) წ.ჯ.ს.კ. არ არის სასამართლო ორგანო და არც ბრალმდებლის ან მოსამართლის როლის შემსრულებელი. იგი მხოლოდ აკმაყოფილებს თხოვნას დარღვევათა დადასტურების თაობაზე იმ შემთხვევაში, თუ მისი დელეგატების ადგილზე ყოფნა ხელს უწყობს ჰუმანიტარული ამოცანების შესრულებას და თუ ის მიიღებს იმის გარანტიას, რომ მათი ადგილზე ყოფნა არ იქნება გამოყენებული პოლიტიკური მიზნებისათვის.

წ.ჯ.ს.კ. აქტიურად თანამშრომლობს გაეროსთან, რომელთა შორისაც დგას საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, რადგანაც გაეროს ხელმძღვანელობისა და კონტროლის ქვეშ მებრძოლი ჯარები უშუალოდ იღებენ მონაწილეობას შეიარაღებულ კონფლიქტებში, თავის მხრივ გაერო განსაზღვრავს რომ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მხოლოდ პრინციპები და სულისკვეთება გამოიყენონ ამ ძალების მიმართ. ექსპერტების მიერ შემუშავებულია იმ „პრინციპებისა და სულისკვეთების“ არსის განმსაზღვრელი ქცევის კოდექსის პროექტი, რომელთა დაცვა და განხორციელება თავის თავზე აიღო გაერომ, როდესაც კი ძალის გამოყენება დაშვებულია კანონიერი თავდაცვის გამო ან უშიშროების საბჭოს მიერ გაცემული განსაკუთრებული მანდატით.

გაეროს წესდების VI თავით გათვალისწინებული მშვიდობის დაცვის ოპერაციები, რომლის მიზანია ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ შეთანხმებათა და დემოკრატიული ხაზების დაცვის უზრუნველყოფა, ასევე ჯარების გაყვანის შესახებ ხელშეკრულებების დადება. წესდების VII თავით ხორციელდება გარეთიანებული ერების ორგანიზაციის შეიარაღებული ძალების ან სახელმწიფოების, სახელმწიფოთა ჯგუფის ან რეგიონალური ორგანიზაციების მიერ, როგორც დაინტერესებული სახელმწიფოს თხოვნით, ისე უშიშროების საბჭოს სანქციით. ამ ძალებს მიეცემა საბრძოლო დავალება და ისინი უფლებამოსილი არიან, გამოიყენონ იძულებითი ღონისძიებები მათი მანდატის განხორციელებისათვის. მხარეთა თანხმობა ამ შემთხვევაში აუცილებელი არ არის.

საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ითვალისწინებს საომარი მოქმედებების რაიონში „წითელი ჯვრის“ ან „წითელი ნახევარმთვარის“ ნიშნების ტარებას იმ პირთა მიერ, რომელთაც ამის უფლება არა აქვთ, აგრეთვე ომიანობის დროს „წითელი ჯვრისა“ და „წითელი ნახევარმთვარის“ აღმების ან ნიშნების, აგრეთვე სანიტარული ევაკუაციის სატრანსპორტო საშუალებებისათვის მიკუთვნებული შეფერადების ბოროტად გამოყენებისათვის პასუხისმგებლობას.

* * *

„წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტის“ პირველი საერთაშორისო ორგანიზაცია საქართველოში 1992 წლის 27 თებერვალს ჩამოვიდა, რომლის აუცილებლობაც 1991 წლის სამოქალაქო ომმა და სამაჩაბლოს ტერიტორიაზე (ე.წ. სამხრეთ ოსეთში) მომხდარმა მოვლენებმა განაპირობა. ამ ხნის მანძილზე ორგანიზაციამ ბევრი სასიკეთო საქმე

გააკეთა ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში. საქართველოს ხელისუფლების თანხმობით წ.ჯ.ს.კ. დელეგაციები სისტემატურად ნახულობენ თავისუფლებალკვეთილ პირებს პენიტენციურ დაწესებულებებში, პოლიციის განყოფილებებში და ფსიქიატრიულ საავადმყოფოებში, სადაც ადამიანები იძულებითი მკურნალობის ქვეშ იმყოფებიან. საქართველოს პრეზიდენტის 1996 წლის ოქტომბრის ბრძანებულებით წ.ჯ.ს.კ. დელეგაციებს უფლება ეძლევათ მოინახულონ დაკავებული პირები თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში. ზეპირი შეთანხმების შედეგად დელეგაციები სისტემატურად ახერხებდნენ აფხაზეთის ტერიტორიაზე ენახათ ტყვედ აყვანილი თუ დაკავებული საქართველოს მოქალაქეები, ხოლო ეს შეთანხმება 1999 წლის დეკემბერში წერილობით გაფორმდა. იგივე სამუშაო ჩატარდა (ე.წ. სამხრეთ ოსეთში) სამაჩაბლოს ტერიტორიაზე.

წ.ჯ.ს.კ.-ის მოძიების სამსახურის ძირითად საქმიანობას საქართველოში „წითელი ჯვრის“ ბარათების შეგროვება, გაგზავნა და კონფლიქტის შედეგად დაცილებული ოჯახების გაერთიანება წარმოადგენს, მათი ძალისხმევით კონფლიქტის შედეგად 1993 წლიდან 425 დაცილებული ოჯახი გაერთიანდა საქართველოში, ხოლო საზღვარგარეთ 74. გარდა ამისა, უგზო-უკვლოდ დაკარგულთა მოძიების კომისიას აქტიური ტექნიკური დახმარება გაუწია წ.ჯ.ს.კ.-მა კონფლიქტის დროს ეგზუმაციისა და გვამების იდენტიფიკაციის პროცესში, მოწვეული ექსპერტების და სპეციალისტების მეშვეობით. უამრავ სოციალურად დაუცველ იძულებით ადგილმონაცვლელ ადამიანს გაეწია დახმარება საკვებით, ჯანმრთელობის დაცვის, შრომისა და სოცუზრუნველყოფის სფეროებში.

1997 წლის ნოემბრის თვიდან წ.ჯ.ს. კომიტეტმა მხედველობაში მიიღო საქართველოს „წითელი ჯვრის“ საზოგა-

დოების წვლილი, საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპების დაცვა-განხორციელების თვალსაზრისით. იგი მიიღო „წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის“ საერთაშორისო ფედერაციისა და შესაბამისად, „წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის“ მოძრაობის სრულუფლებიან წევრად, რომელსაც გააჩნია 11 რეგიონალური ორგანიზაცია და მუშაობას წარმართავენ შესაბამისი წესდების საფუძველზე.

§13. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი და ადამიანის უფლებები

გასული საუკუნის დასასრულს და ახალი ათასწლეულის დასაწყისს მოულოდნელი პრობლემებით შეხვდა კაცობრიობა. მსოფლიოს მრავალ კუთხეში გაჩნდა ახალი საერთაშორისო და არასაერთაშორისო საომარი კერები, რომლებიც წარმოიშვნენ იმპერიების დაშლის, ექსტრემისტული, ნაციონალური, რელიგიური და სხვა მოტივებით. ერთ-ერთ ძირითად მიზეზად შექმნილიყო საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, როგორც საერთაშორისო სამართლის დამოუკიდებელი დარგი, ზემოთ აღნიშნული მოვლენებიც უნდა მივიჩნიოთ. თუმცა, ამ პრობლემის ამსახველი კონვენციები საერთაშორისო სამართლის არეალში XIX საუკუნის შუა წლებიდან ჩნდება.

ქრონოლოგიური ნიშნის მიხედვით ისინი ასე ლაგდება:

- 1868 წელს სანკტ-პეტერბურგში მიღებული იქნა დეკლარაცია, ომის დროს ზოგიერთი სახის ჭურვის გამოყენების აკრძალვის შესახებ.

- 1899 წელს, 29 ივლისს ჰააგაში მიიღეს დეკლარაცია ისეთი ტყვიების აკრძალვის თაობაზე, რომლებიც ადვილად ბრუნავს და ბრტყელდება ადამიანის სხეულში (ტყვიები ღუმ-ღუმ).

- 1907 წლის 18 ოქტომბერს მიღებული იქნა (IV) სახმელეთო ომის კანონიერებისა და ჩვეულებებისადმი მიძღვნილი კონვენცია და დებულება.

- 1925 წლის 17 ივნისს ჟენევაში მიღებული იქნა ოქმი ომში მხუთავი, ტოქსიკური და სხვა მსგავსი აირებისა და ბაქტერიოლოგიური საშუალებების გამოყენებისა და აკრძალვის თაობაზე.

- 1948 წლის 9 დეკემბერს მიღებული იქნა კონვენცია გენოციდის, როგორც საერთაშორისო დანაშაულის შესახებ.

- 1949წ. 12 აგვისტოს, ჟენევაში მიღებული იქნა I კონვენცია მოქმედ ჯარში დაჭრილთა და ავადმყოფთა მდგომარეობის გაუმჯობესების შესახებ. იმავე დღეს მიღწეული იქნა II კონვენცია საზღვაო შეიარაღებულ ძალებში დაჭრილთა, ავადმყოფთა, ხომალდის კატასტროფის შესახებ. II კონვენცია შეეხო სამხედრო ტყვეების მოპყრობას IV კონვენცია ეხება ომის დროს სამოქალაქო პირთა დაცვის პრობლემებს.

- 1954წ. 14 მაისის კონვენცია ეხება შეიარაღებული კონფლიქტის პირობებში კულტურულ ფასეულობათა დაცვის საკითხებს.

- 1972წ. 10 აპრილის კონვენცია ეხება ბაქტერიოლოგიური (ბიოლოგიური) იარაღის წარმოების, დაგროვების და გამოყენების აკრძალვებს.

- 1976 წლის 10 დეკემბრის კონვენცია ლაპარაკობს ბუნებრივ გარემოზე ზემოქმედების მქონე ტექნიკის სამხე-

დრო ან სხვა მანე მიზნებისათვის გამოყენების აკრძალვაზე.

- 1977 წლის 8 ივნისს მიიღეს პირველი და მეორე ოქმი, რომელიც იყო 1949 წლის 12 აგვისტოს უნევის კონვენციის დამატება შეიარაღებული კონფლიქტის მსხვერპლთა დაცვის შესახებ. იმავე დღის II ოქმი არასაერთაშორისო ხასიათის შეიარაღებული კონფლიქტის მსხვერპლთა დაცვის შესახებ. უნევის კონვენციებს დღეისათვის 188 ქვეყანა აწერს ხელს, დამატებით პირველ ოქმს 152, ხოლო დამატებით მეორე ოქმს 144 ქვეყანა.

- 1980 წლის 10 ოქტომბრის კონვენცია ზოგიერთი ტიპის ჩვეულებრივი შეიარაღების აკრძალვის ან შეზღუდვის თაობაზე, რომლებიც შეიძლება ჩაითვალოს გადაჭარბებული ზონის მომენტად ან განურჩეველი მოქმედების მქონედ კონვენციას თან ერთვის I, II და III ოქმები.

ჰუმანიტარული სამართლის სფეროს მიეკუთვნება ასევე 1990 წელს უნევაში მიღებული სამხედრო მოქმედებათა მართვის საერთაშორისო სამართალი, რომელიც „წითელი ჯვრის“ საერთაშორისო კომიტეტმა მოამზადა. 1988 წელს ინგლისურ ენაზე გამოიცა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ყველა კონვენციისა და კონფლიქტებთან დაკავშირებული სხვა ტექსტების კრებული. 1999 წელს ქ. თბილისში გამოიცა ჰანს-პეტერ გასერის შრომა, „საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი“, რომელიც დაიბეჭდა საქართველოს სახელმწიფო კანცელარიის სოციალური მართვისა და ინფორმაციის ცენტრში, „წითელი ჯვრის“ საერთაშორისო კომიტეტის ხელშეწყობით.

ამ პრობლემით დაინტერესებული მკვლევარები,¹ სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციები იმედს გამოთქვამენ, რომ გაერო, როგორც საერთაშორისო საზოგადოების

¹ იხ. მ. შენგელია, საერთაშორისო სამართალი. ქუთ. 2002 წ.

ფლაგმანი, მომავლისათვის კიდევ უფრო დიდ ყურადღებას დაუთმობს „ჰუმანიტარული სამართლის პატივისცემის საკითხს“. ამასთანავე, უდიდესი როლის შესრულება შეუძლია ისეთ ტრადიციულ ორგანიზაციას, როგორცაა „წითელი ჯვრის“ საერთაშორისო კომიტეტი, „რომელსაც ჰუმანიტარულ დიპლომატიაში უდიდესი გამოცდილება გააჩნია“. კომიტეტის საქმიანობა შემდგომშიც „სახელმწიფოთა საყოველთაო მხარდაჭერას იმსახურებს. მიზანი ამართლებს ძალისხმევას: საქმე ხომ საომარ დაცვას ეხება“,¹ სამწუხაროდ, ტყვეთა საშინელი წამების ფაქტებს ვხვდებით პლანეტის სხვადასხვა კუთხეში. დღემდე ჰუმანიტარულ სამართალში ცალკე ნაშრომი ქართულ ენაზე არ გვექონია, ამიტომ ჰანს-ჰეტერ გასერის ნაშრომს „საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი“ დიდი მნიშვნელობა აქვს. როგორც აკადემიკოსი, პროფესორი ლევან ალექსიძე წერს, „ნაშრომი დაწერილია უბრალო ენით, გასაგებად. ამიტომ იგი მისაწვდომია ყველა სახის მკითხველისათვის, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან აღნიშნული პრობლემით. ეს ნაშრომი უნდა იქცეს სამაგიდო წიგნად საქართველოს სამხედრო და სამართალდამცავ სტრუქტურებში მომუშავე პირებისათვის, უმაღლესი განათლების დაწესებულებათა სტუდენტებისათვის, განსაკუთრებით იურისტებისათვის“.²

შეიარაღებული კონფლიქტები დღეს არ დაწყებულა. ისინი ყველა დროის მოვლენებია. ომებში, საერთაშორისო თუ არასაერთაშორისო მნიშვნელობისაა იგი, უამრავი ადამიანი დაიღუპა და დღესაც ეწირება. თუმცა, პირველი კონფლიქტების დროიდან თანამედროვე ჰუმანიტარული სამართლის წარ-

¹ იხ. ჰანს-ჰეტერ. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, თბ. 1999, გვ. 193.

² დას. ნაშრ. გვ. 9.

მოშობამდე, დაფიქსირებულია 500-ზე მეტი ორმხრივი ხელშეკრულება (კარტელი), ქცევითი კოდექსი, შეთანხმება და სხვა დოკუმენტი, რომელთა მიზანი იყო საომარი მოქმედებების მიმდინარეობის მოწესრიგება. „ფორმალურად არავის ჰქონდა უფლება თავს დასხმოდა სხვა სახელმწიფოს, თუ მას ამისათვის რაიმე იურიდიული გამართლება არ ჰქონდა მსხვერპლის „ბრალის“ შესახებ. არავის ჰქონდა უფლება სხვა სახელმწიფოს (რასაკვირველია „ცივილიზებულიის“) ტერიტორიის დაპყრობისას უმოწყალოდ გაენადგურებინა ადგილობრივი მოსახლეობა ან საერთოდ ჩაედინა ქმელობა, რომელიც ეწინააღმდეგებოდა ხალხთა შორის ჩამოყალიბებულ ჩვეულებებს, მოწყალების კანონებს, საზოგადოებრივი შეგნების და კაცთმოყვარეობის მოთხოვნებს ცივილიზაციის იმერეპატივებს“.¹

ამ დოკუმენტებს შორის ცნობილია კოლუმბიის კოლეჯის პროფესორის ფრენსის ლიბერის კოდექსი, რომელმაც აბრაჰამ ლინკოლნის თხოვნით შეადგინა. იგი იყო სახელმძღვანელო ინსტრუქციების კრებული შეერთებული შტატების ჯარისკაცებისთვის ამერიკის სამოქალაქო ომის დროს. კოდექსი ძალაში შევიდა 1863 წლის აპრილში. ამ დოკუმენტის მნიშვნელობა მდგომარეობს იმაში, რომ იგი წარმოადგენდა ომის არსებული კანონებისა და ჩვეულებების კოდიფიკაციის პირველ მცდელობას, მაგრამ მას არ ჰქონია ხელშეკრულების სტატუსი.²

ბუნებრივია, 1863 წელს „წითელი ჯვრის“ დაარსებას ან 1864 წელს ჟენევის პირველ კონფერენციას არ მოჰყოლია თანამედროვე საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ჩამოყალიბება, თუმცა, პირველყოფილი ხალხების ომების

¹ იხ. ლ. ალექსიძე, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, თბ. 1998 წ. გვ. 9.

² იხ. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, თბ., 2002 წ. გვ. 9.

პრაქტიკაც შეიცავდა საერთაშორისო ნორმების სხვადასხვა სახეობას, რომლებიც დღესდღეობითაცაა ცნობილი. საკმარისია აღინიშნოს ძველი ჩინეთის სამხედრო ხელოვნების ამსახველი ტრაქტატები. მათ შორის ძველი წელთაღრიცხვის VI ს. ბოლოსა და V საუკუნის დასაწყისის მოღვაწე სუნ-ძის და ძვ. წ. IV ს-ის უ-ძის ტრაქტატები. „ამ ორი ტრაქტატის რეპუტაცია ასეთია: ჯერ კიდევ უძველეს დროში ჩინეთსა და იაპონიაში ითვლებოდა, რომ ძველი ჩინეთის სამხედრო ხელოვნება იყო „სამხედრო ხელოვნება სუნ უ“ (სუნ უ ბინ ფა).¹

ამიტომ საერთაშორისო სამართალი გულგრილი ვერ დარჩებოდა ამ საკაცობრიო პრობლემების მიმართ, რომელიც „ადრე ომის სამართლის სახელით“ იყო ცნობილი. ნაშრომის ავტორი, ჰანს-ჰეტერ გასერი ლოგიკურად და საინტერესოდ სვამს კითხვას: „ომი და სამართალი?“, „სამართალს შეუძლია თუ არა ომის თავიდან აცილება?“, „უნდა დაინტერესდეს თუ არა სამართალი ომით?“, „უნდა მიეცეს თუ არა ომს რესპექტაბელური ხასიათი?“ რა სარგებლობა შეიძლება მოიტანოს სამართალმა პრაქტიკაში, ბრძოლის ველზე ან ციხის კედლებში“ და ბოლოს, მართალი იყო თუ არა ციცერონი, როდესაც სკეპტიკურად განაცხადა „ომის დროს კანონები დუმს?“

ავტორმა ყველა დასმულ შეკითხვას ნაშრომში პასუხი გასცა. დაწვრილებით გაცნობას მკითხველი შეძლებს სხვა პუბლიკაციებშიც.²

¹ იხ. ნ. კორანდი, სუნ-ძი, თბ., 2000 წ. გვ. 11.

² იხ. Michel Walzer, Just and Unjust Wars, New York, 1977. Marie-Francoise Furet, Jean-Claude Martinez and Henri Dorandeu, La guerre et le droit, Paris 1979; Goefferey Best, Humanity in Warfare; London, 1980; William V.O 'Brinj, The Conduct of Just and Limited War, New York, 1981; Jean Pictet, Development and Principles of Humanitarian Law, Dordrecht/Geneva 1985.

განვიხილოთ რა არის კონფლიქტი და რას წარმოადგენს ომი. პოლიტიკურ მეცნიერებაში შემოვიდა დისციპლინა, რომელსაც კონფლიქტოლოგია ეწოდება. ტერმინი „კონფლიქტი“ ლათინური წარმოშობისაა (Confliktus) და ნიშნავს შეჯახებას, დავას საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და სოციალურ სფეროში. კონფლიქტებს ხშირად მოსდევს აშკარა ბრძოლა, როცა საქმე ეხება სხვადასხვა ინტერესებისა და რელიგიური წარმოდგენების, ჯგუფებისა და გაერთიანებების რადიკალურ მოთხოვნებს, რომლებიც ხშირ შემთხვევაში ძალაუფლებისათვის ბრძოლაში გადაიზრდება.

მარქსისტულ-ლენინური კონცეფციით, „ომი არის პოლიტიკის ძალდატანებითი გაგრძელება“, ის შეიძლება იყოს სამართლიანი და უსამართლო, აგრესული და რეაქციული. ე.ი. ომის თითოეულ სახეობას განსაზღვრავს მისი პოლიტიკური შინაარსი. ომები ტერიტორიული ნიშნის მიხედვით შეიძლება დავყოთ:¹ 1. მსოფლიო ომი. 2. კონტინენტური მნიშვნელობის ომები. 3. რეგიონალური ომები ანუ I. დაპირისპებული სისტემების და იდეოლოგიის მქონე სახელმწიფოთა ომი. II. ერთ სახელმწიფოში სამოქალაქო ომი. III. ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ომები. თანამედროვე მიდგომით, ომები შეიძლება ასე გავიანზროთ — აგრესიული ომი, როდესაც ერთი სახელმწიფო თავს ესხმის მეორეს და მეორეს მიერ წარმოებული თავდაცვითი ომი.

კაცობრიობის უჭკვიანესი ადამიანები, განურჩევლად ეროვნებისა, ქმნიან უფრო და უფრო დახვეწილ საომარ საშუალებებს თავდასხმისა და თავდაცვისათვის, პარალელურად პოლიტიკოსები სამშვიდობო ხელშეკრულებებს აწერენ ხელს და თავდაცვით ბლოკებში ერთიანდებიან. ხელოვნების მუშაკები ომის საშინელების ამსახველ ნაწარ-

¹ დას. ნაშრ. გვ. 36.

მოებებს ქმნიან, იღებენ ფილმებს, დგამენ სპექტაკლებს. სამწუხაროდ, ომის მიზეზები, სახედრო კომპლექსების ინტერესები სერიოზული კვლევა-ძიების და შესწავლის მიღმა რჩება. ალბათ ერთ-ერთი მიზეზი ესეცაა, რომ დღემდე არ შეუწყვეტია კაცობრიობას ხან „ომობიას თამაში“, ხან კიდევ სერიოზული ომების წარმოება, რომელიც „უზომოდ ავი და ბოროტი, ძლიერი და დაუზოგავი, ტრაგიკული თანამგზავრია ადამიანთა ისტორიისა, ომი ყველაზე საშინელი მდგომარეობაა საზოგადოებისათვის, როდესაც სახელმწიფო აგზავნის თავის მოქალაქეებს, რომ მოკლან და იყვნენ მოკლულნი, როდესაც განურჩევლად ნადგურდება მანამდე შექმნილი მატერიალური და სულიერი სიმდიდრე, როდესაც კაცთა კვლა გამართლებულად მიიჩნევა და ძალადობა ზეიმობს და ღირსებად ითვლება სინამდვილეში კი ომი – ადამიანისა და მთელი კაცობრიობის დამლუპველია, ომი სიკვდილია.“¹ შეიარაღებულ კონფლიქტებს მე-20 საუკუნეში საშუალოდ 191 მილიონი ადამიანი შეეწირა და მათგან ნახევარზე მეტი სამოქალაქო პირები იყვნენ. ამიტომაც გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია თავისი წესდებით ომს, ნებისმიერი სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის და პოლიტიკური დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ ძალის გამოყენების მუქარას კრძალავს. ყველა სახელმწიფოს ავალდებულებს ნებისმიერ სიტუაციაში მშვიდობიანი გზით გადაჭრან ყველა პრობლემა, მაგრამ თუკი სახელმწიფოთა შორის ომი დაიწყება, მოქმედებას იწყებს ჰუმანიტარული სამართლის ნორმები. როგორც მეხანძრეა მზად ცეცხლთან საბრძოლველად, მაგრამ არ სურს ხანძრის კერების წარმოშობა, ასევეა ჰუმანიტარული სამართალიც. მართალია, ის მაშინ იწყებს მოქმედებას, როდესაც ომის კერა გაჩნდება,

¹ იხ. ნ. კონრადი, სან. ძი. თბ. 2000 წ. გვ. 5.

მაგრამ წინააღმდეგია ომის წარმოების. ამ პრობლემას ხაზს უსვამს ჟენევის კონვენციის I დამატებითი ოქმის პრეამბულა „1949 წლის 12 აგვისტოს კონვენციები არ იქნა გაგებული ისე, თითქოს ისინი აკანონებდნენ ან ნებას რთავდნენ აგრესიის რაიმე აქტის ან სხვა სახის ძალის გამოყენებას, რომელიც შეუსაბამოა გაეროს წესდებასთან“.

გაეროს წესდება და საერთაშორისო სამართალი რამდენადაც კრძალავს ძალის გამოყენებას და აგრესიას, იმდენად არ კრძალავს ძალის გამოყენებას, როდესაც ამა თუ იმ სახელმწიფოს თავს ესხმიან და იძულებულია დაიცვას ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობა და სუვერენიტეტი.

ომებს ყველა ეპოქაში ბევრი ტკივილი და ტანჯვა მოჰქონდა ადამიანებისთვის, ამიტომ მეომარი მხარეები ყოველთვის ცდილობდნენ გარკვეულ ფარგლებში ომის მიხედვების შემსუბუქებას ჩვეულებითი თუ საყოველთაოდ აღიარებული სამართლებრივი ნორმების საშუალებით.

ჰანს-პეტერ გასერს მიაჩნია, რომ ჰუმანიტარული სამართლის წარმოშობა დაკავშირებულია ანრი დიუნანისა და ფრენსის ლიბერის სახელებთან, რომლებმაც ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად აღწერეს ბრძოლის ველის საშინელებანი და სწორედ მათმა შეზღუდვებმა დაუდო საფუძველი ჰუმანიტარული სამართლის ჩამოყალიბებას, რომელსაც სისტემურობის თავისებურება ახასიათებს. იგი ეხება ისეთ პრობლემებს, როგორცაა — ომის მსხვერპლთა სამართლებრივი დაცვა, საომარი მოქმედებების საშუალებებისა და მეთოდების სამართლებრივი შეზღუდვები, ძირითადი ნორმები, რომლებიც შეიარაღებული კონფლიქტების დროს გამოიყენება, ომის წარმოების ზოგადი ხასიათის შეზღუდვები, ომის წარმოების საშუალებებისა და მეთოდების არჩევის უფლების შეზღუდვები, სამოქალაქო მოსახლეობის და ობიექტების

დაცვა, სამოქალაქო ომის ვითარებისათვის ადამიანის ძირითადი უფლებათა კოდიფიკაცია, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის იმპლემენტაცია: კონტროლისა და აღკვეთის ასპექტები, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმათა დარღვევა, სისხლისსამართლებრივი სამართალწარმოება, ეროვნული სასამართლოების მიერ სახელმწიფოთა საერთაშორისო პასუხისმგებლობა და ა.შ.

„წითელი ჯვრის“ საერთაშორისო კომიტეტის მიერ შემოთავაზებული დეფინიციით, „საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი არის ისეთი საერთაშორისო სახელშეკრულებო ან ჩვეულებრივი წესების ერთობლიობა, რომელიც სპეციალურად არის მოწოდებული უშუალოდ საერთაშორისო და არასაერთაშორისო ამოცანების გადასაწყვეტად და რომელიც ჰუმანური მოსაზრებებით ზღუდავს კონფლიქტში მონაწილე მხარეთა ნებას, ამოიჩიონ საომარ მოქმედებათა მეთოდები და საშუალებები, ასევე იცავს პირებსა და ქონებას, რომლებიც დაზარალდნენ ან შეიძლება დაზარალდნენ კონფლიქტის გამო“.¹

არსებობს სხვა განმარტებაც, რომლის მიხედვით საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი წარმოადგენს საერთაშორისო სამართლის მნიშვნელოვან ნაწილს და შედგება ნორმებისაგან, რომელთა დანიშნულებაა შეიარაღებული კონფლიქტის დროს იმ პირთა დაცვა, ვინც არ ან აღარ იღებს მონაწილეობას საომარ მოქმედებებში და აგრეთვე შეზღუდვების დაწესება ომის წარმოების მეთოდებისა და საშუალებების გამოყენებაზე.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი მოიხსენიება აგრეთვე, როგორც შეიარაღებული კონფლიქტების სამართალი ან ომის სამართალი, რომელიც თავის დროზე შედგე-

¹ კანს-პეტერ გასერი, გვ. 46.

ბოდა ორი ცალკეული დარგისაგან: ჟენევის სამართალი, ანუ ჰუმანიტარული სამართალი ვიწრო გაგებით, რომლის დანიშნულებაა დაიცვას სამხედრო მოსამსახურეები, რომლებიც არ ან აღარ მონაწილეობენ საბრძოლო მოქმედებებში და პირები, რომლებიც უშუალოდ არ მონაწილეობენ საომარ მოქმედებებში, კერძოდ სამოქალაქო მოსახლეობა.

ჰააგის სამართალი (ომის სამართალი), რომელიც განსაზღვრავს მებრძოლ მხარეთა უფლებებსა და მოვალეობებს და ზღუდავს მოწინააღმდეგისათვის ზიანის მიყენების საშუალებებს.

მიუხედავად მათი დამოუკიდებლობისა, ისინი მაინც დაკავშირებული არიან ერთმანეთთან, ვინაიდან ჰააგის სამართლის ზოგიერთი ნორმის მიზანია კონფლიქტის მსხვერპლთა დაცვა, მაშინ, როდესაც ჟენევის სამართლის ზოგიერთი ნორმის მიზანი არის საომარი მოქმედებების დროს მებრძოლ მხარეთა მოქმედებებზე შეზღუდვების დაწესება. 1977 წლის დამატებითი ოქმების მიღების შემდეგ, ფაქტიურად მოხდა ორივე დარგის გაერთიანება, ამ განსაზღვრებამ კი ისტორიული და დიდაქტიკური მნიშვნელობა მიიღო.

ჰუმანიტარული სამართალი, ჰანს-პეტერ გასერის მიდგომით, შეიარაღებული კონფლიქტის ორ კატეგორიას ცნობს, რომელთა განმასხვავებელ ნიშნად სახელმწიფო საზღვარს მიიჩნევს. „ომი ორ ან მეტ სახელმწიფოს შორის საერთაშორისო შეიარაღებულ კონფლიქტად იწოდება – ხოლო შეიარაღებული შეტაკება, რომელიც ერთი სახელმწიფოს ფარგლებში ხდება – არასაერთაშორისო – შიდა შეიარაღებულ კონფლიქტად მიიჩნევა (ჩვეულებრივ, მას სამოქალაქო ომს უწოდებენ). გამონაკლისს წარმოადგენს ისეთი სიტუაცია, როცა ხალხი თვითგამორკვევის უფლების განხორციელების მიზნით კოლონიური ბატონობის წინააღმდეგ

აღდგება. ჟენევის ოქმის მიღების შემდეგ ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ომები საერთაშორისო შეიარაღებულ კონფლიქტებად კვალიფიცირდება.

ომი ძალადობის უხეში და პრიმიტიული გამოვლინებაა, როდესაც სახელმწიფოებს არ ძალუძთ, ან არ სურთ უთანხმოების თუ დავის მოლაპარაკების გზით გადაწყვეტა, მაშინ იარაღს მამართავენ, წერს ავტორი, ტანჯვა და მძიმე მატერიალური ზარალი ომის უცილებელი შედეგებია, იგი თავისი არსით ბოროტებაა. ეს აქსიომა აღიარებულია ნიუმბერგის ტრიბუნალის მიერ და მას იზიარებს თანამედროვე ცივილიზებული სამყარო. ამიტომაც გამართლება არა აქვს არანაირ ომს. მაგრამ თუ მინც ხდება, კონფლიქტში მონაწილე მხარეები ვალდებულნი არიან დაიცვან ჰუმანიტარული სამართლის ნორმები, ამისათვის მხარეებმა მოსამზადებელი სამუშაოები უნდა ჩაატარონ ჯერ კიდევ მშვიდობიანობის პერიოდში. ჟენევის კონვენციებისა და I დამატებითი ოქმის მიხედვით, შეიარაღებული კონფლიქტის მიმდინარეობისას ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების სერიოზული დარღვევები სისხლის სამართლებრივ დანაშაულად ითვლება, როგორცაა განზრახ მკვლელობა, წამება ან დაცვის ქვეშ მყოფი პირის მიმართ ჩადენილი ძალადობა, სამოქალაქო მოსახლეობაზე ან ცალკეულ სამოქალაქო პირებზე თავდასხმა, რასაც შედეგად მოჰყვება მსხვერპლის სიკვდილი, სხეულის ან ჯანმრთელობის სერიოზული დაზიანება და ა.შ. იწვევს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას და ითვლება ომის დანაშაულად.

მე-15 მუხლი ითვალისწინებს - „შესაძლო ნაწილობრივ გაუქმებას“, როცა ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლას აქვს ადგილი ომის ან საგანგებო სიტუაციის პირობებში, რაც საფრთხეს უქმნის მოსახლეობის სიცოცხლეს. სახელმწი-

ფოს შეუძლია მიიღოს ისეთი ზომები, რომლებიც დროებით აუქმებს ადამიანის უფლებათა დაცვასთან დაკავშირებით მიღებულ საერთაშორისო ნორმებით გათვალისწინებულ ვალდებულებებს. ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფომ უნდა აცნობოს კომპეტენტურ ორგანოებს ასეთი ზომების მიღების შესახებ, შესაბამისი საერთაშორისო აქტების თანახმად.

იმისათვის, რომ სრულყოფილად შესრულდეს ჰუმანიტარული სამართლის ნორმები, საჭიროა კონვენციების მონაწილე სახელმწიფოთა ნაციონალური კანონმდებლობა მიუახლოვდეს იმ საერთაშორისო და ჰუმანიტარული სამართლის ნორმებს, რაც მოგვცემს დარღვევების დანაშაულებრივად აღიარების საშუალებას და დააწესებს შესაბამის სანქციებს, განსაზღვრავს დევნის პროცედურას. ყველა პირმა პასუხი უნდა აგოს ჩადენილი კანონსაწინააღმდეგო ქმედებისათვის ე.ი. პასუხისმგებლობა პერსონიფიცირებულია. რაც შეეხება სამხედრო მეთაურებს, განსაკუთრებული პასუხისმგებლობა აკისრიათ, რაც გამოიხატება მათ მოვალეობაში — ყველაფერი გააკეთონ შესაძლებლობის ფარგლებში, რომ თავიდან აიცილონ კონვენციებისა და I დამატებითი ოქმით გათვალისწინებულ ნორმათა დარღვევები.

ადამიანის უფლებათა დაცვის თვალსაზრისით, ევროპული კონვენციის ნაწილობრივი გადახვევის ზომები გათვალისწინებულია მე-15 მუხლით, სადაც საუბარია, რომ ომის ან სხვა საგანგებო მდგომარეობის დროს, რომელიც ემუქრება ერის არსებობას, ნებისმიერ მაღალ ხელშემკვრელ მხარეს უფლება აქვს მიიღოს ზომები, რომლებიც გვერდს უვლიან ამ კონვენციიდან გამომდინარე ვალდებულებებს, მანამ, სანამ ეს გამოწვეული იქნება აუცილებლობით. თუმცა გათვალისწინებულია, რომ ამგვარი ზომები არ უნდა იქნას შეუსაბამო საერთაშორისო სამართლით ქვეყნის მიერ

აღებული სხვა ვალდებულებებისაგან.

გამონაკლისები და გადახვევები არ დაიშვება მე-2 მუხლიდან, რომელიც უკავშირდება სიცოცხლეს (თუკი გარდაცვალება დადგა ომის კანონებით წარმოებული საბრძოლო მოქმედების შედეგად); აგრეთვე მე-3, მე-4, მე-7 მუხლებიდან, რომლებიც შეიცავენ წამებისა და მონობის აკრძალვას, რეტროაქტიური სისხლის სამართალდარღვევათა და სასჯელის შემოღებას.¹ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის სახელმძღვანელო წესები ადამიანის უფლებებისა და ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ, გადაწყვეტილების მე-16 მუხლით, ავალდებულებს კონფლიქტში მონაწილე ქვეყნებს უფრო მეტი საერთაშორისო სამართლის უაპელაციო ნორმების და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პატივისცემას. მიუხედავად პრობლემის სიმძიმისა, ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში სახელმწიფოებს არ შეუძლიათ იმოქმედონ არც საერთაშორისო სამართლის ნორმების და არც საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის დარღვევით.

ჟენევის კონვენციებისათვის საერთო მე-3 მუხლით „კონფლიქტში მყოფი მხარე მფარველობის ქვეშ მყოფ პირებს მოეპყრობა თანაბრად, რასის, რელიგიური ან პოლიტიკური შეხედულებების. საფუძველზე ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე“.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი გაუმართლებელ ზომად მიიჩნევს საომარი მოქმედების დროს ისეთი მეთოდების, იარაღის, ტექნიკური საშუალებების, ნივთიერებების გამოყენებას, რომელიც გადამეტებულ ტანჯვასა და მძიმე შედეგებს გამოიწვევს. გარდა ამისა, ადგენს შეზღუდ-

¹ იხ. ადამიანის უფლებები და პოლიცია. სტრასბურგი, 31 ივლისი, 1999 წ. გვ. 16.

ვებს სასიკვდილო განაჩენის გამოტანასთან მიმართებაში. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით, დაუშვებელია იმ პირის სიკვდილით დასჯა, რომელსაც სამართალდარღვევის ჩადენის მომენტში არ შესრულებია 18 წელი, ასევე ფეხმძიმე ქალების და იმ პირთა, რომლებსაც მცირეწლოვანი ბავშვები ჰყავთ.

გარდა ამისა, ოკუპანტ ქვეყანას ეკრძალება სასიკვდილო განაჩენის გამოტანა ქვეყანაში, სადაც სიკვდილით დასჯა გაუქმებული ან აკრძალულია კანონმდებლობით.

აღსანიშნავია პოლონეთის ჰელსინკის კომიტეტის 1982 წელს სამხედრო მდგომარეობის პერიოდში არალეგალურად დაფუძნებული, პოლონელ ინტელექტუალთა ჯგუფის საქმიანობა, რომელიც აღიარებული იქნა, როგორც საგანმანათლებლო საქმიანობისა და ადამიანის უფლებათა მონიტორინგის საუკეთესო ნიმუში, რომელიც დღესაც აგრძელებს წარმატებულ მოღვაწეობას.

ყველასათვის ცნობილია, რომ სახელმწიფოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, როგორც წესი, გამოიყენება მხოლოდ მის ტერიტორიაზე ან მისი მოქალაქეების მიერ ჩადენილი დანაშაულის მიმართ. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი უფრო შორს მიდის, ვინაიდან ის უნებვის კონვენციებს მიერთებული სახელმწიფოებისაგან მოითხოვს, მოიძიონ და დასაჯონ ნებისმიერი პირი, რომელმაც ჩაიდინა მძიმე დარღვევა, მისი მოქალაქეობის ან სამართალდარღვევის ჩადენის ადგილის მიუხედავად. იურისდიქციის ამ უნივერსალური პრინციპის გამოყენება აუცილებელია მძიმე დარღვევათა ეფექტური აღკვეთის გარანტიებისათვის. მითუმეტეს, როდესაც საქმე გვაქვს ომის დანაშაულთან, რომლის ქვეშაც მოიაზრება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მძიმე დარღვევა, ანუ ტრადიციული ტერ-

მინოლოგიით, კონფლიქტის ხასიათის მიუხედავად ჩადენილი ომის კანონთა და ჩვეულებათა მძიმე დარღვევა. ომის დანაშაულად საყოველთაოდ აღიარებულ ნუსხას ადგენს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნაზე მომუშავე გაეროს მოსამზადებელი კომიტეტი. ომის დანაშაულად 1997 წლიდან აღიარებულია თავდასხმა, რომელიც ხორციელდება ნებისმიერი იმ პირის წინააღმდეგ, ვინც არ ან აღარ იღებს მონაწილეობას საომარ მოქმედებებში. ასეთ მოქმედებად ჩაითვლება – განზრახ მკვლელობა, წამება და არაადამიანური მოპყრობა, ძლიერი ტანჯვის განზრახ მიყენება, ფიზიკური ხელშეუხებლობის ან ჯანმრთელობის სერიოზული საფრთხის შექმნა, სამოქალაქო მოსახლეობაზე თავდასხმა, მოსახლეობის ჯგუფების დეპორტაცია ან უკანონო გადაადგილება, აკრძალულია იარაღის ან ომის წარმოების მეთოდების, წითელი ჯვრის ან წითელი ნახევარმთვარის ან სხვა დამცველი ნიშნის ვერაგულად გამოყენება, საზოგადოებრივი ან კერძო საკუთრების ძარცვა.¹

გამომდინარე ზემოაღნიშნულიდან შეიძლება რამდენიმე დასკვნის გაკეთება:

1. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის დაცვით სარგებლობენ ცალკეული პირები.

2. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი იცავს სამხედრო კონფლიქტებში მონაწილე ადამიანთა ინტერესებს. მისი ძირითადი ამოცანაა: არ შეილაზოს ადამიანთა ღირსება, ეხმარება ძალადობის და მისი გამოყენების შედეგად გამოწვეული ტანჯვის გადალახვაში, იცავს მათ სოციალურ ინტერესებს.

¹ იუგოსლავიის სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალმა აღიარა, რომ ომის დანაშაულის ცნება ასევე მოიცავს არასაერთაშორისო ხასიათის შეიარაღებული კონფლიქტების დროს ჩადენილ მძიმე დარღვევებს.

3. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი იცავს ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის მხოლოდ გარკვეულ კონკრეტულ უფლებათა ჯგუფს.

საბოლოოდ, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი საერთაშორისო საჯარო სამართლის შემადგენელი და დამოუკიდებელი დარგია, რომელიც ემსახურება მისი დაცვის ქვეშ მყოფ პირთა უფლებებსა და ინტერესებს, რომლის ნორმების დაცვა ყველა ქვეყნისათვის სავალდებულოა. ამდენად, სტუდენტმა-ახალგაზრდობამ, მომავალმა იურისტებმა და პოლიციის მუშაკებმა უნდა იცოდნენ ის ძირითადი მოთხოვნებიანი, რაც საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმებითაა გათვალისწინებული და მიმართულია ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის მაქსიმალური დაცვისაკენ ტყვეობაში თუ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ყოფნის დროს, ყველას უფლებების განსაზღვრისა და განმტკიცებისათვის. მითუმეტეს, საქართველოსათვის ამ დარგს არა მარტო თეორიული, არამედ უაღრესად დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა გააჩნია,¹ რადგანაც ქვეყნის ტერიტორიაზე არა ერთ შეიარაღებულ კონფლიქტს უკვე ჰქონდა ადგილი და მომავალშიც მსგავსი მოვლენებისაგან არა ვართ დაზღვეული.

„ამავე დროს მეცნიერულ-ტექნიკურმა რევოლუციამ წარმოშვა ომის საშუალებათა ისეთი სახეები, რომლებიც კაცობრიობას სრული განადგურებით ემუქრებიან. ბირთვული და სხვა მსგავსი იარაღის გამოყენებამ უშიშროების საკითხი გლობალურ პრობლემად აქცია; ყველა ქვეყნის უშიშროება ერთმანეთს დაუკავშირა და ერთი ჯაჭვით გადააბა“.²

¹ იხ. პანს-პეტერ გასერი, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, თბ., 1999 წ.

² იხ. ლ. ალექსიძე. დას. ნაშრ., გვ. 12.

საჭიროდ მიგვაჩნია გადაუხედოთ, რა ტრადიციები გააჩნია საქართველოს ამ მიმართულებით?

აღნიშნულ საკითხზე მსჯელობა შეიძლება დავიწყოთ ქართული სახელმწიფოსა და სამართალი შექმნიდან. მართალია, სამართლის ძეგლებს IX-X სს-მდე არ მოუღწევია, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ქართველები მის გარეშე ცხოვრობდნენ. ძველბერძნული და ბიზანტიური წყაროები ბევრ საინტერესო მასალას გვაწვდიან საქართველოსა და ქართველების კულტურის, სიმაძაცისა და მეზობელ ხალხებთან ურთიერთობის შესახებ.

წყაროთა უმრავლესობაში დაფიქსირებულია მაშინდელი ქართული სახელმწიფოსა და საზოგადოებრივი ცხოვრების კანონიერი მოწესრიგება, რაც იმას ნიშნავს, რომ არსებობდა გარკვეული საკანონმდებლო აქტები, რითაც რეგულირდებოდა ქართველთა ყოფა-ცხოვრება.¹

საქართველო თავისი არსებობის ისტორიის მანძილზე გამუდმებულ ომებს აწარმოებდა სხვადასხვა ჯურის დამპყრობელთა წინააღმდეგ. მას რომ თავისი საომარი ხელოვნება არ ჰქონოდა, ალბათ აღიგვებოდა ერი მიწისაგან პირისა.

ბაგრატ III-მ სამხედრო ხელოვნების წყალობით შეძლო გარეშე ძალის დამარცხება და ქვეყნის გაერთიანება. საომარი ხელოვნების მაღალმა კულტურამ შეაძლებინა დავით აღმაშენებელს ძლიერი და ერთიანი კავკასიური სახელმწიფო შეექმნა, მოეგო ისეთი ომები, სადაც ერთი ქართველის პირისპირ 15 მოწინააღმდეგე იდგა. დავით აღმაშენებელმა ყივჩაღთა ჩამოსახლების შემდეგ შექმნა რეგულარული ჯარი, რომლებსაც ჯამაგირს აძლევდა, სამაგიეროდ აკრძალა ბრძო-

¹ იხ. გ. ლობჯანიძე. ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია. თბ. 2001 წ. გვ. 63-71.

ლის დროს მოპოვებული ალაფისა და ტყვეების მეომრებს შორის განაწილება. ასეთ მეომარ ქვეყანას არ შეიძლებოდა რომ არ ჰქონოდა „ომის კანონები“, იგივე ჰუმანიტარული სამართლის ნორმათა მსგავსი ჩვეულებები. სანამ ამ კუთხით სამართლის ძეგლების მოკლე ანალიზს გავაკეთებდეთ, მანამდე გადავხედოთ ქართულ ლიტერატურულ წყაროებს, როგორი ასახვა ჰქონდა ჰუმანიტარულმა სამართლის ნორმა-პრიმატებმა.

ლექსი „ვეფხი და მოყმე“, რომელიც ითვლება ქართული ფოლკლორის ნიმუშად, ასახავს ქართველი დედის ჰუმანიზმს, რაც ქართველი ხალხის განწყობას გამოხატავს.

საყოველთაოდ ცნობილია აკაკი წერეთლის თორნიკე ერისთავის ჰუმანური დამოკიდებულება დამარცხებული მტრისადმი. პატრიოტი სარდალი მიზნის მისაღწევად, ქვეყნის ინტერესებიდან გამომდინარე, ყველა საშუალებას იყენებს, თვალს უხვევს მტერს, მოხერხებულად იყენებს ომის ფანდებს, მაგრამ როცა მტერი მარცხდება, მის მიმართ შემწყნარებელი ხდება. იგი მხედრობას მოუწოდებს „გზას ნუ შეუკრავთ გაჭირვებულებს, და გაიქცნენ, მიეცით ნება!“, ხოლო შემდეგ ასეთი ბრძანება გასცა:

„... სულ ერთიანად მოჰკიდეთ ხელი!

სიკვდილი ყველას ათანასწორებს:

თვისიანს, უცხოს, მტერს და მოყვარეს!..

ვეცადოთ ყველა და ნუ დავაკლებთ

დაჭრილებს მოვლას და მკვდრებს სამარეს.

ნურვინ გაჰბედავს, დატყვევებულებს

რომ მიაყენოს შეურაცხყოფა!

ვაჟკაცს რომ ბედი სხვას დაამონებს,

დასატანჯავად ისიც ეყოფა!“¹

¹ ა. წერეთელი. „თორნიკე ერისთავი“, რჩეული ნაწარმოები ხუთ ტომად. თბ. 1989. ტ.2. გვ. 69.

გრ. ორბელიანი, რომელმაც თავისი ცხოვრება ბრძოლაში გაატარა, „სადღეგრძელოში“ წერს: „ამ მშვენიერსა დილასა, კაცს რად სურს სისხლი კაცისა?“

ალექსანდრე ყაზბეგი მოთხრობაში „ელგუჯა“ ამბობს: „ჩვენმა ხალხმა კარგად იცის გარჩევა და მკედარს დაუმარხავს არავინ დატოვებს, მტერიც რომ იყოს“.

ლ. გოთუას „უგზო ქარავანში“ მტრის ლაშქართან ტყვედ ჩავარდნილ თურქ ისკანდელს ქართული სოფელი შეინახავს და მშვიდობიან გზას მისცემს. ნ. ღუმბაძის „მე ვხელავ მზეში“ გერმანელ ტყვეს სოსოიას სახლში მამიდა უკანასკნელ ლუკმას აძლევს. ამ თვალსაზრისით, კლასიკურ მაგალითებს იძლევა ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება. პოემა „სტუმარ-მასპინძელში“ ჯოყოლა წინ აღუდგა ზვიადაურის დასჯას – „დღეს სტუმარია ეგ ჩემი, თუნდ ზღვა ემართოს სისხლისა“, ალუდა ქეთელაური კი საკლავს სწირავს ქისტ ვაჟკაცს, მუცალს და ა.შ.

გაზეთ ივერიის ფურცლებზე ილია ჭავჭავაძე წერდა: „ომი სისხლის ღვრაა, ომი უბედურებაა, ომი დამთქმნელია ადამიანის სიცოცხლისა, ადამიანის ღვაწისა, მონაგარისა, გული სწუხს და იტანჯება, როცა ეს აგონდება.“¹ „ნიკოლოზ გოსტაბაშიშვილი“ – „შენი თავი შენის ვაჟკაცობისათვის მიპატიებია, ცოდვას შენი გაფუჭება, წადი და ღმერთმა გზა მშვიდობისა მოგცესო“ – ასეთი იყო ქართველის განწყობა დამარცხებული გულადი მტრისადმი.

ქართული სამართლის ძეგლები, მათ შორის ბაგრატ III კურაპალატის, ოპიზის სიგელი, რუის-ურბნისის ძეგლისწერა, დავით აღმაშენებლის ანდერძი, გიორგი III სიგელი, გიორგი V ძეგლთა დადება, ხელმწიფის კარის გარიგება, წესი და განგება მეფედ კურთხევისა, ბექა-აღბულას სამართალი,

¹ ი. ჭავჭავაძე. გაზ. „ივერია“, №8, 1877 წ. გვ. 1.

ქართველ მოღვაწეთა ნათარგმნი კანონიკური კრებული „მცირე სჯულის კანონი“, „დიდი სჯულის კანონი“, რომლებიც ეროვნული სულით იყვნენ გაჯერებული, დაამკვიდრეს ჰუმანიტარული სამართლის ნორმები. სწორედ აღნიშნულმა გარემოებამ შეუწყო ხელი მაშინდელ საქართველოში ჰუმანიზმის და კაცთმოყვარეობის იდეების განვითარებას. მარტო იმის განხილვასა საკმარისი, როდესაც თამარ მეფემ სიკვდილით დასჯა აკრძალა, ხოლო ქვეყანაში ისეთი წესრიგი დაამყარა, რომ ადგილი აღარ ჰქონია ძარცვას, ქურდობას, კაცის კვლას და ა.შ.

ზემოაღნიშნული გვაძლევს იმის თქმის უფლებას, რომ მიუხედავად გამუდმებული ომებისა, არც ხალხი, არც ხელისუფლება და არც კანონი არ გაბატონებულა და მტრის მიმართ სასტიკი არ გამხდარა, პირიქით, ყოველთვის ცდილობდა დამარცხებულის მიმართ ღმობიერი ყოფილიყო, რამაც ასახვა ჰპოვა შემდეგი პერიოდების პოლიტიკურ და სამართლებრივ აზროვნებაში.

იმ დროს, როდესაც მაშინდელი მსოფლიო შეიარაღებაზე ფიქრობდა, ნიკო ნიკოლაძემ ციურიხის უნივერსიტეტის დამთავრებისთანავე დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თემაზე „განიარაღება და მისი ეკონომიკურ-სოციალური შედეგები“. ავტორს მიენიჭა სამართლის დოქტორის ხარისხი, ხოლო ნაშრომი ფრანგულ ენაზე ცალკე წიგნად გამოიცა 1868 წელს ჟენევაში.

* * *

საქართველო 1993 წელს შეუერთდა ჟენევის კონვენციებს, რითაც იკისრა ვალდებულება, დაიცვას ამ დოკუმენტებში განმტკიცებული წესები. 2001 წლის 30 მარტს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო დეკლარაცია, რომლითაც მხარი დაუჭირა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სა-

მართლის იმპლიმენტაციას, და მისი მასობრივი სწავლების პროცესს ქვეყნის უმაღლეს სასწავლებელში. ამ მხრივ უკვე გადაიდგა გარკვეული ნაბიჯი. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი ისწავლება თბილისის, ქუთაისის, ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტებში და სხვა უმაღლეს სასწავლებლებში. გარდა ამისა, ქვეყანაში და საზღვარგარეთის ქვეყნებში ტარდება ჰუმანიტარული სამართლის საკითხებზე სემინარები, სადაც მონაწილეობას ღებულობენ როგორც სტუდენტი ახალგაზრდობა, ასევე სამთავრობო სტრუქტურების წარმომადგენლები, რომელთა მიზანია იურისტებში, სამთავრობო და აკადემიურ წრეებში ამაღლდეს ჰუმანიტარული სამართლის ცოდნა და მისი პრინციპებისადმი პატივისცემა, რამაც თავისთავად ასახვა ჰპოვა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისი მუხლები ითვალისწინებენ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევას შეიარაღებული კონფლიქტის, საერთაშორისო ჰუმანიტარული ნორმების განზრახ დარღვევის სახელმწიფოთაშორისო ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, კერძოდ, 411-ე მუხლით სამოქალაქო მოსახლეობაზე ან სამოქალაქო პირებზე, სამოქალაქო ობიექტებზე განურჩეველი თავდასხმა, როცა ცნობილია, რომ ეს გამოიწვევს მსხვერპლს ან დაზიანებას, მომეტებული საშიშროების შემცველ ობიექტებზე, ნაგებობებზე, დანადგარებზე, დაუცველ ადგილზე ან დემილიტარიზებულ ზონაზე, პირზე, „წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის“ ანდა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მიერ აღიარებული სხვა დაცვითი ნიშნის ან სიგნალის ვერაგულად გამოყენება და ა.შ. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმ პირთა წინააღმდეგ მიმართულ არამართლზომიერ ქცევას, რომლებიც არ მონ-

აწილებენ საომარ მოქმედებებში ან არა აქვთ თავდაცვის საშუალებანი, აგრეთვე დაჭრილთა, ავადმყოფთა, სამედიცინო და სასულიერი პერსონალის, სანიტარული ნაწილების, სანიტარული სატრანსპორტო საშუალებების, სამხედრო ტყვეების, სამოქალაქო პირების, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ან საომარი მოქმედებების ზონაში მყოფი სამოქალაქო მოსახლეობის, დევნილების, აპარტიდების საომარი მოქმედებების დროს დაცვით მოსარგებლე სხვა პირების წინააღმდეგ და ა.შ.

412-ე მუხლი ითვალისწინებს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევას სახელმწიფოთაშორისი ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შექმნით ან ფიზიკური დამახინჯებით ჩადენილ ქმედობებს, როდესაც მოწინააღმდეგე მხარის ხელისუფლების დაცვით მოსარგებლე დაკავებული ან სხვაგვარად თავისუფლებააღკვეთილი პირის მიმართ ისეთი სამედიცინო პროცედურების ჩატარება, რომელსაც არ მოითხოვს მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა და რომელიც არ შეესაბამება საყოველთაოდ აღიარებულ სამედიცინო ნორმებს, თუნდაც ამ პირის თანხმობით.

რაც შეეხება 413-ე მუხლს, გათვალისწინებულია საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების სხვა დარღვევა, როგორცაა: მოროდიორობა, მოქალაქეთა გამოყენება ჯარის ან ობიექტების სამხედრო ოპერაციებისაგან დასაცავად, სამხედრო ოპერაციებში ან შეიარაღებულ კონფლიქტებში იარაღის გამოყენება, რომელიც აკრძალულია საერთაშორისო ხელშეკრულებით, იმის სხვა დანაშაული, რომელიც გათვალისწინებული საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით.

§14. ადამიანის უფლებები და კოლიცია

პოლიტიკურ ლიტერატურაში ადამიანის უფლებები მოი-
აზრება, როგორც „მარადიული“ და „განუყოფელი“, რომელ-
თაც საფუძვლად უდევს ის, რომ ადამის მოდგმა, როგორც
ფიზიკური, ასევე გონებრივი განვითარებით, სამყაროს ყვე-
ლა ცოცხალ არსებაზე მაღლა დგას. ამის გაცნობიერებას
საკმაოდ დიდი დრო დასჭირდა. იყო ეპოქები, როდესაც არა
ერთი და ორი, არამედ ათასობით და მილიონობით ადამი-
ანის ბუნებითი უფლებები ირღვეოდა, რადგან ის უსულო
საგნის, ნივთის დონემდე იყო დაყვანილი. მსოფლიოს
მოაზროვნეები უძველესი დროიდან გვთავაზობდნენ თეორი-
ებს, რომელთა მიზანი იყო ადამიანის ფენომენის წინა პლანზე
წამოწევა და მათი უფლებების გაუმჯობესება. ასე რომ არ
ყოფილიყო, კაცობრიობა თვითგანადგურებამდე მივიდოდა.
ურთიერთდაპირისპირებულ ძალთა შორის სახელმწიფო და
სამართალი ჩადგა, მაგრამ ეს არ ნიშნავდა, რომ სახელმწი-
ფოებრიობისა და სამართლის არსებობის პირობებში არ
ირღვეოდა და დღესაც არ ირღვევა ადამიანის უფლებები.
„პარადოქსი ისაა, რომ ადამიანებმა შექმნეს მათი ბუნებრივი
უფლებების დამცავი სოციალური ორგანიზმი, რომელიც
მათვე დაუპირისპირდა. ყველაზე უფრო დაუცველი ადამიანი
თავისივე სახელმწიფოში აღმოჩნდა“.¹ ამიტომაც ადამიანის
უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად არაერთი საერ-
თაშორისო დოკუმენტი იქნა მიღებული, მაგრამ მათგან
მთავარ როლს ასრულებს ადამიანის უფლებათა საყოველ-
თაო დეკლარაცია და ადამიანის უფლებებისა და ფუნდა-
მენტური თავისუფლების ევროპის კონვენცია, გარდა ამისა,

¹ იხ. ბ. სავანელი, ადამიანის უფლებები. თბ. 2001 წ. გვ. 9.

ადამიანის უფლებები და თავისუფლებები დაცულია საერთაშორისო და ეროვნული კანონმდებლობით. ადამიანის უფლებათა სამართლებრივი დაცვა ავალია ძალიან ბევრ უწყებასა და სტრუქტურას, სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციას, მაგრამ მათ შორის გამორჩეული ადგილი უკავია პოლიციის საქმიანობას ამ სფეროში. რენატა ვებერის კონცეფციით, პოლიცია ძირითადი საზოგადოებრივი ძალაა, რომელსაც სახელმწიფო ხელისუფლება სამართალდამცავი მიზნისათვის იყენებს. ტრადიციული დემოკრატიული ქვეყნების კანონები და საერთაშორისო იურიდიული დოკუმენტები პოლიციას სამართალდამცავ ორგანოთა შორის განიხილავენ. ეს იმას ნიშნავს, რომ პოლიციის რეპრესიული ფუნქცია მნიშვნელობით ამ ინსტიტუტის მიზნებს შორის მეორეა, ე.ი. წინა პლანზეა წესრიგის დაცვის ფუნქცია. ამიტომ დემოკრატიული საზოგადოების განვითარების ერთ-ერთი ნიშანია პოლიციისა და მოქალაქეების ურთიერთობის მოწესრიგების, განხორციელებისა და კონტროლის მეთოდი.¹ აქედან გამომდინარე, პოლიცია ვალდებულია არა მარტო პატივი სცეს ადამიანის, მოქალაქის, პიროვნების უფლებებსა და თავისუფლებებს, არამედ აქტიურად უნდა დაიცვას ისინი. უფრო მეტიც, პოლიციის ეფექტურ მუშაობაზე ბევრადაა დამოკიდებული სახელმწიფოს ავტორიტეტი საერთაშორისო თვალსაზრისით. ამ სფეროში პოლიციის როლსა და დანიშნულებაზე ცოტა ქვემოთ გვექნება მსჯელობა.

საყოველთაოდაა აღიარებული, რომ დემოკრატიული, სამართლებრივი სახელმწიფოს ერთ-ერთ ფუნდამენტურ ნიშანს წარმოადგენს, თუ როგორ არის დაცული და რამდენად

¹ იხ. შენიშვნები ადამიანის უფლებათა და ადამიანის უფლებათა მონიტორინგის შესახებ. თბ. 1998 წ. გვ. 34.

სცემენ პატივს ადამიანის უფლებებს ქვეყანაში.

ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციასა და ადამიანის უფლებათა ევროპის კონვენციის პრემბულაში მითითებულია, რომ მსოფლიოში სამართლიანობა და მშვიდობა დაკავშირებულია ფუნდამენტური უფლებებისა და კანონის უზენაესობის პრინციპების პატივისცემასთან. თუ როგორ არის სამართლებრივად უზრუნველყოფილი პოლიტიკური ტრადიციებისა და იდეალურობის მემკვიდრეობა, თავისუფლებათა და სამართლიანობის პატივისცემაზე დამყარებული საზოგადოებრივი ურთიერთობანი, ევროპის ქვეყნების მთავრობები ცდილობენ ცხოვრებაში განახორციელონ საყოველთაო დეკლარაციაში ფორმულირებული უფლებანი და თავისუფლებანი.

„ადამიანის უფლებები ეფუძნება პიროვნების ღირსებასა და პრინციპული ღირებულების განუყოფელ პრინციპებს. ისინი ყოველთვის უნივერსალური, განუსხვისებელი და თანასწორია. ეს ნიშნავს, რომ ისინი ყველა ადამიანს გააჩნია, რომ მათზე უარის თქმა ან მათი წარმართვა არავის შეუძლია. უფლებები ყველას თანაბრად გააჩნია განურჩევლად რასის, კანის ფერის, სქესის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური და სხვა მრწამსისა, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობისა, ქონებრივი, წოდებრივი თუ დაბადების ან სხვა ნიშნისა“.¹ ზემოაღნიშნულ ფუნდამენტურ დოკუმენტებს შორის ის განსხვავებაა, რომ ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია იცავს სამოქალაქო, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებებს, ხოლო ევროპის კონვენცია, ძირითადად ეხება სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებს, ამასთანავე ეკონომიკური და სოციალუ-

¹ იხ. ადამიანის უფლებები და პოლიცია. სტრასბურგი, 1999 წ. გვ. 11.

რი უფლებები დაცულია ევროპის საბჭოს სისტემაში ევროპის სოციალური ქარტიით.

ბუნებრივია, საერთაშორისო დეკლარაციები და კონვენციები ვერ განხორციელდება, თუ ყველა სახელმწიფომ და მათ შორის საქართველომაც ვერ უზრუნველყო თავიანთი კონსტიტუციების და კანონმდებლობის შესაბამისობა საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებულ და აღებულ ვალდებულებებთან, რომლებიც ეხებიან ადამიანის უფლებათა დაცვის და შესრულების საკითხებს.

ზემოთ ჩამოთვლილი და სხვა ზოგიერთი საერთაშორისო ხელშეკრულება, მათ შორის საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ, ადამიანის უფლებათა ევროპის კონვენცია და ადამიანის უფლებათა ამერიკული კონვენცია შეიცავენ პირობებს, რომლებიც ნებას რთავენ საგანგებო მდგომარეობაში მყოფ ხელშემკრელ სახელმწიფოებს ნაწილობრივ გადაუხვიონ ზოგიერთი ვალდებულებიდან. ამგვარი გადახვევები ზღუდავენ ამ დოკუმენტებით აღიარებულ ადამიანის უფლებათა დაცვას.

საერთაშორისო ხელშეკრულებები ავალდებულებს ყველა ხელმომწერ სახელმწიფოს, მიიღოს სავალდებულო ადმინისტრაციული და ზემოქმედების იძულებითი ზომები საკუთარი კონსტიტუციისა და კანონმდებლობის შესრულების უზრუნველსაყოფად, რათა არ დაირღვეს ადამიანის უფლებები, თუკი საჭირო იქნა, სახელმწიფომ უნდა გაატაროს დამრღვევის მიმართ კანონმდებლობით გათვალისწინებული ზომები და აღადგინოს მოქალაქის დარღვეული უფლებები. კონვენცია იტოვებს უფლებას, თუკი ეს არ გაკეთდა ეროვნული კანონმდებლობის მიერ, იმ შემთხვევაში ამოქმედდება კონვენციით გათვალისწინებული იძულებითი მექანიზმები. მე-13 მუხლით გათვალისწინებულია, „ყოველ ადამიანს,

რომლის კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები და თავისუფლებები ირღვევა, „ეძლევა ეფექტური ზომების მიღების უფლება ეროვნული ხელისუფლების წინაშე იმისდა მიუხედავად, ეს დარღვევა ჩადენილი იქნა თუ არა იმ პირების მიერ, რომლებიც მოქმედებდნენ ოფიციალური უფლებამოსილებით.“ უფრო მეტიც, კონვენციის მთელი სულისკვეთება, მისი პირობების საფუძველზე შექმნილ ორგანოთა დასკვნები და გადაწყვეტილებები მიმართულია სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპების აღიარებისაკენ. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ არც ერთი პირი და ორგანიზაცია არ შეიძლება იდგეს კანონის ზევით, კანონის დამრღვევისათვის არ უნდა არსებობდეს იმუნიტეტი, რომელიც მას სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გაათავისუფლებს.¹

ბოლო პერიოდში წინა პლანზე წამოიწია ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის სახელმძღვანელო წესებმა, რომელიც ეხება ადამიანის უფლებებისა და ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის ღონისძიებებს.² ამ დოკუმენტის პრეამბულაში მინისტრთა კომიტეტი აცხადებს, რომ ტერორიზმი საფრთხეს უქმნის ადამიანის უფლებებს, დემოკრატიას, მიზნად ისახავს კანონიერი ხელისუფლების დესტაბილიზაციას და ძირს უთხრის პრულარისტულ სამოქალაქო საზოგადოებას, გმობს ტერორიზმის ყველა გამოვლინების აქტს და მეთოდს, როგორც დანაშაულებრივს და გაუმართლებელს სადაც და ვის მიერაც არ უნდა იქნეს ის ჩადენილი.

ტერორიზმი იმდენად მაღალი საშიშროების მატარებელი

¹ იხ. დას. ნაშრ. გვ. 16.

² ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის სახელმწიფო წესები ადამიანის უფლებებისა და ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ შედგება პრეამბულისა და 17 მუხლისაგან.

მოვლენაა, რომ არ შეიძლება შენდობილი და გამართლებული იქნას ისეთი მოტივით, როგორცაა ადამიანის უფლებები, ასევე არ შეიძლება გამართლებული იქნას ადამიანის უფლებათა ხელყოფა. აქედან გამომდინარე, ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა არა მხოლოდ შესაძლებელია, არამედ აუცილებელიცაა. ადამიანის უფლებების, კანონის უზენაესობის და საჭიროების შემთხვევაში საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პატივისცემასთან ერთად.

მინისტრთა კომიტეტს საჭიროდ მიაჩნია ყველა აუცილებელი ღონისძიებების ჩასატარებლად სახელმწიფოთა მჭიდრო თანამშრომლობა. საჯაროობის აუცილებლობა ტერორისტულ აქტებში ეჭვიმტანილ პირთა, მათი ორგანიზატორების და დამფინანსებლების სამართალში მიცემის მიზნით, რათა მათ პასუხი აგონ ჩადენილი აქტების სისხლისამართლებრივ და სამოქალაქო სამართლებრივ შედეგებზე.

სახელმწიფოთა იმპერატიული მოვალეობაა დაიცვან თავიანთი მოსახლეობა მოსალოდნელი ტერორისტული აქტებისაგან, ტერორიზმის შედეგად დაზარალებულ პირებს, მათი ოჯახის წევრებს გადაუხადონ კომპენსაცია სამართლიანობასა და სოლიდარობის პრინციპებზე დაყრდნობით.

იმის გამო, რომ ტერორიზმთან ბრძოლა და მისი გამომწვევი მიზეზების აღმოფხვრა გრძელვადიანი ზომების გატარებას გულისხმობს, საჭიროა მისი საზოგადოებაში თანხმობის კულტურათა და რელიგიათა შორის დიალოგის დაწყების გზით განხორციელება. მინისტრთა კომიტეტი, იღებს რა სახელმძღვანელო წესებს, მოუწოდებს წევრ სახელმწიფოებს, რათა მათ უზრუნველყონ აღნიშნული წესების ფართოდ გავრცელება და გაცნობა ყველა იმ ორგანოსათვის, რომელიც პასუხისმგებელია ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაზე.

რა როლი აკისრია პოლიციას ასეთ შემთხვევაში? იგი მოწოდებული უნდა იყოს დაიცვას კანონის პროცესუალური მოთხოვნები და შესაბამისი ინსტრუქციები. ყველა პოლიციელი კანონის საფუძველზე ინდივიდუალურად პასუხს აგებს თავის საქციელზე და, მიუხედავად მოვლენის სერიოზულობისა, გადაცდომის შემთხვევაში მის მიმართ გათვალისწინებული იქნება შესაბამისი ზომების გატარება. მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს ხელმძღვანელის ავტორიტეტი, რომელიც პირადი თვისებებით, პროფესიონალური მომზადებითა და განათლების დონით საუკეთესო მაგალითს უნდა წარმოადგენდეს ხელქვეითებისათვის. მას უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა, თვალყური ადევნოს, რომ პოლიციელებმა იცოდნენ როგორც თავისი უფლებამოსილებანი, ასევე სხვისი უფლებების დაცვა, ძალის გამოყენების აუცილებლობის შემთხვევაში კი მოქმედების ფარგლები, რომელიც დასაშვებია ეჭვმიტანილის დასაკავებლად და დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, შეიარაღებული წინააღმდეგობის გაწევის შემთხვევაში ცეცხლსასროლი იარაღის და სხვა ტექნიკური საშუალებების გამოყენების დროს და ა.შ.

შემთხვევითი არ იყო, როდესაც 1979 წლის 17 დეკემბერს 34/169 რეზოლუციით განისაზღვრა და მიღებული იქნა მართლწესრიგის დამცავ თანამდებობის პირთა ქცევის კოდექსი, სადაც მითიებულია, რომ ყოველი სამართალდამცავი ორგანო უნდა იქნას წარმომადგენლობითი, მთლიანად შეესაბამებოდეს საზოგადოების მოთხოვნებს და ანგარიშვალდებული იყოს მის წინაშე

ბუნებრივია, ასეთი მოთხოვნები საჭირო გახდა იმისათვის, რომ პოლიცია და სხვა სამართალდამცავი ორგანოები ყოველთვის როდი იცავდნენ საერთაშორისო სამართლითა და დეკლარაციებით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს. ესეც

არის ერთი პირობა, რომ ევროპის კომიტეტმა მოამზადა ანგარიში „დანაშაულის პრობლემის შესახებ,“ გამომდინარე პოლიციის ქცევის კოდექსიდან.¹

ტერმინი „სამართალდამცავი პირები“ მოიცავს სამართლის ყველა, როგორც დანიშნულ, ისე არჩეულ პირებს, ვინც პოლიციელის, განსაკუთრებით კი, დაპატიმრების ან დაკავების უფლებამოსილებას ახორციელებს.²

სამართალდამცავი თანამდებობის პირთა ქცევის კოდექსის მე-3 მუხლი პოლიციისაგან მოითხოვს ძალის გამოყენებისას ზომიერებისა და კანონის ფარგლების პრინციპების დაცვას. ამ მუხლის შესაბამისად, პოლიციას შეუძლია ძალის გამოყენება მხოლოდ დაშვებულის ფარგლებში, ე.ი. დანაშაულის თავიდან აცილების, პირის დაკავებისას; ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებას უშვებს ისეთ შემთხვევაში, როდესაც სავარაუდო სამართალდამრღვევი შეიარაღებულ წინააღმდეგობას უწევს, ან აშკარად უქმნის საფრთხეს სხვა პირებს. თუმცა, პოლიციის თანამშრომელმა ყველა ზომა უნდა მიიღოს, რომ ცეცხლმსროლელი იარაღის გამოყენებამდე კონფლიქტი მშვიდობიანი გზით გადაჭრას. იმავე კოდექსის მე-5 მუხლი ხაზს უსვამს წამების ან სხვა სახის სასტიკი მოპყრობის აკრძალვის მასშტაბებს.

მართლწესრიგის დამცველ არც ერთ თანამშრომელს არა აქვს უფლება, გამოიყენოს, წააქეზოს, ან მოთმინებით შეხვდეს წამებას ან სხვა სახის სასტიკ, არაადამიანურ ან ღირსების შემლახავ მოპყრობას, ან სასჯელს.

აღნიშნული მუხლი კრძალავს ხელმძღვანელის მიერ მიღებულ ისეთ გადაწყვეტილებას, რომელიც შეიცავს წამების,

¹ European committee on crime problems. Strasburg, 22 June, 2001.

² იხ. გაერთიანებული ერების ადამიანის უფლებათა დოკუმენტები (წიგ. 11). თბ. 1999 წ. გვ. 102.

ან სასტიკი მოპყრობის გარემოებებს.

საბოლოოდ, ამა თუ იმ დარღვევის თუ დანაშაულის გამოვლენისას, პოლიციის მთავარი მიზანია მტკიცებულებების, ჩვენების და სხვა ფაქტობრივი მასალის შეგროვება, რომ, როგორც ბრალდებულს, ასევე დაზარალებულ მხარეს სწამდეთ, რომ ობიექტურობა არ დაირღვევა, შედგება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული სამართლიანი სასამართლო და დადგება შესაბამისი განაჩენი, რაც არის სამართლიანი მართლმსაჯულების განხორციელების არსებითი ელემენტი. ეს არის მნიშვნელოვანი საკითხი თანამედროვე დემოკრატიული საზოგადოებისათვის.

სამართლიან სასამართლოში განხილვის საკითხი შეიძლება იყოს როგორც სისხლის სამართლის დანაშაული, ასევე დისციპლინური სამართალდარღვევაც. აქცენტი გადატანილია უფრო დანაშაულის ხასიათსა და სასჯელის სიმკაცრეზე, ვიდრე სამართალდარღვევის კატეგორიასა და მის ოფიციალურ კლასიფიკაციაზე.

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპის კონვენციის მე-6 მუხლით ყველას აქვს უფლება საკუთარი სამოქალაქო უფლებებისა და მოვალეობების ან მისთვის წაყენებული ბრალდების დასადგენად განიხილოს მისი საქმე კანონის შესაბამისად შექმნილმა დამოუკიდებელმა და მიუკერძოებელმა სასამართლომ სამართლიანად, საჯაროდ და გონივრულ ვადაში. გადაწყვეტილება უნდა გამოცხადდეს საჯაროდ, მაგრამ პრესა და საზოგადოება შეიძლება არ იქნეს დაშვებული მთელ სხდომაზე ან მის ნაწილზე, დემოკრატიულ საზოგადოებაში ზნეობის, საზოგადოებრივი წესრიგის ან ეროვნული უშიშროების თვალსაზრისიდან გამომდინარე, თუ ამას მოითხოვს არასწრულწლოვანის ან მხარეთა პირადი ცხოვრების დაცვის ინტერ-

ესები, სასამართლოს მიერ მკაცრად განსაზღვრულ აუცილებელ ფარგლებში განსაკუთრებული გარემოებების არსებობისას, როდესაც საჯაროობა საფრთხეს შეუქმნის მართლმსაჯულების ინტერესებს.

სასამართლოს დამოუკიდებლობის ძირითადი პრინციპები მიღებულია გაეროს დანაშაულის საწინააღმდეგო და სამართალდამრღვევთა მიმართ მოპყრობის შესახებ მეშვიდე კონგრესის მიერ ქ. მილანში 1985 წლის 26 აგვისტოს და 6 სექტემბერს, რომელიც ძალაში შევიდა გაერთიანებული ანსამბლეს 1985 წლის 29 ნოემბრის 40/32 და 13 დეკემბრის 40/146 რეზოლუციებით. მასში აღიარებულია სასამართლოს დამოუკიდებლობა, რაც ნიშნავს: სასამართლოს დამოუკიდებლობა უნდა იყოს უზრუნველყოფილი სახელმწიფოს მიერ და დაცული ქვეყნის კონსტიტუციით ან კანონით ყველა სამთავრობო და სხვა დაწესებულებათა მოვალეობაა, პატივი სცენ სასამართლოს დამოუკიდებლობას.

ამასთან დაკავშირებით მიღებული იქნა რეზოლუცია ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში სასამართლო ხელისუფლების განმტკიცების ღონისძიებათა შესახებ, უზენაესი სასამართლოების თავმჯდომარეებისა და მოსამართლეების მიერ პარნუში 1996 წლის 25 ოქტომბერს. რეზოლუცია მხარს უჭერს ევროპის საბჭოს იმ ღონისძიებათა ინტენსიურობის ზრდაში, რომლებიც მიზნად ისახავს მართლმსაჯულების სამართლიანობისა და ეფექტურობის ამაღლებას და დემოკრატიული მართლმსაჯულების განვითარებას, რომელსაც ახორციელებენ იმ სტატუსის მოსამართლეები, რომელიც მათ ანიჭებს მოქალაქეთა ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა ეფექტური დაცვის უფლებამოსილებას.

1998 წლის 13-15 მაისს ბუდაპეშტში გამართულ ცენ-

ტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ოცი ქვეყნის მოსამართლეთა ასოციაციების თავმჯდომარეებისა და წევრების შეხვედრაზე, რომლის მიზანი იყო მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის გარანტიებზე მსჯელობა, გაკეთდა საინტერესო დასკვნები, რომელთა შესავალში აღნიშნულია, მართლმსაჯულების დამოუკიდებლობა მოქალაქეთა უფლებაა და არა მოსამართლეთა პრივილეგია. სასამართლო დაწესებულების ნებისმიერი რეფორმა, რომელიც პატივს სცემს კანონის უზენაესობას უნდა გულისხმობდეს სასამართლოების დამოუკიდებლობას იმდენად, რამდენადაც გულისხმობს თითოეული მოსამართლის დამოუკიდებლობას.¹

ამ პრინციპის განხორციელებას პირდაპირი კავშირი აქვს საპოლიციო სტრუქტურების საქმიანობასთან, რამდენადაც ეჭვმიტანილთა უდიდეს ნაწილს სასამართლოებში სწორედ პოლიცია ადგენს, როდესაც თითოეული საქმე სამართლიანად წყდება ამ დროს დაცულია, როგორც დაზარალებულის, ზოგადად საზოგადოებისა და პოლიციის უფლებები, ფუნქციები, ავტორიტეტი და ღირსებები.

ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის მე-11 მუხლის პირველი პუნქტი მიუთითებს – „ყოველ ადამიანს, რომელსაც ბრალად ედება დანაშაულის ჩადენა, უფლება აქვს ითვლებოდეს უდანაშაულოდ მანამ, სანამ მისი დამნაშავეობა დადგენილი არ იქნება გამოძიებით, კანონიერი საჯარო სასამართლო განხილვით, რომლის დროსაც მისთვის უზრუნველყოფილია დაცვის ყველა შესაძლებლობა“.

ასეთ პირობებში პოლიციის მუშაკის მოვალეობაა, ბრალდებული პირის უდანაშაულობის პრეზუმციის უფლების პატივისცემა, განსაკუთრებით მასთან პირად დამოკიდებულებებსა და მოქმედებებში, აგრეთვე გამოქვეყნებულ განცხა-

¹ იხ. სამართლიანი სასამართლოს უფლება, თბ. 2000 წ. გვ. 12-13.

დებებთან, რომელიც შეიძლება გაკეთებული იქნას გამოძიებასთან დაკავშირებით.

დაკავებულთა და ეჭვმიტანილთა მიმართ, კანონის, წესებისა და ინსტრუქციების პატივისცემა, რათა თავიდან იქნას აცილებული ცრუ აღიარებების გამოძალვა, ყალბ „მტკიცებულებათა“ შექმნა და ა.შ.

პოლიციის შესახებ ევროპის საბჭოს დეკლარაციის მე-8 მუხლი უკრძალავს პოლიციელებს უთვალთვალონ, დააპატიმრონ, დააკავონ ან გადაადგილონ ის პირები, რომლებიც არ არიან ეჭვმიტანილნი სამართალდარღვევაში. პოლიციის ნებისმიერი მუშაკი ვალდებულია, პატივი სცეს პიროვნების, აზრის, სინდისის, რელიგიის თავისუფლებას. ადამიანის უფლებათა ევროპის კონვენციით ყველას აქვს მშვიდობიანი შეკრებისა და სხვებთან გაერთიანების უფლება. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია იმის ცოდნა, რომ მშვიდობიანი შეკრებისა და ასოციაციების თავისუფლების უფლება წარმოადგენს ფუნდამენტურ უფლებას დემოკრატიულ საზოგადოებაში. აქ კი პოლიციის როლი ძალზე დიდია, თუნდაც უკანონო და არასანქცირებული მიტინგების, შეკრებების დაშლის შემთხვევაში.

მართლწესრიგის დამცველ პირთა მიერ ძალის, ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების ძირითადი პრინციპების მე-12-ე მინიშნება (პრინციპი) ხაზს უსვამს მშვიდობიან და კანონიერ შეკრებებში მონაწილეობის უფლებას. საუბარია ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებაზე, რომელიც დაშვებულია მე-13 და მე-14 პრინციპების შესაბამისად, თუმცა იქვე მითითებულია, რომ სამართალდამცავმა ორგანოებმა თავი უნდა აარიდონ იარაღის გამოყენებას, ან თუ ეს არარეალურია, უნდა დაიყვანონ ამგვარი აუცილებლობა მინიმალურ დონემდე. მე-14 პრინციპი იარაღის გამოყენების

აუცილებლობას უშვებს იმ შემთხვევაში, როცა უსაფრთხო მეთოდები აღარ იძლევა შედეგს და მაშინაც შეზღუდულ ფარგლებში. მისი გამოყენება უნდა მოხდეს მხოლოდ სიცოცხლის მოსპობის ან სხეულის სერიოზული დაზიანების გარდაუვალი მუქარის დროს.

რადგანაც ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების პრობლემას შეეხეთ, საჭიროა განვიხილოთ მართლწესრიგის დამცველ თანამდებობის პირთა მიერ ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების ძირითადი პრინციპები, რომელიც მიღებული იქნა დანაშაულის აღკვეთისა და სამართალდარღვევების აღმოფხვრის შესახებ გაერთიანებული ერების მერვე კონგრესის მიერ კუბაში (ჰავანა), 1990 წლის 27 აგვისტოსა და 7 სექტემბრის სხდომებზე, რომელიც 26 პრინციპისაგან შედგება. აღნიშნულ დოკუმენტში ლაპარაკია ძალისა და ცეცხლსასროლის იარაღის გამოყენების მაქსიმალურ შეზღუდვებზე და მასთან დაკავშირებულ ეთიკურ ნორმებზე.

ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენება უნდა შემცირდეს მართლწესრიგის დაცვის ორგანოების თანამშრომლებისა და პოლიციის მხრიდან თავდაცვითი აღჭურვილობის გამოყენების ხარჯზე, როგორცაა: ფარი, მუზარადი, ტყვიაგაუმტარი ჟილეტი, ტყვიაგაუმტარი სატრანსპორტო საშუალება და ა.შ.

სპეციალურ დებულებებში მითითებულია, რომ შესაძლებელია ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენება მხოლოდ თავის, ან სხვა პირის დასაცავად, სიცოცხლის რეალური საფრთხისა ან სერიოზული დასაზიარებისაგან, ან მძიმე დანაშაულის აღსაკვეთად, ისეთი პირის დასაკავებლად, თუ იგი წინააღმდეგობას უწევს მართლწესრიგის დამცველს, ან მისი გაქცევის აღსაკვეთად და მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სხვა ღონისძიე-

ბები არასაკმარისია აღნიშნული მიზნების მისაღწევად. ყველა შემთხვევაში, ცეცხლსასროლი იარაღის განზრახ სასიკვდილოდ გამოყენება დასაშვებია მხოლოდ მაშინ, როდესაც სხვა გზით ადამიანის სიცოცხლის გადარჩენა გამორიცხულია. დოკუმენტის მე-9 პრინციპი ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებამდე მუშაკს ავალებს თავის წარდგენას და გარკვევით სიტყვიერ გაფრთხილებას ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების თაობაზე, რეაგირებამდე საკმარისი დროით ადრე, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ასეთი ქმედებები ქმნიან მართლწესრიგის დამცველ პირთა მიმართ, ან სხვისი სიცოცხლის, ან სერიოზული ზიანის მიყენების საშიშროებას. ზოგადად ასეთია ის აკრძალვები და დაშვებები, რაც დაკავშირებულია ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებასთან. სამართალდამცავმა ორგანოებმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაუთმონ პოლიციელის ეთიკისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის საკითხებს, რაც დაკავშირებულია საქმეთა გამოძიების პროცესში ძალისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების ალტერნატივებთან. კრიზისული სიტუაციების მშვიდობიანი გზით გადაწყვეტასთან, ხალხის მასებსა თუ ცალკეულ ინდივიდებთან დარწმუნების მეთოდების აქტიურ გამოყენებასთან. აღნიშნული მიდგომების პრაქტიკაში რეალიზაციით გაცილებით ეფექტური იქნება პოლიციის მუშაობა, რომლის არეალი ძალზე ფართოა.

ის არის მოქალაქეთა ქონების დაცვის შეუცვლელი გარანტიც.

ცივილიზებული დასავლეთი და ამერიკის შეერთებული შტატები ზრუნავენ, შექმნან ისეთი იარაღი, რომელიც სამართალდამრღვევს მწყობრიდან გამოიყვანს დროებით (რამდენიმე საათის განმავლობაში) და მის სიცოცხლეს და

ჯანმრთელობას საფრთხეს არ შეუქმნის, ფაქტობრივად ასეთი სახის იარაღები შექმნილია და უკვე პრაქტიკაშიც იყენებენ. ეს ღონისძიებებიც მიმართულია ადამიანის უფლების დაცვის გარანტიებისაკენ.

ცალკე მსჯელობის საგანია საერთოევროპულ ღირებულებათა დაცვის პრობლემა, სადაც პოლიციის მუშაობას მნიშვნელოვანი მისია აკისრია, აქ კი უდიდეს როლს თამაშობს „პოლიციის საქმიანობაში პროფესიონალიზმის“ თეორია, სადაც გაერთიანებულია პოლიციის საქმიანობის ეფექტურობა და კანონიერების დაცვა. სწორედ ამ ორი დიდი ფაქტორის ჰარმონიზაცია იძლევა პროფესიონალიზმს.

ეფექტურობა აისახება პრაქტიკულად პრობლემის გადაწყვეტაში. რაც შეეხება კანონიერებას, ის ორ კომპონენტს აერთიანებს. ესაა პროპორციულობისა და არადისკრიმინაციის პრინციპის დაცვა. პროპორციულობა საჭიროა ბალანსის დაცვისათვის, რაც გამოიხატება ერთი მხრივ, აზრის, თავისუფლების, სინდისის და რელიგიის, ან შეხედულებების გამოხატვის თავისუფლებისა და, მეორე მხრივ, საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის, ან დანაშაულის თავიდან აცილებისათვის.

დისკრიმინაციის აკრძალვის პრინციპი პოლიციის მიერ გამოიყენება ადამიანის უფლებათა დაცვისას და იმ მინიჭებულ უფლებათა გამოყენებისას, რომლებიც გარკვეულწილად ზღუდავენ ამ უფლებას. ამ შემთხვევაში პოლიცია უფლებამოსილებით იცავს საერთაშორისო ნორმების პროპორციულობას და არადისკრიმინაციის პრინციპების განხორციელებას, რაც საბოლოო ჯამში ხელს უწყობს საერთოევროპული ღირებულებების დაცვის ორგანიზაციას.

საერთო ევროპული სტანდარტების და ღირებულებების დაცვის სფეროში პოლიციის ფუნქციაა: დანაშაულის თავი-

დან აცილება და მომხდარი დანაშაულის გახსნა, საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვა და დარღვეული უფლებების აღდგენისათვის ზრუნვა, გაჭირვებაში ჩაყარნილი ადამიანებისათვის დროული დახმარების აღმოჩენა. ეს მოთხოვნები ვრცელდება მთელი მსოფლიოს მასშტაბით.

ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის 1997 წლის 690 რეზოლუციის მიერ მიღებული „პოლიციის შესახებ დეკლარაცია“ ითვალისწინებს თანამშრომელთა საქმიანობის ეთიკურ ნორმებს, რომელიც 16 სახელმძღვანელო პრინციპისაგან არის ჩამოყალიბებული. დეკლარაციით პოლიციელი ასრულებს კანონით მასზე დაკისრებულ მოვალეობებს, იცავს რა საკუთარი სახელმწიფოს მოქალაქეებს და საზოგადოებას ძალადობრივი, დანაშაულებრივი, ან სხვა საზიანო ქმედებებისაგან, როგორც ეს განსაზღვრულია კანონით. პოლიციელი უნდა მოქმედებდეს პატიოსნების, მიუკერძოებლობის და ღირსების პრინციპების შესაბამისად. კერძოდ, მან თავი უნდა შეიკავოს კორუფციული ქმედებისაგან და ყოველნაირად წინ აღუდგეს კანონსაწინააღმდეგო ქცევას.

პოლიციელს უფლება აქვს, არ დაემორჩილოს, ან არ შეასრულოს ისეთი ბრძანება ან ინსტრუქცია, რომელიც გულისხმობს გამოძიებისა და სასამართლო განაჩენის გარეშე სასჯელის დადებას რაიმე იძულებითი სახის ღონისძიებებით, წამებას და ღირსების შემლახველ მოპყრობას. ე.ი. პოლიციელი ასრულებს ზემდგომი მეთაურის ბრძანებას, გარდა ზემოაღნიშნულისა, იგი ვალდებულია წინ აღუდგეს სამართალდარღვევებს და ასეთ შემთხვევაში, რომელმაც გამოიწვია უშუალოდ მიყენებული ზიანი, ან აუნაზღაურებელი სერიოზული ზარალი, პოლიციელი დაუყოვნებლივ იღებს ზომებს, შესაძლებლობის ფარგლებში, აღკვეთოს ასეთი

დარღვევით დამდგარი შედეგი ან მისი განმეორების შესაძლებლობა. პოლიციელის მიმართ კანონით იკრძალება სისხლისამართლებრივი ან დისციპლინური ზომების გამოყენება, თუ მან უარი განაცხადა უკანონო ბრძანების შესრულებაზე.¹

პოლიციელები იღებენ გასაგებ და ზუსტ მითითებებს იარაღის, სპეც. საშუალებებისა და მათი გამოყენების დასაშვებ გარემოებებთან მიმართებაში.

დეკლარაცია ავალდებულებს პოლიციელს, საჭიროების შემთხვევაში სამედიცინო პერსონალის დახმარებით უზრუნველყოს მის მიერ დაკავებული ნებისმიერი პირისათვის სამედიცინო დახმარების აღმოჩენა, ჯანმრთელობის დასაცავად და სიცოცხლის შესანარჩუნებლად.

სახელმწიფოსა და სამსახურის ინტერესებიდან გამომდინარე, პოლიციელი მოვალეა საიდუმლოდ შეინახოს კომფიდენციალური ხასიათის ინფორმაცია.

დეკლარაცია მთავრდება შემდეგი ტექსტით, (მე-16 მუხლი) „პოლიციელი, რომელიც იცავს წინამდებარე დეკლარაციის დებულებებს, იმსახურებს აქტიურ მორალურ და ფიზიკურ მხარდაჭერას საზოგადოების მხრიდან, რომელსაც იგი ემსახურება.“²

¹ იხ. მ. ობერი, უფროსი სამხედრო ხელმძღვანელების ბრძანებებისა და მეთაურების პასუხისმგებლობის საკითხი. ჟენევა, 1994 წ.

² იხ. დას. ნაშრ. გვ. 172-173.

§15. ბენდერული ძალადობა და კოლიცია

მსოფლიო მასშტაბით ბოლო წლებში აქტიური თემა გახდა ძალადობის პრობლემა, რომელიც სხვადასხვა ფორმებს მოიცავს. ძალადობის ყველა ფორმა განიხილება, როგორც ადამიანის უფლებების დარღვევად, რომლის გადაჭრის გზაზე, გაეროს სამართალდამცავი ორგანოებისათვის ძალიან ძნელი აღმოჩნდა ძალადობის ყველა ფორმის შესაბამისი დამცავი მექანიზმების შემუშავება, ამიტომ 1993 წლის ივნისში გამართულმა ადამიანის უფლებების საერთაშორისო კონფერენციამ წინა პლანზე წამოსწია ოჯახური ძალადობის საკითხი, როგორც მსოფლიო პრობლემა. ამასთან დაკავშირებით ინგლისურიდან ქართულ ენაზე ითარგმნა ავტორთა კოლექტივის მიერ შემნილი ნაშრომი „ოჯახური ძალადობა და სახელმწიფო“¹, რომელიც მნიშვნელოვანი შენაძენია ამ პრობლემით დაინტერესებული მკითხველისა და მკვლევარებისათვის, მის ძირითად მიზანს წარმოადგენს სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციების თავ-თავიანთ ქვეყნებში საერთაშორისო სამართლებრივი სისტემის ფარგლებში ოჯახურ ძალადობასთან დაკავშირებული საქმეების გადაწყვეტაში დახმარება გაუწიონ სამართალდამცავ ორგანოებს. ნაშრომში განხილულია ადამიანის უფლებების ის საერთაშორისო დოკუმენტები, რომლებიც მხარს უჭერენ ვალდებულებას, ეროვნულ კანონმდებლობაში შეტანილი იქნეს სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც ეფექტურად მოაწესრიგებენ ოჯახურ ძალადობასთან დაკავშირებულ

¹ ნაშრომის თანავტორებია: გლედის აკოსტა ვარგა, მიშელ ბისლი, შვილა ჯაიმა, საკუნტალა კარდიგამარ-რაჯაშინგემ, მარგარეტ ა. შულერი, რებეკა პ. სიუელი, არატი კასანი, ინგლისურიდან თარგმნა ხ. ახობაძემ, წიგნი გამოცემა საქართველოს „ქალთა ცენტრმა“ პრ. ი. ვერულაშვილის ხელმძღვანელობით.

პრობლემებს. წიგნში მოცემულია ოჯახური ძალადობით დაინტერესებულ მსოფლიო ქალთა მიმართ ძალადობის შემთხვევებზე და იგი მნიშვნელოვანი წყარო იქნება, როგორც გაეროსათვის, ისე ადამიანის უფლებათა სამართალდამცავი ორგანოებისა და ფართო საზოგადოებისათვის.

ძალადობის ცნების მრავალი განსაზღვრება არსებობს, მაგრამ ყველა მათგანი აღიარებს, როგორც პირის განზრახ ქმედებას ან განზრახვის გაცნობიერებით ჩადენილ ქმედობას, რომ ფიზიკური ზიანი მიაყენოს მეორე პიროვნებას, მაგრამ როდესაც გენდერულ ძალადობაზე ვსაუბრობთ აქ უკვე იგულისხმება ქალის მიმართ სხვადასხვა ფორმით ჩადენილი ძალადობა.

ოჯახური ძალადობა კი არის განმეორებადი და ხშირი ციკლი ფიზიკური, ფსიქოლოგიური, სექსუალური ან ეკონომიკური შეურაცხყოფისა, როდესაც ოჯახის ერთი წევრი ახორციელებს მეორეზე მასზე კონტროლისა და ძალადობის მოპოვების მიზნით.

ძალადობა ოჯახში არის რეალური ქმედება ან მუქარა კონკრეტული პიროვნების მხრიდან, რომელიც სქესობრივ ან სხვა ურთიერთობაში იმყოფება პარტნიორთან.¹

ოჯახში სადაც ძალადობას სისტემატური ხასიათი აქვს უარყოფითად მოქმედებს, როგორც ბავშვებზე, ასევე მოზრდილებზე. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ბავშვები „სუფთა დაფებია“ „TABULARASA“ არავინ არ იცის სად და როდის გამოვლინდება მათში შემდგომი ძალადობრივი ქცევა, რომელიც შესაძლებელია აგრესიულ მოქმედებად გადაიქცეს. გარდა ამისა, ასეთ ოჯახებში აღზრდილი ბავშვები ადვილად უერთდებიან ქუჩას და დამნაშავეთა სამყაროს შემავსებელ წყაროდ გვევლინებიან.

¹ იხ. პროექტი „პარმონია“ პროგრამის სასწავლო მასალები. თბ. 2000. გვ. 7.

როდესაც ოჯახურ ძალადობაზე ვსაუბრობთ აქცენტი ყოველთვის გადაგვაქვს ქალისა და ბავშვის მიმართ განხორციელებულ ზეწოლაზე, არ უნდა გამოვირიცხოთ ძალადობის მსხვერპლი იყოს მამაკაცი, თუმცა უფრო იშვიათ შემთხვევაში ან კიდევ ზრდასრული შვილი და სხვა ოჯახის წევრებიც.

ნაშრომში „ოჯახური ძალადობა და სახელმწიფო“ განხილულია 21 ქვეყნის კონსტიტუციური, სამოქალაქო, სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, რომელთა უმრავლესობა ვერ პასუხობს შექმნილ რეალობას. ზოგადად უმრავლესი მსოფლიო ქვეყნების კანონმდებლობა ვერ აფასებს გენდერული შეურაცხყოფის და ოჯახში ძალადობის მავნე შედეგებს. ზოგიერთი ქვეყნის კანონმდებლობა კი პრობლემას მხოლოდ ნაწილობრივ აწესრიგებს. ამ მხრივ შედარებით უკეთესი მდგომარეობაა ამერიკის შეერთებულ შტატებში. სადაც მიღებულია კანონი, რომელიც განსაზღვრავს ოჯახური ძალადობის კრიმინალურ ასპექტებს და შემუშავებულია მისი აღკვეთა-აცილების სამართლებრივი გზები.

იმისათვის, რომ რეალურად შევხედოთ შექმნილ მდგომარეობას უნდა ვიცოდეთ პრობლემის კრიმინოლოგიური ხასიათი, უპირველეს ყოვლისა თუ რა ტიპის ძალადობაა გამოკვეთილი. სხვადასხვა ქვეყნის მაგალითზე, ძირითადად ჩამოყალიბდა

ძალადობა – აშკარა ფიზიკური შეურაცხყოფით

ძალადობა – ფსიქოლოგიური ზემოქმედებით

ძალადობა – ფიზიკური და ფსიქოლოგიური კეთილდღეობისათვის საჭირო რესურსების აკრძალვის გზით

ძალადობა ქალთა განიფობის გზით (თრეფიკინგი).

ადამიანის თრეფიკინგი არის ყველაზე სწრაფად მზარდი,

მსოფლიოში მესამე¹ უდიდესი კრიმინალური საქმიანობა, რომელიც იწვევს ადამიანთა უფლებების უდიდეს დარღვევას. ადამიანის თრეფიკინგი იქცა გლობალურ კრიმინალურ ფენომენად და მილიონობით ადამიანი გახდა მისი მსხვერპლი. გაეროს მონაცემებით ამ საერთაშორისო ორგანიზებული დანაშაულის ძირითადი ობიექტი ბავშვები და ქალები გახდნენ. მათ იტაცებენ, ყიდიან ან პროსტიტუციასა და მონურ შრომას აიძულებენ.

თრეფიკერები იყენებენ სხვადასხვა კარგად დახვეწილ მეთოდებს მსხვერპლთა დასამონებლად: მოტაცება, ცრუ ინფორმაციების მიწოდება მშობლებისა და ნათესავებისათვის ახალგაზრდების წასაყვანად, შანტაჟი, ტყუილი დაპირებები კარგ ცხოვრებასა და ანაზღაურებაზე, მოქალაქეობის სტატუსი, ქორწინების გარანტიები და სხვა.

ამჟამად კომუნიკაციების ფასმა იმდენად დაიწია, რომ მილიონობით ადამიანმა დაიწყო მოგზაურობა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში სექსის საძებნელად.

პროსტიტუცია, რომელიც ადრე შეზღუდული იყო ტრადიციების და ჩვევების საშუალებათა, ამჟამად მსოფლიოს უდიდეს მარკეტად გადაიქცა. სამსახურის შოვნის დაპირებებით მილიონობით ქალი, მეტწილად სოფლებიდან და პროვინციებიდან, ხდებიან კრიმინალების ტყუილების და იძულებითი პროსტიტუციის მსხვერპლნი. უამრავი ახალგაზრდა გოგონა არის არალეგალურად გადაყვანილი საზღვარზე და ფაქტიურად იმყოფება, როგორც პატიმარი უცხოეთის საროსკიპოებში.

ადამიანთა თრეფიკინგი არის კრიმინალური აქტივობა, ადამიანთა უფლებების დარღვევა. სახელმწიფოთა უმრავლესობამ აღიარა, რომ თრეფიკინგის ფართო ქვეყანათაშო-

¹ კრიმინოლოგები მას უკვე მეორე ადგილზე განიხილავენ.

რისი ქსელის არსებობა ნიშნავს, რომ მთავრობებს დამოუკიდებლად არ ძალუძთ ებრძოლონ ამ კრიმინალურ საქმიანობას.¹

გაეროს და ევროპის პარლამენტი განუწყვეტლივ უსვამენ ხაზს არასამთავრობო ორგანიზაციების უდიდეს როლს ძალადობის ყველა ფორმის წინააღმდეგ ბრძოლაში და მოუწოდებს მათ უფრო აქტიური მონაწილეობისაკენ.

გენდერულ ძალადობას ადგილი აქვს სამ სფეროში: ა) ოჯახში, ბ) საზოგადოებაში, გ) სახელმწიფოში.

ოჯახი თავის წევრებს უთანასწორო იერარქიული ურთიერთობებისათვის ამზადებს, რაც სქესთა შორის უთანასწორო შრომის განაწილებასა და ფინანსების განკარგვის უფლებაში გამოიხატება.

საზოგადოება ისეთ მექანიზმებს უზრუნველყოფს, რომელიც მამაკაცთა კონტროლს აწესებს ქალთა სექსუალობაზე, მობილურობაზე და შრომაზე.

სახელმწიფო აკანონებს მამაკაცთა მესაკუთრულ უფლებებს ქალზე და ოჯახზე და საზოგადოებას იურიდიულ საფუძველს უქმნის სამუდამოდ არსებობდეს ეს ურთიერთობანი, სახელმწიფო ამას დისკრიმინაციული კანონებისა და პოლიტიკის შემოღებით ან კანონის დისკრიმინაციული გამოყენებით ასრულებს. როდესაც სახელმწიფოზე ვსაუბრობთ იგულისხმება კერძო სტრუქტურები და სახელმწიფო დაწესებულებები.

იმ ორგანოთა შორის, ვისაც ევალება ძალადობის წინააღმდეგ ბრძოლა პოლიციას, წიგნის ავტორთა აზრით პრობლემის სერიოზულობის ერთ-ერთი მიზეზი „გენდერულ დამნაშავეობათა და პოლიციის უფლებამოსილების არაადეკვატური განსაზღვრა“.

¹ იხ. გ. ლობჯინიძე, საერთაშორისო ორგანიზებული დამნაშავეობის ზოგიერთი პრობლემა. 2002 წ. გვ. 86-112.

არის მეორე მიზეზიც „პოლიციის დამოკიდებულება ქალთა ძალადობის მიმართ“. ისინი თვლიან, რომ მოვლენა პირადულია და მათ არ ეხებათ. ასეთი დამოკიდებულების შეცვლისათვის საჭიროა შესაბამისი სამართლებრივი ნორმების შეტანა კანონმდებლობაში, რითაც განისაზღვრება პოლიციის უფლება-მოვალეობანი, და მეორე, პოლიციის რიგებში საგანმანათლებლო მუშაობის ჩატარება მათი მსოფლმხედველობის შესაცვლელად გენდერული ძალადობის მიმართ.

ბრაზილიაში შემუშავდა რეკომენდაციები, რაც ითვალისწინებდა ისეთი სამსახურების შექმნას, რომლებიც მხოლოდ ქალებით იქნებოდა დაკომპლექტებული და იმუშაებდნენ ძალადობის პრობლემებზე, ეს საკითხი განხილვის პროცესშია. რაც შეეხება ძალადობის სამართლებრივ წყაროებს, ესენია;

1994 წელს მიღებული ქალთა მიმართ ძალადობის აღმოფხვრის თაობაზე დეკლარაცია, რომელიც მოუწოდებს სახელმწიფოებს აქტიურად ებრძოლონ ქალთა მიმართ ძალადობას და მოეთხოვებათ დეკლარაციის რატიფიცირება და სისხლის სამართლის სამოქალაქო შრომითი და ადმინისტრაციული სანქციები შეიტანოს საოჯახო სამართალში ძალადობის მსხვერპლ ქალთა მიმართ მიყენებული ბოროტების დასასჯელად და მათთვის ზარალის ანაზღაურების უზრუნველსაყოფად, მართლმსაჯულების მექანიზმები ხელმისაწვდომი რომ იყოს... გააცნოს ქალებს მათი უფლებები. ანაზღაურების თაობაზე... გასაგებად ჩამოაყალიბოს აღმკვეთი ღონისძიებანი და სამართლებრივი, პოლიტიკური, ადმინისტრაციული და კულტურული ხასიათის ყველა ის ზომები, რაც ხელს შეუწყობს ქალთა ნებისმიერი სახის ძალადობისაგან დაცვას და საფუძველს მოგვცემს, რომ ხელახლა აღარ მოხდება ქალთა მსხვერპლად გადაქცევა იმის გამო, რომ კანონი

გულგრილია გენდერული საკითხების მიმართ.“¹

აღსანიშნავია ქალთა მიმართ ძალადობის აღმოფხვრის დეკლარაციის ზოგადი რეკომენდაცია №19. ეს დოკუმენტიც ზრდის სახელმწიფო პასუხისმგებლობას ოჯახური ძალადობის კერძო შემხვევების აღკვეთა-აცილების მიზნით. მნიშვნელოვან დოკუმენტს წარმოადგენს ინტერამერიკული კონვენცია ქალთა მიმართ ძალადობის შესახებ, რომელიც ითვალისწინებს ქალების დაცვას, როგორც საზოგადოებრივი ხასიათის, ისე პირადი ცხოვრებისეული ძალადობისაგან. დიდი მნიშვნელობა აქვს ქალთა დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის კონვენციას, რომლის პირველი მუხლით „ცნება „ქალთა დისკრიმინაცია“ ნიშნავს ნებისმიერ განსხვავებას, გამონაკლისობას, ან შეზღუდვას სქესის ნიშნით, რომელიც ლახავს ან არარად აქცევს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ, კულტურულ მოქალაქეობრივ ან სხვა რაიმე სფეროში მამაკაცთა და ქალთა მიერ – მათი ოჯახური მდგომარეობის მიუხედავად – ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების აღიარების, სარგებლობასა და განხორციელებას.“²

პრობლემის გადაწყვეტისათვის ეროვნულმა კანონმდებლობამ, „უნდა გაითვალისწინოს დაზარალებულთა ოჯახური ძალადობის მოწმეთა, დაზარალებულთა ახალბეულთა სახელმწიფო და კერძო სამედიცინო სამსახურის წარმომადგენელთა და ოჯახურ ძალადობასთან დაკავშირებული თანადგომის ცენტრთა უფლება საჩივრით მიმართოს პოლიციას, ოჯახური ძალადობის თაობაზე საჩივარი აღძრას სასამართლოში.“³

¹ იხ. გ. ლობჯანიძე, დას. ნაშ. გვ. 61.

² იხ. გაერთიანებული ერების ადამიანის უფლებათა დოკუმენტები. თბ. 1999 წ. გვ. 24.

³ იხ. ოჯახური ძალადობა და სახელმწიფო. თბ. 2002 წ. გვ. 110.

როგორ გამოიყურება ძალადობა ციფრებში: ყოველ-
წლიურად ძალადობა კლავს 1,6 მილიონზე მეტ ადამიანს,
საშუალოდ 1424 ადამიანი იღუპება თვითმკვლელობის გამო
— თითქმის ერთი ადამიანი ყოველ ერთ წუთში, დაახლოე-
ბით ერთი ადამიანი ასრულებს სიცოცხლეს ყოველ 40
წამში, დაახლოებით 35 ადამიანი არის მოკლული შეიარაღე-
ბული კონფლიქტის გამო ყოველ ერთ საათში. ძალადობა
არის 15-დან 44 წლამდე ადამიანის სიკვდილის ერთ-ერთი
ძირითადი მიზეზი, მათ შორის 14% მოდის მამაკაცებზე და
7% ქალებზე.

მოკლედ განვიხილოთ ამ პრობლემის გადაჭრისათვის
თუ რას მოითხოვს პოლიციისაგან საერთაშორისო კონვენ-
ციები, ხელშეკრულებები და კანონები.

სპეციალისტების მიერ შემუშავებული იქნა კანონმდე-
ბლობის ნიმუში ოჯახურ ძალადობაზე, რომლის მიზანია
სისხლის სამართლის სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ
კანონმდებლობაში ამ მიმართულებით არსებული სიცარიე-
ლის შევსება და ხარვეზების გამოსწორება, ამ შემთხვევაში
ჩვენს მიერ მხოლოდ პოლიციის უფლება-მოვალეობაზე
გამახვილდა ყურადღება, სადაც პოლიციის მუშაკთა მოვა-
ლეობაა რეაგირება მოახდინოს ოჯახური ძალადობის ნები-
სმიერ შემთხვევაზე, როდესაც განმცხადებელი ამტკიცებს,
რომ ძალადობის ნიშნები სახეზეა და მოსალოდნელია მისი
სერიოზულობაში გადაზრდა. განსაკუთრებით მაშინ, როდე-
საც განმცხადებელი ამტკიცებს, რომ ოჯახურ ძალადობას
ადრეც ჰქონია ადგილი. პოლიციამ დაუყოვნებლივ უნდა
მოახდინოს რეაგირება იმ შემთხვევებშიც, როდესაც გან-
მცხადებელი შეიძლება თვითონ არ არის ძალადობის მსხვერ-
პლი, მაგრამ იგი ან მოწმეა ან დაზარალებულის ახლო-
ბელია, ანდა სამედიცინო სამსახურის წარმომადგენელია.

შემთხვევის ადგილზე გასულმა პოლიციის მუშაკმა უნდა გამოკითხოს მხარეები, მოწმეები, მათ შორის ბავშვები, მშობლებისგან დამოუკიდებლად (სასურველია პედაგოგის ან მეზობლის თანდასწრებით) რომ საშუალება ჰქონდეთ თავისუფლად ილაპარაკონ. შეადგინოს ოქმი საჩივრის თაობაზე, დაზარალებულს გაუწიოს კონსულტაცია მისი უფლებების შესახებ. მიიღოს განცხადება შემთხვევის შესახებ და შექმნას საქმე კანონის შესაბამისად. საჭიროების შემთხვევაში მოახდინოს დაზარალებულის ტრანსპორტირება უახლოეს საავადმყოფოში თუკი ამის აუცილებლობას დაინახავს, ანდა ექსპერტიზის ჩასატარებლად.

შემთხვევის სიმძიმისა და მისი უარესი შედეგების მოსალოდნელობიდან გამომდინარე მოახდინოს დაზარალებულისა და ბავშვების ტრანსპორტირება უსაფრთხო ადგილზე ან თავშესაფარში. უზრუნველყოს იმ პირთა დაცვა, ვინც განაცხადა ძალადობის თაობაზე. ასევე უნდა მიიღოს დამატებითი ზომები, როდესაც დაზარალებულს კვლავ საფრთხე ემუქრება.

რაც შეეხება დაზარალებულს, მის უფლებაში შედის, რომ პოლიციის მუშაკმა გააცნოს საქმის შესწავლის პირველ ეტაპზე სამართლებრივი დაცვის რა საშუალებებით შეუძლია ისარგებლოს და რა მოვალეობა აკისრია პოლიციას და მართლმსაჯულებას დაზარალებულის დარღვეული უფლების აღდგენის პროცესთან დაკავშირებით. ამისათვის პოლიციის თანამშრომელი ვალდებულია: დაზარალებულს ელაპარაკოს მისთვის გასაგებ ენაზე, დაასახელოს თავისი ვინაობა და წარუდგინოს პირადობის მოწმობა, კანონი მოითხოვს, რომ პოლიციამ დაზარალებულს და სამართალდამრღვევს უნდა აუხსნას, რომ ოჯახური ძალადობა კანონსაწინააღმდეგო ქმედებაა და ისჯება კანონით. პოლიციელმა ან

უნდა დააკავოს ეჭვიმიტანილი ან მოაშოროს ოჯახს. თუკი მას სხეულის დაზიანებები აღენიშნება უნდა გადაიყვანოს სამედიცინო დაწესებულებაში.

თუკი დაზარალებული განუცხადებს პოლიციას, რომ მას სურს ოჯახი დატოვოს, უნდა მოხდეს მისი უსაფრთხო ტრანსპორტირება, მისთვის სასურველ ადგილამდე.

პოლიციის მუშაკმა დაზარალებულს წერილობით ახსნა-განმარტება უნდა მისცეს მისი უფლება-მოვალეობების თაობაზე და სასამართლოსათვის მიმართვის პროცედურებზე, სასამართლო ბრძანების შესახებ, რომლის ძალითაც ცალმხრივი შეზღუდვის თაობაზე წინასწარი დახმარების და თავშესაფრის მოთხოვნის ან სამართალდამრღვევის სახლიდან იძულებითი წესით გაყვანის ღონისძიებათა შესახებ. ამ პროცედურაში ადვოკატის მონაწილეობა აუცილებელი არ არის.

ისეთ შემთხვევაში, როდესაც ძალადობა ხდება ღამით, შაბათ-კვირას ან დასვენების დღეებში დაზარალებული ინფორმირებული უნდა იყოს საგანგებო დაცვის საშუალებათა შესახებ. სამართალდამრღვევს ცალმხრივი შეზღუდვის ბრძანებას პოლიცია გადასცემს. პოლიციის მუშაკი, რომელიც ადგენს საქმეს ოჯახური ძალადობის ფაქტის თაობაზე მოვალეა: შეადგინოს პატაკი, რომლის ტექსტიც ოქმში შედის, პატაკის თითო ეგზემპლარს უგზავნის იურიდიულ განყოფილებას და სასამართლოს. პატაკი იწერება პოლიციის უფროსის სახელზე, სადაც შედის დეტალური ინფორმაცია: მხარეთა სქესის, განათლებისა და საქმიანობის შესახებ. აღინიშნება ზუსტი დრო და თარიღი. ძალადობის ფაქტი შეხებაში არის თუ არა ბავშვებთან, მათი თანდასწრებით ხდებოდა თუ არა ძალადობა. შეურაცხყოფის სახე და ღონე, გამოყენებული საგნები და იარაღები.

პოლიციელი ასევე აფიქსირებს რამდენი დრო დასჭირდა საქმის მოწესრიგებას და სხვა ღონისძიებების გატარებას და ბოლოს ფაქტის ანალიზის საფუძველზე აყენებს წინადადებებს ინციდენტის სრული მოწესრიგებისათვის.

რაც შეეხება პოლიციის უფროსს მისი სამოქმედო ტერიტორიის მიხედვით ყოველწლიურად კრიბავს მონაცემებს ოჯახური ძალადობის ფაქტებზე ცალკეულ თანამშრომელთა მიერ შედგენილი პატაკების საფუძველზე და წარუდგენს ინფორმაციას იუსტიციის სამინისტროს და ქალთა საქმეთა სამინისტროს (პარლამენტს).

ინფორმაცია (ანგარიში) უნდა შეიცავდეს შემდეგ სავალდებულო მონაცემებს: განყოფილებაში შემოსული განცხადებებისა და პატაკების მთლიანი რიცხვი, მათ შორის შესწავლილ განცხადებათა რაოდენობა, ორივე სქესის მოქალაქეთა განცხადებების რაოდენობა ცალ-ცალკე, მათ შორის რამდენი იქნა შესწავლილი, თითოეულ განცხადებაზე რეაგირების ფორმა, დრო და კონფლიქტების მოწესრიგებისათვის მიღებული ზომები დაპატიმრებულთა რიცხვი¹ და ა.შ.

სხვადასხვა ქვეყნის და მათ შორის ამერიკის შეერთებული შტატების გამოცდილებამ აჩვენა, რომ პოლიციისა და სხვა სამართალდამცავი სტრუქტურების ჩარევა ოჯახური ძალადობის პრობლემის გადაწყვეტაში საკითხის მხოლოდ ერთი მხარეა. შემუშავებულია საზოგადოების სხვადასხვა წარმომადგენელთა თანამშრომლობის აპრობირებული მეთოდები, რომლებიც იძლევიან დადებით შედეგებს ოჯახური ძალადობის წინააღმდეგ ბრძოლაში. თუკი პოლიციის, პროკურატურის, სასამართლოს, ექიმების, მასწავლებლების, მსხვერპლთა დაცვის საზოგადოებრივი ორგანიზაციების წარმომადგენლები პრობლემის გადაწყვეტის ეფექტურ კოა-

¹ იხ. ოჯახური ძალადობა და სახელმწიფო. თბ. 2002 წ. გვ. 110-113.

ლიციას შექმნიან, გაცილებით ადვილად დავძლევთ ხარვეზებს კანონმდებლობაში, რაც საბოლოოდ აღმაიანის უფლების და თავისუფლების დაცვის კიდევ ერთი გარანტი იქნება.

ოჯახურ ძალადობასთან დაკავშირებით ბევრი საინტერესო პროგრამა შეიქმნა და მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი საქართველოშიც განხორციელდა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ამერიკის შეერთებული შტატების სახელმწიფო დეპარტამენტის საერთაშორისო ნარკომანიისა და სამართლის საქმეთა ბიუროს მიერ დაფინანსებული პროექტი „ჰარმონია“, რომელიც რუსეთის, უკრაინის და საქართველოს ბაზაზე განხორციელდა. ნაყოფიერად მუშაობს საერთაშორისო ქალთა დახმარების ორგანიზაცია, რომლის დამფუძნებელი დირექტორია ფიდა რიფლი (Fidda Ripply), ამ ორგანიზაციის წარმომადგენლობა „საერთაშორისო ქალთა დახმარება – კავკასიის“ სახელით, გახსნილია საქართველოშიც, რომელიც რეგიონალური ორგანიზაციაა და მუშაობს საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის პრობლემებზე.

საერთაშორისო ქალთა დახმარებამ, კავკასიის 16 დღის პროგრამის ფარგლებში, ჯანდაცვის საერთაშორისო ორგანიზაციასთან თანამშრომლობაში, მოაწყო ძალადობასა და ჯანმრთელობაზე მსოფლიო მოხსენების პრეზენტაცია. ამ მეტად მნიშვნელოვანი მოხსენების წარმოდგენა შესდგა ბაქოში 7 დეკემბერს, ერევანში 17 დეკემბერს და თბილისში 18 დეკემბერს.

მოხსენებასთან დაკავშირებით ნელსონ მანდელამ აღნიშნა „მე-20 საუკუნე ხალხის მეხსიერებაში დარჩება, როგორც ძალადობის საუკუნე. მისი მემკვიდრეობაა ნაკლებად ყოველდღიური ტანჯვა, ეს არის მშობლების მიერ დაჩაგრული ბავშვების და ტრავმირებული და შეურაცხყოფილი ქალების ტანჯვა, ცუდი ზრუნვით ტრავმირებული მოხუცე-

ბი, ვერც ერთი ქვეყანა და ქალაქი ვერ სცდება ამ ტრაგედიას. მაგრამ არც ჩვენ ვართ უძლურნი მასთან საბრძოლველად. ძალადობის თავიდან აცილება შესაძლებელია. ამისათვის საჭიროა ჩვენი დაუღალავი შრომა არა მარტო მშვიდობის სამართლიანობის და კეთილდღეობის მისაღწევად, არამედ საზოგადოებისა და ოჯახის წევრებისათვისაც. ჩვენ უნდა ვეძებოთ ძალადობის ფესვები. მხოლოდ ამის შემდეგ შევძლებთ მთელი საუკუნის მემკვიდრეობის დამსხვრევას და მისგან გამაფრთხილებელი გაკვეთილების მიღებას“. მოხსენების ღირებულებაზე ლაპარაკობს გაეროს გენერალური მდივნის კოფი ანანის სიტყვები: „ძალადობა ქალის მიმართ არის უნივერსალური პრობლემა და მისი მასშტაბები მატულობს“. მოხსენება ამ მხრივ ხაზს უსვამს, რომ ქალები დგანან რისკის წინ ოჯახებისა და მათთვის ახლო გარემოებებში იმ ქალებიდან, რომლებიც მკვლევლობის მსხვერპლი ხდებიან. ნახევარზე მეტი მოკლულნი არიან ქმრებისა და მეგობარი მამაკაცების მიერ. ზოგიერთ ქვეყნებში ამაზე მოდის შემთხვევათა 70%-მდე. შემთხვევათა მესამედს თან ახლავს სექსუალური ძალადობა. ქვეყნების ნაწილში ბევრი მოზარდი გოგონა ხდება სექსუალური ძალადობის მსხვერპლი. აღნიშნული როდი გამორიცხავს ანალოგიურ ძალადობას მამაკაცების და მოზარდების მიმართ, მაგრამ შემთხვევათა პროცენტი იმდენად დაბალია ქალთა და ბავშვთა ძალადობასთან მიმართ, რომ ამაზე დიდი ყურადღების გამახვილება არ მიგვაჩნია საჭიროდ:

2002 წლის 18 დეკემბერს ქ. თბილისში ძალადობასა და ჯანმრთელობაზე მსოფლიო მოხსენების პრეზენტაცია – განხილვაში შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემიის თანამშრომლებმაც მიიღეს მონაწილეობა,¹ რაც შეეხება პრო-

¹ გ. ლობჯანიძე, მ. მოსულიშვილი, ნ. ლობჯანიძე.

გრამა „ჰარმონიის“ ნაწილის რეალიზაციას იგი აკადემიის ბაზაზე განხორციელდა. ნაშრომში დანართის წესით შეგვაქვს მოხსენების სამოქმედო რეკომენდაციები, რამდენადაც მათი გაცნობა წარმოდგენას შექმნის იმ კოლოსალურ შრომაზე, რაც გაწეულია აღნიშნული მოხსენების მომზადებისათვის, მასალები წიგნის სახით მალე გამოვა ინგლისურ, რუსულ და ქართულ ენებზე.

ძალადობის მრავალი ფორმა არსებობს და მასთან ბრძოლის პროცესში საჭიროა მთავრობისა და ადგილობრივი, ნაციონალურ თუ საერთაშორისო დონეზე მოქმედი ორგანიზაციების და უფლებამოსილი პირების ჩართვა.

მსოფლიო მოხსენება ძალადობასა და ჯანმრთელობაზე სამოქმედო რეკომენდაციები

ძალადობის მრავალი ფორმა არსებობს და მასთან ბრძოლის პროცესში საჭიროა მთავრობისა და ადგილობრივი, ნაციონალურ თუ საერთაშორისო დონეზე მოქმედი ორგანიზაციების და უფლებამოსილი პირების ჩართვა.

ქვემოთ ჩამოთვლილი რეკომენდაციები თვლანათლად ასახავენ ყველა სექტორისა და ორგანიზაციების თანამშრომლობის აუცილებლობას.

რეკომენდაცია 1 ძალადობის თავიდან აცილების ეროვნული სამოქმედო გეგმის შექმნა, განხორციელება და დაკვირვებების ჩატარება.

ეროვნული სამოქმედო გეგმის შექმნას დიდი მნიშვნელობა აქვს ძალადობის თავიდან აცილებისა და მასთან ბრძოლის ისეთი უფექტური ღონისძიებების ჩასატარებლად, რომლებიც დროთა განმავლობაში მუდმივ ხასიათს მიიღებს. ამგვარი გეგმა უნდა ეყრდნობოდეს სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციების ფართო ქსელის შეთანხმებას, შესაბამისი

უფლებამოსილი ორგანიზაციების ჩართვით. ეს შეთანხმება უნდა ითვალისწინებდეს იმ ადამიანურ და ფინანსურ რესურსებს, რომლებიც არიან და იქნებიან ხელმისაწვდომნი ამ გეგმის განხორციელებისათვის. იგი აგრეთვე უნდა ითვალისწინებდეს ამჟამად მოქმედი კანონმდებლობის გადახედვას და რეფორმების, მონაცემების შეგროვებისა და კვლევის საშუალებების გაძლიერებას, მსხვერპლთა მომსახურების ცენტრების გაძლიერებას, ძალადობის თავიდან აცილების მეთოდების შექმნას და შეფასებას. გეგმა აგრეთვე უნდა შეიცავდეს მისი განხორციელების განრიგს და შეფასების მექანიზმებს იმ ორგანიზაციების მითითებით, რომლებიც ჩაატარებენ დაკვირვებებს და გააკეთებენ პერიოდულ მოხსენებებს გეგმის განხორციელების პროგრესზე. გეგმამ უნდა ასახოს ადგილობრივ, ეროვნულ და საერთაშორისო დონეზე თანამშრომლობის კოორდინირების მექანიზმები იმ სექტორებს შორის, რომლებსაც ხელეწიფებათ წვლილი შეიტანონ ძალადობის თავიდან აცილებაში. ასეთებია სამართალდამცავი, სასამართლო, განათლების, ჯანმრთელობის, შრომისა და სოციალური დაცვის სექტორები.

რეკომენდაცია 2. ძალადობაზე მონაცემების შეგროვების საშუალებების გაუმჯობესება.

სახელმწიფოში ძალადობაზე მონაცემების შეგროვებისა და ანალიზის ჩატარების საშუალებებისა და უნარის არსებობას დიდი მნიშვნელობა აქვს, რათა გამოიკვეთოს პირველადი მნიშვნელობის ამოცანები, მოხდეს პროგრამების შემუშავება და ჩატარდეს დაკვირვებები მუშაობის პროგრესზე. ზოგ ქვეყანაში შესაძლოა ყველაზე ეფექტურ მეთოდს წარმოადგენდეს მთავრობის მიერ ისეთი ორგანოს, სააგენტოს ან სამთავრობო განყოფილების შექმნა, რომელიც პასუხისმგებელი იქნებოდა ჯანმრთელობის, კანონდამცველი და სხვა

იმ ორგანოებისაგან მიღებული მონაცემების შეგროვებაზე და შემდგომში მათი შედარებითი ანალიზის ჩატარებაზე, რომლებსაც რეგულარული შეხება აქვთ ძალადობის მსხვერპლებთან და მის ჩამდენებთან. იმ ქვეყნებში, რომელთა რესურსები არის შეზღუდული, მსგავსმა სააგენტომ აგრეთვე შეიძლება შეასრულოს რეკომენდაცია 1.-ში მითითებული დაკვირვებების ჩასატარებლად საჭირო ფუნქციები.

მონაცემების შეგროვება მნიშვნელოვანია ყველა დონეზე. მაგრამ მხოლოდ ადგილობრივ დონეზე ხდება მონაცემთა ბაზის ხარისხისა და სრულფასოვნების განსაზღვრა. უნდა შეიქმნას მარტივი და ნაკლებად ღირებული სისტემა, მასში მომუშავე პერსონალის უნარ-ჩვევების და ეროვნული და საერთაშორისო სტანდარტების გათვალისწინებით. დამატებით ამისა, უნდა არსებობდეს შესაბამის ორგანოებს (როგორცაა სოციალურ პოლიტიკაზე პასუხისმგებელი ორგანოები) და დაინტერესებულ მხარეებს შორის ინფორმაციის გაზიარების პროცედურები და ამ გაცვლითი ინფორმაციების შედარებითი ანალიზის ჩატარების საშუალებები.

მსოფლიოში ამჟამად შეიმჩნევა ძალადობაზე მონაცემების შეგროვებისათვის მისაღები სტანდარტების არსებობის სიმწირე. ეს სტანდარტები თავისთავად გააუმჯობესებდნენ სხვადასხვა ერისა და კულტურის ქვეყნებიდან მიღებული მონაცემების შედარების პროცესს. ამის გამოსწორება უნდა მოხდეს ისეთი საერთაშორისოდ აღიარებული სტანდარტების შექმნით, როგორცაა ტრავმის გარეგანი მიზეზების საერთაშორისო კლასიფიკაცია (234) და ტრავმაზე დაკვირვებების განხორციელების სახელმძღვანელო, რომელიც შემუშავებულია ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციისა და აშშ დაავადებათა კონტროლისა და თავიდან აცილების ცენტრის მიერ (235).

რეკომენდაცია 3. ძალადობის მიზეზების, შედეგების, საფასურის და მისი თავიდან აცილებისათვის უპირველესი მნიშვნელობის ამოცანების განსაზღვრა და მათზე კვლევის ჩატარების მხარდაჭერა.

არსებობს მრავალი მიზეზი, რომლებიც მიუთითებენ ძალადობაზე კვლევის ჩატარების აუცილებლობაზე, მაგრამ ძირითადი, პირველადი მნიშვნელობის ამოცანაა მივაღწიოთ ამ პრობლემის უკეთესად გაგებას, განსაკუთრებით სამართალდამცველი ორგანოების მიერ. აგრეთვე, აუცილებელია კვლევითი პროგრამების არსებობა, ინსტიტუტებისა და კერძო მკვლევარების დაფინანსება.

კვლევის ჩატარება შეიძლება და, აუცილებელიც არის, ადგილობრივ დონეზე. მაქსიმალურად კარგი შედეგების მისაღწევად ადგილობრივმა თვითმმართველმა საქმიანობაში უნდა ჩართონ ყველა შესაბამისი გამოცდილების მქონე ორგანიზაცია, უნივერსიტეტის ფაკულტეტების ჩათვლით, კერძოდ, მედიცინის, კრიმინოლოგიის, ეპიდემიოლოგიის და ა.შ., ასევე, კვლევითი და არასამთავრობო ორგანიზაციები. ზოგი დიდი მნიშვნელობის გლობალური საკითხები მოითხოვენ მთელი ქვეყნისა და საერთაშორისო მასშტაბებით კვლევის ჩატარებას. ასეთი საკითხებია: კავშირი ძალადობასა და გლობალიზაციის სხვადასხვა ასპექტებს შორის, ეკონომიკური, გარემოსა და კულტურის მხარეების გათვალისწინებით; რისკი და დაცვითი ფაქტორები არის საერთო პრობლემის გადაჭრისადმი განსხვავებული გარემოებებისათვის შესაბამისი მიდგომის არსებობის გათვალისწინებით.

რეკომენდაცია 4. ძალადობის პირველადი პროფილაქტიკისათვის საჭირო ზომების მიღება და მათი მნიშვნელობის პროპაგანდა.

პირველადი აცილების ზომების მიღების მნიშვნელობა

ძირითად თემად გასდევს ძალადობაზე და ჯანმრთელობაზე მსოფლიო მოხსენებას. ზოგიერთი მნიშვნელოვანი პირველადი აცილების ღონისძიებებია:

- მშობიარობის წინ და შემდგომი პერიოდის ჯანმრთელობაზე ზრუნვა. ბავშვთა და მოზარდთა სკოლამდელი და სოციალური განვითარების პროგრამების შემუშავება;

- სწავლებები მშობელთათვის ბავშვებზე ზრუნვის და ოჯახური ურთიერთობების გაუმჯობესების მიზნით;

- გარეუბნების სოციალური და ეკონომიკური ინფრასტრუქტურების გაუმჯობესება;

- ცეცხლსასროლი იარაღით მიყენებული ტრავმების შესამცირებელი ღონისძიებები და ცეცხლსასროლ იარაღთან დაკავშირებული უსაფრთხოების წესების გაუმჯობესება;

- ცნობიერების ასამაღლებელი მედია კამპანიების ჩატარება ქცევისა და სოციალური ნორმებისადმი დამოკიდებულების შესაცვლელად;

პირველ ორ ღონისძიებას დიდი მნიშვნელობა აქვს ბავშვთა ჩაგვრისა და უყურადღებო დამოკიდებულების შესამცირებლად, აგრეთვე, ახალგაზრდებსა და მოზარდებზე ძალადობის შესამცირებლად. ინფრასტრუქტურების გაუმჯობესებამ შესაძლოა გავლენა იქონიოს ძალადობის ზოგიერთ სახეობაზე. კერძოდ, ეს ნიშნავს, გარემო ფაქტორების შესწავლას საზოგადოების ფარგლებში და იმ ადგილების ამოცნობას, სადაც ძალადობა განსაკუთრებით ხშირად ხდება, იმ ფაქტორების გაანალიზებას, რომლებიც ხდიან ამ ადგილებს განსაკუთრებულად საშიშს, და ამ ფაქტორების შეცვლას ან საერთოდ მოცილებას ამ ადგილებიდან. ეს აგრეთვე მოითხოვს ადგილობრივი საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური ინფრასტრუქტურების გაუმჯობესებას

გაზრდილი ინვესტიციების ჩადებით და ეკონომიური და განათლების მიღების საშუალებების გაუმჯობესების გზით.

მთელი ქვეყნისა თუ ადგილობრივი მასშტაბებით ღონისძიებების ჩატარების ერთ-ერთ ამოცანას წარმოადგენს ცეცხლსასრლი იარაღით მიყენებული ტრავმების თავიდან აცილება და ცეცხლსასროლ იარაღთან დაკავშირებული უსაფრთხოების წესების გაუმჯობესება. უფრო მეტიც, სანამ არ არსებობს საბოლოო კვლევის შედეგები თუ რა გავლენას ახდენს ეკრანებზე ძალადობის გახშირებული ჩვენება ძალადობის არსებობაზე, შესაძლებელია მედიის გამოყენება ძალადობის მიმართ დამოკიდებულების, ქცევისა და სოციალური ნორმების შესაცვლელად, ცალკეული ადგილების სპეციფიკის გათვალისწინებით.

რეკომენდაცია 5. გაძლიერდეს ზრუნვა ძალადობის მსხვერპლებზე.

ჯანმრთელობის ეროვნული სისტემა, ისევე როგორც ჯანმრთელობის სისტემა მთლიანად, მიმართული უნდა იყოს ძალადობის ნებისმიერი ფორმის მსხვერპლისათვის ხარისხიანი დახმარების აღმოჩენისაკენ. დახმარება უნდა ითვალისწინებდეს რეაბილიტაციისა და თანადგომის ცენტრების არსებობასაც, რათა თავიდან იქნას აცილებული შემდგომი გართულებები.

პირველადი მნიშვნელობის ამოცანებია:

- სასწრაფო დახმარების სისტემების გაუმჯობესება. ძალადობის მსხვერპლთა მკურნალობისა და რეაბილიტაციის ცენტრების გაუმჯობესება;

- ძალადობის შემთხვევებისა და სიტუაციების ნიშნების ამოცნობა. მსხვერპლთა გაგზავნა შესაბამისი სამსახურებისათვის მათი შემდგომი დახმარებისა და მზარდაჭერისათვის.

- ჯანმრთელობის, კანონმდებლობის, სამართალდამცავი და სოციალური მომსახურების სფეროების მიერ ძალადობის მსხვერპლთა შემდგომი ღვევისაგან დაცვის უზრუნველყოფა. ამ სფეროების მიერ მსხვერპლის დამნაშავისაგან დაცვის საშუალებების არსებობა;

- სოციალური თანადგომისა და დაცვის პროგრამების და სხვა სამსახურების შექმნა ძალადობის რისკის ქვეშ მყოფი ოჯახების დასაცავად და ოჯახის მზრუნველზე სტრესის შესამცირებლად;

- ძალადობის თავიდან აცილების მოდელების გაერთიანება სწავლების ერთ კურსად სტუდენტი ექიმებისა და ექთნებისათვის;

თითოეულ ამ ღონისძიების გატარებას შეუძლია შეამციროს ძალადობის უარყოფითი ეფექტი ადამიანის ჯანმრთელობაზე და შესაბამისად, შეამციროს ჯანმრთელობასა და სოციალურ დაცვაზე გაწეული ხარჯები. თუმცადა, ამ ღონისძიებების შემუშავება და დანერგვა უნდა ითვალისწინებდეს ადამიანის განმეორებით მსხვერპლად ქცევის თავიდან ასაცილებელ მექანიზმებს ანუ არ მოხდეს მსხვერპლის ხელახალი საშიშროების წინაშე დაყენება, მათი განსჯა ოჯახის წევრების თუ საზოგადოების მიერ, ან თავიდან ავიცილოთ სხვა უარყოფითი შედეგი.

რეკომენდაცია 6. ძალადობის თავიდან აცილების მეთოდების დანერგვა სოციალურ და განათლების პოლიტიკაში და შესაბამისად, გენდერული და სოციალური თანასწორობის მხარდაჭერა.

ძალადობა მეტწილად დაკავშირებული არის გენდერულ და სოციალურ უთანაბრობასთან. ეს ფაქტი გაზრდილი რისკის ქვეშ აყენებს მოსახლეობის დიდ ნაწილს. იმ ქვეყნების გამოცდილება, სადაც სოციალური დისკრიმინაცია შედარე-

ბით ნაკლებად არის გამოხატული, მიგვითითებს, რომ განსახორციელებელი ღონისძიებები უნდა ითვალისწინებდნენ საკანონმდებლო და სასამართლო რეფორმებს, მოსახლეობის ცნობიერების ამაღლებისაკენ მიმართულ კამპანიებს, პოლიციისა და ოფიციალური პირებისათვის სწავლებებსა და მათზე დაკვირვებებს, ეკონომიკურ და საგანმანათლებლო დახმარებას მოსახლეობის ნაკლებად შექმნილი ფენებისათვის.

მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში სოციალური დაცვის პოლიტიკა და პროგრამები მნიშვნელოვანი ზეწოლის ქვეშ იმყოფებიან. ბევრ ქვეყანაში ხდება ხელფასების შემცირება, ძირითადი ინფრასტრუქტურების გაუარესება, ხდება ჯანმრთელობის და სოციალური დაცვის და განათლების სისტემების მომსახურების ხარისხის მუდმივი დაცემა. ვინაიდან ასეთ პირობებში ყოველთვის ვლინდება ძალადობის ფაქტები, მთავრობამ უნდა გააკეთოს მისი შესაძლებლობების მაქსიმუმი სოციალური დაცვის მომსახურების სისტემების შესანარჩუნებლად და თუ საჭიროება მოითხოვს, შეიტანოს შესაბამისი ცვლილებები ქვეყნის ბიუჯეტში.

რეკომენდაცია 7. ძალადობის თავიდან აცილების საკითხებზე ინფორმაციის გაცვლის და თანამშრომლობის გაზრდა.

თანამშრომლობის გაუმჯობესება მთავრობას, საერთაშორისო ორგანიზაციებს, მკვლევარებს და ძალადობის პრობლემაზე მომუშავე არასამთავრობო ორგანიზაციებს შორის აუცილებელია ცოდნის უკეთესი გაზიარების, შეთანხმების მიღწევის და პრობლემის გადაჭრისათვის საჭირო ამოცანების დასახვისა და მოქმედებების უკეთესი კოორდინაციისათვის. ეს გათვალისწინებული უნდა იყოს საკოორდინაციო მექანიზმების შემუშავების მთელი პროცესის დროს,

რათა არ მოხდეს მოქმედებათა ფუჭი განმეორება და მიღწეულ იქნას მაქსიმალური სარგებლობა გაერთიანებების, ფონდების, მკვლევარების და ნებისმიერი სხვა ორგანიზაციის ცოდნისა და გამოცდილების ერთად შერწყმის პროცესიდან.

ყველა იმ ჯგუფის წვლილი, რომელიც იბრძვის ქალთა მიმართ ძალადობის და საერთოდ, ადამიანთა უფლებების დარღვევის წინააღმდეგ, უნდა იქნეს აღიარებული და მხარდაჭერილი. საჭიროა, რომ მათ მიენიჭოთ ოფიციალური სტატუსი მნიშვნელოვანი საერთაშორისო კონფერენციების დროს და ჩართულნი იყვნენ ოფიციალური სამუშაო ჯგუფების მუშაობაში. ძალადობის სხვადასხვა ფორმებზე მომუშავე ექსპერტთა გამოცდილება გამოყენებული უნდა იყოს სხვადასხვა პლატფორმების შექმნის დროს, რომლებიც შემდგომში ხელს შეუწყობენ ინფორმაციის გაცვლას და საერთო კვლევებისა და მხარდაჭერის კამპანიების ჩატარებას.

რეკომენდაცია 8. საერთაშორისო შეთანხმებების, კანონების და ნებისმიერი სხვა ადამიანის უფლებების დამცველი მექანიზმების მხარდაჭერა და დაკვირვებების ჩატარება მათ შესრულებაზე.

გასული საუკუნის მეორე ნახევრის განმავლობაში ეროვნულმა მთავრობებმა ხელი მოაწერეს სხვადასხვა საერთაშორისო იურიდიულ შეთანხმებებს, რომლებსაც უშუალო კავშირი აქვთ ძალადობასა და მის თავიდან აცილებასთან. მსგავსი შეთანხმებები აყალიბებენ სტანდარტებს ეროვნული კანონმდებლობისათვის, ქვეყნის ნორმებს და შეზღუდვებს. მრავალმა ქვეყანამ მიაღწია მნიშვნელოვან წარმატებებს თავიანთი ქვეყნის კანონმდებლობისა და საერთაშორისო შეთანხმებების და მათი ვალდებულებების ერთმანეთში შერწყმის პროცესში. მაგრამ ბევრი მათგანი ჯერ

კიდევ შორსაა მსგავსი მიღწევებისგან. იმ შემთხვევაში, თუ ხელისშემშლელი მიზეზი ინფორმაციის ნაკლებობაა, საერთაშორისო საზოგადოებამ მეტი უნდა გააკეთოს მათ დასახმარებლად. სხვა შემთხვევაში კი საჭიროა ძლიერი კამპანიების ჩატარება, რათა განხორციელდეს ცვლილებების შეტანა კანონმდებლობაში და მათი ცხოვრებაში გატარება.

რეკომენდაცია 9. პრაქტიკული, საერთაშორისო აღიარებული მეთოდების გამოყენება ნარკოტიკული საშუალებებით და იარაღით ვაჭრობის წინააღმდეგ.

ნარკოტიკული საშუალებების და იარაღით ვაჭრობა წარმოადგენს ძალადობის არსებობის მნიშვნელოვან და განუმეორებელ ნაწილს როგორც განვითარებულ, ისე განვითარებად ქვეყნებში. ამ ფრონტზე მცირეოდენი წარმატებაც მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს ძალადობის დონის შემცირებაში.

დღეს, როდესაც ძალადობა არის მსოფლიოს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემა, კვლავ არ ჩანს მისი გადაჭრის მექანიზმები. მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვის სისტემის სტრატეგიებს, ადგილობრივ თუ ეროვნულ დონეზე, შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ ადამიანის ჯანმრთელობაზე ძალადობის უარყოფითი გავლენის შემცირებაზე. აქედან გამომდინარე, ამ მიმართულებით მუშაობას უნდა მიენიჭოს უპირატესობა.

დასკვნა

მიუხედავად ამჟამად არსებული ინფორმაციისა და ცოდნის ნაკლებობისა, მიუხედავად მეტი კვლევების ჩატარების აუცილებლობისა, შეძენილმა გამოცდილებამ მნიშვნელოვანი გამოკვლევები გვასწავლა ძალადობის თავიდან აცილებისა და მისი შედეგების შემსუბუქების საქმეში.

ეს არის შემდეგი: ხშირად შესაძლებელია ძალადობის წინასწარი განჭვრეტა და მისი თავიდან აცილება. როგორც ძალადობაზე და ჯანმრთელობაზე მსოფლიო მოხსენებამ დაგვანახა, არსებობენ ნიშნები, რომლებიც ზუსტად მიგვითითებენ შესაძლო ძალადობის მოხდენაზე, თუმცა, უშუალო მიზეზების დადგენა ზოგჯერ დიდ სიძნელეს წარმოადგენს. ამ ფაქტორების ამოცნობამ და განსაზღვრამ შესაძლოა მოახდინოს მთავრობის წარმომადგენლების დროული გაფრთხილება, რათა მათ მოახდინონ დროული რეაგირება. უფრო მეტიც, ადამიანის ჯანმრთელობისკენ მიმართული კვლევების გაუმჯობესების პარალელურად ყოველდღე მატულობს სხვადასხვა ღონისძიებების ჩასატარებლად საჭირო საშუალებათა რაოდენობა. მთელს მსოფლიოში შეიმჩნევა ტენდენცია იმისა, რომ ხელისუფლება მოქმედებს მხოლოდ ძალადობის ფაქტის გამოვლინების შემდეგ. მაგრამ მისი თავიდან აცილებისათვის გაწეული ხარჯები კი შესაძლოა უფრო იაფი და უფრო დიდი და ხანგრძლივი სარგებლის მომტანი იყოს.

ძალადობის არსის გაგებას დიდი მნიშვნელობა აქვს ღონისძიებების გატარების მეთოდების შექმნისთვის.

ძალადობა ხდება ყველა საზოგადოებაში, მაგრამ მისი არსი და გარემო, რომელშიც იგი გამოვლინდება და მისი სახეობა, მისადმი საზოგადოების დამოკიდებულება, ძლიერ განსხვავდება ერთმანეთისგან: როდესაც ძალადობის თავიდან აცილების პროგრამები იქმნება, აუცილებელია ძალადობის არსის განხილვა იმ საზოგადოების წეს-ჩვეულებების გათვალისწინებით, რომლისთვისაც ეს პროგრამა არის გამიზნული.

ძალადობის სხვადასხვა ფორმები მრავალნაირად არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული და ხშირად მათ საერთო

რისკ-ფაქტორები აქვთ. სამწუხაროდ, კვლევების ჩატარება და ძალადობის სხვადასხვა ფორმების თავიდან აცილების მეთოდების შექმნა ხშირად იზოლირებულად ხდება. თუ მივალწევთ ამგვარი გათიშვების დაძლევას, ღონისძიებების მასშტაბები და მათი ეფექტურობა ბევრად გაუმჯობესდება. რესურსები მიმართულნი უნდა იყვნენ მოსახლეობის ყველაზე დაუცველი ფენებისკენ. ძალადობა, ისევე როგორც ჯანმრთელობის ბევრი პრობლემა, არაბუნებრივი მოვლენაა. მართალია ძალადობა გვხვდება ყველა სოციალური ფენის დონეზე, კვლევები მუდმივად აჩვენებენ, რომ მოსახლეობის დაბალი სოციალურ-ეკონომიკური სტატუსის მქონე ნაწილი უფრო მეტი რისკის ქვეშ იმყოფება. ძალადობის თავიდან აცილების საქმეში პროგრესის მისაღწევად საჭიროა შეწყდეს ღარიბი ხალხის საჭიროებათა უგულებელყოფა – ბევრ ქვეყანაში ღარიბები იღებენ ყველაზე ნაკლებ მომსახურებას დაცვისა და დახმარების სხვადასხვა სახელმწიფო ორგანიზაციების მხრიდან.

თვითკმაყოფილება და თვითდამშვიდება არიან ძალადობის წინააღმდეგ ბრძოლის ბარიერები. თვითკმაყოფილება და თვითდამშვიდება ხელს უწყობენ ძალადობას და წარმოადგენენ მნიშვნელოვან წინააღმდეგობას ძალადობაზე გამოხატულების მოღვაწეობისათვის. ეს განსაკუთრებულად მიესადაგება ძალადობისადმი არსებულ დამოკიდებულებას, რომელიც მასთან ახლო მდგომი გენდერული უთანასწორობის პრობლემის მსგავსად, წარმოადგენს ადამიანთა საზოგადოების მუდმივ პრობლემას.

თვითკმაყოფილება და სიმშვიდე ძალადობის მიმართ ხშირად კერძო ინტერესებით არის განმტკიცებული, ვინაიდან საზოგადოებაში კაცებს აქვთ “მინიჭებული უფლება” “შეცვალონ” და „შეუსწორონ“ თავიანთ მეუღლეებს. როგორც კერძო,

ასევე საზოგადოებრივი ძალადობის შემთხვევების შემცირება დამოკიდებულია ძალადობის ნებისმიერი ფორმის მიმართ გულგრილობის წინააღმდეგ ბრძოლაზე. ჯანსაღი საზოგადოების არსებობისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ძალადობის შესაჩერებლად პოლიტიკური ნების არსებობას. მართალია, ბევრის მიღწევაა შესაძლებელი საზოგადოებრივი ორგანიზაციების და კერძო პირების აქტიურობით, მაგრამ ჯანსაღი საზოგადოების შექმნა ძირითადად მაინც პოლიტიკურ ნებაზეა დამოკიდებული

პოლიტიკური ნების არსებობას სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს არა მარტო ეროვნულ დონეზე, სადაც ხდება პოლიტიკური, საკანონმდებლო და ფინანსური გადაწყვეტილებების მიღება, არამედ რაიონების და გამკეობების დონეზე, ვინაიდან ზუსტად ამ დონეზე ხდება პოლიტიკისა და პროგრამების ყოველდღიურ ცხოვრებაში გატარება. ხშირად ძალადობის შესაჩერებლად პოლიტიკური ნების მისაღწევად საჭიროა საზოგადოების სხვადასხვა ფენების მუდმივი მცდელობა.

ძალადობა არ არის გარდუვალი და შეუბრუნებელი. მისი თავიდან აცილება შესაძლებელია. ჩვენ ბევრის გაკეთება შეგვიძლია ამისთვის. მსოფლიოს ჯერ კიდევ არ აქვს მთლიანად შესწავლილი იმ ამოცანების მსაშტაბები, რომლებიც ძალადობის დასაძლევადაა საჭირო და მას არ აქვს ყველა ის იარაღი, რომლითაც ამ ამოცანის გადაჭრაა შესაძლებელი. მაგრამ ცოდნის ბაზა იზრდება და ბევრი საჭირო გამოცდილება უკვე შეძენილია. ჯანმრთელობასა და ძალადობაზე მსოფლიო მოხსენება ცდილობს თავისი წვლილი შეიტანოს ამ ცოდნის ბაზის გაფართოებაში. იმედია, რომ ეს მოხსენება შთააგონებს და ხელს შეუწყობს თანამშრომლობას, განახლებას და ნებას ძალადობის თავიდან აცილებისათვის მთელს მსოფლიოს.

§16. ქართული კოლიცია და ადამიანის უფლებები

საპოლიციო სისტემა¹ სახელმწიფოს ფუნქციონირების ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა. რა თქმა უნდა, მნიშვნელობა არა აქვს იმას, თუ რომელ ქვეყანაშია ეს უწყება და მისი მოხელეები რა სახელწოდებით მოიხსენიებიან. ამ თვალსაზრისით, ქვეყნის შიგნით წესრიგის დასამყარებლად ქართულმა სახელმწიფომაც საკუთარი ტრადიციები შექმნა.

ჩვენს ქვეყანაში ისტორიულად საპოლიციო ფუნქციების შესრულება დაკისრებული ჰქონდათ ერისთავებს, რეგიონის მასშტაბით — მამასახლისს, ადგილობრივი მნიშვნელობით — ეზოსმოდვარს ლოკალურ ტერიტორიაზე, ხოლო მთის რეგიონებში — ხევისბერებს და ა.შ. ისტორიის სხვადასხვა მონაკვეთში საპოლიციო ფუნქციების შემსრულებელთა სახელწოდებაც იცვლებოდა. გაჩნდა ჩუხჩერახის, ამირსპასალარის, ამირახორის, არგოსნიებისა და მანდატურების სახელოები.

ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის სრულყოფა-განვითარებასთან ერთად იხვეწებოდა საშინაო უწყებათა სტრუქტურებიც. საქართველოს სიძლიერის ეპოქაში (XI–XII სს.) ჩამოყალიბდა კარგად ორგანიზებული საპოლიციო სამსახური, რომლის სათავეში იდგა მანდატურთუხუცესი (იგივე შინაგან საქმეთა მინისტრი), რომლის დაქვემდებარებაში შედიოდა ქვეყნის შიგნით საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვა და ნაწილობრივ მართლმსაჯულების განხორციელებაც. მანდატურთუხუცესს ემორჩილებოდნენ მანდატურები, მპარავთმძებნელები, მეკობრეთმძებნელები, ჩუხჩები, ჩენილები; გარკვეულწილად წესრიგის დაცვის ფუნქციით იყო დაკავებული ამირჯიბი და მსტოვრების ინსტიტუ-

ტი, რომლის შექმნა და ჩამოყალიბება დავით აღმაშენებლის სახელთანაა დაკავშირებული.

შემდგომ ეპოქაში მუსლიმური ქვეყნების მიერ საქართველოს არაერთგზის დაპყრობამ და მათ მიერ საკუთარი მმართველობის შემოღებამ, გარკვეულწილად შეცვალა ქართული საპოლიციო სისტემა და წესრიგის სფეროში დასაქმებულ ადამიანებსაც შეეცვალათ სახელები.

XVII-XVIII საუკუნეებში მოსამართლისა და წესრიგის დაცვის ფუნქცია დაეკისრა ფეოდალს, რომლებსაც საკუთარი აპარატი ჰყავდა. გარკვეულ როლს, როგორც სოფლად, ისევე ქალაქებში, მოურავი თამაშობდა. შემდეგ მოდიოდა მამასახლისი, მელიქი, ნაცვალი, ციხისთავი ანუ მინბაში. საგადასახადო საქმის მოწესრიგებას ემსახურებოდნენ კაფანდრები (მწონავი), მდივანბეგები (მუშირები), ქეთხუდები და ა.შ.¹

1801 წლის სექტემბრის მანიფესტის შემდეგ, როდესაც საქართველოში დამყარდა რუსული მმართველობა, თანდათან შეიცვალა მმართველობის ფორმებიც, რასაც მოჰყვა სახელისუფლო სტრუქტურების შეცვლა და მათ შორის „ქართული მილიციის“ ჩამოყალიბებაც, რომელმაც დღემდე სახელოვანი ტრადიციები შექმნა. მოკლედ ასეთია ქართული საპოლიციო სტრუქტურების ისტორიული გზა, რომელიც მთელი არსებობის მანძილზე იცავდა ეპოქებთან და კანონმდებლობასთან მიმართებაში ადამიანის უფლებებს.

* * *

თანამედროვე ქართული პოლიცია სამართალდამცავი, გასამხედროებული სახელმწიფო ორგანოა, რომელიც შე-

¹ დაწ. იხ. გ. ლობჯანიძე, ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბ. 2002 წ. გვ. გვ. 383-386.

დის ქვეყნის შინაგან საქმეთა სამინისტროს სისტემაში და მოწოდებულია უზრუნველყოს სახელმწიფოში არსებული კანონიერების რეჟიმის განუხრელი დაცვა. ე.ი. იგი კონსტიტუციური დაწესებულებაა და ქვეყნის სიძლიერის ერთ-ერთი კომპონენტია.

საქართველოს უზენაესი კანონის კონსტიტუციის 12-47 მუხლები ეძღვნება საქართველოს მოქალაქეობას, ადამიანის ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებს, რომელთა დაცვის ერთ-ერთ გარანტად შინაგან საქმეთა ორგანოებიც გვევლინება. მათი მუშაობის ორგანიზაცია საქართველოს პარლამენტის 1993 წლის 27 ივლისს მიღებული „კანონი პოლიციის შესახებ“¹ (შემდგომში მიღებული დამატებებითა და შესწორებებით) და სხვა ნორმატიული აქტებით არის მოწესრიგებული და ემყარება კანონიერების, ადამიანის, პიროვნების პატივისა და ღირსების დაცვას, სოციალური სამართლიანობის, ჰუმანიზმის, დემოკრატიზმის და საჯაროობის პრინციპებს.

კანონმა პოლიციის შესახებ, რომლის მიხედვითაც სათანადო სამსახურებს ევალებათ პიროვნების, დაწესებულებისა და ორგანიზაციის უფლებების დაცვა მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფისაგან, საზოგადოებრივი წესრიგის და საზოგადოებრივი უშიშროების დაცვა დანაშაულისა და სხვა სამართალდარღვევათა თავიდან აცილება, დამნაშავე პირის ძებნა, დანაშაულის გახსნა და კანონით გათვალისწინებული სხვა ამოცანების შესრულება, განსაზღვრა ამ ორგანოს ძირითადი ამოცანები. სახელმწიფო ინტერესებიდან გამომდინარე, კანონი კრძალავს პოლიციის გამოყენებას ისეთი ამოცანების შესასრულებლად, რომელიც მას ამ კანონით და საქართველოს სხვა საკანონმდებლო აქტებით არ ევალება (ეკისრება).

¹ კანონი პოლიციის შესახებ შედგება 36 მუხლისაგან.

ზემოაღნიშნული ამოცანების განსახორციელებლად, როგორც უკვე ითქვა, პოლიციის საქმიანობა ემყარება: კანონიერების, პიროვნების პატივისა და ღირსების დაცვას, განურჩევლად სოციალური, ქონებრივი მდგომარეობისა, რასობრივი და ეროვნული კუთვნილებისა, სქესისა, ასაკისა, განათლებისა, ენისა, სარწმუნოებისა, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებებისა (სანამ პოლიციის ძირითად მოვალეობებსა და უფლებებზე ვისაუბრებდეთ გვინდა ყურადღება ერთ მომენტზე გავამახვილოთ. პოლიციის სისტემაში ოპერატიულ-სამძებრო სამსახურებს უწოდეს „კრიმინალური პოლიცია“. „კრიმინალური“ (criminalis) ლათინური სიტყვაა და ნიშნავს დანაშაულს. პირდაპირი მნიშვნელობით კრიმინალური პოლიცია გამოდის, როგორც დამნაშავეთა პოლიცია. ამიტომ მიგვაჩნია, რომ სამსახურებს, რომელიც კრიმინალებს (დამნაშავეობას) ებრძვის სახელი უნდა შეეცვალოს).

კანონმდებლობის ფარგლებში ზემოქმედების სხვადასხვა ხერხებისა და საშუალებების გამოყენებით, პოლიცია ვალდებულია: მოქალაქეებს აღმოუჩინოს სათანადო და დროული დახმარება, მიიღოს და რეგისტრაციაში გაატაროს შემოსული ინფორმაცია დანაშაულის, ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის, საზოგადოებრივად სხვა ქმედობის და უგზო-უკვლოდ დაკარგულ პირთა შესახებ. გარდა ამისა, პოლიცია ვალდებულია დაადგინოს დანაშაულისა და სხვა სამართალდარღვევების გამომწვევი მიზეზები და პირობები, მიიღოს ზომები მათ აღმოსაფხვრელად, ჩაატაროს სამართალდამრღვევ პირებთან ინდივიდუალურ-პროფილაქტიკური მუშაობა, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევაში აღძრას სისხლის სამართლის საქმე, გაატაროს გადაუდებელი საგამოძიებო მოქმედებები; თუ არსებობს ისეთი დანაშაულის

ნიშნები, რომლის გამოც, წინასწარი გამოძიების წარმოება სავალდებულოა, გამოვლენილი დანაშაულის, დაწყებული საქმის წარმოების შესახებ დაუყოვნებლივ უნდა აცნობოს პროკურატურას (პროკურორს).

კანონის ძირითადი ლეიტმოტივია ადამიანის უფლებების და თავისუფლებების დაცვის უზრუნველყოფა, რა პირობებში და სიტუაციაშიც არ უნდა იყენენ ისინი. ამიტომაც კანონი დიდ ადგილს უთმობს დაკავებულ და დაპატიმრებულ პირთა სამართლებრივ მდგომარეობასაც.

კანონი პოლიციას ავალდებულებს შესაძლებლობა მისცეს დაკავებულ და დაპატიმრებულ პირს განახორციელოს სამართლებრივი დაცვის უფლება, შეატყობინოს მის ოჯახს, სამუშაო ან სასწავლო დაწესებულების ხელმძღვანელობას მომხდარი ფაქტის შესახებ.

მოქალაქესთან ურთიერთობის დროს ზუსტად უნდა იქნას დაცული სამსახურებრივი ეთიკის ნორმები. ამისათვის კი მარტო კანონის მოთხოვნათა შესრულება საკმარისი არ არის. საჭიროა მაღალი სამართლებრივი კულტურა, შეგნება და ა.შ.

გარდა მოვალეობისა, კანონის მე-9 მუხლის შესაბამისად, პოლიციას საკმაოდ ფართო უფლებები გააჩნია (26 სხვადასხვა სახის უფლება), მათ შორის: მოსთხოვოს მოქალაქეს – დაიცვას მართლწესრიგი, შეუსრულებლობის შემთხვევაში კი მიიღოს კანონით გათვალისწინებული ზომები. მოქალაქეს შეუმოწმოს პირადობის დამადასტურებელი საბუთები, თუკი არსებობს საკმარისი მონაცემები მის მიერ დანაშაულის ან ადმინისტრაციული გადაცდომის ჩადენის შესახებ. თუ არსებობს სათანადო საფუძვლები, პოლიციაში გამოიძახოს მოქალაქე, ჩამოართვას ახსნა-განმარტება, მოსთხოვოს საჭირო ცნობები და დოკუმენტები. შეუძლია იძულების

წესით წარადგინოს მოქალაქე პოლიციაში, თუ იგი არასაპატიო მიზეზებით თავს არიდებს გამოცხადებას და ა.შ.

პოლიციას უფლება აქვს შეადგინოს ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის შესახებ ოქმი და თავისი კომპეტენციის ფარგლებში შეუფარდოს დამრღვევს ადმინისტრაციული სახდელი. დაკავებული 8 საათის განმავლობაში ამყოფოს პოლიციაში პიროვნების დადგენის, ან სხვა მიზეზების გამო¹. დადგენილი წესით დააკავოს პირი, რომელსაც მიესაჯა პირობით თავისუფლების აღკვეთა ან პირი, რომელიც თავისუფლების აღკვეთის ადგილიდან პირობით გათავისუფლდა, მაგრამ თვითნებურად მიატოვა სამუშაო ადგილი. გარდა ამისა, შეუძლია სამედიცინო დაწესებულებაში წარადგინოს პირი, რომელიც ალკოჰოლური, ნარკოტიკული ან ტოქსიკური სიმთვრალის შედეგად საფრთხეს უქმნის საკუთარ თავს ან გარშემო მყოფთ.

ძალზე მნიშვნელოვანია პოლიციის მუშაკისათვის ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების წესების ცოდნა, რადგანაც პრაქტიკაში გვაქვს თანამშრომელთა მხრიდან აღნიშნული იარაღის უკანონო გამოყენების, ან არ გამოყენების არაერთი შემთხვევა.

კანონის შესაბამისად:

- პოლიციის თანამშრომელს უფლება აქვს შეინახოს, ატაროს და გამოიყენოს სამსახურებრივ საშტატო იარაღი;
- პოლიციის თანამშრომლის განკარგულებაში არსებული ცეცხლსასროლი იარაღის შენახვისა და ტარების წესს ადგენს საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტრო;
- ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებად ითვლება გამიზნული გასროლა;

¹ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის კოდექსის 247-ე მუხლის შესაბამისად დაკავების ვადა განისაზღვრება 3 საათის ვადით.

- პოლიციის თანამშრომელს უფლება აქვს, უკიდურესი ღონისძიების სახით, გამოიყენოს ცეცხლსასროლი იარაღი:
- ა) მოქალაქისა და თავის დასაცავად ისეთი საფრთხისაგან, რომელიც რეალურ საშიშროებას უქმნის მათ სიცოცხლეს ან ჯანმრთელობას;
- ბ) ცეცხლსასროლი იარაღის წართმევის აღსაკვეთად;
- გ) მძევლების გასათავისუფლებლად;
- დ) დაკავების ან პატიმრობის ადგილიდან გაქცევის აღსაკვეთად;
- ე) მძიმე დანაშაულის აღსაკვეთად, ასეთი დანაშაულის ჩამდენი პირის დაკავებისას, თუ იგი წინააღმდეგობას უწევს პოლიციის თანამშრომელს, ან შეეცდება გაქცევას;
- ვ) მოქალაქეთა ბინებზე, დაცულ ობიექტებზე, სახელმწიფო ორგანოების, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების, კერძო საკუთრების ობიექტებზე თავდასხმის მოგერიებისას;
- ზ) მოქალაქეთა დაცვისას საშიშ ცხოველთა თავდასხმისაგან;
- თ) განგაშის სიგნალის მიცემის ან დამხმარე ძალის გამოძახებისას;
- ი) სატრანსპორტო საშუალების გაჩერების მიზნით სატრანსპორტო საშუალების დაზიანებისათვის, თუ მძღოლის მოქმედება რეალურ საფრთხეს უქმნის ადამიანთა სიცოცხლეს და ჯანმრთელობას და არ ემორჩილება პოლიციის თანამშრომლის არაერთგზის მოთხოვნას სატრანსპორტო საშუალების გაჩერების შესახებ;
- ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებას წინ უნდა უძღოდეს სიტყვიერი გაფრთხილება მისი გამოყენების შესახებ. საჭიროების შემთხვევაში შეიძლება გამაფრთხილებელი გასროლა.

- გაფრთხილების გარეშე ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენება შეიძლება:
- ა) შეიარაღებული, საბრძოლო ტექნიკის, ნებისმიერი სახის სატრანსპორტო ან მექანიკური საშუალებით მოულოდნელი თავდასხმისას;
- ბ) ტრანსპორტის გამოყენებით ან სატრანსპორტო საშუალებიდან დაკავებულის ან პატიმრის გაქცევისას;
- გ) დამნაშავის დაკავების ან დაპატიმრების დროს შეიარაღებული წინააღმდეგობის გაწევისას;
- დ) დაკავებულის ან დაპატიმრებულის შეიარაღებული გაქცევისას;
- ე) დაკავებულის ან დაპატიმრებულის სატრანსპორტო საშუალებებიდან, ან შეზღუდული ხილვადობის და ტყიან ადგილებში გაქცევისას.
- აკრძალულია ცეცხლსასროლი იარაღის ისეთ ადგილებში გამოყენება, სადაც შესაძლოა სხვა პირთა დაშავება, აგრეთვე ცეცხლსაშიშ და ფეთქებადსაშიშ ადგილებში; ასევე ორსულობის, მცირეწლოვნობის, ინვალიდობის, ხანდაზმულობის აშკარა ნიშნების მქონე პირთა მიმართ, იმ შემთხვევების გარდა, როდესაც ისინი შეიარაღებულნი არიან, ან ჯგუფურად ესხმიან თავს, რაც საფრთხეს უქმნის მოქალაქის, ან პოლიციის თანამშრომლის სიცოცხლეს.
- ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების შემთხვევაში პოლიციის თანამშრომელი მოვალეა, ყოველი ღონე იხმაროს სხვა პირთა უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, დაზარალებულისათვის გადაუდებელი სამედიცინო დახმარების გასაწევად.
- პოლიციის თანამშრომელი ვალდებულია ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენების შესახებ დაუყოვნებლივ აცნო-

ბოს თავის უშუალო უფროსს და პროკურორს.

- პოლიციის შეიარაღებაში არსებული ცეცხლსასროლი იარაღის და საბრძოლო მასალების ნუსხა ღვინდება საქართველოს კანონმდებლობით.
- აკრძალულია ისეთი სახის ცეცხლსასროლი იარაღისა და საბრძოლო მასალის გამოყენება, რომელიც ადამიანის მძიმე დასახიჩრებას იწვევს, დაკავშირებულია გაუმართლებელ რისკთან და იკრძალება საერთაშორისო კონვენციებით და აქტებით (მუხლი 13).

გარდა ცეცხლსასროლი იარაღისა, პოლიციის თანამშრომელს უფლება აქვს გამოიყენოს *ფიზიკური იძულება*. დაშვებულია ორთაბრძოლის სპეციალური ხერხები პირადი და მოქალაქეთა უსაფრთხოების დაცვის უზრუნველსაყოფად.

გარდა ამისა, პოლიციას სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებისას, საზოგადოებრივი წესრიგისა და უშიშროების დაცვის, დანაშაულთან და საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობებთან ბრძოლის მიზნით, უფლება აქვს გამოიყენოს *სპეციალური სხვა საშუალებანი*: რეზინის ხელკეტი, ცრემლსადენი გაზი, ფსიქოლოგიური ზემოქმედების ზოგიერთი მოწყობილობა, დაბრკოლების დამანგრეველი და ტრანსპორტის იძულებითი გაჩერების საშუალება, სპეციალური საღებავი, სასამსახურო ძაღლი და ცხენები, ელექტროშოკური მოწყობილობა.

თითოეულ სპეციალურ საშუალებას თავისი დანიშნულება გააჩნია და მათი გამოყენება ხდება კანონის ფარგლებში, დაზიანების ან ზარალის მინიმალური გათვლით. იმ შემთხვევაში, როდესაც სპეციალური საშუალებანი – ფიზიკური იძულება და ცეცხლსასროლი იარაღი იქნება გამოყენებული, პოლიციის თანამშრომელი ვალდებულია პირველადი სა-

მედიცინო დახმარება აღმოუჩინოს დაზარალებულ პირს, ვინც არ უნდა იყოს ის. ამის შესახებ დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს უშუალო ხელმძღვანელს და პროკურორს.

ადამიანის უფლებათა დაცვის მოტივით პოლიციას ეკრძალება იძულების სპეციალური საშუალების გამოყენება ორსულობის, მცირეწლოვნობის, ინვალიდობის, ხანდაზმულობის აშკარა ნიშნის მატარებელ პირთა მიმართ, იმ შემთხვევების გარდა, როცა ისინი შეიარაღებულ ან ჯგუფურ თავდასხმას ახდენენ, ასევე შეიარაღებულ წინააღმდეგობას უწევენ პოლიციას, რაც საფრთხეს უქმნის მოქალაქეთა და პოლიციის მუშაკთა სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას, და ისიც მაშინ, თუ სხვაგვარი ხერხებითა და საშუალებებით ასეთი დავდასხმის მოგერიება შეუძლებელია.

პოლიციის შეიარაღებაში არსებული სპეციალური საშუალებანი უნდა ინახებოდეს ნორმატიული აქტებით გათვალისწინებულ პირობებში.

კანონით, პოლიციის თანამშრომელს ეკრძალება ისეთი ფიზიკური იძულების და სპეციალური საშუალებების გამოყენება, რომელიც ადამიანის მძიმე დასახიჩრებას იწვევს, ან დაკავშირებულია გაუმართლებელ რისკთან და იკრძალება საერთაშორისო კონვენციებითა და აქტებით.

გარდა პოლიციის შესახებ კანონისა, პარლამენტის მიერ 1999 წლის 30 აპრილს მიღებული იქნა საქართველოს კანონი ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ¹. ეს არის კანონით დადგენილი სახელმწიფო ორგანოების სპეციალური სამსახურის მიერ საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში ღია და ფარული მეთოდებით ჩატარებული ღონისძიებების სისტემა, რომლის მიზანია ადამიანის უფლებებისა და

¹ ძალაში შევიდა 1999 წლის 15 მაისიდან, შედგება VII თავისა და 22 მუხლისაგან.

თავისუფლებების, იურიდიული პირის უფლების, საზოგადოებრივი უშიშროების დაცვა დანაშაულებრივი და სხვა მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფისაგან. ამასთანავე, პოლიციის შესახებ კანონი აძლევს პოლიციას უფლებას გათვალისწინებულ შემთხვევებში განახორციელოს ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებები. პენიტენციური სისტემის რეფორმის გარდამავალ პერიოდში, რომლის ვადებს განსაზღვრავს საქართველოს პრეზიდენტი ევროსაბჭოს რეკომენდაციებით, თავისი ამოცანების შესასრულებლად შინაგან საქმეთა სამინისტრო უფლებამოსილია სასჯელაღსრულების დაწესებულებებში დანიშნოს პოლიციის ოფიცერი.¹

ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის ამოცანებია: დანაშაულის ან სხვა მართლსაწინააღმდეგო ქმედების გამოვლენა, აღკვეთა და თავიდან აცილება, ისეთი პირების დადგენა, რომლებიც ამზადებენ, სჩადიან, ან ასევე ჩადენილი აქვთ დანაშაული ან მართლსაწინააღმდეგო ქმედებანი.

აწარმოონ იმ პირთა ძებნა და შესაბამის სახელმწიფო ორგანოებში წარდგენა, რომელიც ემალება მოკვლევას, წინასწარ გამოძიებას, სასამართლოს. თავს არიდებს სასამართლოს მიერ დანიშნული სასჯელის ან იძულებითი ხასიათის სხვა ღონისძიებათა მოხდას.

ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობაში შედის დანაშაულებრივი და დაკარგული ქონების ძებნა და დადგენა, ასევე უგზო-უკვლოდ დაკარგული პირების დაძებნა, სისხლის სამართლის საქმეზე აუცილებელი ფაქტობრივი მონაცემების მოპოვება და ა.შ.

კანონით იკრძალება ისეთი ოპერატიული სამძებრო ღონისძიებანი, რომლებიც საფრთხეს უქმნიან პიროვნების სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას, პატივსა და ღირსებას, სახელ-

¹ იხ. პოლიციის უფლებები და მოვალეობები. სტრასბურგი, 2001 წ. გვ. 14.

მწიფო, საზოგადოებრივ, მეწარმეთა ქონებას. კანონით დაცულ უფლებებსა და თავისუფლებებს და ა.შ.

უფრო კონკრეტულად პოლიციის საქმიანობის (ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობაც) სამართლებრივი საფუძვლებია: საქართველოს კონსტიტუცია, საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტები, კანონი პოლიციის შესახებ, კანონი ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ, საქართველოს კანონები, საქართველოს პარლამენტის, პრეზიდენტის ნორმატიული აქტები, საქართველოს შს სამინისტროს ნორმატიული აქტები, აფხაზეთის და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების კონსტიტუციური ხელისუფლებისა და მმართველობის უმაღლესი ორგანოების ნორმატიული აქტები, ადგილობრივი თვითმმართველობის და მმართველობის ორგანოების გადაწყვეტილებები, რომლებიც არ ეწინააღმდეგებიან საქართველოს კანონმდებლობას.

ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის განმახორციელებელ სახელმწიფო ორგანოებს აგრეთვე უფლება აქვთ თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში, კანონის ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ საფუძველზე დადგენილი წესით, საქართველოს გენერალური პროკურორის თანხმობით, ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის ცალკეულ საკითხებზე გამოსცენ უწყებრივი ნორმატიული აქტები.

საბოლოო ჯამში ადამიანის უფლებებს და თავისუფლებებს არა მარტო პოლიცია, არამედ სხვა საზოგადოებრივ ორგანიზაციებთან ერთად მთელი სამართალდამცავი სისტემა ემსახურება. დღეისათვის საკმაო სამართლებრივი ბაზა არსებობს ამ პრობლემების გადაჭრისათვის. აქ უკვე მხედველობაში გვაქვს არა საერთაშორისო პაქტები და ხელშეკრულებები, არამედ ეროვნული კანონები და კანონქვემდებარე აქტები, რომლის საფუძველზეც მუშაობს ქვეყნის სამართალდამცავი ორგანოები, მაგ:

- 1995 წლის 24 აგვისტოს მიღებული საქართველოს კონსტიტუცია;
- 1993 წლის 27 ივლისის კანონი საქართველოს რესპუბლიკის პოლიციის შესახებ.
- 1996 წლის 31 იანვრის ორგანული კანონი „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“.
- 1996 წლის 21 მარტის ორგანული კანონი „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების“ შესახებ.
- 1996 წლის 20 თებერვლის კანონი „სახელმწიფო დაცვის სპეციალური სამსახურის“ შესახებ.
- 1996 წლის 3 მაისის კანონი „ნოტარიუსის შესახებ“.
- 1996 წლის 18 თებერვლის კანონი „სახელმწიფო უშიშროების სამსახურის“ შესახებ.
- 1997 წლის 21 ნოემბრის ორგანული კანონი „პროკურატურის შესახებ“.
- 1997 წლის 13 ივნისის ორგანული კანონი „საერთო სასამართლოების“ შესახებ.
- 1999 წლის 12 მაისის ორგანული კანონი „საქართველოს უზენაესი სასამართლოს“ შესახებ.
- 1999 წლის 30 აპრილის კანონი „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის“ შესახებ.
- 1999 წლის 22 ივლისის კანონი „პატიმრობის შესახებ“.
- 2000 წლის 23 თებერვლის კანონი „საქართველოს მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობის და დისციპლინური სამართალწარმოების“ შესახებ.
- 1998 წლის 7 აგვისტოს №459 საქართველოს პრეზიდენტის განკარგულება „მოსამართლის განსაკუთრებული ჩაცმულობის ფორმის – მანტიის დამტკიცების“ შესახებ.

– 1989 წლის 15 ივლისის საქართველოს პრეზიდენტის №609 ბრძანებულება „საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა თანამდებობრივი სარგოების, თანამდებობრივ სარგოზე დანამატის განსაზღვრისა და საცხოვრებელი ბინის დაქირავების ხარჯების“ შესახებ.

– 2000 წლის 4 აგვისტოს №347 ბრძანებულება „მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო საგამოცდო პროგრამის დამტკიცების შესახებ“.

– 1997 წლის 8 ოქტომბრის №566 საქართველოს პრეზიდენტის მიერ დამტკიცებული დებულება „საქართველოს დაზვერვის სახელმწიფო დეპარტამენტის“ შესახებ.–

– 1997 წლის 17 ნოემბრის დებულება „საქართველოს შ.ს. სამინისტროს“ შესახებ, რომელიც დამტკიცებულია საქართველოს პრეზიდენტის მიერ.

– 2001 წლის 1 ოქტომბრის საქართველოს პრეზიდენტის №1039 განკარგულებით დამტკიცებული „საქართველოს შ.ს. სამინისტროს აკადემიის წესდება“ და ა.შ.

სსრ კავშირის დაშლამ, დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა წარმოქმნამ პოსტსაბჭოურ სივრცეში ბევრი პრობლემა წარმოშვა. უფრო სწრაფად იცვლება სახელისუფლო სტრუქტურები, მმართველობის ფორმები, იქმნება ახალ-ახალი სამთავრობო ორგანოები, დეპარტამენტები, სამინისტროები და ა.შ. მაგრამ ძალიან რთულად და ძნელად მიმდინარეობს ხალხის ცნობიერებაში და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ახალი ეპოქის შეგუების პროცესები, ამას დაემატა სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების ზრდა, რამაც იმოქმედა საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის გარანტიებზე.

პარალელურად ევროპის და ამერიკის ყველა სახელმწიფოს (და არა მარტო) მოქალაქეები მოითხოვენ დამნაშავეობისა და მასიური არეულობებისგან თავის დაზღვევას,

უფლებებისა და თავისუფლებების ეფექტურ დაცვას. გამჭირვალობის ინფორმატიზაციის პირობებში, ხალხის ფართო მასები პოლიციისაგან მოითხოვს კანონიერებისა და ჰუმანიზმის პრინციპების უფრო მკაცრ დაცვას, რაც დაკავშირებულია სამართლებრივ და საშემსრულებლო კულტურასთან. აქედან გამომდინარე, შესაცვლელია კადრების შერჩევისა და მომზადება-გადამზადების მეთოდები, დასახვეწია პოლიციის თანამშრომელთა მიმართ მზრუნველობის, წახალისებისა და ანაზღაურების ფორმები, რითაც ამაღლდება კანონისა და საზოგადოების წინაშე პასუხისმგებლობის გრძნობა, გაიზრდება პროფესიონალიზმი, დაიხვეწება თანამშრომელთა ქცევის ნორმები, გაუმჯობესდება ადამიანთა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა. ამ მხრივ ძალზედ მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ საქართველოს ახალ ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში გათვალისწინებულია ახალი „ადამიანის უფლებებისა და ღირსების ხელმყოფი“ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევათა თავის შეტანა. გასაზიარებელია ის წინადადებანი, რომელიც სხვადასხვა დროს გამოთქვეს ქართველმა იურისტებმა პერიოდულ პრესაში, რომელიც ეხება ქართულ კანონმდებლობას, რომელმაც აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები და ამ გადაწყვეტილებებში ასახული ადამიანის უფლებათა სტანდარტების საფუძველზე სრულყოფს კანონმდებლობა და პრაქტიკა. ეს პრაქტიკა ანუ ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი დაეხმარება ეროვნულ სასამართლოებს კონვენციის სწორ განმარტებებში¹ (იგულისხმება ადამიანის უფლებათა ევროპის კონვენცია, გ.ლ.). უკანასკნელ პერიოდში მართლაც ბევრმა ქვეყანამ გაითავისა კონვენციების საფუძველზე მიღებული

¹ იხ. გაზ. 24 საათი, 10 ნომბერი, №167, 2002 წ. გვ. 4.

პრეცედენტების მნიშვნელობა ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში და სახელმწიფოებს შეაქვთ ეროვნულ კანონმდებლობაში სათანადო ცვლილებები, შესწორებანი და დამატებები თავიანთი კანონმდებლობის კონვენციების დებულებებთან შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით. კანონმდებლობის სრულყოფა ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში პოლიციას მისცემს დიდ საშუალებას მართლაც შეასრულოს ადამიანის უფლებათა დაცვის გარანტის როლი და ფუნქცია, რადგანაც თანამედროვე ცივილიზაციათა განვითარებისათვის აუცილებლობას წარმოადგენს კანონის დაცვა და აბსოლუტური პატივისცემა, ყველას მხრიდან ვინც პასუხისმგებელია კანონის შესრულებაზე და ადამიანის უფლებათა აბსოლუტური პატივისცემა მათი მხრიდან, ვინც პასუხისმგებელია მათ დაცვაზე.

საზოგადოების შეგნებული ნაწილი აფასებს თავისი უფლებების დაცვის გარანტს – პოლიციას. ამის საუკეთესო მაგალითი იყო 9 აპრილის მოვლენები, როცა საქართველოს პოლიცია უყოყმანოდ დადგა თავისი ქვეყნის მოქალაქეთა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად.

და ბოლოს, XXI საუკუნის სამართალდამცავ სტრუქტურებს, მათ შორის პოლიციას, სხვა მოთხოვნებს წაუყენებს ცხოვრება. ამიტომ უმაღლესმა სასწავლებლებმა, რომლებიც ამზადებენ კადრებს „ძალოვანი“ და სამართალდამცავი სტრუქტურებისათვის, უნდა გადახედონ სასწავლო პროგრამებს და სათანადო დატვირთვა მისცენ ისეთ დისციპლინებს, რომლებიც ორიენტირებული არიან ადამიანის უფლებების და თავისუფლებების დაცვის პრობლემებზე.

§17. ლტოლვილები და ადამიანის უფლებები

ლტოლვილთა და იძულებით ადგილმონაცვლეთა პრობლემამ საერთაშორისო ხასიათი მიიღო და იგი შეეხო მსოფლიოს ბევრ რეგიონს. განსაკუთრებით ყოფილ პოსტსაბჭოურ სივრცეს და, მათ შორის, საქართველოს. სამწუხაროდ, აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს ტერიტორიაზე განვითარებული მოვლენების გამო, ე.წ. „დეენილად“ იქცა უამრავი ადამიანი. ამ შემთხვევაში ჩვენს მიზანს წარმოადგენს სამართლებრივად განვასხვაოთ ლტოლვილი იძულებით ადგილმონაცვლისაგან და შევაკნოთ მათი უფლებების დაცვის მდგომარეობა.

ლტოლვილთა სამართლებრივი სტატუსი განსაზღვრულია, როგორც საერთაშორისო, ისე ეროვნული სამართლებრივი ნორმებით. სამეცნიერო ლიტერატურაში ლტოლვილად მიჩნეულია უცხოეთის მოქალაქე ან მოქალაქეობის არმქონე პირი, რომელმაც თავშესაფარი ნახა უცხო ქვეყანაში, ხოლო იძულებით ადგილმონაცვლედ (იგულისხმება იძულებით გადაადგილებული) მოიაზრება ადგილობრივი მცხოვრები, რომელიც იძულებული ხდება საკუთარი საცხოვრისი დატოვოს თავის ქვეყანაში, მაგრამ ერთი განსხვავებით – იძულებით ადგილმონაცვლედ შეიძლება ჩაითვალოს უცხოეთის მოქალაქეც ან მოქალაქეობის არმქონე პირი, რომელიც კანონის საფუძველზე უკვე დიდი ხანია მუდმივად ცხოვრობს ამა თუ იმ ქვეყანაში და იძულებული იყო თავის ღროზე დაეტოვებინა სამშობლო სხვადასხვა მიზეზების გამო.

იმის გამო, რომ ლტოლვილობა და იძულებით ადგილმონაცვლეობა სერიოზული პრობლემა გახდა, საერთაშორის-

სო სამართლის სფეროში, ცალკე მიმართულებად ჩამოყალიბდა ლტოლვილთა სამართალი¹, რომლითაც, პირველ რიგში, სარგებლობენ ლტოლვილები, გარდა ამისა, ისინი შედიან გაეროს ლტოლვილთა საქმეების უმაღლესი კომისიის სამსახურის მანდატით მინიჭებული დაცვის სფეროში. იმ შემთხვევაში, როდესაც პიროვნება ლტოლვილი შეიარაღებული კონფლიქტის გამო ხდება, ის სარგებლობს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის დაცვითაც. ჟენევის მეოთხე კონფერენცია და დამატებითი ოქმი მათ, განსაკუთრებით კი ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მყოფთ, სპეციალურ დაცვას ანიჭებს. მეოთხე კონვენცია ასევე მიუთითებს ნონრეფოლმენტის პრინციპზე, რომელზეც ლტოლვილთა სამართალი არის დაფუძნებული.

გარდა ამისა, საკუთარი ქვეყნის ფარგლებში გადაადგილებული პირი (იძულებით ადგილმონაცვლე – გ.ლ.) იმყოფებიან საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმათა დაცვის ქვეშ, რომელიც სამოქალაქო მოსახლეობის ფართო დაცვას უზრუნველყოფს.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი კრძალავს იძულებით გადაადგილებას, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც გადაადგილება საჭიროა თვით მოსახლეობის უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, ან გადაუდებელი სამხედრო აუცილებლობის გამო. უფრო მეტიც, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მიერ სამოქალაქო მოსახლეობის გარანტირებული დაცვა უნდა ითვალისწინებდეს იძულებით გადაადგილების შეზღუდვასაც, რაც ბოლო პერიოდში არ იცვლება, ამიტომ უფრო მნიშვნელოვანია არსებულ ნორმათა დაცვა და მექანიზმების მთელი დატვირთვით ამოქმედება.

¹ იხ. შესავალი ლტოლვილთა საერთაშორისო სამართალში. თბ. 2001 წ.

1951 წლის კონვენციის პირველი მუხლის თანახმად, ტერმინი „ლტოლვილი“ გამოიყენება ყველა პირის მიმართ, რომელიც „რასის, სარწმუნოების, მოქალაქეობის, გარკვეული სოციალური ჯგუფის წევრობის ან პოლიტიკური მრწამსის ნიშნით დევნის მსხვერპლად ქცევის სრულიად დაუსაბუთებელი საშიშროების გამო, ანდა არ გააჩნია ამგვარი მოქმედება და მსგავსი მოვალეობის შედეგად იმყოფება თავისი ქვეყნის ფარგლებს გარეთ და რის გამოც არ შეუძლია ან არ სურს დაბრუნდეს იქ ამგვარი საშიშროების გზით“.

საქართველოს მრავალი მოქალაქე, როგორც ლტოლვილი, ცხოვრობდა და დღესაც ცხოვრობს რუსეთის ფედერაციაში. კანონის შესაბამისად, ბევრმა მათგანმა მიიღო იმ ქვეყნის მოქალაქეობა და ბუნებრივია, მოეხსნა ლტოლვილის სტატუსი.

რუსეთის ფედერაციაში ლტოლვილთა და იძულებით ადგილმონაცვლეთა სამართლებრივი სტატუსი განსაზღვრულია 1993 წლის 19 თებერვლის, 1995 წლის 20 დეკემბრის და 1998 წლის 21 ივლისის კანონებით. რუსეთის ფედერაციის მოქალაქეებისგან ზემოაღნიშნული კატეგორიები დიდად არ განსხვავდებიან, თუ ზოგიერთ შემთხვევებს არ გავითვალისწინებთ.

ლტოლვილსა და იძულებით ადგილმონაცვლეთა შორის უფლებრივი სხვაობა შემდეგია, მაგ.: ლტოლვილს შეუძლია ფლობდეს უძრავ ქონებას კანონის იმ ფარგლებში, რისი უფლებაც გააჩნიათ უცხო ქვეყნის მოქალაქეებს. რუსეთის ფედერაციის კონსტიტუციის 59-ე მუხლის შესაბამისად, სამხედრო სავალდებულო სამსახურში იწვევენ რუსეთის მოქალაქეებს, რაც არ ვრცელდება ლტოლვილებზე. კანონის შესაბამისად, ფედერაციაში ლტოლვილად ითვლება პიროვნება 3 წლის განმავლობაში, ხოლო იძულებით ადგილ-

მონაცვლე კი 5 წლის ვადით.

რუსეთის ფედერაციის კანონმდებლობით, ლტოლვილისა და იძულებით ადგილმონაცვლის სტატუსი უწყდებათ იმ შემთხვევაში:

1) როდესაც ლტოლვილი ან იძულებით ადგილმონაცვლე ღებულობს რუსეთის ფედერაციის ან რომელიმე სხვა ქვეყნის მოქალაქეობას.

2) როდესაც ლტოლვილი ან იძულებით ადგილმონაცვლე ტოვებს რუსეთის ფედერაციას და მუდმივ საცხოვრებლად გადადის სხვა ქვეყანაში.

3) როდესაც ნებაყოფლობით მიმართავს დახმარებისათვის იმ ქვეყანას, რომელიც თავის დროზე დატოვა.

რუსეთის ფედერაციის ფედერალური და ადგილობრივი საემიგრაციო სამსახურებს იმ შემთხვევაში ეძლევათ უფლება გააუქმონ სტატუსი, თუკი დევნილი ან იძულებით ადგილმონაცვლე ჩაიდენს სისხლის სამართლის დანაშაულს, მიეცემა პასუხისგებაში და სასამართლო ცნობს დამნაშავედ. ასევე, თუ პირმა წარადგინა ყალბი საბუთები, ან შეგნებულად არასწორი მონაცემები შეიტანა მასში, კანონი მოითხოვს სახელმწიფოს მიერ მათზე გამოყოფილი თანხების უკან დაბრუნებას.

ხელისუფლების მიერ მათი დეპორტაციის შესახებ მიღებული გადაწყვეტილების თაობაზე დამრღვევ პირებს ეცნობება სამი დღის განმავლობაში და მათზე გაცემული პირადობის მოწმობა ჩაითვლება გაუქმებულად.

საერთაშორისო კანონმდებლობის შესაბამისად, ლტოლვილების და იძულებით ადგილმონაცვლის სტატუსი არ შეიძლება მიენიჭოს პირს, ვისაც ჩადენილი აქვს სისხლის სამართლის დანაშაული კაცობრიობის წინაშე, ან მონაწილეობა აქვს მიღებული ამა თუ იმ ფორმით გენოციდში.

საქართველო ის ქვეყანაა, რომელსაც ჰყავს ლტოლვილები პანკისის ხეობაში და ასევე იძულებით ადგილმონაცვლეები საკუთარ ქვეყანაში. ამიტომ მათი სტატუსის განსაზღვრა და ეროვნული კანონმდებლობით სამართლებრივი მოწესრიგება აქტუალური საკითხია, რადგანაც ხშირად ირღვევა და იზღუდება ამ ადამიანთა პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური უფლებები და თავისუფლებები. ასე მაგ. მათი სამართლებრივი მდგომარეობა საარჩევნო კანონმდებლობისადმი და ა.შ.

საქართველოში, კანონმდებლობის მიხედვით, „ლტოლვილად შეიძლება ჩაითვალოს ქვეყნის ტერიტორიაზე შემოსული მოქალაქეობის არმქონე პირი, რომელიც იძულებული გახდა დაეტოვებინა ქვეყანა, რომლის მოქალაქეც იყო, ან რომელშიც მუდმივად ცხოვრობდა, რადგანაც იღვენებოდა რასის, რელიგიის, ეროვნული კუთვნილების, რომელიმე სოციალური ჯგუფის წევრობის, ან პოლიტიკური შეხედულების გამო და არ შეუძლია, ან არ სურს ისარგებლოს იმ ქვეყნის მფარველობით ასეთი საშიშროების გამო“.¹

ლტოლვილთა და იძულებით ადგილმონაცვლეთა სტატუსის, მათი უფლება-მოვალეობათა სამართლებრივი მოწესრიგების მიზნით, შექმნილია საქართველოს ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტრო, რომელსაც გააჩნია თავისი სტრუქტურა, აპარატი.

1997 17 ნოემბერს საქართველოს პრეზიდენტმა გამოსცა №667 ბრძანებულება ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროს დებულების შესახებ, რომელიც ეყრდნობა 1997 წლის 15 აპრილის კანონს „აღმასრულებელი ხელისუფლების სტრუქტურისა და საქმიანობის წესის შესახებ.“ დებულების შესაბამისად, სამინისტრო ანგარიშვალდებულია

¹ იხ. საქართველოს კანონი ლტოლვილთა შესახებ, თბ. 1998 წ.

საქართველოს პრეზიდენტის წინაშე, რომელიც წარმართავს სამინისტროს საქმიანობას და ახორციელებს მის სამსახურებრივ ზედამხედველობას კანონით დადგენილი წესით. სამინისტროს მმართველობის სისტემაშია აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების შესაბამისი სამინისტროები, რეგიონალური და ადგილობრივი სამსახურები. სამინისტროს დაფინანსების წყაროა ბიუჯეტი, რომელსაც გააჩნია ბეჭედი სახელმწიფო გერბის გამოსახულებით და დასრულებული ბალანსი. მის ძირითად ამოცანას წარმოადგენს: საქართველოში მიგრაციული პროცესების მართვის სახელმწიფოებრივი სისტემის ჩამოყალიბება და ამ სფეროში ხელისუფლების აღმასრულებელი ორგანოების კოორდინაცია, ქვეყნის პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური და დემოგრაფიული მდგომარეობის გათვალისწინებით, ლტოლვილთა თავშესაფრის მაძიებელთა, დევნილთა, დერეპატრიანტთა, საგანგებო სიტუაციებით (სტიქიური უბედურებები, ეპიდემია და სხვა) გამოწვეული მიგრაციული ნაკადების რეგულირება, მათი დროებითი ან მუდმივი განსახლების ორგანიზაცია, ადაპტაცია – ინტეგრაციის პირობების შექმნა და სოციალურ-სამართლებრივი უფლებების დაცვა და ა.შ.

რაც შეეხება სამინისტროს ფუნქციებს, გამომდინარეობს ამოცანებიდან და აისახება სტრატეგიისა და პოლიტიკის, წინადადებებისა და პროექტების შემუშავებაში, რომლებიც წარედგინება ქვეყნის პრეზიდენტს. ამასთან, მიგრანტთა სოციალური და სამართლებრივი უფლებების დაცვის მიზნით, საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების ცენტრალურ ორგანოებთან ერთად სამართლებრივი ბაზის მომზადება. საქართველოს სახელით საერთაშორისო ორგანიზაციების მუშაობაში მონაწილეობა და სათანადო ინფორმაცი-

ის გავრცელება. დებულების შესაბამისად, სამინისტროს საკმაო უფლებამოსილებანი გააჩნია. კერძოდ: სახემლწიფო და სხვა ორგანოებისაგან, დაწესებულებებისა და ორგანიზაციებისაგან, თანამდებობის პირებისაგან გამოითხოვოს სამინისტროსათვის დაკისრებული ამოცანების შესასრულებლად საჭირო ინფორმაცია, დოკუმენტაცია და სხვა მასალა. გასწიოს მიგრაციის სფეროში მიღებული გადაწყვეტილებების აღსრულების ზედამხედველობა, სამინისტრო უფლებამოსილია აღძრას სათანადო ორგანოებში უკანონო მიგრანტთა გაძევების საკითხი. ასევე, თავისი კომპეტენციის ფარგლებში შეიმუშავეს და მიიღებს ნორმატიული ხასიათის აქტებს და შეუძლია შესაბამის უწყებებს მოსთხოვოს მისი შესრულება. იღებს და იხილავს მოქალაქეთა და მიგრანტთა წერილებს, საჩივრებს, წინადადებებს და ახდენს მათზე რეაგირებას კანონმდებლობით გათვალისწინებულ ჩარჩოებში. და ა.შ.

სამინისტროს ხელმძღვანელობაში შედიან მინისტრი, მინისტრის მოადგილეები, მინისტრთან არსებობს სათათბირო ორგანოები (საბჭოები, კომისიები), რომელთა კომპეტენცია განსაზღვრულია დებულებით.

ლტოლვილთა სტატუსის მისაღებად მიმართვის, რეგისტრაციის, უფლება-მოვალეობები, მათი ცნობის წესი, სტატუსის შეწყვეტის პირობები განსაზღვრულია 1998 წლის 18 თებერვლის საქართველოს კანონით ლტოლვილთა შესახებ და ლტოლვილის სტატუსის მინიჭების პროცედურის შესახებ დებულებით.

საქართველოს კანონი ლტოლვილთა შესახებ 15 მუხლისაგან შედგება, რომლის შესავალში ვკითხულობთ: „კანონი განსაზღვრავს საქართველოში ლტოლვილთა სამართლებრივ მდგომარეობას, ლტოლვილის სტატუსის მინიჭებისა

და შეწყვეტის წესს, საქართველოს მოქალაქეობის არმქონე იმ პირთა სამართლებრივ, ეკონომიკურ და სოციალურ გარანტიებს, რომლებმაც იძულებით დატოვეს თავიანთი მოქალაქეობის ან მუდმივად საცხოვრებელი ქვეყანა და შევიდნენ საქართველოს ტერიტორიაზე. კანონის მეორე მუხლის თანახმად, პირი, რომელიც შემოვიდა საქართველოს ტერიტორიაზე, ვალდებულია ლტოლვილად ცნობის თაობაზე პირადად მიმართოს განცხადებით ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროს, რომელიც თავის მხრივ ვალდებულია ლტოლვილად ცნობის თაობაზე მიღებულ განცხადებაზე რეაგირება მოახდინოს სამი დღის განმავლობაში. ხოლო რეგისტრაციიდან ხუთ დღეში ეძლევა ნებართვა დროებით ჩასახლების თაობაზე, რომელსაც, კანონის თანახმად, ლტოლვილის სტატუსის მინიჭებამდე უწყესდება უფლებამოვალეობანი.

პირის ლტოლვილად ცნობის შესახებ გადაწყვეტილებას იღებს სამინისტროში შექმნილი კომისია განცხადების რეგისტრაციიდან ოთხი თვის განმავლობაში და მისი ლტოლვილად ცნობის გადაწყვეტილების მიღებიდან ხუთ დღეში ეძლევა დადგენილი ნიშნის მოწმობა. ლტოლვილები ყოველწლიურად გადიან სამინისტროში ხელახალ რეგისტრაციას.

იმ შემთხვევაში, თუ პირს უარი ეთქვა ლტოლვილად ცნობის თაობაზე, კომისიის მიერ მას პასუხი უნდა ეცნობოს ხუთ დღეში, რომელსაც რჩება უფლება, გადაწყვეტილება გაასაჩივროს სასამართლოში.

ლტოლვილის უფლებები განსაზღვრულია კანონის მე-5 მუხლით, ხოლო მოვალეობანი – მე-6 მუხლით. მის სამართლებრივ გარანტიებს ეხება მე-8 მუხლი, ხოლო მოქალაქეობის მიღების წესს – მე-9 მუხლი, სადაც მითითე-

ბულია, რომ ლტოლვილი საქართველოს მოქალაქეობას იღებს „საქართველოს მოქალაქეობის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის შესაბამისად. ლტოლვილის სტატუსის შეწყვეტა და მოხსნა მოწესრიგებულია კანონის მე-10 მუხლით, მისი სოციალურ-ეკონომიკური გარანტიები განსაზღვრულია მე-11 მუხლში. ლტოლვილთა მიღებასა და მოწყობასთან დაკავშირებული ხარჯები განსაზღვრულია მე-12 და მე-13 მუხლებით. რაც შეეხება პასუხისმგებლობის საკითხს, კანონის დარღვევისათვის ნებისმიერი ლტოლვილი პასუხს აგებს საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად. ლტოლვილის სტატუსის მინიჭების პროცედურის შესახებ დებულება ემყარება საქართველოს კანონს „ლტოლვილთა შესახებ“ და საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს. იგი განსაზღვრავს ლტოლვილთა სტატუსის მაძიებელ პირთა რეგისტრაციას, მათთვის სათანადო პროცედურის ჩატარების, სტატუსის მინიჭების, შეწყვეტის ან მოხსნის წესს, აგრეთვე მათ უფლებებსა და მოვალებებს.

საერთაშორისო კანონმდებლობით შედარებით უფრო მოწესრიგებულია ლტოლვილთა სამართლებრივი მდგომარეობა, ვიდრე იძულებით ადგილმონაცვლეთა, რადგანაც სამეცნიერო ლიტერატურაში ლტოლვილთა ისტორიის დასაწყისი 3500 წლის წინათ მოიაზრება, ხოლო ტერმინს, „თავშესაფრის უფლება“, პირველად ვხვდებით 1725 წლიდან. XX საუკუნის დასაწყისიდან იქმნება რუს ლტოლვილთა უმაღლესი კომისარიატი, მეორე მსოფლიო ომის პირობებში შეიქმნა გაეროს დახმარებისა და რეაბილიტაციის ადმინისტრაცია (UNRRA), ლტოლვილთა საერთაშორისო ორგანიზაცია (IRO), გაეროს ლტოლვილთა უმაღლესი კომისარიატი (UNHCR) და ა.შ. დოკუმენტები, რითაც წესრიგდებოდა

მათი მდგომარეობა, შემდეგია: საბაზო დოკუმენტად ითვლება 1948 წლის 10 დეკემბერს გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ მიღებული ადამიანთა უფლებების საყოველთაო დეკლარაცია, 1951 წლის 28 ივლისის ლტოლვილთა სტატუსის კონვენცია, რომელიც ლტოლვილთა საერთაშორისო სამართლის საფუძველს წარმოადგენს და რასის, რელიგიის ან სახელმწიფოებრივი კუთვნილების ნიშნით დისკრიმინაციის გარეშე უნდა გამოიყენებოდეს. თუმცა, იგი ვრცელდება მხოლოდ იმ პირებზე, ვინც ლტოლვილად იქცა 1951 წლის იანვრამდე. 1967 წლის 31 იანვარს მიღებული იქნა ლტოლვილთა კონვენციის ოქმი (პროტოკოლი), რომელიც კონვენციით გათვალისწინებულ დაცვას ყველა ლტოლვილზე ავრცელებს, იმისდა მიუხედავად, თუ როდის იქცნენ ისინი ლტოლვილებად; 1969 წლის 10 სექტემბრის აფრიკული ერთობის ორგანიზაცია (OAU); 1984 წლის 10 დეკემბერს ლათინური ამერიკის ერთმა ქვეყანამ კარტახენას დეკლარაცია მიიღო, რომელიც დაცვის საერთაშორისო მექანიზმის ფარგლებში შეიარაღებული კონფლიქტებისა და ადამიანის უფლებების დარღვევის მსხვერპლთა დაცვას ითვალისწინებს. 1998 წლის ლტოლვილთა კონვენციას და ოქმს მსოფლიოს 136 ქვეყანა შეუერთდა. „არც ერთმა წევრმა სახელმწიფომ არც ერთი ფორმით არ უნდა გააძევოს ან დააბრუნოს ლტოლვილი ტერიტორიაზე, სადაც მის სიცოცხლეს საფრთხე ემუქრება, რასის, აღმსარებლობის, მოქალაქეობის, სოციალური კუთვნილების ან პოლიტიკური მრწამსის ნიშნით დევნის გამო“¹.

რაც შეეხება ლტოლვილთა საერთაშორისო ორგანიზაციას, იგი 1947 წლიდან არსებობს. 1949 წ. 3 დეკემბრიდან გაეროს ეგიდით შეიქმნა გაეროს უმაღლესი კომისარიატი

¹ იხ. საკანონმდებლო კრებული ლტოლვილთათვის. თბ. 2001 წ. გვ. 19-20.

(გლუკი). გაეროს ასამბლეის 1950 წლის 14 დეკემბრის რეზოლუციით (428 (V)) დამტკიცდა გაეროს ლტოლვილთა უმაღლესი კომისარიატის წესდება, რომლის შესაბამისად იგი მოქმედებს გენერალური ასამბლეის დაქვემდებარების ქვეშ, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სახელით ახორციელებს იმ ლტოლვილთა ინტერესების დაცვას, რომელთა სტატუსი განისაზღვრება წესებით. კომისარიატი სახელმწიფოთა მთავრობებთან, არასამთავრობო ორგანიზაციებთან შეთანხმებისა და თანამშრომლობის გზით ახდენს ლტოლვილთა ნებაყოფლობით რეპატრიაციას ან მათ ასიმილაციას ახალ ეროვნულ საზოგადოებაში. კომისარიატი ფინანსდება გაეროს ბიუჯეტიდან. გარდა ადმინისტრაციული დანახარჯებისა, რაც ანაზღაურდება ნებაყოფლობითი შემოწირულობებით.

ლტოლვილთა უმაღლესი კომისარიატი 50 მილიონ ადამიანს დაეხმარა და ადგილი მოუძებნა ცხოვრებაში. ორგანიზაცია 118 სახელმწიფოში მუშაობს და 5500 კაციანი შტატი ემსახურება.

რაც შეეხება იძულებით გადაადგილებულთ (ადგილმონაცვლეთა - გ.ლ.), არსებობს გაეროს რეკომენდაცია სახელმძღვანელო პრინციპების შესახებ, რომელიც ეხება მსოფლიოში იძულებით გადაადგილებულ (ადგილმონაცვლე - გ.ლ.) პირთა სპეციფიურ პრობლემებს. მასში მოცემულია ის უფლებები და გარანტიები, რომლებიც დაკავშირებულია როგორც პირთა იძულებით გადაადგილებისაგან დაცვასთან, ასევე მათი გადაადგილების, დაბრუნების ან განსახლებისა და რეინტეგრაციის დაცვასა და დახმარებასთან. დასახლებული პრინციპიდან გამომდინარე, იძულებით გადაადგილებულ პირებად ითვლებიან ის პირები ან პირთა ჯგუფები, რომლებიც გამოძევებული იქნენ ან იძულებული გახდნენ

დაეტოვებინათ თავიანთი სახლი ან მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი, რათა გაქცეოდნენ შეიარაღებულ კონფლიქტს, საყოველთაო ძალადობას, ადამიანის უფლებათა ხელყოფასა და სტიქიურ ან ადამიანის მიერ შექმნილ კატასტროფებს და ამასთან, არ გადაუკვეთავთ საერთაშორისოდ აღიარებული სახელმწიფო საზღვარი. სახელმძღვანელო პრინციპები ასახავს და შეესაბამება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალსა და საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალს. იგი შედგება ხუთი თავისა და 30 პრინციპისაგან. პირველი კარი 4 ზოგადი პრინციპისგანაა შემდგარი, მეორე და მესამე კარი ეხება გადაადგილებისაგან დაცვის პრინციპებს. მეოთხე კარი ჰუმანიტარულ დახმარებას ასახავს, ხოლო მეხუთე კარში მოცემულია დაბრუნების განსახლებისა და რეგისტრაციის შესახებ პრინციპები, რომლებიც რეკომენდაციას აძლევენ ხელისუფლების ორგანოებს, შეუფერხებლად დაუშვან და გაუადვილონ საერთაშორისო ჰუმანიტარულ ორგანიზაციებსა და შესაბამის დაწესებულებებს თავისი მანდატის განხორციელების შესაძლებლობა, რათა მათ სწრაფად და შეუფერხებლად განახორციელონ იძულებით გადაადგილებულ პირთა დახმარება მათი დაბინავების, განსახლებისა და რეგისტრაციის პროცესში.

დღევანდელი აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს ტერიტორიიდან იძულებით ადგილმონაცვლე ქართულ მოსახლეობას თავიდანვე ლტოლვილი უწოდეს, რაც, ბუნებრივია, სწორი არ იყო. საკუთარ ქვეყანაში არ შეიძლება ლტოლვილი გახდე. შემდგომში მათ სხვადასხვა სახელით მოიხსენიებენ — დევნილი, იძულებით გადაადგილებული, რაც დაფიქსირებულია საერთაშორისო დოკუმენტებშიც, მაგრამ, ჩვენი აზრით, იძულებით ადგილმონაცვლეობა უფრო შეესაბამება მათ სამართლებრივ და რეალურ მდგომარეობას,

რადგანაც ადამიანი ნივთი არ არის, რომ გადაადგილო. ბუნებრივია, პრობლემა საერთაშორისო მასშტაბით აქტუალურია, მსოფლიოს მრავალ კუთხეში უამრავი ცხელი წერტილია და სამწუხაროდ, ლტოლვილთა და იძულებით ადგილმონაცვლეთა რიცხვი არ კლებულობს. ამიტომ ამ სფეროში საერთაშორისო და ეროვნული კანონმდებლობის დაახლოება კიდევ უფრო კონკრეტულს გახდის მათ სტატუსსა და სამართლებრივ მდგომარეობას.

ГАРАНТИИ ВСЕОБЩИХ ПРАВ ГРАЖДАН

Правовое государство и право граждан

Последнее время в политической и юридической научной литературе много пишут о правовом государстве. Исследователи считают, что истоки идеи о правовом государстве следует искать в тех временах, когда человеческая цивилизация находилась в колыбели. Уже тогда человек пытался уяснить и усовершенствовать формы, понять суть собственности, добра и зла, справедливости и несправедливости и т.д.

После возникновения государства, оно стало посредником между индивидом и обществом, на пути разумного сочетания и удовлетворения их потребностей и интересов, привлекая для этого правовые механизмы.

Предпосылками учения о правовом государстве можно считать идеи о незыблемости и верховенстве закона. Современные Европейские учёные приняли эстафету у античных мыслителей.

Дальнейшее развитие идеи о разделении власти и обеспечении прав и свобод граждан получили в работах Ш.Л.Монтескье

Философское обоснование учения о правовом государстве в его системном виде были даны Кантом и Гегелем.

В конце XX столетия в ряде развитых стран сложились такие правовые силы и политические системы, принципы построения которых во многом соответствуют идеям

правовой государственности. (ФРГ, США, Франции и др.)

С учётом исторических данных, общественной и государственной практики с позиции современного научного знания можно выделить следующие принципы правового государства:

1) Верховенство закона, его божественное и демократическое справедливое содержание.

2) Принцип приоритета права.

3) Народный суверенитет государства и права.

4) Принцип правовой защищенности человека и гражданина.

5) Принцип единства права и закона.

6) Принцип существования неправительственных и демократических организаций и других институтов гражданского общества и т.д.

Гражданское общество и права граждан

Современные исследователи определяют гражданское общество как открытое социальное образование и сообщество свободных индивидов. В нём обеспечиваются свобода слова, включая свободу критики, гласность, доступ к различного рода информации, право свободного въезда и выезда, широкий и постоянный обмен ресурсами и технологиями с другими странами.

Гражданское общество есть сложноструктурированная, плюралистическая, саморазвивающаяся и самоуправляемая система. Правовое демократическое общество - это общество где связующим фактором выступают признание, обеспечение и защита естественных и приобретённых прав человека и гражданина. Реальность XXI в начало построения грузинского

гражданского общества. Однако многие его черты и качества ещё находятся в стадии развёртывания и формирования. Действующая Конституция Грузии даёт гарантию для преодоления сложностей вызванных нестабильностью общественно-политических структур. Конституция является главным импульсом и юридической гарантией для построения демократического общества.

В итоге, гражданское общество - это часть населения, независимая от государственной власти, состоящая из неправительственных организаций и объединений, которые они создают для осуществления собственных целей. По достижении благополучия реализуются права человека и гражданина в современном обществе.

Дальнейшее развитие гражданского общества в Грузии зависит от разумного и последовательного разгосударствления собственности, сокращения и нейтрализации бюрократического аппарата, создания оптимальных социальных программ, для преодоления терроризма, коррупции, наркомании, сокрытия доходов и уклонение от уплаты налогов в государственный бюджет.

Понятие прав и свобод граждан (человека)

Ещё в VI-V в.в. до н.э. древние греческие мыслители (Ликофрон, Антифон) утверждали, что все люди с рождения равноправны. Первыми юридическими документами, отражающие формирование стройной системы прав человека, были Декларация Вирджинии (1776), Конституция США (1791), Французская Декларация (1789), Биль о правах. Эти политико-правовые документы по сей день не потеряли своей актуальности и основные их положения отражены во Всеобщей Декларации прав.

С точки зрения защиты прав человека, весьма важную работу проводит Совет Европы – Межгосударственная политическая организация, основанная в 1949 году. По данным на декабрь 2002 года в её состав входило 41 государство.

Наряду с категорией «право» употребляется термин «свобода» – свобода совести, свобода вероисповедания, свобода мысли, свобода слова и т.д. В зависимости от сфер деятельности свободы человека можно разделить на две группы: 1) сферы, где государство не должно проявлять активности; 2) сферы, требующие обязательной активной деятельности государства.

Классификация основных прав и свобод граждан

Основные права и свободы человека определены международными правовыми актами и конституцией каждого конкретного государства. Одним из общепризнанных критериев их классификации является сфера деятельности человека в обществе, где реализуется тот или иной интерес, те или иные потребности личности. Соответственно с этими критериями различают: гражданские, экономические, политические, социальные, культурные, и информативные права.

Права человека носят универсальный характер. Они распространяются на каждого и применяются во всех странах, независимо от членства того или иного международного объединения. Права человека обязательно предполагают и обязанности. (Наряду с правилами (человек) каждый гражданин имеет свои обязанности).

Польская интеллектуальная группа

Предметом отдельного рассмотрения является представленный на конференции ОБСЕ в г. Мадриде отчет, подготовленный группой подпольной организации польских интеллектуалов, основанный на материалах периода военного положения.

Представленные материалы нашли серьезный отклик со стороны международной общественности. Польские специалисты выработали положения, согласно которым каждый человек рождается свободным, обладает собственным достоинством и правами.

Среди свобод были выделены приоритетные направления, такие как: достоинство, равноправие, свобода, право на жизнь, право на личную жизнь, право собственности, право выражения протеста и свобода слова (являющимся одним из важнейших прав человека, но в демократическом обществе они должны быть закреплены/ урегулированы законодательно).

Определение правового статуса личности

Статус личности – это правовое положение человека, отражающее его фактическое отношение во взаимодействии к обществу и государству. Права и свободы представляют собой основу правового статуса личности. Проблема правового статуса позволяет представить права, свободы, обязанности личности в виде единой системы, дать оценку статуса, открывая тем самым путь их дальнейшего усовершенствования.

Классификация правового статуса личности осуществляется, в первую очередь, в соответствии со сферами действия и структуры правовой системы.

Различают общий (международный), конституционный (базовый), отраслевой, родовой (специальный) и индивидуальный статус личности.

О гарантиях защиты прав человека.

Строгая защита прав и свобод человека представляет собой проблему мировой общественности, для которой необходима стройная система гарантий; гарантии же являются системой условий, средств и методов, способствующих каждому раскрыть, приобрести и реализовать собственные права и свободы на основе равных правовых возможностей. Их классификация может осуществляться различными методами. В зависимости от сферы действия (деятельности) различают международно-правовые (планетарные) гарантии в рамках международных региональных объединений, внутригосударственные и автономные гарантии.

В зависимости от содержания и (сферы) деятельности существуют экономико-правовые, политико-правовые, социально-правовые и правовые гарантии.

Правовые гарантии могут быть материальными, идеальными, процессуальными, технико-юридическими.

Правительственные и неправительственные международные организации и права граждан

Определенная часть труда посвящена проблемам правительственных и неправительственных организаций, т.е. организаций, способствующих защите прав свобод человека, в создании которых не участвует государство и его структуры. Их основное назначение - это мониторинг за соблюдением государством конституционных прав и выполнение обяза-

тельств предусмотренных международными нормами.

В статье рассматриваются две группы неправительственных организаций: федеральные (местные) и международные неправительственные организации; отмечается, что к началу XXI в. их число и превысит 20.000 и они явятся звеньями, соединяющим население с правительством, один народ — со всеми народами мира. Отсюда вывод - это значительная сила, которая должна служить сферам просвещения, сотрудничеству и предотвращению конфликтов. Автор исследует связи Грузии с международными неправительственными организациями, такими как международный валютный фонд, международный банк реконструкции и развития, международная финансовая корпорация и др. В структуре ООН есть Комитеты - гражданские, политические, экономические по социальным и культурным правам, верховный комиссар по правам человека, (пост введён согласно резолюции Генеральной Ассамблеи 20 декабря 1993 г.), Международный суд Правосудия, состоящий из 15 членов; а региональными инструментами соблюдения всяческих прав человека являются Совет Европы, Европейский Суд по правам человека и комиссар по правам человека, подчёркивается, что с 1993г в ООН функционирует постоянное представительство Грузии, которая вышла на большую международную арену. Также примечательны контакты с Евросоюзом - межгосударственной политической организацией, основанной в 1949г.

В статье обращается внимание на многоплановость осуществления программ ООН в Грузии: множество организаций, учреждений и офисов, в том числе и офис по защите прав и свобод человека, которые включились в сеть Интернет; с 1985г. в республике осуществляются просвети-

тельские и профессиональные программы, в том числе проект Гармония; обсуждается система правовой защиты всех прав человека в Грузии, сформированная по инициативе ООН.

В заключительной части автором дан анализ истории международного сотрудничества стран Европы, северной Америки и Грузии в борьбе с терроризмом, рассмотрены формы сотрудничества в экономической, политической и правовой сфере как со странами СНГ, так и другими членами мирового сообщества; предпринята попытка заострить внимание на выработке совместных мер по пресечению определённых видов уголовных преступлений, таких как морской разбой, рабство и торговля людьми, подделка денежных знаков и ценных бумаг, незаконная торговля наркотиками, распространение порнографических изданий, пиратское радиовещание, уклонение от оказания помощи при столкновении судов в море, угон самолётов и т.д; особое внимание уделено роли Национального Центрального бюро Грузии в системе Интерпол.

На основании ст. 43 Конституции Грузии, 16 мая 1996г. Парламент Грузии принял закон - “О народом защитнике Грузии”, которой состоит из 5 глав и 27 статей, В первой главе содержатся общие положения (1-5 статьи), вторая глава посвящена избранию народного защитника Грузии и прекращению его полномочий (с в по 11ст.), третья глава – полномочиям народного защитника Грузии (12ая—22ст), в четвертой главе рассмотрены правовые гарантии осуществления полномочий народного защитника Грузии, в пятой – даны состав аппарата народного защитника Грузии и его структура (26-27ст.) Закон определил полномочия народного защитника Грузии, основные принципы и формы

его деятельности, правовые гарантии осуществления полномочий народного защитника и направления его деятельности, в частности:

- осуществлять на территории Грузии надзор за соблюдением прав и свобод человека, выявлять факты их нарушений, способствовать восстановлению нарушенных прав;

- в рамках конституции и других законодательных актов по соблюдению прав и свобод человека и их обеспечения государством, осуществлять надзор за государственной властью и органами местного самоуправления, за деятельностью должностных и юридических лиц, дать оценку принятым актам, внести рекомендации и предложения;

- вести просветительскую деятельность в сфере соблюдения прав и свобод человека.

Исходя из реального положения, сложившегося в нашей стране в сфере соблюдения прав человека, стало необходимым создание облечённой высокой степенью независимости инструкции, которая, в соответствии с международными стандартами, реально смогла бы защитить основные права и свободы граждан. Законодатель предусмотрел эту необходимость и статьей 4 закона о народном защитнике Грузии закрепил независимость народного защитника Грузии: “Народный защитник Грузии независим и подчиняется только конституции и закону. Какое-либо воздействие на народного защитника Грузии или вмешательство в его деятельность запрещено и наказывается по закону”.

Независимость народного защитника Грузии значительно укрепляет то обстоятельство, что он не входит в систему исполнительной власти и не подотчётен перед нею, что,

бесспорно, является важнейшим завоеванием демократического строительства нашей страны. Это качественно новый конституционный институт, который, с точки зрения соблюдения основных прав и свобод человека, должен сыграть значительную роль в формировании правового государства².

Не случайно, что конституционное положение о народном защитнике Грузии предусмотрено именно в той главе Конституции Грузии, которая содержит конституционные нормы об основных правах и свободах человека. Тем самым провозглашен и заложены основы института омбудсмена в Грузии. Само слово “омбудсмен” шведского происхождения и означает защиту чьих-либо интересов. Этот институт два века назад сформировался именно в Швеции. В грузинском языке слова “омбудсмен” имеет замечательный синоним - “народный защитник”, и под ним подразумевается посредник между народом и властью.

Институт омбудсмена как защитника прав человека

На основании (согласно) ст. 43 Конституции Грузии, 16 мая 1996 года Парламент Грузии принял закон «О народном защитнике Грузии №, состоящий из 5 глав и 27 статей. В Законе определены полномочия народного защитника Грузии, а также основные принципы и формы его деятельности. Он должен вести надзор по защите прав и свобод человека на территории Грузии, выявить факты их нарушения, способствовать восстановлению оскорбленных прав. Народный защитник Грузии является независимым и руководствуется в своей деятельности только положениями Конституции и названным законом.

В настоящее время Институт омбудсмана действует в 45 странах, хотя в каждой стране он называется по-разному.

Конституционный Суд-гарант защиты прав человека

В свободной (и) демократической Грузии Конституционный Суд наряду с институтом народного защитника является одним из гарантов охраны прав человека. Правовая основа Конституционного Суда определена ст.88 Конституции-Основного закона Грузии. Конституционный Суд состоит из 9 судей. Защиту их прав взяла на себя Конституция, закрепив гарантии судей. Решение Конституционного суда окончательно и его невыполнение карается законом. Деятельность и структура Конституционного Суда призваны неукоснительно защищать права человека.

Международное движение Красного Креста и права человека

26 октября 1863 года в Женеве была проведена Международная конференция, в работе которой приняли участие представители 26 стран 4 филантропские организации. Именно на этой конфедерации было принято решение о создании Международной Организации (Комитета) Красного Креста. Идея создания принадлежит Анри Дюнану. Тогда же была учреждена эмблема этой организации – Красный Крест на белом фоне.

Вскоре во многих странах были созданы организации, оказывающие помощь военнопленным, больным и раненым во время военных действий. В мирное время они призваны оказывать помощь пострадавшим в результате стихийных

бедствий. В Грузию первая Международная организация (Комитет) Красного Креста прибыла 29 февраля 1992 года, необходимость которой была обусловлена гражданской войной 1991 года и событиями, происшедшими на территории Самачабло (т. наз. Южной Осетии).

Права человека и полиция

Для защиты прав и свобод человека был принят ряд международных документов, но главную роль среди них играют Всеобщая декларация прав человека и Европейская Конвенция о правах человека.

Защита прав человека вменяется в обязанность очень многих структур и ведомств, правительственных и неправительственных организации, но среди них особое место занимает деятельность полиции. Полиция обязана не только уважать права и свободы человека, гражданина, личности, но и активно защищать их.

«Права человека всегда универсальны, не подлежат отчуждению, равны. Это значит, что каждый обладает ими и никто не имеет права отказаться от них или лишить их (лишиться) Каждый гражданин обладает равными правами (имеет равные права), независимо от расы, цвета кожи, пола, языка, религии, политических или иных убеждений, национальности и социального происхождения, рождения, имущественного, должностного или другого признака.

Международное Гуманитарное право и права человека

В конце прошлого и в начале нового тысячелетия во многих уголках мира образовались новые международные и

немеждународные военные очаги, возникшие по разным причинам (мотивы возникновения которых различны).

Это обстоятельство явилось одной из причин, обусловивших появление международного гуманитарного права как независимой отрасли международного права, хотя конвенции, отображающие эти проблемы, возникли в ареоле международного права уже в середине 19 века.

Гуманитарное право начинает действовать тогда, когда возникает очаг войны. Война – самое страшное состояние общества, она губительна для человечества. Поэтому ООН обязует все государства в любой ситуации все проблемы решать только мирным путём.

Международное гуманитарное право, согласно одной из дефиниций, упоминается как право вооруженных конфликтов или военное право.

Международное гуманитарное право считает неоправданным во время военных действий применять такие методы оружия, технические средства, вещества, которые повлекли бы за собой мучения и тяжкие последствия.

Насилие приняло масштабы мировой проблемы. При этом отчетливо выкристаллизовались различные формы насилия, в частности, среди женщин, детей, подростков. Не так уж редки случаи насилия и по отношению к мужчинам.

Острота проблемы выдвинула на передний план (вынесла на повестку дня) необходимость борьбы с “насилием в семье”.

В главе, посвященной гендерному насилию, определены формы насилия, различные понятия насилия и методы борьбы с ним. Даны правовая оценка и источники этого явления.

Полиция Грузии и права человека

Система полиции – одно из обязательных условий функционирования государства. Для установления порядка внутри страны грузинское государство тоже создало свои собственные традиции. Современная грузинская полиция представляет собой правоохранительный, военнизированный государственный орган, входящий в систему Министерства внутренних дел страны. 27 июля 1993 года Парламент Грузии принял «Закон о полиции», основным лейтмотивом которого является защита прав и свобод человека. Грузинская полиция как раз и является одним из гарантов защиты этих прав.

Беженцы и права граждан

Проблема беженцев и вынужденных переселенцев приняли международный характер и она коснулась многих регионов мира, в особенности она охватила страны бывшего постсоветского пространства и, в том числе, Грузию. К сожалению, в результате из-за развернувшихся на территории явлений так наз. “беженцы” стало множество людей. В этом случае нашей задачей является определение правовых различий беженцев от вынужденных переселенцев.

Их правовой статус определен как международными, так и национальными правовыми нормами. В научной литературе беженцем считается гражданин зарубежной страны, или лицо, которое нашло убежище в иностранном государстве, а под вынужденным переселенцем подразумевается лицо, которое вынуждено оставить местожительство в своей стране. Однако с одним отличием, вынужденным переселенцем может считаться также гражданин иностранного госу-

дарства или лицо, не имеющее гражданства, которое на законном основании уже в течение продолжительного времени проживает в той или иной стране и в свое время по разным причинам было вынуждено покинуть свою страну.

Многие граждане Грузии, в качестве беженцев, проживали и проживают в российской федерации. Многие из них на законном основании приняли гражданство этой страны и, естественно с них снят статус беженца.

Грузия - это страна, которая имеет беженцев в панкисском ущелье, одновременно, вынужденных переселенцев в своей собственной стране, поэтому сегодня весьма актуален вопрос определения и правового урегулирования их статуса национальным законодательством.

С целью правового урегулирования статуса, прав и обязанностей беженцев и вынужденных переселенцев, создано Министерство по делам беженцев, которое имеет свою структуру и аппарат. Условия получения статуса беженца, регистрация, их права и обязанности, правила признания их беженцами, приняты законом Грузии о беженцах от 18 февраля 1998г. и Положением о процедуре его присвоения.

Разумеется, эта проблема актуальна в международном масштабе, сегодня во многих точках мира множество горячих точек и, к сожалению, количество беженцев и вынужденных переселенцев не сокращается, поэтому, на наш взгляд, более тесная связь международного и национального законодательства в этой сфере будет всемерно способствовать конкретизации их статуса и правового положения.

Resume for the book “Guarantees of Universal Human Rights”

State Law and Human Rights

A lot is being written about State Law, recently.

As the most of researches suggest, sources of Law should be searched in ancient ages. Even, at that time, human beings tried to develop society and clear out the essence of freedom and slavery, kindness and evil, justice and injustice.

After appearing the first State, Law was drawn as a mediator between individuals and society, reasonably combining human rights and interests, to be satisfactory.

Ideas about stable Inness and Supreme Law may be assumed to be prerequisite of studying State Law.

Europeans took up to rch from the ancient Philosophers. Montesque developed ideas about human rights.

Philosophical acknowledgement of State Law System belong to Kant and Hegel.

In number of developed countries of xx century, Power, of Law and political System arised, principles of which mostly reflect ideas about State Law.

Modem scientific knoweldge, that is relied in historical, social and State experiences, gives an opportunity to single out some of the following principles, such as.

1. Principle of Supreme Law, that must carry the meaning of divine es and democratic justice.
2. principle of priority of Law
3. Sovereign State and Law
4. Principle of citizens Security
5. Principle of Unity and Law

6. Principle of existence of non-governmental and democratic organizations.

Civil Society and Human Rights

Modern researchers assume society, with the meaning of an association of independent individuals, that provides freedom of ideas, critics, publicity, access to various kinds of information, right of free leaving and entry, wish of exchanging information and technology throughout the different countries.

Society is a system based on complicated construction. It's a democratical society, where the main thing is justice and protection of gained human rights.

Nowadays, Georgian society is on the level of its development. The Constitution of Georgia, guarantee coping with difficulties, caused by distabilization of political structures.

Constitution is the main impulse and juridical guarantee.

In conclusion, society is assumed to be an independent part of population, that is consisted of non-governmental organizations, which people create for realization of their own interests and aims. It must provide good standards of living, that has to be depended upon human rights.

Future development of Georgian Society depends on reasonable actions such as fighting against corruption, terrorism, drug addiction and etc.

Person and the Law

Each individual of our society must fully realize the significance of law. They must always try to fulfill and not to violate it. This is the shortest way for democratic development in our country. Among other beings man is the only one who has the ability to go into the depths of

it, realize the law and protect legal rules. Only the person can fulfill the norms of jurisdiction in the process of relations with other people. Finally we can conclude that we can't exist without the system of justice because of various factors of social, economic, political and progressive development.

The conception (notion) of human rights and freedoms

As far back, as VI—V millennia BC ancient Greek thinkers affirmed that all human beings were born free and equal in rights. The first juridical documents showing the formation of human rights system are: the Virginia Declaration (1776), the French Declaration (1789), the USA Constitution (1791), the Bill of Rights. These political- legal documents haven't lost their significance even now. They are widely shown in the Universal Declaration of Human Rights adopted by the United Nations General Assembly on December 10, 2002. It sets forth the basic civil, economic, political, and social rights and freedoms of every person.

The European Council, interstate political organization founded in 1949, works hard to protect human rights. The term “freedom” is used with the category, “right”. According to spheres, person's freedoms can be divided into two groups: 1) the spheres in which the state shouldn't take an active part ; 2) the spheres where the state must take an active part in .

The classification of basic human rights and freedoms

The basic human rights and freedoms are defined in international-legal documents and constitutions of concrete countries. One of the most often referred criterion of their classification is a person's sphere of activity in society, where his/her different interests and needs are

realized. According to this criteria there are civil, economic, political, social, cultural, ecological and informational rights.

Human rights are universal. They extend on each person and are used in every country irrespective of their being the number of this or that international union. Though human rights always have certain obligations.

The group of Polish intellectuals and the basic directions of human rights

We must discuss separately the report made by the underground organization of Polish intellectuals founded in 1982 by the Helsinki Committee of Poland, which was presented on (EUTO-s) conference in Madrid. This report was given high praise by the international organization. The Polish specialists made a list of statutes according to which “all human beings are born free and equal in dignity and rights.” Among freedoms they singled out some directions having more priority such as: dignity, equality, freedom, the right to life, the right to own property, the right to freedom of opinion and expression and the right to speech.

The definition of person's legal status

Person status is each individual's legal state, which shows its factual direction

in interaction with society and state. Rights and freedoms are the base of person's legal status. The problem of legal status enables us to see law, freedom, and person's obligation in combined systematic form, to estimate status, which gives way to their further improvement. First of all person's legal status is classified according to the sphere of action and legal system structure. We distinguish common (international), constitutional, special and individual legal status.

About the guarantees of the protection of human rights

Protection of human rights and freedoms is a worldwide problem, which needs a system of guarantees built in order. As for the guarantees, they are the system of terms, ways and methods which ensures all of us with equal legal possibility to find our own rights and freedoms, to realize and acquire them. They can be classified by different methods. According to the sphere of action, we distinguish international-legal guarantees, guarantees within the limits of regional international unions, as well as interstate and autonomous guarantees. According to activity and content there are economic-legal, political-legal, social-legal and legal guarantees. Legal guarantees can be material, ideal, technical-judicial, procedural.

Governmental and Non-governmental International Organizations and Human Rights

The third paragraph initiates governmental and nongovernmental organizations problems, just the organizations promoting to protect the human freedom rights, to originate them neither state nor structures participated. Their principal significance is monitoring, how the state observes constitutional rights and fullfills the stipulated international standard obligations. In the article is considered two groups of nongovernmental organizations, federal (local) and international nongovernmental organizations, noted that at the beginning of XXI, century the number will exceed to 20000 and they would become the sections linking the population and the government, people and world people. In conclusion - it's important power, which must serve to educational, collaborative and prevention from conflicts spheres. The author researches connections of Georgia and International Nongovernmental organizations, so as International Currency Fund, International Reconstruction and Development Bank, International

Financial Corporation and others. It's underlined 1993 UN functions constant representation in Georgia and it went out to International scene.

From this point of view contacts to European Union - Interstate Political organization founded in 1949 are remarkable. In article attention is paid to multy-plann carry out UN development program in Georgia. Great number of organizations, institutions and offices, including the office protecting human rights and freedom, joined in internet net-work from 1985, educational and proffessional programs are carried out in Republic including project Harmony, discussed right protection system in Georgia, formed by UN, served by civil, political, economical-social and cultural rights ommittees superme commissar of human rights (post established in accordance with General Assembly, 20 December 1993). International Court ofjustice consisting of 15 members; regional observance instruments of all the human rights are European Council, European Court and the human rights commissar. In final part is given analyse of international collaboration history of European countries, USA and Georgia fighting against terrorism, considered forms of collaboration in economical, political and legal sphere with CIC (CHT), world Association as well, taken an attempt to work out joined measures on suppression definite kinds of criminal offences; as sea robbery, slavery and human traffic, Icounterfeit, forge, illegal drug tragde porno-publications distribution, privatic broadcasting, evade from rendering help in ship-collision, plane stealing and particular attention is paid to the role of Georgia National Central Bureau in Interpol System.

According to the paragraph 43 of the Constitution of Georgia on May 16, 1996 Parliament of Georgia passed the law "About the Ombudsman of Georgia." It cosists of 5 chapters and 27 paragraphs.

In the 1st chapter general regulations are given (1-5 paragr.). The 2nd chapter is about the election of ombudsman of Georgia and relieving him/her of the post (6-11 paragr.). The 3rd chapter-competence of the ombudsman of Georgia (12-22 paragr.). In the 4th chapter legal guarantees of carrying out the ombudsman's competence are reviewed (23-25). And in the 5th chapter there is given the staff and its structure.

The law determined the competence of the ombudsman, basic principles and forms of activity, legal guarantees of carrying out his/her competence and directions of the activity, particularly:

Stand up for defending Human Rights and Freedom on Georgian territory; to reveal the facts of breaking, to assist the people to restore their rights.

To supervise the activity of the institutions of local government and authorities, to assess the statements and give the recommendations and proposals.

To educate people in Human Rights and Freedom. Considering the existing situation in the country it was necessary to create an institution, which could really stand up for Human Rights and freedom.

The legislator considering this necessity by the 4th paragraph of the law about the ombudsman of Georgia consolidated the independence of the ombudsman. "The ombudsman of Georgia is independent and submits only to the constitution and the law. To have an influence on the ombudsman or interference in his/her work is prohibited and punished by the law".

The independence of the ombudsman of Georgia is consolidated by the fact that he/she is not included in the executive power and has not to report to it. This is an important acquisition in the democracy of our country.

Refugees and Human Rights

The problem of refugees and exiles has assumed international importance and touched many regions of the world, especially post-soviet space, including Georgia. Unfortunately a lot of people have become so called refugees because the events that took place on the territory of Abkhazia and Samachablo. In this case our aim is to distinguish legitimately refugees from exiles.

Their legal status is defined by international and national legitimate norms. In scientific literature a citizen of foreign country or person having no citizenship who has found shelter in any foreign country is considered as a refugee. Local dwellers who are forced to leave their dwelling in their own country are considered as refugees. But a citizen of a foreign country or a person having no citizenship can be considered as an exile when he or she legally lives in this or that country permanently for a long time and who has been forced to leave his or her country for various reasons.

A lot of citizens of Georgia have lived and are living even now as a refugees in Russian Federation. Many of them have received the legal citizenship of that country and naturally their refugee status has been removed. According to international legislation a person who committed crime against humanity or participated in some way in genocide cannot be granted refugee or exile status.

Georgia is the country which has refugees as well as exiles in Pankisi Gorge. That's why it is a topical matter to define their status and to regulate laws by national legislation.

By international legislation refugee legal status is put in order better than of exiles because in scientific literature the history of refugees takes origin 3500years ago. As for the term 'Shelter Right' we come across it for the first time from 1725. At the beginning of the 20th century the high rank commissariat of Russian refugees was set up,

during World War 2 United Nations Rescue and Rehabilitation Administration(UNRRA), International Refugee Organization (IRO), United Nations High Commissariat of Refugees (UNHCR) and others were created. The documents regulating their condition are: Gluck's charter and warrant, 1951 Convention about Refugee status, Organization of African Union(OAU), Kartakhan's declaration and others.

Georgian population removed by force from the territory of Abkhazia and Samachablo were called refugees from the beginning, naturally it is not right, you cannot become a refugee in your own country. As for us, removal by force conforms to their legal status, because a person is not a thing to remove it. It is natural that this problem is internationally topical. There are a lot of spots in many regions of the world and it's a pity that the number of refugees and exiles isn't decreasing, that's why in this sphere nearness of international and national legislation will make their legal status more concrete.

The Constitutional Court – the guarantor of the protection of human rights

In free and democratic Georgia the institution of Ombudsman with the Constitutional Court of Justice is one of the guarantors of human rights protection. The legal base of Constitutional Court is defined in Georgia's supreme law, by the 88th paragraph of the Constitution. Constitutional Court of Justice consists of 9 judges. The Constitution assumed full responsibility for the protection of their rights and consolidated (strengthened) the guarantees of judges. Any decision made by Constitutional Court is final and law punishes its disobedience. The structure and activity of the Constitutional Court is called for protection of human rights.

The Red Cross international movement and Human rights

The representatives of 26 countries and 4 philanthropic organizations participated in the international conference held in Geneva, on October 26, in 1963. At this conference it was decided to set up the International Red Cross Organization and the organization emblem (Red Cross with a white background) was accepted. Soon in many countries such organizations were set up, which helped prisoners of war, injured and wounded men, at peace they assisted victims of natural disasters.

The first International Red Cross Organization arrived in Georgia on February 29. The necessity of their arrival was caused by 1991 civil war and occurrences on the territory of Samachablo (so-called South Osetia).

The International Humanitarian Law and Human Rights

At the end of the last century and at the beginning of new millennia, a lot of international and non-international wars have been unleashed. We can regard above mentioned occurrences as one of the main reasons for the creation of International Humanitarian Law as the independent branch of the International law, though the conventions setting forth this problem appear in the middle years of the XIX century.

The Humanitarian Law begins to act when new seat of war appears. War is the most horrible state for society. It is crucial for the whole mankind. That's why the United Nations Organization demands from every country to solve any problem peacefully. According to one of the definitions the International Humanitarian Law is Defined as the Law of Armed Conflicts or the Law of War.

The Institution of Ombudsman as the Protector of Human Rights

In 1996, on May, the Georgian Parliament passed the law “about the Ombudsman of Georgia,” which consists of 5 chapters and 27 paragraphs. The law defined the competence, the basic principles and forms of Ombudsman’s activity. He/she must supervise human rights and freedoms to be protected on the territory of Georgia, reveal facts of violation and promote restoring of violated rights. “The Ombudsman of Georgia is independent and submits only to the Constitution and the Law. Any kind of interference in his/ her activity is forbidden and punished by the law. The institution of Ombudsman works in 45 countries of the world, though the terms used for it aren’t the same in every country.

Human Rights and the Police

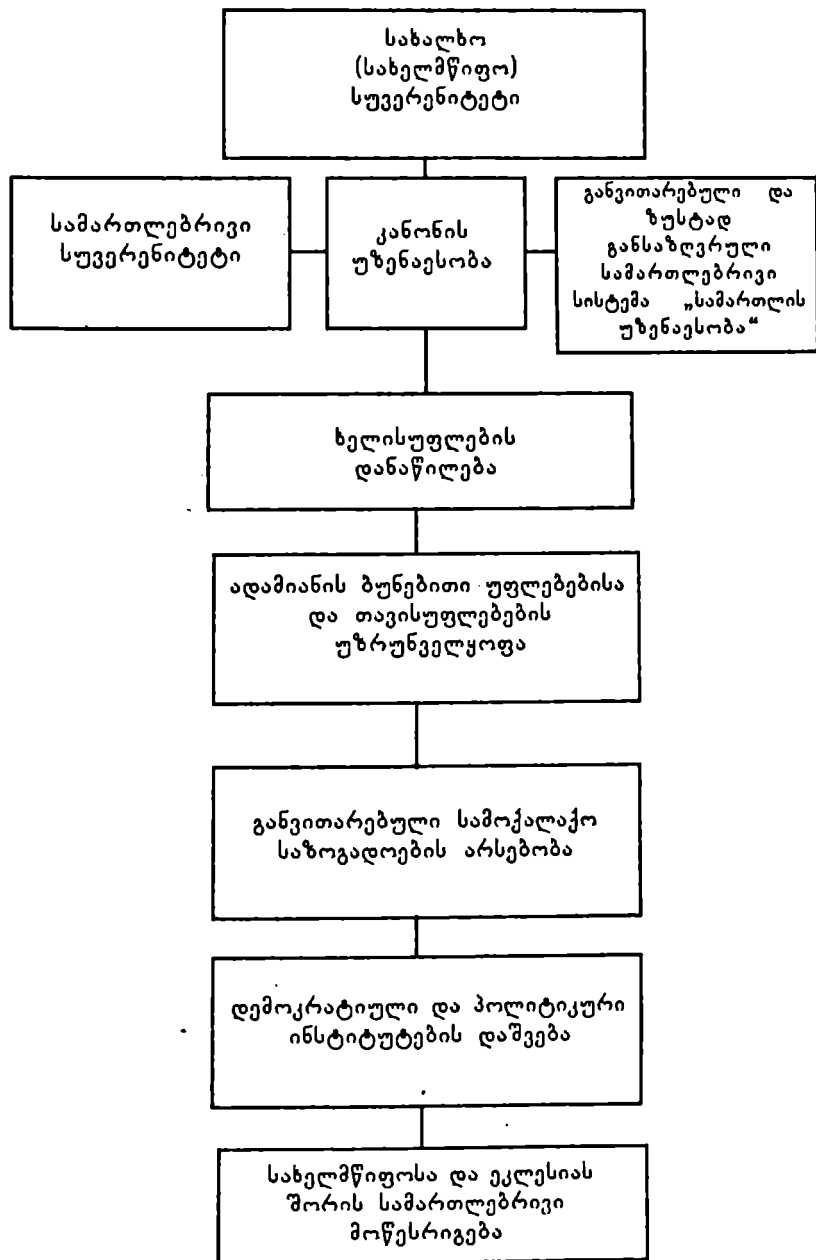
A lot of international documents have been passed to protect human rights and freedoms, but the most significant among them are: the Universal Declaration of Human Rights and the European Convention of Human Rights and Fundamental Freedoms. Lots of departments and structures, governmental and non-governmental organizations are responsible for lawful protection of human rights, though the activity of the police in this sphere is the most important. The main job of a police force is to try to prevent crime and investigate it. The police must not only respect human rights but also protect them actively. “Human rights are always universal and equal. It means that all human beings have them and nobody can relinquish his/her own rights and nobody can deprive anybody of them. Everyone is entitled to all the rights and freedoms without distinction of any kind, such as race, color, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.

The Georgian Police and Human Rights

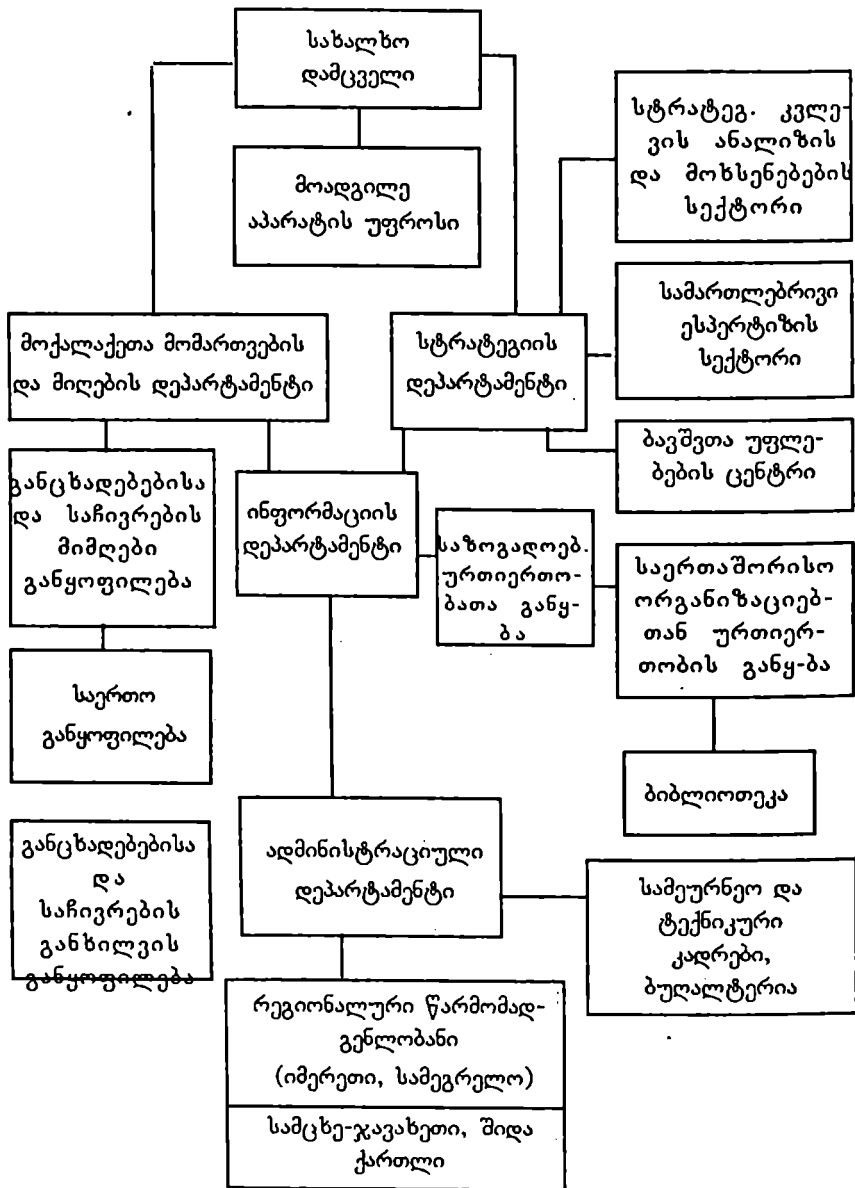
The police system is one of the indispensable conditions for state to function. The modern Georgian police is a militarized state organ (body) entering the system of the Ministry of Internal Affairs. The police have the primary responsibility for enforcing the nation's laws. Police officers work to protect the people and property of each community. They also regulate public behavior and act as public servants in ways unrelated to crime. The main job of a police force is to try to prevent crime. The police follow certain procedures when they investigate crimes, and when they arrest suspects and put them in jail. Strict laws that protect the suspect govern these procedures. A person accused of a crime also has the right to have his or her attorney present during questioning.

In 1993, on July 27, the Parliament of Georgia passed "the law about the police." The main principle of this document is to protect human rights and freedoms and the Georgian police are one of the guarantors of them.

სამართლებრივი სახელმწიფოს ნიშნები

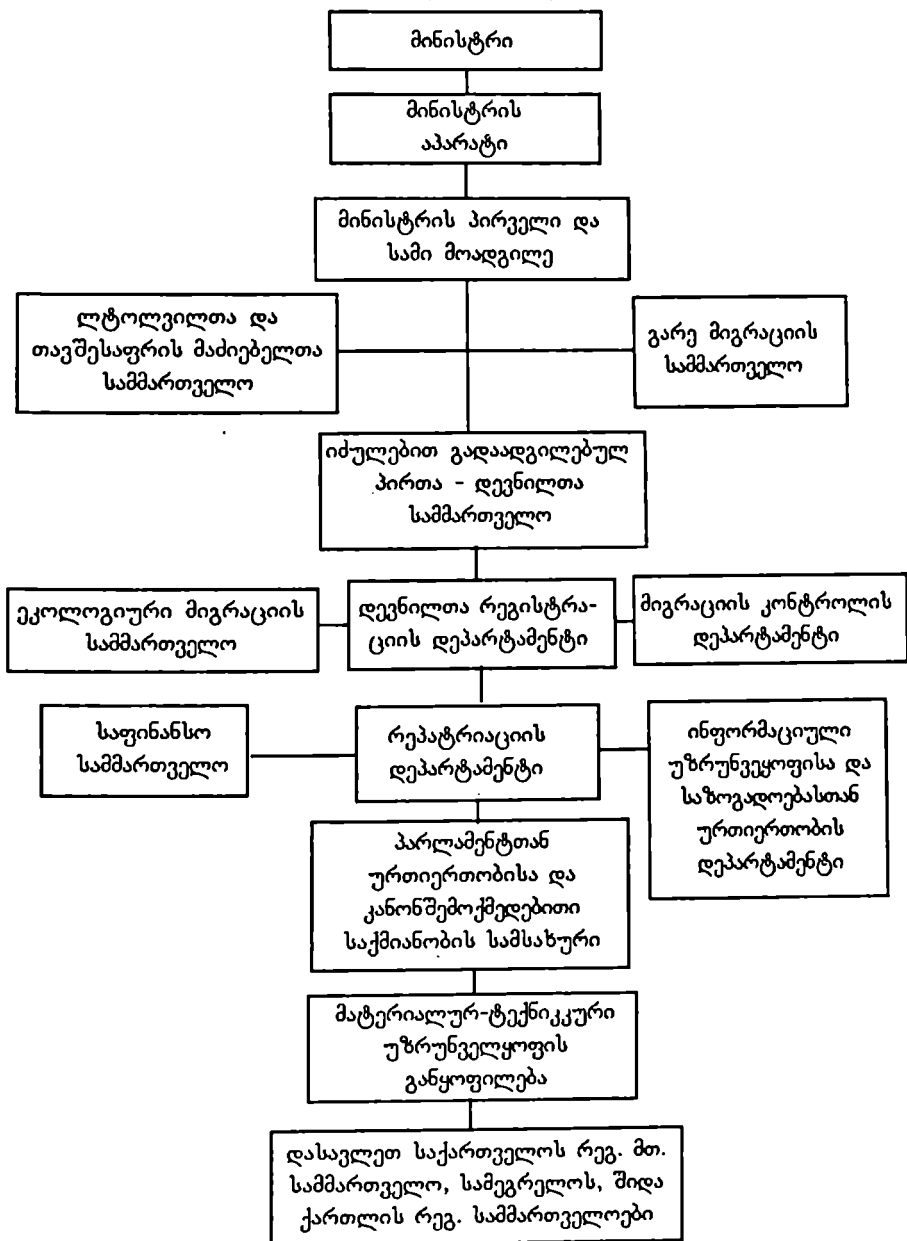

სახალხო დამცველის აპარატის სტრუქტურა

აპარატის საერთო რაოდენობა განსაზღვრულია 44 საშტატო ერთეულით

ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროს
სტრუქტურა

საქართველოში რეგისტრირებულ იძულებით ადგილმონაცვლე პირთა რაოდენობა რეგიონების მიხედვით
2002 წლის 1 თებერვლის მდგომარეობით

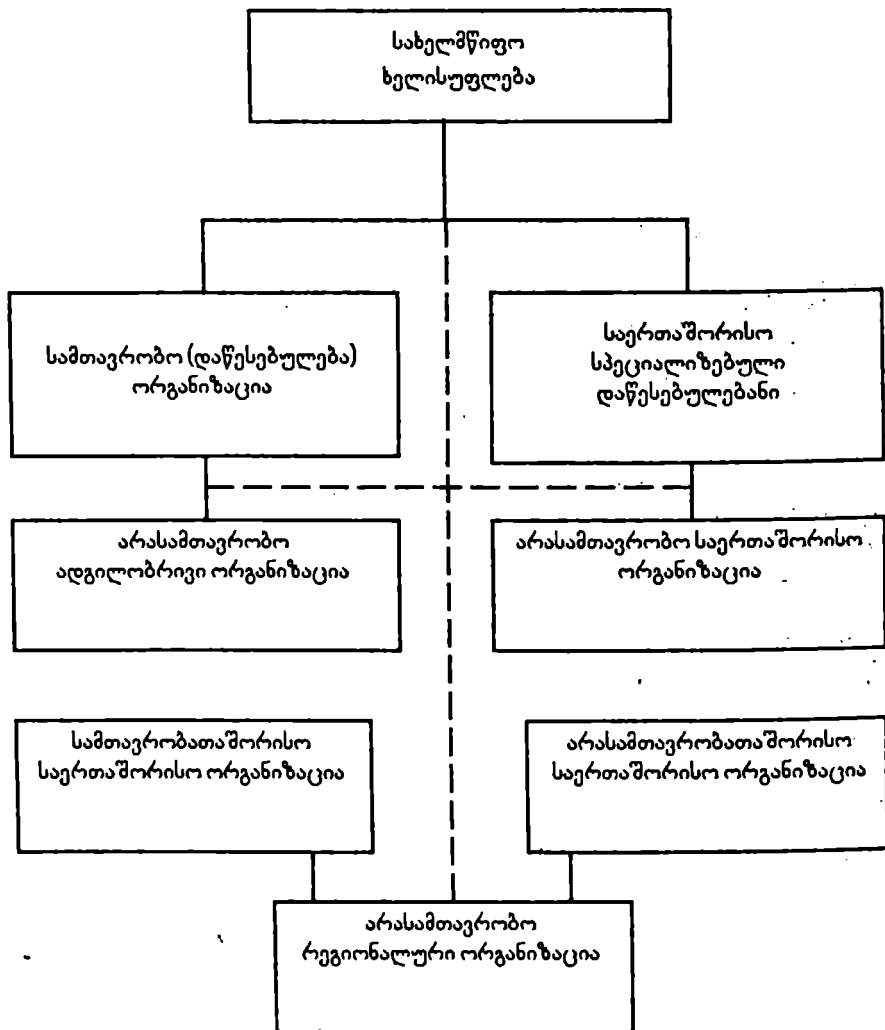
№	რეგიონის დასახელება	2002 წლის თებერვალში რეგისტრირ.	მათ შორის		სადასპორტო ჩამარებული ან პირადად აღიქმული	
			ორგანიზ.	კერძო		
1	2	3	4	5	6	7
	ქ. თბილისი					
1	საბურთალო	11219	5679	5540		114
2	კახე	8518	6084	2434		50
3	დიღობე	7122	3165	3957		125
4	ნაძალადევი	9987	4679	5308		741
5	გულანი	15239	5041	10198		578
6	ჩუღურეთი	5144	2265	2879		95
7	მთაწმინდა	4269	1540	2729		24
8	კრწანისი	2787	866	1921		50
9	სამგორი	10041	3390	6651		68
10	ისანი	8124	2041	6083		374
11	წყნეთი	4513	4513			36
12	კოდორი	1012		1012		56
	ჯამი	87975	39263	48712		2311
	სამგერელო ზემო სვანეთის რეგიონი					
1	ზუგდიდი	45340	25767	19573		10897
2	აბაშა	2751	505	2246		198
3	მარტვილი	3944	251	3693		345
4	მესტია	1500		1500		
5	სენაკი	8443	4652	3791		2568
6	ფოთი	6569	2180	4389		1046
7	წალენჯიხა	10354	1239	911		721
	ჯვარი					
8	ხობი	3022	1997	1025		847
9	ჩხოროწყვი	3655	900	2755		716
	ჯამი	85578	37491	48087		17329

№	რეგიონის დასახელება	2002 წლის თებურვალში რეგისტრირ.	მათ შორის		სადასპორტო ჩამარებული ან პირადად აღრიცხული	
			ორგანიზ.	კერძო		
1	2	3	4	5	6	7
	გურია					
1	ლანჩხუთი	147		147		16
2	ოზურგეთი	245	64	181		47
3	ჩოხატაური	70		70		
	ჯამი	462	64	398		63
	იმერეთის რეგიონი					
1	ბაღდათი	484	258	226		48
2	ვანი	501	312	189		16
3	თერჯოლა	504	228	276		12
4	სამტრედია	2875	1087	1788		70
5	საჩხერე	289	55	234		7
6	ტყეხული	621	360	261		95
7	ქუთაისი	13727	6469	7258		232
8	წყალტუბო	6792	6108	684		347
9	ჭიათურა	370	196	174		41
10	ხარაგაული	93		93		11
11	ხონი	1664	1439	225		
12	ზეესტაფონი	845	348	497		12
	ჯამი	28765	16860	11905		891
	რაჭა ლეჩხუმი					
1	ონი	121		121		40
2	ცაგერი	504	253	251		56
3	ამბროლაური	228	28	200		35
4	ლენტეხი	257	59	198		
	ჯამი	1110	340	770		131

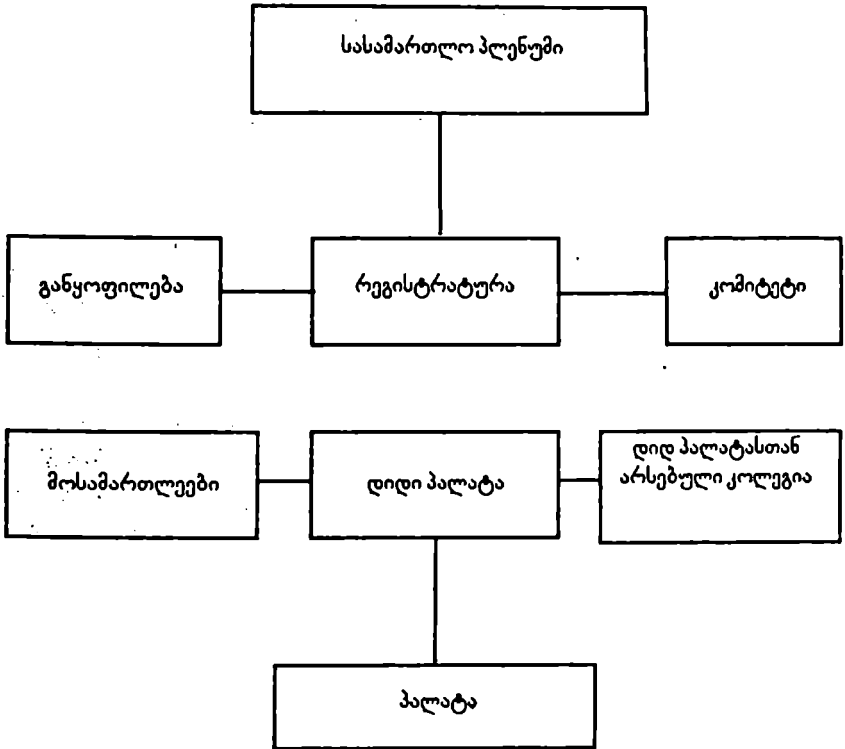
№	რეგიონის დასახელება	2002 წლის თებერვალში რეგისტრირ.	მათ შორის			სამასობორტო ჩამარებული ან პირადად აღრიცხული
			ორგანიზ.	კერძო		
1	2	3	4	5	6	7
	კახეთი					
1	ახმეტა	63		63		
2	გურჯაანი	236	175	61		
3	ღვლიფლისწყარო	51		51		
4	თელავი	420	334	86		
5	ლაგოდეხი	95		95		
6	საგარეჯო	122	48	74		
7	სიღნაღი	171	107	64		
8	ყვარელი	63		63		
	ჯამი	1221	664	557		0
	სამცხე-ჯავახეთი					
1	აღიანი	36		36		14
2	ასპინძა	13		13		
3	ახალციხე	179	44	135		
4	ახალქალაქი	64		64		
5	ნინოწმინდა	9		9		
6	ბორჯომი	1921	1744	177		13
	ჯამი	2222	1788	434		27
	მცხეთა-მთიანეთი					
1	ახალგორი	55		55		
2	ღუშეთი	93	74	19		
3	მცხეთა	996	658	338		
4	თიანეთი	24		24		
	ჯამი	1168	732	436		0

№	რეგიონის დასახელება	2002 წლის თებერვალში რეგისტრი	მათ შორის		სასასობრტო ჩამარებული ან პირადად აღრიცხული	
			ორგანიზ.	კერძო		
1	2	3	4	5	6	7
	ქვემო ქართლი					
1	ბოლნისი	654	114	540		93
2	გარდაბანი	3225	1605	1620		331
3	ღმანისი	481		481		104
4	თუთრიწყარო	294		294		
5	მარნეული	913		913		274
6	რუსთავი	3810	1549	2261		148
7	წალკა	60		60		
	ჯამი	9437	3268	6169		950
	შიდა ქართლი					
1	გორი	5636	1707	3929		456
2	კასპი	149	60	89		
3	ქარელი	1051	363	688		279
4	ხაშური	819	456	363		107
	ჯამი	7655	2586	5069		842
	აჭარა არ					
1	ბათუმი	2561	1906	655		60
2	ქობულეთი	2453	2314	139		55
3	ხელვაჩაური	1560	1466	94		10
	ჯამი	6574	5686	888		125
	სულ ჯამი	232467	108742	123425		22669

სამთავრობო და არასამთავრობო
ორგანიზაციათა სქემა

ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპული
სასამართლოს სტრუქტურა

ბივი ლობჯანიძე

დაიბადა 1948 წლის 3 მაისს.

დამთავრებული აქვს ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ისტორია-ფილოლოგიის და თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტები.

1969-1971 წლებში მოიხადა სამხედრო-საეკლდებულო ბეგარა.

შრომითი საქმიანობა 1972 წლიდან ქუთაისის ავტომექანიკურ ტექნიკუმში დაიწყო. 1973 წლიდან მუშაობს საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროში, — იყო თერჯოლის შს რაიონული განყოფილების უფროსი, ქუთაისის შს სამმართველოს უფროსი, შსს საექსპერტო-კრიმინალური სამმართველოს უფროსის მოადგილე, საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემიის რექტორის პირველი მოადგილე.

1992-95 წწ. გახლდათ საქართველოს პარლამენტის მაჟორიტარი დეპუტატი, 1995-2000 წწ. მუშაობდა საქართველოს პრეზიდენტის რეგიონალური პოლიტიკისა და მართვის სამსახურში. ამჟამად საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემიის პრორექტორია.

1987 წელს წარმატებით დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია და მიენიჭა იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატის, ხოლო 1995 წელს იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი. არის 100-მდე სამეცნიერო და პუბლიცისტური სტატიის, 12 მონოგრაფიის ავტორი და ორი წიგნის თანაავტორი.

მისი სამეცნიერო კვლევა-ძიების სფეროა საქართველოს ისტორიის, პოლიტიკური და სამართლებრივი მოძღვრების აქტუალური საკითხები, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის პრობლემები, საქართველოსა და რუსეთის სამართლებრივ ურთიერთობათა საკითხები და სხვ.

იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი გივი ლობჯანიძე, პოლიციის გენერალ-მაიორი, ღირსების ორდენის კავალერია, საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს დამსახურებული მუშაკი.

Родился 3 мая 1948 года.

Окончил историко-филологический факультет Кутаисского Государственного педагогического института и юридический факультет Тбилисского Государственного Университета имени Ив. Джавахишвили.

В 1969-1971 годах прошёл обязательную воинскую службу.

С 1972 года начал трудовую деятельность в Кутаисском автомеханическом техникуме.

С 1973 года работает в системе Министерства внутренних дел Грузии, сперва на должности начальника Терджольского районного отдела внутренних дел, затем начальником Кутаисского Управления внутренних дел, заместителем экспертно-криминалистического управления Министерства внутренних дел, был первым заместителем начальника Академии МВД Грузии.

В 1992-1995 годы является мажоритарным депутатом Парламента Грузии. В 1995-2000 годы работал в службе управления и региональной политики Президента Грузии. В настоящее время является проректором Академии МВД Грузии.

В 1987 году успешно защитил кандидатскую диссертацию на соискание звания кандидата юридических наук, а в 1994 году получил степень доктора юридических наук. Является автором 100 научных и публицистических статей, 12 монографий и соавтором двух книг.

Сферой его научных исследований являются актуальные вопросы истории Грузии, политических и правовых учений, проблемы теории государства и права, грузино-русские правовые отношения и др. вопросы.

Доктор юридических наук, профессор Гиви Лобжанидзе является генерал-майором полиции, кавалером ордена Чести.

Givi Lobzhanidze

Givi Lobzhanidze was born in 1948, May 3.

He graduated from the State Pedagogical Institute (faculty of History and Philology) of Kutaisi and Law faculty of Tbilisi Iv. Djavakhishvili State University. In 1969-1971 he served in the army.

His job he started in 1972, at the Kutaisi Auto-mechanical School.

1973 he worked in the Ministry of Internal Affairs he was the head of the MIA, the deputy-head of the Criminal department of the MIA, deputy-head of the Academy of the MIA.

In 1992-95 he was a majority deputy of the parliament of Georgia.

In 1995-2000 he worked at the President's regional politics and managing service.

Now he is the deputy-head of the Academy of the MIA.

In 1987 he defended the candidate thesis successfully and got the degree of Candidate of Law Science. He is the author of about 100 scientific and publicity articles, 12 monographs and co-author of two books.

The Sphere of his scientific research is the actual questions of the political and judicial prosept of the history of Georgia, problem of the theory of State and Law, judicial question of Georgian and Russian relations and etc.

Givi Lobzhanidze, doctor of Law Science, professor, major-general of Police is the bearer of the orden of honour.

სარჩევი

რედაქტორისაგან.....	3
წინასიტყვაობა.....	6
§1. სამართლებრივი სახელმწიფო და ადამიანის უფლებები.....	9
§2. სამოქალაქო საზოგადოება და ადამიანის უფლებები.....	38
§3. ადამიანი და სამართალი.....	51
§4. ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების ცნება.....	57
§5. ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების კლასიფიკაცია.....	63
§6. პოლონელ ინტელექტუალთა ჯგუფი და ადამიანის უფლებათა ძირითადი მიმართულებანი.....	69
§7.. პიროვნების სამართლებრივი სტატუსის განსაზღვრა.....	74
§8. ადამიანის უფლებათა დაცვის გარანტიების შესახებ.....	79
§9. სამთავრობო და არასამთავრობო საერთაშორისო ორგანიზაციები და ადამიანის უფლებები.....	84
§10. ომბუდსმენის ინსტიტუტი, როგორც ადამიანის უფლებების დამცველი.....	105
§11. საკონსტიტუციო სასამართლო – ადამიანის უფლებათა დაცვის გარანტი.....	118
§12. წითელი ჯვრის საერთაშორისო მოძრაობა და ადამიანის უფლებები.....	126
§13. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი და ადამიანის უფლებები.....	139

§14. ადამიანის უფლებები და პოლიცია.....	162
§15. გენდერული ძალადობა და პოლიცია.....	179
§16. ქართული პოლიცია და ადამიანის უფლებები.....	205
§17. ლტოლვილები და ადამიანის უფლებები.....	221
Резюме.....	224
Resume.....	249

ГАРАНТИИ ВСЕОБЩИХ ПРАВ ГРАЖДАН

СОДЕРЖАНИЕ

От редактора.....	3
Предисловие.....	6
§1. Правовое государство и право граждан.....	9
§2. Гражданское общество и права граждан.....	38
§3. Человек и право	51
§4. Понятие прав и свобод граждан (человека).....	57
§5. Классификация основных прав и свобод граждан.....	63
§6. Польская интеллектуальная группа и основные направления прав граждан.....	69
§7. Определение правового статуса личности.....	74
§8. О гарантиях защиты прав человека.....	79
§9. Правительственные и неправительственные международные организации и права граждан.....	84
§10. Институт омбудсмена как защитника прав человека.....	105
§11. Конституционный Суд-гарант защиты прав человека.....	118
§12. Международное движение Красного Креста и права человека.....	126
§13. Международное Гуманитарное право и права человека.....	139
§14. Права человека и полиция.....	162
§15. Гендерная насильственность и полиция.....	179
§16. Грузинская полиция и права человека.....	205
§17. Беженцы и права граждан.....	221
Резюме.....	224
Resume.....	249

გამოყენებული ლიტერატურა

- საქართველოს კონსტიტუცია თბ. 1995წ.
- ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ბილი თბ. 1999წ.
- ადამიანის უფლებათა სფეროში ძირითადი საერთაშორისო სამართლებრივი აქტების კრებული თბ. 2001წ.
- ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა საფუძვლები თბ.2000
- ლ. ალექსიძე, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი თბ. 1998წ.
- გაერთიანებული ერების ადამიანის უფლებების დოკუმენტები თბ. 1999წ.
- გაზ. ივერია 1888წ.
- ო. გამყრელიძე, ბრძოლა სამართლებრივი სახელმწიფოსთვის თბ. 1998წ.
- რ. დავიდი, თანამედროვეობის ძირითადი სამართლებრივი სისტემები. თბ. 1993 წ.
- ვ. ერქომაიშვილი, სამოქალაქო საზოგადოება თბ. 1998წ.
- გ. თორაძე, შეიარაღებული კონფლიქტების სამართალი თბ. 2001წ.
- გ. ინწკირველი, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია თბ. 2000წ.
- ნ. კონრადი, სუნ ძი თბ. 2000წ.
- გ. ლობჯანიძე, ნარკვევები ქართული საზოგადოებრივი-პოლიტიკური მოძღვრების ისტორიიდან ქუთ. 1998წ.
- გ. ლობჯანიძე, საერთაშორისო ორგანიზებული დამნაშავეების ზოგიერთი პრობლემა თბ. 2002წ.
- გ. ლობჯანიძე, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის პრობლემები თბ. 2000წ.
- გ. ლობჯანიძე, ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია თბ. 2001წ.
- ა. მუჯირი, თანამედროვე გარდამავალი პერიოდის სახელმწიფო თბ. 2000წ.
- გ. მიქანაძე, ევროპის ომბუდსმენები თბ. 1999წ.
- ო. მინდაძე, სამართლებრივი ორგანოები და ადამიანის უფლებები, ქუთ. 2002წ.

- შ.ლ. მონტესკიე, კანონთა გონი, თბ. 1999წ.
- ბ. სავანელი, ადამიანის უფლებები თბ. 2001წ.
- ბ. სავანელი, საერთაშორისო სამართლის საფუძვლები თბ. 2000წ.
- ბ. სავანელი, სამართლის თეორია თბ. 1993წ.
- ირ. სურგულაძე, ხელისუფლება და სამართალი თბ. 2002წ.
- სამართლიანი სასამართლოს უფლება, თბ. 2001წ.
- ლ. ფაფიაშვილი, როგორ მივმართოთ ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპულ სასამართლოს თბ. 2001წ.
- ვ. ქარუმიძე, საერთაშორისო ორგანიზაციები თბ. 1999წ.
- მ. შენგელია, საერთაშორისო სამართალი ქუთ. 2002წ.
- შესავალი ლტოლვილთა საერთაშორისო სამართალში თბ. 2001წ.
- დ. შინდლერი, წითელი ჯვრის საერთაშორისო სამართალი და ადამიანის უფლებები, ჟენევა 1979წ.
- შენიშვნები ადამიანის უფლებათა და ადამიანის ფლებათა მონიტორინგის შესახებ თბ. 1998წ.
- ი. ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. III, VI, VIII, IX
- ა. წერეთელი, ტ. 2. თბ. 1989წ.
- გ. ჯოლია, საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობები თბ. 1998წ.
- ჰანდა, ბერი, გოლდმენი, ამერიკული დემოკრატია თბ. 1995წ.
- ჰანს-ჰეტერ გასერი, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი თბ. 1999წ.
- Гегель соч. т.XI.
- Женевские конвенции от 12 Августа 1949 и Дополнительные протоколы к ним М. 1997г.
- Законодательный сборник для Беженцев. 2001г.
- А.Я. Капустин. Европейский Союз Интеграция и права М.2000
- Н. Матузов. Правовая система и личность. 1987г.
- Ш. Монтескье. Избранное произведения М.1955
- Теория Государства и права под. ред. В.М. Корелского и В.Д. Первалов М. 1998г.
- Цицерон. Диалоги М. 1966г.
- К. Ясперс. Смысл и назначение истории М. 1991г.

გადაეცა წარმოებას 15.02.2003 წ.
ხელმოწერილია დასაბეჭდად 24.02.2003 წ.
ქაღალდის ფორმატი 60X84 1/16
ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 17,5
ტირაჟი 1500, შეკვეთა №81

**ქუთაისის სააქციო საზოგადოება „მანქანების
სტაგა“**

ქ. ქუთაისი, ილია ჭავჭავაძის გამზ. 33